

Avukat
Şerafettin Kaya

DIYARBAKIR'DA

İŞKENCE

Halk Yayınları

Önsöz

ONLAR KI BİN YILLARDIR BAŞIMIZDA BELA ALNIMIZDA KÜFÜR VE KALIN KELEPÇELERDİR HÜNERLİ ELLERİMİZDE

12 eytül darbesinden bu yana Türkiye'de bir vahşet gösterisi var. Dünyanın gözlerine bakıla bakıla sürdürülen bir vahşet gösterisi... Türk Silahlı Kuvvetleri yüksek komuta konseyi şeflerinin iktidarında ifadesini bulan bu vahşet gösterisi bilinçle, sistemli olarak ve sınırsızca sürdürülüyor.

Teorik olarak sorunun iç yüzü, ilişki ve bağlantıları, imhaya yönelinen hedefler ve bunun pratikte almış olduğu biçimler üzerine uzun uzun yazılıp—çizilecek. Bunlar, bu yazının konusu değıl. Okuyucu, bu yazıda 12 Eylül sonrası Türkiye'de sahneye konulan vahşet gösterisinin bir perdesini izleyecek. Yalnızca küçük bir bölümünü. Ama, genelde durum hiç de farklı değıl. Tam tersine daha da vahim. Daha da kanlı.

Metnin yazarı şimdi Türkiye'nin dışında. Generaller, onun, avukatlık yapmasından korkuyorlardı. Avukatlık hakkını elinden aldılar. Ceza yedi ve yasal olarak avukatlık yapamaz hale geldi. Şimdi, generallerin uzun vadeli imha planının bir uygulaması olan hapisanelerdeki durumu uluslararası kamu oyuna açıklıyor. Bir anlamda sanıkların savunmasını bu yolla sürdürüyor. 8 aya yakın bir tutukluluk süresi içinde Diyarbakır hapisanlerindeki gördüklerini, içine başka bir şey katmadan, yalın ve çıplak bir biçimde anlatıyor. Demokrasiden, insan haklarından, hukuk devletinden söz eden generallerin, perde arkasındaki uygulamalarının gerçek görüntüsünü, bağımsız denen yargının, bağımlılığını, yoktur denen işkencenin nasıl kurumlaştırıldığını, tutuklu ve hükümlüler üzerinde kanlı ve acımasız zulmün boyutlarını, direnmeyi dayanışmayı, Türk devletinin anti-kürt nefretinin almış olduğu biçimleri ve bunun uygulamalarını anlatıyor. Bunlara eklenecek hiçbir şey yok. Ama çıkarılacak sonuçlar, sayılamayacak

kadar çok. Bunların başında da, olayların ve olguların çıplak gözle seyredilmesinin getireceği şey umutsuzluk değil, öfke olmalıdır. Bilinçle aydınlatılmış, örgütle disiplin altına alınmış bir öfke. Ayrıca, generallerin kanlı iktidarında ifadesini bulan Türk burjuvazisinin bu son ve büyük baskını karşısında, sınıflar mücadelesinin karmaşık boyutları, ağır görevleri görülebilmelidir. Harekete bulaştırılan her boydan oportünist eğilimin ve reformist yöntemlerin asla sonuç alıcı olamayacağı, vahşetin bir yanında da bu hata ve zaafların durduğu görülebilmelidir.

Umarız ki siyasal güçler görev ve sorumluluklarının bilinci ile hareket etmede daha fazla geç kalmazlar.

O.K.

GENEL DURUM

BÖLÜM

1

Suç işlemiştir savıyla, hakkında soruşturma sürdürülen ve tutuklanan birey, cezalandırma kararı verilinceye ve verilen karar kesinleşinceye kadar suçlu sayılmaz. Bu Anayasa kuralıdır. Hakkında soruşturma açılan ve tutuklanan kişiye, suçlu gözüyle bakılmaz ve "hüküm"lülerle ilgili uygulama bu bireyler için düşünülmez.

Ayrıca, "hüküm"lüler için de, uygulanacak ceza, sadece, yarığışça kararlaştırılmış, kararda belirtilen cezadır. Bunun dışında, başka organların, kendi yetkilerine dayanarak uygulayacakları başka bir cezada olamaz.

Ceza ve tutukevi yönetmeliklerinde, cezanın yerine getirilmesi ile ilgili yasalarda: tutuklu bulunan ve "hüküm" giyen kişiler hakkında, tutuklama veya cezalandırma kararının yerine getirilmesi biçimi gösterilmiştir. Bu yasa ve yönetmelik kuralları dışına çıkılarak yapılacak uygulama ve işlev, içinde bulunulan politik durum ve kişiye yakıştırılan suçun niteliği ne olursa olsun haklı sayılamaz ve onaylanamaz.

Belirlediğimiz yasa ve yönetmelikler, ceza ve tutukevi disiplini açısından, uyulması gereken kuralların ne olduğunu, bu kurallara karşı davranışta bulunan bireylerle ilgili uygulamanın ne olacağı ve tedbirleri almaya yetkili organı da belirlemiştir.

Diğer yandan, Ceza yargılama usul yasasında ve 353 sayılı Askeri yargılama usul yasasında, hakkında suçlama yapılan kişinin soruşturmasının nasıl yapılacağı, bu konuda yetkinin kimlere ait olduğu da, açıkça belirtilmiştir.

"Hazırlık soruşturması, Cumhuriyet savcısı ve Askeri savcı tarafından sürdürülür. Askeri savcı, bu görevini sürdürürken, delillerin toplanmasında "zabıta kuvvetlerinden" yararlanır... Ancak, ağırcezalık olan ve politik niteliği bulunan suçlamalarla ilgili soruşturmayı savcı "bilfiil" kendisi sürdürür ve sanığın sorgusunu kendi yapmak zorundadır... Sanık sorguya çekilirken kendisine maddi ve manevi baskı yapılmaz... Dayanaklar saptanırken, sanığın yararına olan durumlarında saptanması, sanığın kendisini savunabilmesi için gereken kolaylığın gösterilmesi zorunludur... tutuklama, kamu davasının güvencesi açısından

"hukuki tedbir"dir... Tutuklama nedenleri yasada gösterilmiştir. Bu nedenlerin bulunması ve olaylarla doğrulanması durumunda kişi tutuklanabilir... Tutuklanan kişi hücreye konmaz, demire vurulamaz, yargıç kararı olmadıkça yakınları, avukatları ile görüşmesi engellenemez. Dosyayı okuması, dosyanın kopyasını çıkarması, savunması için gerekli gördüğü dökümanları sağlamasına karşı çıkılamaz... Kişi, ister tutuklu, ister "hükümlü" olsun. kendisine dayak atılamaz, işkence yapılamaz ve yargıç kararı olmadıkça hücreye atılamaz ve demire vurulamaz, rızası olmadıkça çalıştırılamaz... Disiplin cezası yargıç tarafından verilir. Ancak verilecek ceza da, işkence, dayak, aç bırakmak, aylarca hücrede tutulması olamaz..."

Bunlar benim belirlemelerim değil yasa hükmüdür, Anayasaca benimsenen kurallardır.

Suçlu olsun veya olmasın, ister işçi, ister patron olsun, herkes sosyal durumuna, politik ve ideolojik görüşüne, işlediği belirtilen suçun niteliğine ve nicel derecesine bakılmaksızın, insan hakları evrensel bildirgesinde yer alan ve halen geçerli kılınan Türkiye Cumhuriyeti anayasasında kural olarak geçen bu haklardan yararlanmalıdır.

İnsan hakları evrensel bildirgesinde belirtilen ve insanın, insan olarak yaşamı ile yakından ilgili olan ilkeleri benimseyen yasalar, bireyleri sosyal durumlarına göre değerlendirmeksizin, fikirsel durumlarını ve suç sayılan eylemdeki amaçlarını, işledikleri suçun nicel ve nitel farklılığını hesaba katmaksızın, soruşturma-tutuklama-yargılamada birliği, insanlığı ve devamlılığı sağlamayı amaçlarlar.

Bu birliğin ve eşitliğin bulunması ve uygulamanın da yasal içerik içinde olması halinde: demokrasi, insan haklarına saygı vardır denilebilir.

Egemenlerin, bir demokrasiden yanayız demeleri, yasaların demokratik içeriğe sahip olması önemli değildir. Geçerli de sayılamaz. Önemli olan uygulamadır ve demokratik içeriğe sahip olan yasalara, —yani hukuka— bağlılıktır, hukukun üstünlüğü ve egemenliğidir. Kuralların benimsendiği ve yasalardaki esprinin geçerli kılınıp kılınmadığı, ancak, uygulama ile görülür ve anlaşılır.

Her gelen parti ve hükümeti, 1960,1971 hareketinin önderleri ve yöneticileri, 12 eylül sonrası yaratılan dönemin egemenleri söylemiştir ve halen söylemiyor:

" Biz Milletlerarası anlaşmalara, konferans metinlerine, anayasal hükümlere, yasalara bağlıyız!.. İnsan haklarına saygılıyız!.. Vatan-daşları ırk, dil, din farklarına göre değerlendirmiyoruz!.. Fikre, düşünceye karşı değiliz!.. Bizce sağda, solda ayımdır, suçlunun peşindeyiz!.. İşkenceye karşıyız!.. Bizim bildiğimiz dışında cereyan eden işkence olaylarına karşı gereken koğuşturmayı yapıyor ve üzerinde duruyoruz!.. Yargıya saygılıyız, yargı bağımsızdır!.. Cezaevlerinde işkence, baskı yoktur. Sanıklara her türlü savunma hakkı verilmiştir, bakımları en iyi biçimde yürütülmektedir!.. Biz demokrasiden yanayız!..."

Bunlar söylenmektedir. Doğal olarak söylenir. Humeyni de söylüyor, Şilideki cunta da söylüyor. Tabiki Türkiye'de de söylenecektir. Dünya kamusuna, Türkiye kamusuna karşı da, kalkıp, biz böyle değiliz demeleri de mümkün değildir.

Yukarıda belirtilenlerin hiç birisinin, Türkiye de geçerli olmadığı ve bu belirtilen ilkelerin tersine bir uygulamanın bu gün Türkiye de geçerli olduğu açık açık bilinmektedir.

- İşkence sorgulama aracı haline getirilmiştir. Yakalanan ve soruşturma merkezlerine alınanlara işkence yapılması artık kuraldır. İşkence yapılmadan, fiziksel ve psikolojik baskıya tabi tutulmadan sorgulama ender görülen istisnalardır.

- İşkencenin biçim ve derecesi bölgelere, kişilerin etnik yapılarına, dini inançlarına, politik ve ideolojik durumlarına göre farklıdır.

- Yargı bağımsız değildir. Sıkıyönetim Komutanlıklarında, yargıçlar ve savcılarla birlikte birifinkler düzenlenerek kendileri devamlı baskı altında tutulmaktadırlar. Bu nedenle yargıçlar işlem ve kararlarında, egemen ve empoze edilen görüşlerin ve talimatların etkisinde kalmaktadırlar.

- Cezaevlerinde sanıklara işkence yapılmaktadır. Bu işkence sadece sol kesime uygulanmaktadır. Diyarbakırda bu uygulama " imha " amacını taşımaktadır ve diğer bölgelere nazaran daha şiddetlidir.

- Cezaevinde bulunan sanıklara, insanca yaşam hakkı tanınmadığı gibi, kendilerine savunma imkanı da verilmemektedir.

- Cezaevinde sanıklar, tutuklu, hükümlü ve hatta savaş esiri statüsünün ötesinde bir uygulama ile karşı-karşıyadırlar. Açlar, susuzlar, hastalar, hergün ölmektedirler veya ölüme yaklaşıyorlar.

- Bu durumu mahkemeler bilmektedir. Yargıçlar, savcılar durumu açık açık bilmelerine karşın susmakta ve ister görünmektedirler.

BU BELİRLERİMİN TUMU ŞU ANDA DAHİ GEÇERLİ VE HEPSİ GERÇEKTİR.

Gözaltına alınmadan önce, davasına katıldığım sanıklar, her duruşmaya çıktıklarında; kendilerine soruşturmada nasıl baskı yapıldığını, nasıl dayaklandıklarını, kendilerine uygulanan işkenceyi tüm ayrıntıları ile mahkemeye anlatmaya çalışırlardı. Duruşmaya çıkan yargıçlar, savcılar, sanıkların bu konu üzerine eğilmelerine karşı çıkar ve kendilerini susturmaya çalışırlardı. Belirtilenler tutanağa geçirilmezdi. Israr halinde: "soruşturmada ifademiz tespit edilirken maddi ve manevi baskı yapıldı" biçiminde bir belirleme ile yetinilirdi. Sanık vekili olarak, belirtilenlerin olduğu gibi tutanağa geçirilmesi, gereken mercilere suç duyurusunun yapılması yolundaki taleplerimizde, tartışma konusu yapılır ve tepki ile karşılanırdı.

Bu konuda ilgili mercilere yapmış bulunduğumuz başvurular kale alınmaz ve "böyle bir durum yoktur. Yapılan araştırmada böyle bir duruma rastlanılmamıştır" biçiminde cevaplandırılırdı.

Orhan Aydın, Abdurrahman Kayıkcı, Davut Hanar, Necmettin Ortaç, Mehmet Ali Elalmış ve diğerleri, duruşmaya her çıkan sanık, kendilerine yapılan işkenceyi dile getirdikleri gibi, malikemeye çıkarılmayan ve halen hakkında hazırlık soruşturması sürdürülen sanıklarda, kendilerine soruşturmada uygulanan işkenceyi dilekçelerle dile getirmişlerdir.

Mehmet Ali Erce, yapılan işkence sonucu sakat kalmıştı. Hastaydı, eli çekilmiş, ayakları tutmuyordu. Bu durum defalarca savcılığa bildirilmiş ve hatta tedavisinin yapılması da istenmişti.

Nazif Kaleli vurulan kum torbalarının etkisi, yapılan elektrik şoku neticesi yatalak duruma gelmişti. Uzun süre hastahane de kaldı. Ancak, yapılan işkencenin hesabı sorulmamıştır.

Bedriye Bahçeli, Zeliha Yıldız, Gönül Atay, Fatma Çelik, Hidra Araz da kendilerine ne gibi işkence uygulandığını komutanlığa ve savcılığa bildirdikleri gibi, baroya da bildirmişlerdir.

Fatma Çelik, Gönül Atay, Aysel Öztürk işkence neticesi, rahimlerinden hastaydılar. Devamlı sancı içinde kıvranmaktaydılar.

Beş çocuk anası Hidra Aras, Baro Başkanlığına gönderdiği dilekçesinde şöyle diyordu:

" Ben Mardin birinci şubesine götürüldüm. Burada kırkbeş gün kaldım. Her gün beni çınlıplak soyuyorlardı. Üzerime su döküp cinsel organlarımdan, göğsümden elektrik veriyorlardı, dövüyorlardı. Askerleri yanıma göndererek vücudumun çeşitli yerlerini siktiriyor ve küfrettiriyorlardı... Çınlıplak olarak yere dökülen suyun içinde süründürüyorlardı... Cezaevine geldim durum aynı. Tuvaletten çıkan pis su koğuşların içinde... Su yok tabakları bile yıkayamıyoruz... Banyo yok. Saçlarımız bitle dolu... Gözetçi erler kötü laflar söylüyorlar ve bizi rahatsız ediyorlar."

Hayri Durmuş da 31/12/1979 tarihinde sıkıyönetim Askeri Savcılığına vermiş olduğu dilekçede kendisine yapılan işkenceyi dile getiriyor ve doktora gönderilerek işkence izlerinin saptanmasını istiyordu.

Şöyle bildiriyordu durumunu:

" Kızıltepeden alınarak Diyarbakır Yenişehir İnzibat karakoluna getirildim. Burada 14 gün süren sorgulamam sırasında, her gün devamlı işkenceye tabi tutuldum... Elektrik, falaka, her türlü kaba işkence yapıldı bana. İlk günü fenalaştım. Hastahane ye götürülüp basit ve geçici bir tedavi yaptırıldıktan sonra getiriliyordum ve yine işkenceye devam ediliyordu. Ayaklarıma çivi bile çakıldı... 14 gün işkence altında süren sorgulamam sonunda, başta ayaklarım olmak üzere her tarafım yara bere içindeydi... Hastahane yetkilileri, durumumun tehlikeli olduğunu, ciddi bir tedavi görmem gerektiğini söylediler. Kısa bir süre tutuldum hastahane de. İyileşmem değil, yerimden kendi başıma doğrulmama dahi imkan verilmeden alınıp mahkeme huzuruna kolumdan tutularak çıkarıldım. Mahkeme durumumu gördü... Yaralarım halen kötü, işkence-

lerin izleri belirgin, vücudumda, gün geçtikçe fenalaşıyorum.... İşkence görüğüümün tespiti ve tedavin için doktora havale edilmemi arz ederim..."

Hayri Durmuş dilekçesini gönderdi. Ancak ne muayene ne de tedavi için doktora gönderilmedi. Soruşturma da açılmadı ve belki dilekçenin verildiği tarihten bir yıl sonra göndermeyi düşünmüş olabilirler. Aynı gün Askeri Hastahaneye, doktora gönderilseydi ne çıkardı? Ayağındaki ve vücudundaki yara ve darp izlerine rağmen doktorun vereceği rapor "Vucudunun her hangi bir yerinde şiddet ve vurma izine rastlanmamıştır". biçiminde olacaktı. Hipokrat yemini yapan bir doktorun, komutanlığın emri gereğince, başka türlü yapması düşünülemezdi. Bunun doğruluğunu bilahare kendimde gördüm.

Mehmet Ali Ercenin vekaletnamesini düzenlemek ve kendisi ile görüşmek üzere 1. Nolu Askeri Cezaevine gittim. Mehmet Ali Erce'nin işkencehaneden getirilişinin üçüncü günüydü galiba. Kendisi iki kişinin kollarında geldi görüşme yerine. Ne ayakları, ne de elleri tutuyordu. Ne konuşacak hali ve ne de vekaletnameyi imzalayacak durumu vardı. Vermiş bulunduğu dilekçenin kendisinde kalan suretini aldım.

12.1.1980 tarihli dilekçesinde şöyle diyordu:

"Ellerinden tavana asılma, çarpmaya gerilme, kaba dayak, vücudumda sigara söndürülmesi, elektrik şoku gibi işkencelere tabi tutuldum. Bu işkence izlerini üzerimde taşımaktayım... Halen ellerim ve ayaklarım tutmaz durumdadır. İşkence edilmiş halimi sevk edildiğim sıkıyönetim askeri savcısı ve askeri mahkeme üyeleri de gördüler ... İşkence insanlık suçu olduğu gibi TCK (Türk Ceza Kanunu) açısından da suçtur. Res'en takibi gereken suçlardandır. Soruşturma açıldığına göre, işkencelerin, sıkıyönetim komutanı, Adli müşavir ve askeri savcılarının bilgileri içinde yapıldığını göstermektedir. Yine de şikayet hakkımı kullanmıyor şikayet ediyorum. Öncelikle doktora sevk edilerek gereken raporun aldırılmasını ve bana işkence yapanlar hakkında soruşturma açılarak cezalandırılmalarının sağlanmasını arz ve talep ederim."

Ne rapor ne soruşturma !.. Bu dilekçe de dosyanın içine konuldu ve belkide okunmadı !.. Yahut komutanlığa havale edildi orada beklemekte !.. Mehmet Ali Erce halen sakat, halini soran kim? ...

Trafik Komiseri Hüseyin Arıkan da geçmiş işkence tezgahlarından. Pol-Der'li olması yetmiş kendisine işkence yapılmasına. İşkencenin tadını tadan Komiser Hüseyin Arıkan, Askeri Savcılığa vermiş bulunduğu dilekçesinde şöyle demektedir:

" Bana bilerek ve isteyerek işkence yaptılar. Yapılan suçlamaları kabul etmemi istiyorlardı. İlgili olmadığım olaylara isminin karıştırılmasının amacı başkaydı. Suçlamaları reddettiğim için çarpmıha gerdiler beni. Elektrik verdiler... Dayaklandım... Yumruklandım ve aç, susuz bırakıldım. Yapılan işkence sonucu kulak zarım patladı."

Hüseyin Arıkan'ın kulağı sağır şimdi. Öyle diyor dilekçesinde. Sonuç, diğer dilekçe verenlerin durumu ile aynı.

Yalnız bunlar değil, yüzlerce, binlerce kişinin durumu bu. Her dava dosyasında bu biçimde yüzlerce dilekçe var. Okunmuş (belki de okunmamış) dosyasına bırakılmış. Mahkemenin okuyacağı düşünülemez. Lüzumsuz evraklar klasöründe tarihsel görevini yapmak için beklemekte. Eğer yırtılıp atılmazsa ...

Gözaltından savcılığa getirilenler (sorgu için) tanınmaz durumdaydılar. Yürüyemiyorlardı. Kollarına girilerek savcının huzuruna çıkarılıyorlardı. Bir kısmı ifade verirken yere oturmak durumunda kalıyordu. Yüzlerindeki darp izleri, yara ve bereler açık-açık görülüyordu. Hatta bir kısmının ağzından ve burnundan gelen kanlar kurumuş biçimde yüz ve gözlerinde, elbiselerinde izlenebiliyordu.

22.8.1980 günü mahkemeye gittim. Hem duruşmaları sürdürecektim, hem de, gözaltına alınan Avukat Mahmut Bilgili'nin mahkemeye getirilip getirilmiyeceğini araştıracaktım. On iki günden beri işkence altında bulunan Mahmut Bilgili'nin, bu gün için yargıç önüne getirileceği söylendi.

Duruşmadan çıktım. Avukat Odasında oturuyordum, erlerin, on kadar adamı arabadan indirip salona getirdiklerini gördüm. Mahmut aralarında olabilir düşüncesi ile salona çıktım ve izlemeye başladım. Mahmut yoktu aralarında. Tümü köylüydü, giysilerinden öyle anlaşıyordu. Açıklıkları, uykusuzlukları, iş-

kenceden dolayı çektikleri ızdırap yüzlerinden okunuyordu.

Saç sakal birbirine karışmış, yüz göz yara bere içinde, burundan ve yaralardan gelen kanlar, bıyıklarında ve sakallarında kurumuştur. Yedikleri dayak nedeni ile ayaklarını iyice yere basamıyor, aksayarak yürüyorlardı. Bunlara yirminci asrın insanları denemezdi. Sanki taş devri insanlarıydılar.

- İçlerinden birisinin durumu çok kötüydü. Orta boylu, ince, esmer tenli idi ve siyah saçlı, yirmi yaşındaki bu genç, iki kişinin kolunda, yürümüyordu, sürükleniyordu... Dudakları patlamış, dili şişmiş ve dudaklarından dışarı sarkmıştı. Başını dik tutamıyordu.

Sanıklar duvarın dibine sıralandılar. Durumu ağır olan gencin koluna girenlerde halsizdiler. Duvarın dibine gelir gelmez, beraberlerinde sürükledikleri genci bırakıverdiler. Bu zavallı adam, olduğu gibi yere yığılıverdi.

Dosyalar gitti, dosyalar geldi. Bu adamların durumu ne orada bulunan polislerin ve nede görevli askerlerin umrunda olmadığı gibi, gelen giden, odadan odaya mekik dokuyan tutanakçıların, savcılarının da umrunda değildi. Bakıp bakıp geçiyorlardı...

Teker teker alındılar yargıç huzuruna bunlar. Sıra, yerde uzanmış acı içinde kıvranan gence geldi. Askerler koluna girerek götürdüler yargıç huzuruna. Bırakıverdiler duruşma salonuna. Ayakta duramayan ve yere yığılan genç, yargıcın işareti ile, yine askerler tarafından koluna girilerek kaldırıldı havaya.. Dosyadaki belgelere göre saptadı yargıç hakkındaki yakıştırmayı. Gizli örgüt üyesi olduğu yakıştırması vardı hakkında. Yargıcın sorusunu iki kelime ile yanıtladı: " Çok... Dövdüler."

Yeterli idi yargıcın sorusunu yanıtlaması. Komutan, tutuklanmasını istemişti. İyileşince sorgusu yapıldı. Yargıç, kendiliğinden, sanığın beyanını tutanağa geçirmişti zaten. "İthamı kabul etmiyorum ben gizli örgüt üyesi değilim." Sanığın söyledikleri değil, söylemediği bu kelimeler tutanağa geçirilmişti. Kaderi belliydi, tutuklandı ve cezaevine gönderildi...

Bunların durumu, mahkemeye gelenler tarafından izlendiği gibi, yargıçlar savcılar tarafından da izleniyordu. İşin garibi, böyle

perişan durumda bulunan kişi, vücudundaki yara izine, darp izine, halsiz durumuna rağmen, ifadesini alan savcıya, kendisine işkence yapıldığını söylediği zaman, yalanlanıyor ve kendisine kızılıyordu. Savcılar bu duruma, ortada yasa dışı bir davranış var diyerek el koymadıkları gibi, söylenenleri zapta bile geçirmiyorlardı. Bu durumdan bir parçada memnunnlardı. Çünkü tüm iddialarına, sadece soruşturmada, kişiye iradesi dışın imzalatılan bu ifade tutanaklarını dayanak yapmaktadırlar. Mahkeme de sadece, bu ifadeler esas alınarak yargılama sürdürülmekteydi.

Yazıhaneye gelen ana babalar, çocuklarına yapılan uygulamadan dolayı kan ağlamaktaydılar. Kendilerine yapılan baskının dışında çocuklarına uygulanan işkencenin acısını duymakta ve sızlanmaktaydılar.

Gözaltından serbest bırakılan, cezaevinden tahliye olan sanıklar, büyük korku ve endişe içindeydiler. Yapılanları anlattıkları zaman insanın tüyleri diken diken oluyordu.

Ömer Dogn'un annesi ağlamaklı geldi yazıhaneye. Girer girmez "Oğlumu öldürdüler"."yanında vuruyorlardı"."oy başıma gelenler" diye yalvarıp dövünmeye başladı."ne olur oğlumu kurtarın oğlumu" diye yalvarması, orada bulunanları ister istemez çok etkilemişti.

Oğluyla görüşmeye gitmiş; ancak, Türkçe bilmediği için, görüşemezsin demişler kendisine. Yalvarmış, bir görün demiş, konuşmayacağım, sadece bakacağım demiş. Almışlar görüşme hücreğine. Biraz sonra oğlunu getirmişler. Yürüyemez durumda, ualsiz, "Neye geldin" demiş ve annesinin konuşmasını beklemiş. Annesi oğlunun söylediklerini anlamadığı için, ana vüreği dayanamamış ve kürtçe hal hatırını sormuş. Oğlu evvela cevap vermemiş, ancak annesinin acılı bakışlarına dayanamayınca, ikinci sorusuna kürtçe cevap vermek durumunda kalmış. Oğlunun, kürtçe konuşması üzerine, etrafında bulunan nöbetçi erler birden saldırmışlar. Annenin gözlerinin önünde -kürtçe konuştu diye- Ömeri dövmeye başlamışlar. Buna karşı çıkan anne de, kolundan tutularak ve yerden süründürülerek dışarı çıkarılmış. Böyle anlattı olayı Ömerin annesi.

Bu arada içerden bir kaç sanık serbest bırakılmıştı. Kendileriyle konuştuk. Cezaevindeki durumu şöyle belirliyorlardı:

"İçerde herkes aç. Hücrede en azından beşyüz kişi var. Her gün dayak atılıyor. Akla gelmeyecek işkenceler yapılıyor. Boklu hücrelerde bokun içine sokuluyorlar. Bu pis su içiriliyor. Verilen yemek çok az. Dört kişiye günde bir ekmek veriliyor. Televizyon, gazete, radyo yasak. Kantinden mal alma yasak. Kağıt kalem yok. Mektup yazma müsadeye bağlı. Hergün eğitim yapılıyor. Görüşmelere gelip, gitme ölüm. Görüşmeye getirilen kişinin sırtına biniliyor. Bu durumu protesto için elli kişi açlık grevine gitmiş. Aldıran yok. Görüşmelerde kürtçe konuşmak yasak. Konuşan kişi hücreye alınıyor ve orada özel işkenceye tabi tutuluyor."

Maşallah Öztürk duruşmaya getirilmişti. Vekili olarak katıldık davaya. Sanık yerine alınan Maşallah Öztürk'ün yüzü iyice şişmişti. Girer girmez elini kaldırarak söz istedi. Söz verildiğinde şöyle söyledi:

" Ben üç günden beri açım. Dayaklandım. Bana cezaevinde işkence yapıldı. Herkese aynı biçimde işkence yapılıyor. Konuşamaz ve oturamaz durumdayım. Mahkememi ertelensin."

Mahkemece sözü kesildi. Daha fazla konuşmasına fırsat verilmedi, ancak Maşallah Öztürk konuşmasını tepkiye rağmen sürdürdü." Bizi hayvan yerine koyuyorlar, avukatlarımızla, yakınlarımızla görüşmeye gidemiyoruz, hücreden görüşüne yerine kadar sırtımıza biniyorlar, hakaret ediyorlar, dövüyorlar, dayanma gücümüz kalmadı, siz mahkemesiniz bunları bilmelisiniz" Duruşma hakimi tekrar Maşallah'ın sözünü kesti. " Bunlar bizi ilgilendirmez, komutanlığa başvurun" diyerek kendisini oturttu. Söylenenleri tutanağa geçirmede. Ancak, bu belirlenenlerin tutanağa geçirilmesinin yasal gerekliliğini ifade ettik ve mahkemeden Maşallah Öztürk'ün söylediklerinin tutanağa geçirilmesini istedik. Duruşma hakimi karşı çıktı. Israr ettik. Mahkemece bu hususta bir karar verilmesini istedik. Ve bu nedenlerle bizim talebimizin hiç olmazsa tutanağa geçirilmesini istedik. Mahkeme bizim talebimizi kısaca tutanağa aldı. Yeterli değildi. Bu konuda ısrar ettik. Fakat, sonuçta bir değişiklik yapamadık. Mahkeme tüm bu durumları biliyordu -bilmiyor değil- ancak bu hususların tutanağa derince geçmesine verilen talimat uyarınca karşı çıkıyordu.

353 sayılı askeri yargılama usul yasasına göre, Askeri cezaevlerinin yönetimi, ceza ve tutukevinin nezdinde kurulduğu kıta komutanlığına bağlıdır. Ancak cezaevinde bulunan tutukluların ve hükümlülerin hukuksal durumlarının saptanması, konulacak kısıtlamalar yönünden yönetim askeri savcılığın emrindedir.

Cezaevi idaresi, savcının ve askeri yargıçların onayını almadan ve gereken kararı çıkarmadan tutukluların: okumalarını, yazmalarını, gıda ve diğer gereksinimlerini dışardan sağlamalarını, tutuklunun savunucusu ile görüşüp haberleşmesini engelleyemez, soruşturma ile ilgili tutukluyu hücreye alamaz ve kendisini demire vurmaz.

Cezaevi yönetiminin yanında, yönetimin bağlı olduğu kolordu komutanının, Ordu Komutanının da bu nevi kısıtlamalar getirme yetkisi yasal olarak yoktur.

Bu konuda 353 sayılı yasanın 76. maddesinde kesin kural vardır. Madde de, tutuklunun hukuksal durumu ve soruşturmanın sağlığı ve cezaevinin disiplini açısından kendisine uygulanacak kısıtlamalar ve nedenleri sayılmakta ve son fıkrada şöyle denmektedir:

"... Bu tedbirler ancak Askeri Mahkemenin kararı ile alınır. İvedi hallerde diğer ilgili memurlar ve askeri savcılar tarafından bu da alınan tedbirler derhal askeri mahkemenin onayına sunulur."

Anayasanın 14. maddesinde : "KİMSEYE EZİYET VE İŞKENCE YAPILMAZ" ilkesi getirilmiştir. Bunun yanında, Türk Ceza Yasasının 243. maddesinde "İşkence yapmanın suç olduğu ve işkence yapanların suçlarının doğrulanması halinde beş yıla kadar "ağır hapis" cezasına çarptırılacakları" vurgulanmıştır.

Ağır Ceza Yargılama Usul yasasında: duruşına sırasında, yargıcın işlenmiş bir suçu öğrenmesi durumunda, gerekli soruşturmanın yapılması için konuyu Askeri Savcılığa veya diğer yetkililere bildirme zorunluluğunun bulunduğu yargısı getirilmiştir.

Maşallah Öztürk'ün, cezaevindeki yapılan işkence ve baskıyı ve getirilen kısıtlamaları açıkça belirlemesi karşısında, yukarıda belirlediğimiz yasal durumu sergileyerek, Yargıçlar Kurulundan (mahkemeden), tutukluların bazı haklarının kısıtlanması için yargıçlık kararının bulunması gerekeceği nedeni ile bu kararın okunmasını; kararın bulunmaması durumunda, TCY'nın 243,245 maddeleri uyarınca cezaevi yönetiminin, sanığın anlatımına göre

suç işlediği anlaşıldığından, ilgililere gereken suç ihbarının yapılmasını istedik.

Bu yasal durum karşısında Yargıçlığın verdiği karar gerçekten ilginçti. Bu karar, yargıçların uygulamadan bilgilerinin olduğunu, uygulamanın komuta kurulunca planlanıp programlaştırıldığını, bu nedenle yargıçlığın yasal yetkisini kullanamadığını gösteriyordu.

Konuyu Askeri Savcıya ilettik, makamında. Olmaz böyle şeyler dedi. İnanmak istemiyordu. Cezaeviyle konuştu. Ne yanıt aldığını bilmiyorum. Ancak bana, "cezaevi disiplini nedeni ile alınan küçük tedbirlerdir, olur böyle şeyler" diyerek meseleyi geçiştirdi ve vereceğimiz dilekçeyi de ancak komutanlığa iletebileceğini söyledi.

Konunun üzerine gittik. Meseleyi detaylı biçimde dile getirerek ilgililere ve basına aktarmak istedik. Demokratik kuruluşlara aktardık. Ancak hiç bir şey yapılmadı. Basına verilen haberler kamuya sunulmadı., Demokratik kuruluşlar meseleyi ört bas ettiler. Bu durumda, bizim için tek bir yol kalmıştı. O da; yargılama sırasında meselenin tarihsel yanını hesaba katarak durumu değerlendirmek ve meseleyi zabıtlara yansıtmak.

Bu uğraşımızın yoğunlaştığı bir sırada, Yetkilinin birisi bana : " Bu meselenin üzerine gitme, başına çorap örerler, işkencelerin, cezaevindeki uygulamanın yansıtılmasından ve mahkemede konuşulmasından hoşlanmıyorlar " dedi.

Aynı gün duruşmada iken, içeri Askeri savcı yardımcısı girdi. Yargıçlarla gizli bir konuşma yaptı. Bu arada ayağa kalkan duruşma yargıcı "Duruşmanın sürdürüleceğini, ancak bir kaç dakika ara vereceklerini" söyledi. Heyet ayrıldı. Bizde salona çıktık. Tüm yargıçlar, savcılar birlikte mahkeme binasından çıktılar. Durumu yargıcın birinden sordüğümüzda "Komutan savcı ve yargıçları çağırmış, birifink yapılacak biraz beklerseniz" dedi. Evet biz dört saat kadar bekledik. Nihayet yargıçlar geldiler. Değişik bir renk almışlardı. Duruşma başladı. Ciddi bir sertlik. Tahliyesi gerekli olan sanıkların tutukluluk durumlarının nedense devamı kararlaştırıldı ve nedense alışı gelmişliğin dışında uzun bir erteleme süresi verildi.

Bilahare öğrendik. Tahliyelerde hassas davranılması, yakalanmaların bırakılmasının bazı politik nedenlerle zararlı olacağı ve yapılan işkence ve baskının dile getirilmesinin engellenmesi istenmiş. Bu talimatın etkisi olacak ki, tahliyelerde azalma olduğu gibi, mahkemece artık işkence yolunda söylenenler zapta alınmaz oldu. Hatta savcılarda, soruşturmada getirilen kişilerin, bize işkence yapıldı şeklindeki beyanlarını tutanağa geçirmiyorlar."soruşturma ifadesini kabul etmiyoruz" şeklinde bir belirleme ile meseleyi geçiştiriyorlardı. Cezaevindeki uygulamalarla ilgili sanıkların belirlemeleri artık, tutanağa da aktarılmıyordu. Bir ara bu belirlemelerde kesildi. Sanıklarda konuşamaz oldular. Avukatların, mahkeme sırasında müvekkilleriyle temas kurmaları da yasaklandı.

Sıkıyönetim Mahkemelerinde görev yapan yargıçlar, atamaları, yer değiştirmeleri ve diğer özlük işlerini düzenleyen yasalar uyarınca bağımlıydılar yönetime. Yasal durum dışında, Komutanlıklarca dizgelenen durum ve uygulanan baskı, bu bağımlılığı bir derece daha artırmıştı. Özellikle, Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılık ve Yargıçlıklarında, bu durum daha açık ve seçik görülmekteydi. 1971 yılı uygulaması da böyleydi.

Mahkeme bu durum karşısında, artık, kararını da, kapalı kapılar ardında, gerekli görüşmeyi yaparak oluşturuyordu. Duruşma salonlarında, yargıçlıkla ilgisi olmayan kişilerin katılımıyla tartışarak ve konuşarak karar oluşturulmaya başlandı.

12.2.1981 günü, savunucusu olduğum Zeki Yılmaz'ın davası karara bağlanacaktı. Bir celse önce, Askeri Savcı "mutalaa" vermiş ve Zeki Yılmaz'ın ölüm cezasına çarptırılmasını istemişti. Sanık ve savunucusu olarak bizde, savunmasını yapmış ve adam öldürme suçundan beraat kararı verilmesini istemiştik.

Zeki Yılmaz'm, 11.8.1979 tarihinde Urfa ilinde kahvede otururken yapılan arama sonucu, üzerinde bir tabanca bulunmuştu. 6136 sayılı yasaya aykırı davranışı nedeni ile hakkında soruşturma açılmıştı. Zeki Yılmaz, soruşturmasının bütün aşamalarında, üzerinde bulunan bu tabancayı, kaçakçı Mehmet Aslan isimindeki bir şahıstan aldığını söylemekteydi. Tabanca, balistik incelemesinin yapılması için bilirkişi kuruluna gönderilir. Bilirkişi kurulu hazırladığı raporda, 5.3.1979 tarihinde Urfa ilinde öldürülen Ali

Durmuş ismindeki şahsın vücudundan çıkarılan mermi çekirdeğinin, bu tabancadan çıktığının büyük bir ihtimal olduğunu belirlemiştir.

Zeki Yılmaz'ın olay günü olay yerinde olduğunu, oradan geçtiğini gören ve bunu söyleyen hiç bir tanık olmadığı gibi, başka bir bulguda yok. Aynı gün, Zeki Yılmaz'ın okulda olduğunu ve derslerine devam ettiğini içerir okuldan gönderilmiş yazı da var dosyada. Yalnız, A. Durmuş'un ölümünden bir ay kadar önce ülkücü gençler (Ali Durmuş'ta bunların içinde) Sıkıyönetim Komutanlığına, okulda bulunan sosyalist gençlerin isimlerini gösterir bir dilekçe vermişler. Bildirilen bu yirmibeş ismin arasında Zeki Yılmaz'ın da ismi var. Zeki Yılmaz, sosyalist olduğunu, soruşturmanın tüm aşamalarındaki anlatımlarında belirlemiştir.

Bu durumda, Zeki Yılmaz'ın Ali Durmuş'u öldürdüğünün kabulü olası değil. Bu nedenle, savunma için süre istemeden savunmamızı yaptık. Duruşmanın bırakıldığı günde, bu kanıtlarla bir kişinin ölüme mahkum olmasının olanaksızlığı inancını taşıyarak gelmiştik yargıçlığa.

Bu güne kadar Zeki Yılmaz'ın duruşmasınna, dinleyici, izleyici kimse katılamamıştı. Fakat bu gün duruşmada her nedense izleyiciler vardı. İki albay, köylü kıyafetli iki kişi ve bir hanım. Sanıkla ve diğer bir şekilde davayla ilgisi olmayan kişiler. Bu bize ilginç gelmişti. İlginç olan ikinci durumda, mahkeme kararı vermek için sanığı ve sanık savunucusu olarak bizleri, duruşma salonundan çıkarırken, Askeri Savcı, dinleyici bu kişiler duruşma salonunda kalmışlardı.

Usul yasası, ceza hukuku genel ilkeleri uyarınca, Yargıçlar kurulunun, karar için görüşmeye çekilmesi durumunda; görüşmenin yapıldığı yerde yargıçlar dışında kimse bulunamazdı. Ne sanık, ne sanık vekili, ne savcı ve nede tutanakçı. Hele dinleyicinin, dava ile ilgili olmayan kişilerin, bulunması hiç düşünülemez. Ama nedense, bu davada Askeri savcı, dinleyici kişiler salondan çıkarılmamıştı.

İçeri alındık. Karar okunmadan, bu yasal durumu dile getirerek, yanlışlığı, yasalara aykırı davranıldığını, bu halde yargıçların vereceği kararın güven verici olmadığını, olmayacağını, kuşkular

yaratacağını belirledik. Yargıçların, bu durumda, davadan çekilmeleri gerekirdi, istemimiz nazara alınmadığı gibi, söylediklerimiz tutanaklara dahi geçirilmedi. Karar okundu. ZEKİ YILMAZ ölüm cezasına çarptırılmıştı... Asılarak öldürülecekti. Zeki Yılmaz- karar tasdik edilse idi.

Hukuk-Yasa raftaydı. Keyfilik egemendi.

Yılmaz Camlıbel, Hüseyin Arıkan, Hadi Acar ve altı arkadaşının incelemesi, yani tutukluluk durumlarının gözden geçirilmesi durumu vardı. Süresinde başvurduk. İnceleme yapıldı ve mahkemece bu sanıkların tahliyesi kararlaştırıldı. Karar yazıldı, imzalandı ve ilgili mercilere gereken müzakereler yazıldı. Tahliye kararının yazılışının sabahı ayrıldım Diyarbakırdan. On gün sonra döndüm. Sanıkların aileleri yazıhaneye geldiler. Tahliye edilen kişilerin halen serbest bırakılmadığını ve nedenini bilmediklerini söylediler. Usul edinilmişti. Tahliye evrakları komutanlığa (adli müşavirliğe) gönderiliyor, komutanın imzası alındıktan sonra cezaevine iletiliyordu. Bu nedenle telefon açarak, durumu Adli müşavirlikten sordum. Adli müşavirlikten, "böyle bir tahliye kararının olmadığı" söylendi. Nasıl olamazdı. Yazıldığını, imzalandığını, karar kartonuna, kararın suretinin geçirildiğini görmüştüm. Avukat arkadaşlardan biri, savcılıkla, aynı gün temas kurmuş ve kararın müzekereye bağlı olarak komutanlığa iletilmediğini öğrenmişti. Mahkemeye çıktım. Diğer bir arkadaş da aynı durumu öğrenmek için gelmişti. Beraber araştırdık. Gelen Avukat karar kartonunu inceledi. Bende inceledim. Evet tahliye kararı yoktu. Yerine tutuklamanın onayı, tutukluluk durumunun devamı ile ilgili karar bırakılmıştı.

Avukat arkadaş başkatibe: "baş efendi, bu karar ne oldu"? diye sorduğunda, Başkatip "onun üzerine su için" dedi. İki Avukatla birlikte ilgili yargıçla ilişki kurduk.

Yargıç aynen şöyle dedi: "— Bırak arkadaş zaten kendi-kendimi yiyorum, benim yediğim fırçayı sen yeseydin aynısını yapardın." Bilahare öğrendik. Tahliye kararından sonra yargıç çağırılmış ve kendisine "fırça" çekilmiş. Kararı geri alması istenmiş. Yargıç, itiraz edilsin, yeniden tutuklama kararı verilir. demişse de, komutan kabul etmemiş, kararı sen geri alacaksın demiş. Mecburen, ka-

rar geri alınmış ve yırtılmış, yerine tutukluluk durumunun sürdürülmesi ile ilgili, yeni karar oluşturulmuş.

Bu durumlar karşısında durulamazdı. Bu hukuk dışı uygulamalara karşı durmak gerekirdi. Bu nedenle, avukat olarak, üzerime düşen görevi, herşeye rağmen yapmaya çalışmalıyım. Her yere her yasa dışı eylemleri bildirmenin dışında, mahkemede de bunun kavgasını vermeliydim.

Buna tahammül edilemezdi. Edilmedi de. (yapmak istediklerime). Kanımca bizim yapmak istediklerimize karşı onlar da birliktelerinde tavır alma kararı vermişlerdi. Ve bunun üzerine gözaltına alındım, tutuklandım, yedi ay altı gün içerde kaldım.

İçerde kaldığım bu süre zarfında, daha önce bildiklerimi, duyduklarımı gördüm ve yaşadım. Yapılan gayri insani uygulamayı vücudumun her zerresi ile hissettim. İnsan haklarına saygı duyulmadığını, bu uygulamaların bir plan dahilinde yapıldığını ve bunun yukarıdan gelen emirlerle sürdürüldüğünü, mahkemelerin bu hususta baskı altına altına alındığını, kamuya yansımalarının önlenmesi için her tedbire başvurulduğunu öğrendiğim gibi, barbarlığın, sadizmin, hunharlığın ve şövenizmin ne demek olduğunu, insanların bu duygular altında nasıl canavarlaştığını da kavradım.

SORUŞTURMA

II

BÖLÜM

Rızgari dergisi sahibi Av. Ruşen Arslan ile Anti Sömürgeci Kültür Derneğinin birkaç üyesi hakkında 26/9/1979 tarihinde soruşturma açılmıştı. O tarihte de tutuklanmışlardı. Aradan bir yıl üç ay gibi bir zaman geçmiş bulunmasına rağmen soruşturma sonuçlandırılmamıştı. Toplanması gereken hiç bir delil yoktu. Her hangi bir şekilde soruşturmanın genişletilmesi de söz konusu değildi. Soruşturma konusu, dergiler ve bir kısım sanıklarda yakanan bildirilerdi. Ki bunlar da soruşturmanın açılması ile ele geçmiş ve dosyaya bırakılmıştı. Askeri savcının bu durumda, ya "kamu davası açması veya soruşturmayı,"soruşturmayaya yer olmadığı kararı" ile bağlayıp, sanıkların tutukluluk durumunu kaldırması gerekirdi. Ancak, soruşturma sürdürülüyordu. Büyük

olasılıkla Askeri Savcı Turgay Çağlar gizli güçlerin verdiği emir ve talimat uyarınca soruşturmayı, yasal durumu hiçe sayarak uzatıyordu.

Bir kısım arkadaşlar soruşturmanın uzatılmasının nedenini; Askeri savcı Turgay Çağlar'ın avukat olduğu dönemde, 1974 yıllarında bir dava nedeniyle Avukat Ruşen Arslan ile aralarında doğan çelişkiye ve tartışmaya bağlıyorlardı. Askeri Savcı Turgay Çağlar'ın yapısı buna uygundu. Avukatlara allerjisi vardı. Kendisini Van'da Devlet Su İşleri avukatlığı yaptığı sıra tanımıştım. Çocuksu hareketlerinden ötürü Avukatlar ve yargıçlar tarafından önemsenmezdi, konuşmaları ve davranışları alay konusu yapıldı. Zaten askerlik sonrası yeniden Avukatlığa dönmesini engelleyen konumda buydu. Bir konuşma sırasında kendisi belirlemişti. Avukatlara allerji duyduğu, Avukatlara karşı davranışları ile açıkça görülüyordu. Buna rağmen, Askeri savcının soruşturmayı uzatmasının kanımca gerçek nedeni, yukarda belirlediğim gibi gizli güçlerin emir ve talimatlarıydı.

Soruşturmanın sonuçlandırılması tutuklu arkadaşların tutukluluk durumlarının ortadan kaldırılması için zorunluydu. Bu nedenle konunun üzerine gitmek gerekiyordu. Bu nedenle 353 sayılı yasanın (Askeri Mahkemelerin kuruluşu ve yargılama usul yasası) 35 ve 36 ncı maddeleri uyarınca Milli Savunma Bakanlığı Askeri Adalet İşleri Başkanlığına başvuruda bulunduk. Avukat Cımsıt Bilek adına yaptığımız başvuru ile ilgili olan dairece araştırma yapıldı. Bu araştırmayı temel alarak Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığından ve Askeri Savcılığından bilgi istenmişti.

İlgili bakanlığın ilgili dairesinin, yazı yazarak bilgi istemesi, şikayetimizi açığa çıkarmıştı. Komutanlık durumu öğrendiği gibi, askeri savcı Turgay Çağlar da öğrenmişti. Bilahare öğrendim, bundan ötürü; hem komutanlık, hem de Askeri Savcı Turgay Çağlar ciddi biçimde hiddetlenmişler.

16/2/ 1981 günü Avukat Cımsıt Bilek'le yazıhanede otu-yorduk. Bu konu üzerine idi görüşmemiz. Cımsıt Bilek, iki gün önce Askeri Savcı ile aralarında geçen konuşmayı anlatıyordu bana. Bir inceleme gününü öğrenmek için, savcının odasına gelmesini beklerken, salonda karşılaşmışlar Turgay Çağlar'la. Savcı albayın odasından; yüzü kızarmış bir biçimde çıkan Askeri Savcı

Turgay Çağlar "Beni şikayet edersiniz... Sanki ben uzatıyorum... Bekleyin belki biter soruşturma. Gösteririm Şerafettin Kaya'ya" şeklinde bir tehdit savurmuş. Endişe duyuyordu savcının bu tavrından.

Kendisine, işkence ve baskılar üzerinde ısrarla duruşumuzun hoş karşılanmadığını, yapılan usulsuzlukların tartışılmasından ve mahkemede teşhirinden hoşlanılmadığını, hele kamuya yansımından ciddi biçimde endişe duyulduğunu, bu nedenle avukatları susturmanın hesabını yaptıklarını ve benim hakkımda karar verdiklerini, buna rağmen sonuna dek direnmenin ve görevi yürütmenin gerekliliğini, endişesinde haklı olduğunu, bu şikayetimizden ötürü Komutanlığın ve Askeri Savcının bazı davranışlar içine girmelerinin mümkün olduğunu vurguladım ve savcı Turgay Çağlar ile Avukat M. Tevfik Demir arasında çok önceleri geçmiş bir olayı anlattım.

Olay şuydu:

31.7.1980 günü, bazı tutukluların durumlarını öğrenmek ve inceleme günlerini saptamak için, Turgay Çağlar'la odasında görüşüyordum. Daha doğrusu görevli askerden inceleme günlerini öğreniyordum. Bu arada Ankara Barosu Avukatlarından M. Tevfik Demirle geldiler. Tabiki müsade alarak geldiler. Savcıların odasına, bir saat kapının önünde beklemeyen, postayla içeriye haber göndererek müsade almadan girmek olası değil. Avukatların görevlerini kolaylıkla sürdürmemeleri ve giderek sıkı yönetim mahkemelerinde savunuculuk yapmalarını engellemek için özellikle bu davranışta bulunmaktadır.

Odaya gelen avukat M. Tevfik Demir 1981/460 nolu dosyada sanık olarak hakkında soruşturma yapılan kardeşinin durumunu öğrenmek istiyordu ve savcıdan bu konuda bilgi istedi. Bu bir avukatın doğal hakkıydı. 353 sayılı yasanın 90. maddesi gereğince dosyayı da okuma hakkı vardı. Avukat arkadaş, Askeri savcılarının bu konudaki davranışlarını bildiği için, böyle bir istemde bulunmadı, sadece bilgi istedi. Ama gelgelelim ki, savcı bu istemi de olumlu görmedi. Bunu kibarca da yapabiliirdi.

Onu da yapmadı. Gayet hiddetli ve yüksek sesle, "Ben bilgi milgi vermem. Yani sen kardeşinin tahliyesini mi bekliyorsun. Alır-sın..." diyerek Avukat arkadaşın çıkmasını istedi. Askeri savcı-

nın bu davranışı karşısında yapılacak tek şey, aynı biçimde tavır koymaktı. Ancak bu olası değildi. Çünkü, şartlar buna el vermiyordu. Zaten savcıda Avukat arkadaşı provakasyona getiriyordu. Onun da isteği Avukatın aynı biçimde kendisine tavır koymasıydı. Avukat Tevfik Demir, durumu kavramış olacak ki, gayet olumlu bir tavır içinde ve kibarca, "Sayın savcı bey, Lütfen, hiddete kapılmayın. Ben Avukatım, bir kısım sanıklar vekiliyim. Bunların durumlarını sorup öğrenmek benim görevim. Sizde hukukçusunuz, bunu çok iyi bilirsiniz. Lütfen.." diyerek Askeri savcının hiddetini dizginlemeye çalıştı. Savcının hukukçulukla alakası yoktu. Adanı için kanun, yönetmelik belirlemelerinden de etkilenmemişti. Halk arasında derler, "Poşadan paşa kağıttan maşa olmaz". Hiddetini yenemeyen Askeri savcı, ki, hiddetlenmesini gerektiren bir durum da yoktu ortada, "Paşa..Paşa..." diye kapının önünde bekleyen askeri çağırdı. Bu askere, posta görevini sürdüren bu askere, tüm savcılar "paşa" derlerdi. İçeri giren paşaya verilen emirde gülünçtü ve utandırıcıydı. "At bunu dışarı, bir daha gelirse kulağından tutar dışarı atarsın." Ağlarmısın, gülermisin!. Hiddetlenmemek elde değil. Avukat Tevfik Demir, daha kötü bir durum yaratmamak ve askerin müdahalesine meydan vermemek için kendiliğinden çıktı. Ben hiddetlendim. Geçmiş tanışıklığımız nedeniyle bana da aynı davranışta bulunamayacağı görüşündeydim. Bir avukata bunu yapamayacağını söyledim. Tartışmamız uzayabilir ve sertleşebilirdi. Ancak, mahkemeden isminin çağrılması, duruşmanın başlaması nedeniyle ayrıldım savcının odasından. İnsanlık adına, hukuk adına üzülerek...

Konuşmanızı sürdürüyorduk. Saat 15 e gelmişti. Bu arada, sakallı, parkeli, ellerinde tomson bulunan iki kişi girdi içeri. Polis olduklarını söylediler ve birinci şubeye kadar kendileriyle birlikte gelmemi istediler. "Evet bu iş burada biter dedim ve avukat arkadaşaya gereken talimatı verdikten sonra, yazıhaneden polislerle birlikte çıktım.

Caddeye kadar birlikte yürüdük polislerle. Pastahanenin önünde bekleyen polis arabasına bindirdiler beni. Şöförün ve beni alanların dışında iki kişi daha vardı arabada. Araba hareket etti. Ordu evini geçmiştik ki, polisin biri "Şefim beyin gözlüğünü

taşalım iyi olur" deyince, özel hazırlanmış ve biçimlendirilmiş muşambamsı bağ ile gözlerimi bağladılar.

Araba ile yarım saati geçkin bir zaman dolaştırıldım. Pek uzak yere götürülmediğimi zannediyorum. Gittiğim yeri tahmin etmemem için böyle davranılıyordu. Müvekkillerimden dinlemiştim, polislerin klasik oyunuydu bu. Araba durur durmaz kolumdan tutularak indirildim ve sürüklenerek götürüldüm. Kapıların açılışından ve sıcak hava ve ter kokularından kapalı bir yere ve iğrenç bir yere sokulduğumu anladım.

Kolumdan beni tutarak ve sürükleyerek içeri sokan adam kolumu bırakırken: "İşte size vatan hainlerinin avukatı. İşte işkence edebiyatı yapan, devrimcileri savunan eşekoğlu eşşek. Alın tepe tepe kullanın..." dedi ve arkadan bir tekme salladı. Ve çok kibarca takdim etti beni işkencecilere.

Tekme ile yıkılmıştım. Doğruludum. Nefesinden, çok yakınımda olduğunu anladığım birisi davudi bir sesle "Ulan seni gökte arıyorduk, çok şükür yerde bulduk. Seni görmek bize de nasip oldu" diyerek yüzüme iki tokat patlattı. Gözlerimden ateş fışkırdı, kulaklarım seslendi ve kafamda ziller çaldı. Arkasından tekmele, tokatlar yunruklar birbirini kovalamaya başladı. Bir kaç kere yere yıkıldım ve tekrar kaldırıldım.

Kimlerdi bunlar. Polis mi, subay mı, asker mi ? Belli değildi. Yedi sekiz kişiydiler. Herkes bir şey söylüyordu. Herkes değişik biçimde küfrediyordu. Birden çullanmışlardı üstüme. Bir leşin üstüne tünen leş kargaları gibi gagalıyor ve hisselerini aldıkça hırçınlaşıyor ve tekrar saldırıyorlardı.

"çıkart cebindeki eşyaları" talimatı verildi. Dayaklama durdu. Küfürler devam ediyordu. Cüzdanımı, kalemimi, çakmağımı, saç tarağımı, mendilimi, sigaramı ve belimdeki kemeri çıkardım ve kendilerine verdim. Elimden aldılar, kanımca masanın üzerine bıraktılar. Tutanaklar düzenlendi. Düzenlenen tutanak okundu. Okumak istedim. İki yumruk ve iki yumruk daha. Tutanak okutuldu. İmza merasiminden sonra birisi koluma girerek beni götürdü. Nem kokan, ter kokan bir odaya sokuludum. Beni odaya sokan adam:" Yer açın eşekoğlu eşşekler, yaban domuzları, en büyük domuzu da getirdik. Bu da sizin meşhur avukatımız-

dır. Onun da anasını ağlatacağz" diyerek beni öne doğru iteledi. Bu yeri öpmek, secde etmekmiş. Öyle dedi beni iteleyeni adam İ-telerken demişti "Hadi yeri öp ve allahına secde et". Bilahare öğrendim. Her yeni gelene böyle yeri öptürür ve kendisine secde yaptırırlarmış.

Çevremde bazı kıpırdamalar oldu. Öksürmeler ve mırıltılar nefes alış verişleri duydum. Bir çok kişi vardı. Seslerden çokça insanın getirildiğini ve işkence için bekletildiklerini anlamamak mümkün değildi. Kendi çabamla kalkmışım yerimden. Bu arada birisi elimden tutarak beni bir bankın üzerine oturttu.

Getirilişimden bu yana tahminen iki buçuk üç saatlik bir zaman geçmişti. Sırtım kalorifer borusuna dayanıyordu. Oda ciddi biçimde sıcaktı. Belki de benim oturduğum yer öyleydi. Kimseden ses çıkmıyordu. Arada bir öksürük sesleri ve hırıltılar ve ayak seslerinden dolaştıklarını anladığım askerlerin, şarkı mırıltıları ve küfürleri duyuluyordu. Kurbanlık koyun gibi idik. Bekliyorduk ve bekliyecektik...

Bu sessizlik birden bozuldu. Gürültü ve patırtılar ve bağırımlar ve bu arada birisinin kulakları tırmalayan, tüyleri diken diken eden Ay!. Ay!. sesleri. İğrenç küfürler ve iğrenç sorular. Arkasından da yükselen Ahlar ve vahlar... Belki on dakika sürdü bu "ameliyat (İşkenceciler elektrik şoku işkencesine "ameliyat" diyorlardı). Bu süre bana daha uzun geldi. İçinde bulunduğum durumun vahameti yavaş yavaş belirginleşiyordu.

Ameliyata alınan genci getirdiler. Sadece hırıltısı duyuluyordu. Bayılmıştı galiba. Bıraktıklarında yere düştü ve çıkardığı kaba sestən kendisinden geçtiği anlaşıyordu. Öyle bırakmadılar genci. Küfürler ve arkasından cop sesleri ve tekmeler. Tekmeliye tekmeliye, copluya copluya ayıltılar adamı. Bu kez yürütme çabasıındaydılar. Bunun için vuruyorlardı ve bunun için tekmiyorlardı. Seslerden anlaşıyordu, kollarından tutmuş süründürüyorlardı yerden. Ayılmış ve yürütmüş olacaklar ki bir zaman sonra bırakıverdiler adamı kendi haline. Dayaklama ve küfürler durdu.

Sesinden anladım. Beni içeri getiren kişiydi . Önümde durdu ve diğerine seslendi." Hoca biz buna hoşgeldin dedik. Söyle,

devriyelerde hoşgeldin demeyi ihmal etmesinler." Kapının açılış ve kapanışından, ayak seslerinin kesilmesinden bulunduğumuz yeri terkedip çıktıklarını anladım. Nedense biraz rahatladım. İçinde bulunduğum durumun muhasebesini yapabilmek için düşünme fırsatıydı bu. Durumu iyi görmüyordum. Üstüme üstüme geleceklerdi. Kararlı olmak ve paniğe kapılmamak gerekiyordu. Beni getirişlerinin nedeni ve hakkımda neyi planladıkları belirdi. Açık vermemek ve durumu idare etmek icabıydı. Vücudum sızlıyordu ve kafam zonkluyordu. Bunlar değil, biraz evvel ameliyata alınan gencin bağırışları idi yüreğimi sızlatan ve sinirlerimi bozan. İşkenceye karşı çıkıyordum ve işkence soruşturma aracı haline gelmiş, kavga vermek gerek diyordum. Onun kavgasındaydım, onun için mahkemelerde yargıçlar ve savcılarla tartışıyordum.. Hakkıymışım. İşkenceye alınışımın daha ilk gününde haklılığımı anladım.

Sağımdan ve solumdan gelen öksürük sesleri beni uyandırdı. Ellerimle sağımı ve solumu yokladım. Terlemiş, titreyen sıcak nemli ellerle buluştu ellerim. Bunlar halkı için kavga veren, halkının özgürlüğüne kafasını koyan kişilerin elleriydi. Sertti, ancak, sıcaktı... İnsanın çevresinde dost insanların bulunduğunu bilmesi rahatlık veriyor, moralini yükseltiyor insanın. Korkunun derecesini azaltıyor ve bir o kadar hınçlanıyor ve güç duyuyor yüreğinde. Garip gibi geliyor insana. Ama, aslında garip değil bu dönemde. Kendilerine işkence yapıldığını ve anlatımlarının baskı ile alındığını söyleyip, kendilerini savunduğum kişilerle birlikteyim şimdi, işkencehanede ve aynı tezgahın geçeceğim. Sadece Üzülüyorum, sömürgeci devletin kürt halkı üzerindeki soy kırımına, asimilasyon politikasına ve sömürüsüne karşı çıkan yiğit insanların nerelerden geçtiğini ve neler gördüklerini ve nice ızdıraplara katlandıklarını bilmenin ötesinde, görmenin acısını ve heyecanını da duyuyorum. Onların bu kötü dönemlerinde onların yanında olmanın gururu da var içimde. Bilmem ve görmem hıncımı çoğalttı ve ilerde daha iyi kavga verme aşkını yarattı bende.

Nöbet değiştirildi. Konuşmalardan anlaşılıyordu bizi bekleyenlerin nöbet değiştirdikleri. Söyleşilerinden asker oldukları

anlaşıyordu. Hemde silahlı askerler. Ara sıra mekanizmaları oynatırlardı, dipçikle vururlardı başımıza. Önümüzde durduklarında postalları görülürdü. Ayaklarında asker postalları vardı. Nöbet değiştiren askerler, yeni gelenlere "Bu yeni geldi. Hemde hainlerin başıymış, iyi kollayın" dediklerinde, bir fırtına daha geçireceğimi anladım. Öylede oldu. Daha gelişleri beş dakika olmamıştı. Seslerinden anlaşıyordu, iki kişi idiler ve gelip önümde durdular. Ayaklarımı tekmelediler ve omuzlarıma bir kaç tane dipçik vurarak beni ayağa kaldırdılar. Göğsümden tutarak ileriye doğru çektiler. İçlerinden birisi hemen emri verdi." tek ayak üzerinde ayakta duracaksın".

Dediklerini yapmam gerekir mi, gerekmez mi, emirlerine uymalıyım ve tek ayak üzerinde durabilirimi ? Ben bunları düşünce dururken, yüzüme iki yumruk indi. Adamların bu zorlamaları karşısında, denedim tek ayak üzerinde durmayı. Sağ ayakla beceremedim. Sol ayağımı denedim. Yine beceremedim. Dengemi koruyamıyordum. İçinde bulunduğum asabi gerilim ve fiziksel yapım buna engeldi. Bir daha denedim ve kaldıramadım ayaklarımı. "Sen duramazsan biz seni durdurmasını biliriz" dediler ve yüklendiler üzerine. "Sana dans yaptıracağız" diyorlardı ve coplarla ayaklarıma, bacaklarıma vuruyorlardı. Ayaklarıma ve bacaklarıma vurulan darbelerin verdiği acı nedeniyle yerimde sıçramak zorunda kalıyordum. Bu onlar için kişiye "dans" yaptırılmakmış ve bundan gerçekten zevk alıyorlardı. Ben zıpladıkça kahkahalar atıyorlardı.

Bizim zorunlu dans yapmamız yarım saati geçti kanımca. Soluk soluğaydım. Zor nefes alıp veriyordum. Acımasız heriflerin duracakları yoktu. Bu kez sırtıma, omuzlarıma copla dipçikle vurmaya başladılar. Her küfrün ardından bir darbe iniyordu sırtıma ve omuzuma. Bitkin bir halde çöktüm yere. Kalkacak halim kalmamıştı artık. Ama adamlar durmuyorlardı. Bu kez tekmelemeye başladılar. Beni tekme ile kaldırmak istiyorlardı yerden. "yemek geldi" diye dışardan birisinin bağırması üzerine bıraktılar beni. İçeriye girenlerden birisi koluma girerek beni kaldırdı yerden. Sendeleyerek yürüyordum, tüm vücudum sızlıyordu. Kolumdan tutup beni götüren adam yerime oturttuğunda,"ihtiyar söylenenleri yap. Yoksa, seni fena yaparlar" dedi. Sesi yumuşakçay-

dı. Bu da bir oyundur demiştim kendi kendime.

Bankın üzerine oturdum. Cehennemi bir sıcaklık vardı. Terlemiştim iyice. Sağlıklı nefes alıp veremiyordun. Kanımca soluk alıp verişimin anormalliği dikkatlerini çekmiş olacak ki birisi bağırdı; "büyük hayvan, bu daha başlangıç. Seninle daha çok eğleneceğiz, yıkılmak yok". Arkasından da mutlu bir kahkaha savurdu. Kahkaha devam ederken, bir yumruk indi kafama. Anı gelmişti yumruk ve sertti. Bu nedenle duvara çarptı kafam. Gözlerimde şimşekler çaktı. Midem bulandı ve düşer gibi oldum. Yaslandım duvara. Kendime geldiğimde çatal kaşık seslerini duydum. Bağırtilar ve küfürler arasında, birbirine değen kaşıkların çıkardıkları seslerden, diğer tutukluların yemeğe götürüldüğünü anladım.

O gün yemek verilmedi bana. Gece bir bardak su verdiler sadece. Sonradan öğrenmiştim; işkencehaneye alınanlara üç gün yemek vermiyorlarmış. İhtiyar olduğumu hesaba katmış olacaklar ki beni bir gün aç bıraktılar. İkinci günü, akşam yemeğine ben de götürüldüm.

Yemeğe götürüldüğümde anladım. Yemek seronomisi bambaşka bir işkence. Daha doğrusu haysiyetsizlik, şerefsizlik... Yenilen bir lokmanın; kişiye zıkkın edilmesi bu galiba. Bazan onar onar ve bazan onbeşer onbeşer götürülüyorduk yemeğe. Yemeğe götürülenler ellerinden tutularak arka arkaya gelecek biçimde diziye sokuluyor. Herkes önündekinin sırtından tutuyor. Tren Vagonları gibi arka arkaya dizildikten sonra "yürü" emri veriliyor. "Başınız değmesin eğilin" dedikleri için herkes başını eğme zorunda kalıyordu. İlk yemeğe gidişte en arkada bendim. Sırtımdan tutunan kimse yoktu. Tam bu durumda, birkaç adım atmıştık ki, arkadan bir tekme geldi sırtıma. Vurulan tekmenin etkisi ile yalnız ben yıkılmadım yere. Dizide bulunan herkes kapaklandı ve yeri öptü. Zevkten dört köşe olan Mehmetçiklerin kahkahaları arasında bir zorlukla doğrulduk yerimizden. Dönerkende öpmüştük yeri ve bir daha güldürmüştük kahraman Türk Mehmetçiklerini.

İlk yemeğe götürülüşümde bir yanlışlık yapmıştım. Masanın etrafına sıralandırıldıktan sonra, ellerimize bir kaşık tutturuldu.

Kaşıklar verildikten sonra," açın gözlerinizi " dediler. Ben tümü ile açılacak zannettim ve bu nedenle gözümdeki bağı olduğu gibi çıkardım. Bağımlı çözünce karşımda iki asker gördüm. Birinin elinde silahı, diğerinin elinde de kepçe vardı. Birden bir cop indi kafama, "Bağla eşekoğlu eşşek gözlerini" diye bağırıyordu silahlı olan. Elinde kepçe olan asker kepçeyi indirdi kafama ve yetişerek elimdeki bağı geçirdi gözlerime. Yemekten önce bolca dayak yedik. Meğerse, gözünüzü açın dediklerinde, hafifçe bağ yukarı çekilecekmiş ve sadece kaşığı görecekmışsin. Onu da öğrendik böylece.

Kaşıklarımız elimizde idi. Ancak, kimse başlamıyordu yemeğe. Emirle başlanacaktı. İsmi ve sesini hayatım siresince unutamıyacağım, Kars lehçesi ile konuşan,"ola" kelimesini devamlı kullanan, "hoca" diye çağrılan kişinin,"başla!, son sayı beş" buyruğu ile kaşıklarımızı daldırdık, içinde ne yemeği olduğunu bilmediğim tabaklara dalıp çıkıyordu. Sayı beş demişti, bunun ne demek olduğunu bilmiyordum ve mana veremiyordum arkadaşların süratle kaşıklarını, tabaklara daldırıp çıkarmalarına. Beş dediğinde, ben daha iki kaşık yemek yemiştim. Kafamıza inen coplar ve küfürle karışık "bırakın kaşıkları" demelerinden, beş sayısının ne anlama geldiğini anladım. Bu yemek yeme süresiymiş. Bu sayının sayımının bitişine kadar, yiyebilirsen yiyebilecekmışsin. Arkadaşların kaşıklarını hızla daldırıp çıkarmalarının nedeni de buymuş.

Yiyememiştik pek bir şey. İki kaşıkçık bir yemek. Serbest bırakıldık da yiyemezdik fazlaca. İçimden geliniyordu, bunların yemeğini yemek. İştahım kaçmıştı yapılan uygulamadan dolayı. Sana insanmışsın gibi davranılmıyordu. Bu kadar hakaret ve darpden sonra yemek yemek biraz güçtü. Demokrasi, adalet ve büyük ulus lafları ve büyük ulusun saygı değer büyüklerinin sergiledikleri barbarlık ve vahşet. Aslında büyüklükte buradan gelmekte. Öyle geçiyordu kafamdan ve yiyordum kendi kendimi. Bu duygular ve içimde dalgalanan ve büyüyen hınç doyuruyordu beni zaten. Yerime oturduğumda tabansız Mıgının sıkıyönetim komutanına söylediklerini anımsamıştım. "MEHMETÇİK DEDİK BAGRIMIZA BASTIK, BİZE BİR TON DAYAK ÇEKTİLER. ARDINDAN BEŞ YÜZ LİRAMIZI ZULA ETTİLER KOMUTANIM".

Evet şimdide, mehmetçik bize asaletini sergiliyor ve kan kusturuyor.

Yemek faslını su içme ve tuvalte gitme seronomisi izler. Tuvalette götürülenler su içebiliyor, ancak bin bir dertle. Tuvalette gitmede her gün için mümkün değil. Buda kurallıdır, iki günde bir. Çoğu kez su yemeklerden sonra yarım bardak, yarım bardak dağıtılıyor herkese. Bazan bu bir bardakta olabiliyor.

İki kişi birlikte götürüldük tuvalete. Tuvalette çıkmaya ihtiyacım olduğu gibi, su içmeye de ihtiyacım vardı. Ağzım kurumuştı, içim yanıyordu. Beraber su içmeye ve tuvalete gittiğim adam şişman biriydi. Elim kavuşmuyordu sırtına sarıldığımda birbirine. Tuvalette girmede sayılıydı. El yordamı ile girdim tuvalete. Kapısı açıktı tuvaletin. Pantolonumu çözüp oturduğumda, tuvaletin kapısında bekleyen asker "son sayı üç" dedi ve saymaya başladı. Başma inen copla kalktım ayağa. Yarım yamalak bir boşalına ve temizlenmeden tuvaletten çıkış. Gelde buna insanlık de. Ama neylersin uymak zorundasın. Uyduk ve çıktık yine el yordamıyla tuvaletten. Asker elimden tutarak beni çekti lavabonun başına. "Haydi su iç" dedi. El yordamıyla buldum musluğu ve ağzımı musluğa dayayarak içmeye başladım suyu. Daha bir kaç yudum geçmişti boğazımdan, askerin yumruğu kafamda patladı. Takma dişlerim yerinden çıktı ve dudağım yarıldı. Akan kanın sıcaklığını ve tadını duydum ağzımda. Su içmekte bir işkence. En iyisi içmemektir ve artık içmedim ve geri çekildim.

Yapılanlardan, bu insanların acımasızlığını ve insanlıklarını yitirdiklerini ve hayvanlaştıklarını anladım. Çekinmeden ve acımadan insanlara dayak atan bu insanların askerliği ve polisliği önemli değildi. Önemli olan ve bilinmesi gereken husus insanların hayvanlaşabileceği hususuydu. Yerime oturduğumda sinirliydim ve bitkindim. Bitkinliğim psikolojikti. Bu insanlık dışı uygulamalar karşısında tepki gösteremeyişim ve patlamamamdı. Bunun için moralim bozuluyordu ve bunun acısını duyuyordum. Tepki göstermek te sonuç veriniyordu. Su içerken vurulan yumruk karşısında, tepki göstermiş ve bağırmışım. " Bu mu insanlık, bu mu müslümanlık? Allah kahretsin " diye, yüksek sesle söylenmişim. El kol hareketlerimde para etmemişti, coplanarak ve yerlerde süründürülerek getirilmişim yerime.

Yerime oturduğunda yaşamının gerekliliğine inanmıştım. Bunlarla kavga vermenin ve bunlara bu emri veren haysiyetsizlerle savaşmanın ve bu yapılanların hesabını sormanın gereği vardı. Bunları düşündükçe ve çözümünü kendi kendime tartıştıkça, huzur buluyordum ve vücudumun sızılarını unutuyordum.

Batık bir gemide, cehennem zebanilerinin elinde idik. Başından kışına kadar tüm yetkililer, işkenceci ve yapılanlardan haz duymaktalar. Halk suskun, geleceğini değil, haldeki durumunu düşünmekte ve bu nedenle korku ve endişe içinde. Her şeyi görüyor ve biliyor, tercihi susmak. İşkencecilerde o derece korkusuz ve acımasız insanlar. Gayeli--gayesiz, emirli--emirsiz, adam ölür veya sakat kalır endişesini duymadan yumruğunu, copunu, tekmesini sallıyor. Nerene gelirse gelsin. Adamın acıması olmadığı gibi, sorumluluk altına girerim düşünceside mevcut değil.

Belirlenmiştim, işkencehaneye getirildiğim ilk gün götürülmemiştim yemeğe. Sadece bir bardak kadar su verilmişti bana. Ancak ikinci günü yemek yemek nasip olmuştu. Ben baygındım diğer arkadaşlar yemeğe götürülürken. Düşünecek halde değildim hiç bir şey, o zaman. Su ve tuvalet seronomisi bittikten sonra "kalkın" komutu ile herkes kalktı ayağa. Tapırtılardan anladım bunu. Bende kalkmışım ayağa, ancak duracak halde değildim. Duvara yaslanarak bekledim ayakta. Komut veren adam "bundan böyle yemek sonrası eğitim yapılacaktır" talimatını verdi, nöbet tutan askerlere. Eğitim; çök, kalk, yat ve kalk. Amaç, rahatsız etmek, huzursuz etmek ve bu fırsatla biraz daha dayaklamak. Komutlar sözle değil copla veriliyordu. İlk benim sırtıma vurdu ve çök emrini verdi. Bu emirle herkes çöktü galiba, ben de çöktüm. İkinci vurulan darbe kalk işaretidir. Copun çıkardığı sese kulak verip hareket edeceksin.

Eğitim yarım saat kadar sürdü. Ben o kadar da devam edemedim. Sırtıma inen beşinci coptan sonra çöktüm ve kalkınadım. Bir iki tekme sonuç vermedi, kalkamadım. Üstelemediler. Eğitimin bitişinden önce yerime oturmam söylendi ve el yordamıyla yerimi bularak oturdum. Diğer arkadaşlara da kısa bir zaman sonra yerlerine oturmalarını söylediler. Daha herkes soluk soluğa nefes alma durumunda iken içeri girenler oldu ve ortalığı gürültüler ve küfürler kapladı. Bunlar sorgucular ve uzman işkencecilerdi galiba.

Ondan sonraki günlerde bu biçimde girerlerdi içeri. Girişlerinde, gözlerimiz kapalı olmasına rağmen, hızlı hareketlerinden ve küfürlerinden kızgınlıkları ve işkenceye susamışlıkları rahatlıkla hissediliyordu. Ben bunları, bahar aylarında, daha karlar iyice erimeden gelen, serpilen yeme tünen, aç karakuşlara benzetirdim. Karakuşlar nasıl hızla dalarlar yemin üzerine ve seri hareketlerle gagalarlar yemleri, bunlarda öyle, hızla dalarlar içeriye, bağırtılar, gürültülerle, herkes tutar birinin kolunu ve çeker sorgu bölümüne.

Bu kez gelenler, iki kişi götürdüler galiba. Götürülürken "kalk ulan Ali", "kalk ulan", "alın bu Yaşar'ı" diye, isimlerini de söylemişlerdi götürdüklerinin. Bilahare gözaltı koğuşuna götürüldüğümde, tanımıştım bunları. Ali denen kişi, mühendis Ali Eralp'tı otuz beş yaşlarında bir arkadaş. Yaşar denen şahıs da, YAŞAR USLU diye bilinen, on altı yaşlarında bir çocuktur.

Bunların götürülüşünden bir kaç dakika sonra bağırtılar, bağırtılar arasında sorulan sorular duyulmaya başladı. "Söyle ulan kundi sorumlu", "kurtulamazsın, vallahi elimizden kurtulamazsın, seni bize paraylamı verdiler." Soruların arkasından yine bağırtılar ve yumruk, cop ve sopa sesleri. Arkasından yine "ulan bak S. nasıl söyledi... rahatça gitti gözaltına. Şimdi çayını içiyor, sigarasını içiyor, haydi söyle kim sorumlu?" biçiminde konuşmalar ve sorular.

Sorgulama ve dayak bir yana, insanı bitiren, bu ortamda verilen vaaz ve safsataları dinleme zorunda kalman. İlk vaaz bugün verildi. Ali ve Yaşar sorguda iken, bu bağırtılar içinde bizim bulunduğumuz bölümde kalan ve sorgulamaya katılmamış olan karakuşlardan birisi, konuşmaya başladı. Ahlak dersi veriyordu, müslümanlığın mukaddesliğinden ve vatan sevgisinin yüceliğinden söz ediyordu. İslam tarihinden ve yüce Türk tarihinden örnekler verdi. "Sizi aldatmışlar, Türke Kürt diyen bu namussuzlar, Rusların, İngilizlerin ve Rumların ajanındırlar. Bunlar, aldıkları para karşılığında Memleketi satıyorlar. Oğlum kürt mürt yoktur. Bunlar hep bu namussuzların safsatası. Parayı alan onlar, burada ızdırap çeken sizler. Aldanmayın. Yapacağınız en iyi şey, bu adamları ele vermek, isimlerini söylemektir. Bunu yaparsanız Milletinize ve vatanınıza hizmet etmiş olursunuz. Bakın bizi aldatanlar,

Avrupalardalar, kaçmış eğleniyorlar." şeklinde belirlemelerle, ipe sapa gelmez sözlerle bu ahlak dersini yarım saati aşkın bir zaman sürdürdü.

Muhterem bilgin işkenceci, bize ahlak dersi verirken, içerdeki sorgulama, dayak sesleri ve bağırtilar giderek artıyordu ve şiddetleniyordu. Elektrik şoku işkencesine alınmışlardı galiba. Arada bir kulakları tırmalıyan ve tüyleri dikenleştiren aylar ve vaylar duyulmaya başladı. Bu bağırtilar ve sızlanmalar, Ahlak dersi bittikten sonra, yine bir müddet sürdü. Su motorunun gürültüsünü bile bastıran naralar birden kesildi. "Alın bu eşşekoğlu eşşekleri, bu namussuzlar böyledir. Güya erkek geçiniyorlar. Yiyince elektriği hemen düşüyorlar. Bir şey olmaz bunlara alın içeri" şeklindeki konuşmalardan sonuç belli oluyordu.

Biri içeri getirildi. İşkencecilerden biri "Yine Alimi? Bu eşşekoğluda ikide bir bayılıyor" diye konuştuğu için, getirilen ve bayılan kişinin Ali olduğunu anladım. Sesi çıkmıyordu Alinin. Orada bulunanlarında, benim gibi sesleri ve solukları kesilmişti. Merak içinde idik. İçimde sızı vardı. Bu yiğit arkadaşın, kötü bir duruma düştüğü korkusunu taşıyordum. Bu nedenle nefes alıp verişine ve çevresinde konuşulana, ciddi biçimde kulak kabartıyordum. Ali'nin hırıltısı duyuluyordu, çok zor nefes alıyordu. İçeriye giren birisi, "doktor gelecek, bildirdiler" demesinden, Ali'nin durumunun hiçte iç açıcı olmadığı anlaşılıyordu.

Ali'nin getirilişinden bir müddet sonra Yaşar getirildi bulunduğumuz bölüme. Yaşarı içeri getiren adam ona soru sormaya başladı.

- Yaşar söyle bakayım bu avukatı tanıyormusun ?
- Tanımıyorum abe, hiç duymamışem.
- Bak gösterim
- Tanımıyorum abe, vallah hiç görmemişem.
- Görmüşsün ulan, sen iyi çocuksun gördüğünü ve bunun rızgarıcı olduğunu söyleyeceksin, haydi söyle ?
- Vallah bilmiyorum, vallah tanımiyorum abe!..
- Tanımıyorsun he!..

Bu sözü bir kaç tokat izledi. Ardından tekme, yine tokat ve tekrar karşılıklı diyalog başladı.

- Bak oğlum, aklını başına getir. Hadi söyle!.. söyle eşşekoğlu

söyle!... Şerafettin Kayanın Rızgarıcı olduğunu söyle ?

– Olur abi. Şerafettin Kaya rızgarıcıdır.

– Olmadı böyle. Bağırarak söyleyeceksin. Öyle söylüyeceksin herkes duyacak.

Yaşar soluğunun müsadesi nisbetinde bağırarak "Şerafettin Kaya Rızgarıcıdır" diye söyylediğinde, kapıdan içeri giren işkencecilerden biri kendisine "nereden biliyorsun?" sorusunu yöneltti. Yaşar'ın bu soruya verdiği cevap ilginçti. "BEN NE BİLEM ABE BU ABE SÖYLÜYOR". Gerçekten, verilen bu cevap ilginçti ve oynanan oyunları ve şimdiye kadar yapılan sorgulamaların kahpece bir tertip olduğunu, binlerce insanın oynanan bu oyunlarla suçlu duruma sokulduğunu açıkça ortaya koyuyordu. Gülünürdü buna. İnsanın sınırları ne kadar gerilim içinde olursa olsun, gülünürdü bu komikliğe. Güldük bizde. Tabi arkasından da bir ton dayak yedik, dans yaptık. İşkencehanenin adının, bu danslar nedeniyle DISKO konulduğunu, bilahare gözaltında öğrendim.

Bana atılan dayak faslı bitmişti ki, Doktor geldi. Ne yaptığımı ne şekilde muayene ve tedavi sürdürdüğümü bilmiyorum. Ancak konuşmalardan Ali'ye iğne yapıldığını ve bu arada bir kaç kişinin ayaklarındaki ve vücutlarındaki yaralara bakıldığını anladım. Doktor bu işlerini sürdürürken, Akhaba diye isimlendirdiğim işkenceci de, şöyle konuşuyordu:

"Oğlum sizleri sizin için tedavi ettirmiyoruz. Doktorda bunun için gelmiyor. Siz bize daha lazımsınız. Bir çok şeyler söyleyeceksiniz,, öteceksiniz!.. Buraya getireceğimiz, daha çok Avukatlar, mühendisler, doktorlar ve anası sikişmişler var. Bunların isimlerini siz söyleyeceksiniz, söyledikten ve tutanağı imzaladıktan sonra ölmeniz önemli değil. Söylemezseniz, biz sizi öldürürüz. Doktorda sizin ecelinizle öldüğünüzü, rahat rahat söyler bilesiniz."

Bu söylenenleri sayın doktorda dinledi. Evet, hipokrat yemini yapan doktor da bu söylenenleri dinledi ve halimizi de yakından görüyordu. Kendinden geçen, komaya giren, yüzü gözü şişkin, tabanları parçalanmış, kan ve irin kokan bu insanların, bu halini gören doktor, ilerde sorulduğunda böyle bir konunun olmadığını ve işkence yapılmadığını rahat rahat söyleyebilir ve

akbabanın dediği gibi raporda verebilir. Bundan hiç endişem yok. Çünkü, ettiği yemin böyle davranmasını gerektiriyordu. Cuntaya hizmet etmek kendisi için bir şerefti. Yüce Türk soyundan gelmenin verdiği bir şeref!.. H.Ç.'nın, Yaşar Gündoğdunun, Kenanın, H.D, A.Ö'nün olaylarında, yani işkencehanede yapılan işkence neticesi ölümlerinde ve yaralanmalarında doktorların bu şerefli görevlerini nasıl yerine getirdiklerini görmüştüm. İnsanlık açısından yüz karası, ancak, cuntaya hizmet yönünden şerefli davranışlarına çokça tanık olmuştum.

Disko kurallarına göre yatma saati gelmişti. "yatılacak" emri gelinceye kadar; uyumak, dalmak, mahalli tabirle pinekleme yasak. Belirlenen biçimlerde oturmak zorundasın. Kafayı kaldırmak veya öne eğmek, sağa sola dönme ve fısıldamak ve hatta mücadele almadan kaşınmak yasak. Biçimini değiştiren yumruğa ve sırtına incek copu razı olma durumundaydı. "Komutanım burnumu sileceğim", "komutanın sırtını kaşıyacağım", "komutanım kulağımı kaşıyacağım" sözcüklerini işkencehanede (diskoda) kaldığım sürece binlerce kez duydum. Bende yüzlerce kez bunları söyledim ve mücadele edildiğinde kaşındım ve burnumu sildim veya oturma biçimimi değiştirdim. Mücadelesiz hareketlerimden dolayıda, sayısızca coplandım ve tekmelendim. Zaten bu kuralı da, bolca dayak yedikten sonra öğrenmiştim. Neden-se, kuralı öğrendikten sonra kaşıntı fazlaştı ve tek düzeyde oturma sıkıntı vermeye başladı. Psikolojik bir mesele, yasaklar, insanlarda yasak olan şeyi yapmak özlemini artırır.

"Yat", emri verildi. "Herkes bulunduğu yerde uzansın" dendi. Tahta bankın üzerine uzanmak istedim, izin vermediler. Zorunlu olarak paltoma sarılarak beton üzerine uzanıverdim. Başımı, bankın altına sokmuştum. Herkes benden önce uyudu. Horultular bunu gösteriyordu. Bende dalmıştım. Ne kadar uyuduğumu hatırlamıyorum. Bir ara vücudumu saran titretici soğukluk nedeniyle yerimden sıçradım. Su dökülmüştü altımıza. Benim gibi herkes uyanmıştı. Gözaltında dinledim ve bugünden sonraki uygulamalardan anladım, bu da bir biçim işkenceymiş. Rahat yatırmamak ve uyutmamak. Niçin yapıldığını belirlemeye gerek yok.

Bir kaç kez de, bizleri uyandırmak için üzerimize işemişlerdi. Zaten her taraf bok ve sidik kokuyordu. Sonraları bu kokuya

alıştım ve doğal geliyordu bana.

Aradan, yarım saat kadar bir zaman geçtikten sonra, tekrar yat emri verildi. Yerimi değiştirip başka kuru bir yerde uzanmak istedim. İzin vermediler ve zorunlu olarak ıslanmış beton üzerine uzanıverdim. Uyuyamıyordum, sinirlerim aşırı derecede gergindi ve huzursuzdum. Aradan bir zaman geçti ve tam dalmak üzereydim ki, "kalkın eşekoğlu eşekler, eğitim yapılacak" dendi. Şivesinden anladım, bu emri veren ve bağırان Hoca denen adamdı. Cop darbeleri ve tekmelerle doğrulduk ve ayaktaydık. Çok... Kalk... Yat... Kalk... Çok... Yat... Yarım saat sürdü bu eğitim, bu işkence. Bankaların üzerine oturduğumuzda yatmanın yasak olduğu söylendi. Uyu deselerdi, belki de, uykum gelmiyecekti. Asap bozukluğuna ve içimde duyduğum hınca rağinen uykum gelmeye başladı. Başımı dik tutamıyordum. İçimden hemen uzanıp uyumak, hiç uyanmadan yatmak geliyordu. Vurulan cop darbelelerinden, yapılan küfürlerden, diğer arkadaşların durumunun da, aynı olduğu anlaşılıyordu. Bir kaç dipçikte ben de yemiştım. Aradan, kanımca bir saatlik zaman geçti ve yatabileceğimiz talimatı verildi. Ve uzandım kuş tüyü beton yatağıma.

Bizi bu biçimde üç kez uyandırdılar sabaha dek. Her kalkışımızda eğitim ve saatlerce ayakta bekleme... Yumruklamalar, coplamalar ve küfürler. Ve Mehmetçiklerin kahkahaları idi gördüklerimiz ve duyduklarımız... Eğlence "yat" emri ile biterdi. Sonraki gecelerimizde de, yapılan uygulama buydu.

Aalışkanlık haline gelmişti bizde, belirli bir saat yattıktan sonra uyanmak. Amaç neydi bu uygulamadan, ne olabilirdi. İlk günler düşünmüştüm bunu ve değişik yorumlar yapmışım kendi kendime. Amaç açık ve görünürdeydi. Kişiyi yorgun ve uykusuz tutmak ve sinirlerini tahrip etmek. Eğitim denen acaip hareketleri yapmanın, yarattığı fiziksel yorgunluk, uykusuzluk, diğer yandan, ruhsal olarak ta insanı etkiliyor ve insanın direnişini kırıyordu.

İkinci günümün sabahı. Patırdı, gürültü, küfür ve tekmelerle uyandırıldık. Benim dışındakilerin çorba içme seronimleri, sürdü hay huylarla bir süre. Nöbet değıştirdi askerler. Konuşmalardan yeni gelen nöbetçilerin 7-9 nöbetçileri olduğunu anladım. Bir saat kadar bir zaman geçti aradan. Birden karakuşlar daldılar içeriye. Bağırtilar ve gürültülerle daldılar aramıza.

"Nerde Ali. Ha... İyileşti mi? Gel bakim aslanım gel.."

"Ha... Ha... Hocayıda, meşhur hocayıda alın. Onunlada işimiz var.."

"Avukat nerede? Birde onu görelim, bakalım ne yumurtlayacak. Gel... gel seninlede işimiz olacak."

Koluma girip götürdüler beni. Biri kolumdan tutumuştı, diğeri de ceketimin yakasını tutmuş beni çekiyordu. Dönderile dönderile götürüldüm ve bir sandelyeye oturtuldum. Önümde bir masa vardı, ellerimle yoklayınca anladım. Gelen seslere göre, bir kaç kişi önümde oturuyorlardı ve bir kaç kişi de arkamda duruyorlardı. İlk soruları; "sen Mehmet Ali Erce'nin avukatı mısın?" oldu. Cevabım evet oldu. Ağzımdan "evet" kelimesi çıkar çıkmaz kafama şiddetli bir yumruk indi. Yumruklar birbirini takip etti. Beni yumruklayan adam "sen nasıl olur bir polisin katilini savunursun" diyerek yumruklarını sallıyordu. "Ben avukatım her davayı alırım. Onun katil olduğunu kim söylüyor" şeklindeki sözlerim dinlenmiyordu bile. Ben polis katili olsa bile, katilin davasına bakmak suç değildir ve yinede bakarım dediğimdeiyice sinirlenmiş olacaklar ki, diğerleri de vurmaya başladı. Yıkılır gibi oldum ve gerçekten kafam dönmeye başladı. Bu durumda sorgulamayı bıraktılar ve beni kollarımdan tutarak, sürükleyerek yerime getirdiler. Birinci fasıl sorgum böyle bitti.

Akbaba beni oturttu yerime. Tabi, küfürle ve hakaretle. "Nasıl öttürdüler mi seni? öteceksin... Bilesinki, buradan söyleneni kabul etmeyen adam çıkmaz. Kenan'da direndi. Ne oldu?... öldü, öldürdük onu!.. Şurada senin oturduğun yerden cenazesini aldılar. Küçük bir tutanak yetti, sağolsun doktorlarımız halden anılarları!... Ona göre avukat!.. Bilesinki, seni de öldürmekten çekinmezler.." dedikten sonra elindeki cobu sırtıma indirdi ve kahkaha atarak ayırdı yanımdan.

Akbaba, nutkunu sürdürüyordu." Biz işkenceciyiz. Bu avukat işkencecilerin aleyhinedir. Mahkemelerde konuşurdu ama boşuna. Biz işkence yapmak zorundayız. Bütün olayların suçlularını ve memleket hainlerinin, komünistlerin anasını sinkaf edeceğiz, geçireceğiz elimize. Bize bunun için para veriyorlar. Amerika'da bize para veriyor. Bilesiniz ki, bizim işkence yaptığımızı Kenan Paşa'da, Kemal Paşa'da, güvenlik konseyinin üyeleri de, hakimlerde, savcılar da biliyor. İşkence cennet mahsulüdür. Boşuna dememişler dayığın cennetten çıktığını. Bilesiniz, biz konuşmayı, düzen-

lenen belgeleri imzalamayanı öldürme emrini de almışız. Bilesiniz ha... Mehdi Zana'da inad etti... ne oldu. Siktik!.. Siktik!.. onu burada, ondan sonra ko-yunlaştı. Biz bunu vatan için yapıyoruz." Kürt uşaklarını, moskof uşaklarını ezmek, sismek bizim görevimiz. Sikeceğiz, sikeceğiz... Bize faşist diyorlar. Biz faşist mişiz. Bu edebiyatı burada yapanları çok gördük..."

Nutku, sıra dayaağı takip etti. Bu dayaktan en fazla nasibini alan kanımca PKK ile ilgili olarak getirilen birisi oldu. Akbaba adamı vururken; "seni gidi namussuz Apocu... PKK'li imiş namussuz... Bu ne baktır ulan" diye de konuşuyordu. Bu konuşmalardan döğülen bu şahsın PKK ile ilgili olarak, soruşturmaya alındığını anladım.

Dayaklama, sırayla devam ediyordu. "Kalk ayağa Adem", söyle bakalım kahveciyi nasıl öldürdüğünü Bu söz üzerine Adem denen adam, başladı kahveciyi nasıl öldürdüğünü anlatmaya. "Ben kahvede çay içtim. Kahveci verdi çayı. Bilahare kalkıp dışarı çıktım, kahveci para ılmak için yanuma geldi ve parasını verdim. Parayı alıp dönünce, arkasından tabancamı çekerek ateş ettim ve kendisini öldürdüm". Adem bitirmişti hikayeyi. Akbaba ikinci soruyu yöneltti Ademe; "Eh... daha başka ne yaptın, ne kadar parasını aldın adamin?" Adem'in belirlemesi ilginçti. Soruya cevap vermeden önce, Akbaba'ya bir soru yöneltti, "Ne kadar parası alınmıştı Abe". sorusuna Akbaba "beş bin beş yüz lira" cevabını verince, Adem "Öyleya, cebinden beş bin beş yüz lirasını aldım kaçtım" diyerek, hazırlanan senaryo uyarınca hikayenin sonunu getirdi.

Sıra, Ademin tabancayı aldığı adama gelmişti. C... idi adı bu adamin. C..., bu söylenenlerin yalan olduğunu söyler söylemez küfürler, cop sesleri ve dipçik sesleri birbirine karıştı. Evire-çevire adamı dövüyorlardı. Aylar-vaylar para etmiyordu. C... yere düşmüş ve kendinden geçmiş olacak ki, Akbaba bıraktı adamı ve bu arada K.. ismindeki şahsı kaldırdı ayağa. Kendisine "K... sen nesen" sorusunu yöneltti. K..., bu soruya "Ben Türk ve Müslümanım" diye cevap verdi. Ve aralarında konuşma şöyle sürdü.

- Ulan tüm Kürtlere küfret.
- Bütün Kürtler'in anasını avradını ...

- DDK'lilere küfret
- DDK'lilerin anasını avradını, DDK'li olanların anasını avradını,
- Ya PKK'nin
- PKK'nin ve PKK'li olanların anasını avradını...
- Özgürlük yolunun,
- Özgürlük yolunun ve özgürlükçü olanın anasını avradını...
- Kawa'nın,
- Kawa'nın anasını avradını...
- Rızgari-Alarızgari'nin
- Rızgarinin ve Alarızgari'nin anasını avradını...

Devrimci Yolun, Kurtuluş'un, Halkın Birliği'nin ve CHP'lilerin tümüne yaptırılan küfürler, yemek saatine kadar sürdü.

Orda kaldığım sürece, artık bu küfürleri K.'den dinledik. Akbaba her gün bir kaç bu küfürlemeyi sahnelerdi ve arasıra da bu arkadaşına nasihat çektiyordu. K.'yi konuşmaya her kaldırıışında K., "Arkadaşlar, yanıldık. Bizleri kandırdılar. Biz asılsız sözlere aldandık. Devletimizden, milletimizden ve ordumuzdan korkmuyalım. Gerçekleri söyleyelim" diyerek Akbaba'dan bir "aferin" alırdı. Akbaba bu oyunu, diğer arkadaşları etkilemek ve onların dirençlerini kırmak için tezgahlıyordu. Kanımca herkes bu oyunların farkındaydı. Hatta K. 'de bunun farkındaydı. Bu nedenle söylediklerinin sahteliği ve kendisine zorla söyletildiği sesinin tonundan ve söyleyiş biçiminden rahatlıkla anlaşılıyordu. Bilahare gözaltı tutuk evine gittiğimde öğrendim, bizden önce alınanlar söylediler. Kendi zamanlarında da, böyle bir konuşmacı varmış ve ona da aynı şeyi söyletiyorlarmış. Aslında etkili de bir silah. Meselenin özüne vakıf olmayan kişilerin, böyle bir durum karşısında dirençlerinin kırılacağı açıktır.

Benimle sorgulamaya çıkarılan Ali ve Hoca yemekten önce getirildiler. İşkencecilerin yemek saatiydi. Bizleri askerlerle başbaşa bırakarak ayrıldılar. Hocaya, pantolonu giydirilmeye çalışılıyordu. Hoca da, Ali'ye vurarak ve iteleyerek yürütme uğraşıındaydı. Ali'nin sesi çıkmıyordu. Hoca ahlayıp-vahlıyordu. Durumlarından, ikisinde elektirik şoku tezgahından geçirildikleri belli idi. Zaten, bizim bölümdeki sergileme sürdüğünde, içerden bağırtilar ve açılı naralar duyuluyordu. Yemeğe de götürülmediler. Halleri kötüydü

yemeğe gitmediklerine göre.

Yemekten sonra tekrar götürüldüm sorgulamaya. Ben sandalye ye oturdüğümde, birisini askıya alıyorlardı. Bağtırlardan ve konuşmalardan anlaşılıyordu. Demek ki, bu kez sorgum, elektirik şoku tezgahlı bölümünde yapılıyordu. Bir süre acılı naraları ve askıya alınanın bağtırlarını bana dinlettiler. Bana sabahleyin soru soran kişi, sesinden anımsadığıma ve saptadığıma göre, yine karşımda oturuyordu. Bunun dışında bir kişi daha vardı. Arada bir oda sorular soruyordu. Sordukları sorularda gerçekten manasız ve garipti.

"Antalyadan Diyarbakıra neden geldin?"

"Neden, avukatlığını burada yapıyorsun?"

"Neden, mahkemelerde işkenceden ve usulsüzlükten bahsediyorsun?"

"Savcılar, hakimleri şikayet etmişsin onlara zorluk çıkarıyorsun, neden?"

"Vatandaşlar işkence dilekçeleri vermişler, sanıklarda işkence gördük diye dilekçe veriyorlar. Bunları sen mi yazdın?"

Sorular yasal görevimle ilgili sorulardı. Verdiğimiz cevaplar tatmin etmiyordu kendilerini, edemezdi de. Aslında sorulması abes şeylerdi. Bu nedenle her cevap verişimde, tekmeleniyordum ve tokatlanıyordum. "-Ben anayasanın tanıdığı hakkı kullanıyorum. Anayasalarda ve yasalarda şu davalara girilir, şu davalara girilmez diye bir yargı yoktur. Üstelik yasalar, hakkında dava açılan sanığa, istemi halinde, mahkemelerce res'en savunucu atama zorunluluğunu da getirmiştir. Bu davalara savunucunun katılması istenmiyorsa; o zaman günahı kendi yasalarımızda arayın-" demek, galiba onurlarına dokundu ve birden sinirlendiler. Yüzüme gözüme vurulan yumrukların ve ayağıma indirilen tekmelerin ardından, karşımdaki adam şöyle söylendi. "Ulan, bu yasaları da sizin gibi hainler koydular. 1961 anayasasını yapan namussuzlar kimdi. Onlarda hepsi komünist, eşekoğlueşekti. Yasasını da Anayasasını da sike-riz!.." ..Buna vereceğim bir cevap olamazdı. Doğru, yasalar kendi yasalarıydı, koruma hakları olduğu gibi sövmeye de hakları vardı. Bizde işin edebiyatındaydık. Yasaların, Anayasanın, geçersiz kurallar bütünü olduğu ve bunların emekçi halkı yakından ve uzaktan ilgilendirmediğini çok iyi biliyorduk.

Askıya alınan kişiye, bu kez, yüksek dozlu elektirikverildi galiba. Bağirtısı birden kesildi ve konuşma kargaşası başladı. Konuşmalar telaşlıydı ve beni sorguya çekenlerde katıldı bu konuşmalara. Ayak seslerinden ve fısıltılardan bir anormal durumun doğduğu anlaşılyordu. Doktor, araba, lafları dolaşıyordu ortalıkta. Bir süre dinledim bu konuşmaları. Tam manasıyla anlayamıyordum. Seslerin kesilmesi ile birlikte adamlarım geldiler yanıma. Beni sorguya çeken "aptal bunlar, aptal" diyordu kendi kendine.

Tekrar sorgulama başladı. Bu kez, sordukları soru daha da garipti. "Sen hep devlet aleyhine dava takip ediyorsun. Muş'ta da böyle bir dava takip etmişsin, neden?" Gerçekten garip bir soruydu ve anlamamıştım. Bu nedenle ne davası olduğunu sordum ve açıklık getirdiler. Bahsedilen dava 1973-1974 yıllarında avukat Ruşen Arslan ile birlikte, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü aleyhine, Muş Asliye Hukuk Mahkemesinde açmış bulunduğumuz tazminat davası idi. Devlet Su İşlerinin, Murat suyu üzerinde yaptırdığı regilatör nedeni ile su taşmış ve bir kısım vatandaşın ekili tarlalarını tahrip etmişti. Vatandaşın bu zararının, devletçe karşılanması gerekirdi. Bu da yasa hükmü idi. Biz, zarara uğrayan köylülerin vekili idik. Karşımızda da, davalı daire vekili, şu anda Askeri Savcı olan Avukat Turgay Çağlar vardı. Bahsedilen, Devlet aleyhine olan dava. işte bu davaydı.

Bu soruya cevap vermek önemli değildi. Önemli olan, bu davanın tarafımızdan yürütüldüğünün, bu işkenceci polisler tarafından bilinmesidir. Nasıl öğrenmiş olabilirler. Bunu biz ve şimdi Askeri savcı olan Turgay Çağlar bilmekteydi. Biz böyle bir durumdan bahsetmediğimize göre, bunu, bu işkencecilere söyleyen, Askeri Savcı Turgay Çağlar'dan başkası olamaz. Demek ki, bizim işkencehaneye alındığımızı, işkence altında bulundurulduğumuzu ve sorgulamamızın işkenceciler tarafından yapıldığını, sayın savcı bilmekte. İşkenceciler, savcılarla hakimlerle ilişki içidedirler derlerdi. Çokça tutuklu arkadaş, kendisine savcının da işkence yaptığını söylemişti. Bu soru, savcıların, işkencecilerle kesin kes ilişki içinde olduğunu açıkça doğrulamaktaydı. İlk getirildiğimden bir müddet sonra, önceki bölümlerde belirlemiştim, tutanağın düzenlendiği sıra, bolca yumruk ve tekme yemiştım. Ki, atılan bir yumrukle yere yıkılmışım. Ve o sıra gülmeler olmuştu. Bu

glmelerden birisini, savcının glne benzettim. Ama ihtimal vermemistim. Ancak bu sorudan sonra, o gn beni dvenlerden birisinin savcı olduğuna kanaat getirdim.

Mahkemede durumaları takip ettiğim sıralar, bir kısım mvek-
kilim sanıklar, kendilerine ikence yapılırken, savcıların da hazır
bulunduklarını, ikence yapanların, ara sıra, "savcı bey" diye ses-
lenmelerinden bunu ğrendiklerini syledikleri gibi, bir sanık da
kendisine gz aık ikence yapıldığını ve ikence yapanın da,
savcı makamında oturan ahısa benzediğini aıklamıtı. Ben bunu
biraz yadırgamıtım. ikencecilerin taktiği olabilir demitim.
Savcıların, ikencecilerle ilikilerini ve bilfiil ikenceye katılacak-
larını dnemiyordum. Akbabanın "Bizim ikence yaptığınızı,
savcılar da, hakimler de bilir" sz ve bugn bana sorulan soru ve
savcının bana atılan yumruk karısında attığı ve unutamadığım
kahkahası (Ki sorgulamamı bilahare aynı savcı yapmıtı. Bir ko-
mik olay anlatmı ve savcının kahkaha atmasını sağlamıtım.
Atılan kahkaha aynı kahkaha idi. Savcıya ben bu kahkahayı
bir yerden anımsıyorum dediğimde savcı kızarmıtı) yanıldığını
ve sanıkların haklılığını ortaya koydu.

Tabii, sonraları karılatığım olaylar, bu grm iyice per-
inletirdi ve bilahare verilen kararlar, savcıların, ikenceler kar-
ısında takındıkları ve ikencecilerin lehine gelien tavırları.
**SAVCILARIN iKENCECİLERLE KESİN İLİKI İİNDE
OLDUğU VE BİLFİİL iKENCEYE KATILDIKLARI VE
TALİMAT VERDİKLERİ** sav'ma da kesinlik kazandırdı.

Bu soruya verdiğim cevap karısında, ikenceciler de yanlı-
lıklarını anladılar. Aslında soracak bir eyleri yoktu. Oyalamak
iin bunu yapıyorlardı. Bu sorunun cevaplamasından sonra, i-
kinci sorgumda bitti. Kolumdan tutularak gtrldm ringdeki
keme. Ki beni kaldırıp yrttklerinde, orada bulunanlardan
birisini, "İeri alalım mı, askıyı hazırlayayım mı komutanım? diye
seslenince, kolumdan tutan, "yok imdi kalsın. Daha gerekmiyor."
diyerek beni srkleyip gtrd.

Akbaba, yine ierde idi. 'Hoca' denen adam da oradaydı. Kars
ivesi ile, "ula abukat nasıl, tırılını ıkardılar mı?" dedi. Yanıma
kadar sokuldu. "Haydi ayağa kalk, tek ayak stnde biraz dur da
gbeğin erisin" diyerek beni ayağa kaldırdı. "Duramayacağımı,

tek ayak üzerinde durmayı beceremediğimi, karaciğerlerimden rahatsız olduğumu" söyledim. Aldırmadı, "bilmem duracaksın". Bu bir emirdir." Ben durmadığım için dayaklandım, çök ve kalk "eğitimi" yaptım. Bir kaç kez yere yatırıldım. Neyse, insafa geldi de bizi bıraktı Karşı 'hoca'.

Hocanın keyfi yerindeydi galiba. Bugün canı eğlenmek istiyordu. Bizimle eğlenmesi yetmemişti kendisine. Bu nedenle benden ayrıldıktan sonra sarıldı başka bir arkadaşın yakasına. "Ola Kars Emniyet Müdürünü vuran bu mu? He sensin... sensin... gel anasını avradını siktiğiminin belası" diyen hoca, yüklendi sonradan ismini öğrendiğim Cemal'e. Cemal o gün, geceyarısına kadar dövüldü. İki kez askıya aldılar. Getirildiğinde inliyordu. Müsade etmiyorlardı oturmasına dövüp dövüp gezdiriyorlardı ringte. Haşat ettiler adamı. Öylesine dayak, öylesine zulüm. Yayılanlar Cemal'le birlikte bizi de ruhsal açıdan yiyip bitiriyordu. Bu arkadaşla yapılanlar karşısında kendi sızılarımı ve bütün vücut ağrılarımı unuttum.

O gece Ali'yi yine aldılar sorguya. Ameliyata götürdüler. Bağırmalar, bağtırmalar, elektirik şoku, doğurmamıştı istenilen sonucu. Bu nedenle Ali vurula vurula getirildi içeri. Onun içeri girişi ile birlikte içeri giren birisi, kalın bir sesle "Konuşmuyan bu mu! Bu kadar mı erkek, dur bir de ben görün" dedi ve Aliye yüklendi. Çok yakınındaydılar. Karın boşluğuna vurmuş olacakki, Ali dizlerimin üzerine yıkıldı ve hırıldamaya başladı. Nefes alamıyordu. Koşuşmalar oldu ve içeri girip çıkma trafiği yoğunlaştı. "Hastane arabasını hazırlayın... Doktor'a haber verin" talimatlarından Alinin durumunun ciddi olduğu anlaşılıyordu. Ali alındı. O gece Ali getirilmedi. Hiç sesini duymadım. İkinci gün öğleden sonra Alinin sesi geldi.

Alinin, hastahaneye alınmasından sonra, kimse sorguya alınmadı. Akşam yemeğinden sonra, yeni getirilenler oldu. Hoşgeldin dediler kendilerine, işkenceci usulü ile. O gün duydum Metin Terzi ismini. Karşı hoca, hemşerilik hesabına onu okşadı bolca. Ki bu akşamki dayaklamada, Ensari, Sami, Cihan ve Adnan isimlerini duydum. Bunların dışında Silvanlı olan ve dişçi okulunda okuyan birisi de vardı. Döğerlerken isimlerini sormayı, mesleklerini sormayı da ihmal etmiyorlardı. Ki, o gece döğülenlerden biri de,

Kimyacı idi.

Bu gece dayaklama sırası, galiba hoca da idi. Bu akşamki dayaklama faslına, yeni gelenlere hoşgeldin deme ile başlandı. İşkenceci usulü hoşgeldin, nedense biraz uzun sürdü. Ara sıra Akbaba da katılıyordu bu serönomiye. Ardından İstiklal Marşı söyletildi. Yeni gelenlere söyllettikten sonra sıra bizlere geldi. İlk kadriye okutuldu. Benim sıramda birlikte marş söylendi. Marş söyleme sınav biçiminde sürdürölüyordu. Marşın tam okunmaması halinde, yalnız marşı okuyamıyan değil, tüm orada bulunanlar dayaktan geçiriliyordu. Ki ilk hatayı galiba dişçi yaptı. Bunun hatasından ötürü hepimize beşer cop vuruldu. Dişçiyle de uzun süre uğraşıldı. O gece bu sınav süresince üç-defa sıra dayagından geçirildik.

İstiklâl marşı sınavını, tarih ve coğrafya sınavı takip etti. Kişilere mesleklerine göre de sorular soruluyordu. Cevap verilsin verilmesin, yanlış veya doğru, ne gibi cevap verilirse verilsin, dayak atılıyordu. Bu arada sarfedilen küfürler caba. Anaya söğme, babaya söğme, karıya söğmeler sorun değildi, doğal darşılaniyordu. İbneler, orospu çocukları, anası sikişmişler ve bu nevi küfürler artık her gün duyduğumuz sözcüklerdi.

O gece, Din hocası ile bir kişiyi soyundurdular. Din hocası denen şahsın iki hanımı varmış. Bunu kendisine söyllettiler. "Sen iki kızı nasıl idare ediyorsun, senin baltanı göreceğiz" diye, adamı çırlçıplak yaptılar. Vurula vurla soyunduruldu. Adam soyunmuş olacak ki, kahkaha atılmaya başlandı. Kahkahalar ve gayri ahlaki belirlemelerle, hoca yeteri derecede terlediği gibi, çıplak vücuduyla, bolcada dayak yedi. Bilahare değişik biçimde mırıldılar ve kıkırdamalar hocadan yükselmeye başladı. Arada bir köpek havlaması da oluyordu. Gözaltına gittikten sonra, hocanın el ve ayağının bağlandığını ve üzerine bırakılan köpeklerle cinsel organının yalatıldığını öğrendim. Hoca bunu anlatırken dahi, heyecanlanıyor ve şinir krizleri geçiriyordu.

Din hocası ile, yatma saatinden önce gelen devriye erleri de, dalgalarını sürdürdüler. Bir parçada kendisini okşadılar. Sorulan sorulardan be hocanın sorulara verdiği cevaplardan durumu anladım. Adam güya bir kız kaçırmaya teşebbüs etmiş. Söylenen o Ama, kendisi bu iddiayı reddediyor. Bu kız kaçırma, ne halse siyasi kılıfa sokulmuş ve yapılan şikayet üzerine, adam, apar topar

alınarak diskoya getirilmiş. Tabansız miğenin gece yarısı suya girmesi nasıl "siyasi maksatla havuza girmek" olarak nitelenmişse, galiba hocanın kız kaçırma suçu da, "Siyasi maksatla kız kaçırma" olarak değerlendirilmektedir. Kanunların geçmediği, insana saygının bulunmadığı yerde bu nevi manasızlıkların görülmesi gayet doğaldır. Zavallı hocada, bu manasızlıkların kurbanı ve şimdi de, ne idüğü belli olmuyan askerlerin oyuncacı olmuş.

Askerlerin, hocayı bırakmaları olası değil. Bulmuşlar kendilerine bir eğlence. Eğlenip duruyorlar. Adamın kişiliğini yıkarak ve onurunu kırarak. "Kaçırdığın kız güzelmidi, kaç kez yaptın, memeleri nasıldı?" sorularına cevap vermesi hoca açısından düşünülemezdi. Çünkü o az çok aile terbiyesi görmüş ve insanlara karşı saygılı olmasını öğrenmiş bir kişi. Öyle de yapıyordu, cevaplamıyordu soruları veya "iftiradır" "yalandır" şeklinde belirlemeler yapıyordu. Bu cevaplar askerleri tatmin etmezdi ve etmiyordu da. Bu nedenle hocaya, her sorunun ardından bir kaç tokat veya birkaç dipçik vuruluyordu.

O arada, Akbabanın sesi duyuldu. Hocaya, "İslamın farzları nedir?" sorusunu yöneltti. Hoca bu soruya 32 diye cevap vermişti. Akabinde ikinci soruyu sordu. "Bu 32 farz nelerdir?" Hoca bu soruyu cevaplayamadı. Daha doğrusu Akbaba'nın aklında kaldığı ve ezberlediği biçimde cevaplandıramadı. Akbaba'nın eline fırsat geçti. Bırakırmıydı artık hocayı. "Vay eşekoğlu eşşek. Hem hocadır, hende otuziki farzı bilmiyor." Bu lafların arkasında hocanın sırtına vurulan coplar sayısızdı. Hocanın "Allah var" "müslümanlık bu mu? biçimindeki yakarmaları da para etmiyordu.

Hoca bilseydi, bizler bu sorulara muhatap olmazdık belki. Aslında bu dayaklama için yaratılan bir bahane idi. Hocayı dayaklama için yaratılan bir bahane idi. Ama şimdi, bu bahane genelleştirildi. Bu soruyu soran Akbabanın ve onun yanında, onun sorularını küfürlerle süsleyen hoca denen işkencecinin de, bunu bildiğini zannetmiyorum. Ki öylede oldu ve bilmedikleri bilahare belirlendi.

Bu soru sırayla soruldu ve sıra bana kadar geldi. Bana soruyu "Hoca" denen işkenceci sordu. Akbaba "o bilir sorma" demesine rağmen, bu soruyu işkenceci hoca yöneltti bana. "Aslında böyle bir soru sormanız gereksiz. biliyorum, bildiğimde söylemeye gerek yok. Ama iyi biliyorum ki sizde bu sorunun cevabını bilmiyorsunuz. Örneğin farzın onikisi namazdır. Bunlar nelerdir, kaç iç, kaç dış farzdır? Cevaplayabilir misiniz? dedim. Sustu bir süre işkenceci hoca. Kanımca, sorunun cevabını düşünüyordu. Kısa bir susuştan sonra, birden kükredi. "Hele bak neler biliyor domuz oğlu domuz. Birde kafa tutuyor." derdemez sırtına copla vurmaya başladı. Cahillik budur. Cehaleti ortaya

çıkınca yapacağı tek şey başka ne olabilir sanki. Fazla sert vurdu sırtıma, köpürmüştü adam, duracağı yoktu. Konuşma gereğini duydum, dayanamıyordum, zaten konuşmak zorundaydım ve konuştum. "Müslümanız diyorsunuz, soru soruyorsunuz, sorduğunuz sorunun cevabını bilmiyorsunuz. Müslümanlık dediğiniz bumudur. Hani müslümanlıkta, su içene yılan bile dokunmaz, su içen yılan bile vurmak günahdır denir. Üstelik müslümanlıkta, dini ne olursa olsun insanlara zulüm yapmak günahdır der. Şimdi senin bu yaptığın müslümanlık mı, insanlık mı? Konuşmamın hocayı ve Akbabayı etkilemesi olası değildi. Nöbet bekleyen askerleri etkiler düşüncesindeydim. Ancak, benim bu konuşmamdan sonra artık soru sorulmadı kimseye. Bilahare gözaltında iken, Ali çok iyi ettin o zaman konuştun. Bu bir nevi direnmedir demişti. Benim yaptığım bir direnme değildi, boğulmanın, bunalımın getirdiği bir tepkiydi. Tabi, devamı olmuyan bir tepki.

Tuvalete gitmedim. İki günde bir alınıyorduk tuvalete. Hemde onurumuz kırılarak ve bir sürü hakaretlere maruz kalarak götürülüyorduk. Bu nedenle gitmemeye karar vermiştim tuvalete. Ciddi biçimde sıkışmıştım. Ayrıca çok da susamıştım. Çök, kalk, yat, kalk, eğitiminden sonra "yat" emri verildi.. Herkes eski biçimde uzanırverdi yere. Kalabalıktık bugün ve daralmıştı yerimiz. Başımı yine bankın altına sokarak uzandım betonun üzerine. Uyuyamadım. Nöbet değiştirdi askerler. Yeni askerler geldiler. Hoca ve aibaba gitmişlerdi. Biraz sonra eğitime kaldırılacağımızı bildiğim için yatmakta istemiyordum. Etraf sessizdi. Su motorunun çalışması da durmuştu. Dışarda nöbet bekleyen askerlerin şarkı mırıldaları da duyuluyordu. Fazla sıkışmıştım. Üstüme yapmak niyetindeydim. Hafifçe doğruldum. Bu doğrulmam, nöbet bekleyen askerlerin dikkatini çekmiş olacak ki, birisi yanıma yanaştı "Ne okla itiva:" dedi. Sıkıştığımı ve tuvalete ihtiyaç duyduğumu ve bu arada susadığımı söyledim. Tekme tokat bekliyordum. Ancak, öyle olmadı "kalk" dedi ve beni kolumdan tutarak kaldırdı. Kafamı eğerek yürüyordum. Eğme dedi ve ben eğmeden yürümeye başladım. Demekki bizi tuvalete götürürken, yemeğe götürürken "başınızı eğin çarpar" demeleri de oyunmuş.

Tuvalette, işimi bitirinceye kadar kaldım. Suyu da rahat içtim. Tuvalette iken, asker bana nereli olduğumu sormuştu ve Muş'lu olduğumu söylemiştim. Bana Muş'un Sungu köyünden birisini sordu. Tanıdığımı ve arkadaşım olduğunu söyledim. O arada, diğer asker de geldi. O da bana, öz geçmişimle ilgili sorular sordu. Şereflikoçhisarda kalıp kalmadığımı öğrenmek istedi. Bir süre kaldığımı ve orada öğretmenlik yaptığımı anlattım. Beni tekrar kollarımdan tutarak yerime getirdiler. Tuvalete götüren ve nereli olduğumu soran Asker "İhtiyar biz her gün bu saatlerde

nöbete geliriz, seni tuvalete götürürüz dediler. Bu durum, beni sevindirmişti ve biraz da moral kazandırmıştı bana. Gerçekten de öyle oldu. Bunlar nöbete geldikleri zamanlarda benimle ilgilendiler. Tabi ilgi de, bu kadardı. Muşluydu galiba birisi. Şivesi de doğruluyordu Muşlu olduğunu. Diğer de, Koçhisarlı ve beni tanıyanlardan biri olsa gerek. Bu durumu ve kimler olabileceklerini düşünürken uyuyakaldım. Ayağıma vurulan tekme ile uyanırıldığımda yeni askerlerin nöbete geldiğini anladım. Nefes almalardan ve öksürmelerden diğer arkadaşlarında kaldırdığını anladım.

Herkes uyanmıştı ve hepimiz yine kanepelerimizde oturuyorduk. Hoca girdi içeri. Verdiği emir üzerine eğitime başladık. Aynı biçimde yat, kalk, çök, kalk. Pislik içinde bulunan beton üzerine yatıp kalkmak neyse, yapılan hareketler sonucu kalkan tozu toprağı yutmak bitiriyor insanı. Eğitim bitti ve biz yine oturduk yerimize. Hocanın kafası iyiydi galiba. "herkes sırayla şarkı söyleyecek" dedi. Sırayla söyletiyordu şarkıyı. İki kişi şarkı bilmiyorum dedikleri için eşek gibi anırtıldılar. Vurulan dayakların acısına dayanamayan gençler, ister istemez denileni yaptılar ve eşek gibi anırdılar. Hoca bu anırmaları beğenmedi. kendisi anırdı ve ne şekilde eşek gibi anırılacağını örnekledi. Tekrar kendilerine anırttı. Bir kaç kişiyi kedi gibi miyavlattı ve bir kaç kişiyi de, köpek gibi havlattı. Bu arada sesi iyi olan birisi, "müsade ederseniz ben size iyi bir türkü okuyayım" dedi. Gözaltında öğrendim, bu istemde bulunan Cihan Sayın'mış. Arkadaşlarını bu işkenceden kurtarmak ve bu haysiyetsizliği durdurmak için böyle davranış.

İlk okuduğu türkü, Uyandım sabah ile/ gözyaşın sile sile/ ecel kapımı çalmış / ağlıyorum vahile/ Feryada, feryada / gam çekmişem dünyada, mısralarından oluşan bir türkü idi. Sesi de güzeldi ve güzel söylüyordu. Hocayı da çok etkilemiş olacak ki, bir kaç türkü daha okutturdular kendisine. C.han'ın hayrına, türkü okunması biter bitmez izin verdiler uyumamıza. Aynı gece. sabaha yakında yeniden uyandırıldık. Diskoya , işkence ve sorgulama için getirilenlerin, sağlıklı bir uyku almamaları, işkencenin bir bölümü idi. Bu nedenle bu işlemi aksatmadan hergün yapıyorlardı.

Üçüncü gün tatil edildi. Sorgucular gelmediler. İşkenceci başları ve işkence uzmanları tatil yapıyorlardı. Aslında onların tatil yapmasına gerek yoktu. Onlar için işkence, en büyük eğlence ve en iyi dinlenme aracı idi. Günümüz hep hoca ile geçti. Onun dayacağını yedik ve onun küfürlerine ve kaba hareketlerine ve hakaretlerine

muhattap olduk.

Dördüncü günü sabahı, karakuşlar diye tabir ettiğim işkenceciler, daha bir heyecanla ve daha bir işkenceye susamışlıkla girdiler içeri. Ben de alındım sorguya. Ancak bu kez karşımda oturanlar ve çevremi saranlar başkalarıydı. Sesleri ayrıydı ve sorgulama yöntemleri de değişti. Metin Terzi ve Cemal Aratta alınmışlardı sorguya. Bir kaçta yeni gelenler götürülmüştü sorgu odalarına. Ben sorgulama odasında, yerime oturtulduğumda, benim dışımda sorgulamaya alınanlara işkence başlamıştı. Çekilen acının belirtisi naralar bizim bulunduğumuz bölüme kadar yansıyordu.

Sorgumu yapan kişi, evela; adresimi, nufusa kayıtlı olduğum yeri ve özgeçmişimi sordu benden. İlkokula, ortaokula, öğretmen okuluna başladığım yerleri, okuduğum okulları, fakülteye kaç yılında girdiğimi ve ne zaman bitirdiğimi, nerelerde öğretmenlik yaptığımı, ananın babamın adını, kareşlerimin adlarını ve işlerini sordu bana. Anlıyordum bunları neden sorduklarını. Adamların ellerinde, beni suçlayacak bir şey yok. Bir çözüm getirmek istiyorlardı, bir hukuki kılıf arıyorlardı ve bir gerekçe peşindeydiler gözaltına alınışım ve soruşturma merkezine getirilişim ile ilgili.

Özgeçmişimle ilgili soruları cevaplandırdıktan sonra, "neden sol düşüncüyü benimsiyorsunuz, neden dilekçelerinizde Cunta kelimesi geçiyor?" sorusunu yöneltti bana. Daha evvelce munis davranan bu kişi, bu sorulara verdiğim cevap karşısında birden hırçınlaştı. Verdiği emir üzerine, iki kişi beni kolumdan tutarak kaldırdı. Ben ayakta iken ve kollarım tutulu iken, sorgulamayı yapan kişi "bak sana söylüyorum. İnşallah çıkmazsın buradan, amaç bu. Ama, çıkarsan yapacağın tek şey var Diyarba, kırı terketmek ve devrimci komünistleri savunmaktan vazgeçmektir" şeklinde ihtarda bulundu. Buna evet dememi bekliyordu galiba. Cevap vermedim. Doğru olanı da buydu. Doğru olanın bu olduğu da, yüzümde patlayan tokatlarla ortaya çıktı.

Kolumdan tutanlar, kaşla göz arasında beni yarı çıplak hale getirdiler. Ve diğer bir bölüme götürdüler. Kan kokan, irin kokan bir bölüme. İniltiler ve hırıltıların kulakları tırmaladığı ve tüyleri dikenleştirdiği bölüme. Bir taraftan iniltiler, bir taraftan nara-

lar ve bir taraftan küfürler. Nereye getirildiğimi anladım. Bizi de ameliyata alacaklardı galiba. Birden coplar sırtıma inmeye başladı. Gözü bağlı kör bir kişi olarak, kaçmaya çalışıyordum coplardan. Kaçmak mümkün değildi. Bir sandalyeye çarptım ve yere yıkıldım. Yerimden kalkamadım. Bir kaç tekmeden sonra, vurmaya bıraktılar. Bu sıra biraz evvel sorgulamamı yapan kişi ki, sesinden anımsıyordum, "kaldırın bu eşekoğlunu götürün yerine. Bunlar yılanın başıdır. Bu adamlara inanmayacaksınız. Çıkar çıkmaz gene komünistlerin davasına girecek ve Kürtleri savunacak. Bunun başına öyle bir çorap örmeliyiz ki, sifti sene içerde kalmalı ve çıkmamalı. kodesten" diye konuşunca, beni kolumdan tutup kaldırdılar ve üstümü giyinme yardım ettiler. Yerime geldiğimde gerçekten bitkindim ve sırtım ciddi biçimde ağrıyor, yüzüme vurulan darbeler neyle gözümün altı ve diş etlerim sızlıyordu.

Bugün, on kadar genci çıkardılar diskodan. İsimleri okundu ve hazırlanmaları söylendi. Arkasından da nasihat çekildi. Yaşar, Cihan, Sani, Adem, İsa, Adnan isimindeki gençlerin adını anımsıyorum. İş diskoda bitenlerdi bunlar. K. de vardı bunların arasında. Götürmeden önce bunları Akbaba tırmaladı ve okşadı yine kendilerini. Okşamanın yani işkenceci usulü ile okşamanın ardından, kendilerine şu tenbihte bulundu. "Gittiniz diye kurtulmuş değilsiniz. Yine elimizdesiniz. İstedğimiz zaman yine getiririz sizi buraya . Burada söylediklerini ve tutanakta belirtilenleri savcıya gidince inkar edenlerin anasını nasıl ağlattığımızı gördünüz. Öyle değil mi?" deyince, içlerinden birisi, bu soruyu, "evet" diye yanıtladı. Bu tenbih değildi. bal gibi tehditti. Bir kısım müvekkillerim, savcılıkta, soruşturmadaki ifadelerine itiraz etmemeyi, tehdit edildiklerine bağlamışlardı. O tehditte, bu tehditti ve bugün bunu kulaklarıma duydum.

Bugün, Metin Terzioğlu'nun, Ensari Kızıoğlu'nun ve Cemal Arat'ın günü idi. İkişer defa götürüldüler sorgulamaya, yani ameliyata. Her gidişlerinde, iki saate yakın zaman kalıyorlardı ameliyatta. Bağırtiları ayyuka çıkıyordu. Devamlı elektirik şokuna verildikleri için bağırtiları kesilmiyordu. Ameliyattan getirildikten sonra da rahat bırakmıyorlardı kendilerini. Ameliyattan getirilen bu arkadaşlar, bu kez bizim önümüzde, Akbaba ve Hoca tarafından, çevre ve çevire dövülüyor, gezdiriliyorlardı. Yapılanlar sadece kişi-

nin konuşmasını amaçlamaya matuf değildi. Bu görünümü ile, kişiyi sakat bırakma, vucudunda ilerde telafisi mümkün olmayan bir arıza bırakma da amaçlanmaktaydı.

Ali, getirilmişti hastahaneden. Hoca, durumunu sordu kendisinden, ama cevap vermedi Ali, onun sorusuna. O gün sorguya almadılar onu. Belki de durumunun iyi olmaması ve hastalığı nedeniyle alınmamıştı sorguya. Ben öyle değerlendirdim o anda. Arada bir Akbaba, kendisine takılıyor ve konuşurmaya çalışıyordu Ali'yi. Kanımca konuşmalarında onu hedef alıyordu.

"Konuşmayanın karısını getireceğiz. Varsa bacısını da. O zaman konuşmayanlar bülbül gibi konuşmasını görelim" belirlenmesini de, kanımca Ali için yapmıştı. Tabi bu, diğer sorgulamada bulunanlar için de bir tehditti ve gözdağı idi.

Bir ara Akbaba, B. ismindeki kişiye "Kalk Aliye bir tokat at" dedi. Arkasından şiddetli bir tokat patladı. Demek ki, Ali'ye tokat atılmıştı. Düşünmemiştim B.'nin tokat attığını. Akbaba attı görüşüneydim. Ancak Akbabanın, Ali'ye hitaben "Hadi kalk sende onun attığı gibi bir tokat at B.'ye" deyince durum anlaşıldı. Ali bütün herkesin duyabileceği bir ses tonuyla "bu benim arkadaşım-dır, kendisine tokat atmamı gerektiren neden de yoktur" diyerek, redetti Akbabanın isteğini. Akbaba oyununu sürdürüyordu. Yeniden B.'ye "hadi Ali'ye bir tokat daha vur" dedi. Ben, B.'nin Ali'nin söyledikleri karşısında, meseleyi kavradı, artık tokat atmaz düşüncesindeydim. Ama tokat sesi geldi. Ancak atılan tokattan Akbaba memnun olmamıştı." Tokat öyle değil böyle atılır" diyerek iki tokat patlattı. Ben bu iki tokatın da Ali'ye vurulduğunu zannettim. Bifahre gözaltı evinde Ali, birinin kendisine diğerinin de B.'ye atıldığını söyledi.

Yemek sonrası iki kişi yaklaştı bana. Konuşarak yaklaştılar. Ayaklarını görüyordum. Birisinin ayağında kundura, diğerinin ayağında askeri potin vardı. Sesinden anımsamış ve tanımıştım. Gelenlerden biri, Mahkeme başkatipliği görevin gören başçavuştu. Bunlar yanıma girmeden önce "Avukat nerede?" diye sormuşlardı yüksek sesle. Galiba verilen işaret üzerine geldiler yanıma. Bu soruyu soranda, başkatip, başçavuştu. Yanıma geldiler ve bir süre beklediler. Ne bir şey soruyor ve nede konuşuyorlardı. Başımı eğmiş olanları bekliyordum. Ani olarak yüzümde ve göğsümde yum-

ruklar patladı. Yüzüme vurulan yumruklar gözümün üzerinde ve çenemde patlamıştı. Takma dişlerim, tüm diş etlerimi parçaladı. Gözüm, ciddi biçimde ağrımaya başladı. Göğsüme vurulan yumruklar nedeni ile, nefes alamaz duruma geldim. Benim fenalık geçirdiğimi anlamış olacaklar ki, beni bıraktılar. Başımı duvara yasladım ve öyle bekledim. Gözüm çok ağrıyordu ve ağzımda kan içinde idi. Ellerimle gözümü yoklamak istedim. Tam elimi gözüme götürmüştüm ki, omuzuma bir dipçik indi ve askerin sert ihtar, "çek elini gözünden domuzoglu".

Kaşınmak, kıpırdamak yasak olduğu gibi, eli yüze götürmek ve gözleri saran, gözlük tabir edilen bağlada oynamak yasaktı. Bunu biliyordum. Birkaç kez dayaklanmışım bu nedenle. Dayakla öğrenmiştik. Soruşturınada, "efendim" "Beyefendi", "memur bey" ve buna benzer biçimde belirlemede bulunma ve karşdakine hitap da yasaktı. Geldiğimiz günü tembihlediler. İsim okununca veya çağrıldığında, ayağa kalkacak ve yüksek sesle "emret komutanım" diye bağıracaksınız. Otur denildiğinde de, "emredersiniz" komutanım" diyecek ve sonra oturacaksınız. Manasız bir şey, manasız olduğu kadar buna alışmakta o derece güç. Dayak yemek ve daha fazla hakarete uğramamak için yapınaya özen gösteriyorduk. Saygısız ve insanlığını yitiren bu adamların, tatmin olması için bunları yapmak gerekliydi. Bilhassa bizim söylememizden daha da zevk alıyorlardı. Bu da içinde bulundukları aşıklık duygusundan kaynaklanıyordu.

Beşinci günü beni sorguya almadılar. O gün hizmet mangasına alındım. Bir kısım arkadaşlar tuvaletlerin temizlenmesi için görevlendirildi. Ben de bir kişi ile birlikte göz bağlarını yıkamakla görevlendirildim. Özellikle beni görevlendirdiler. Yaşlılığım, takatsızlığım, fiziksel durumum itibarıyla bu görevi sağlıklı yürütemeyeceğim bilindiği halde, özellikle görevlendirildim. Bu oyunun nedeni açıktı ve hangi amaca dayandığı da belli idi.

Kolumdan tutarak tuvalet kısmına götürdüler ve küçücük bir yere soktular. Bir teneke su ve bir yığında gözbağı bıraktılar önüne. Çöküp yıkamam gerekiyordu. Katlandık ve oturup yıkamaya başladık. Yanımdaki gençte çöktü. Gözleri bağlı yıkamaya başladık göz bağlarımızı. Terden ve yağdan kayış gibi mübarekler. Hepsi kan kokuyordu, irin kokuyordu. Leş gibi idiler. Kendi kanımızı,

demokrat, devrimci yurtsever insanların kanıydı. Üzüntü ve hınçla yıkadık göz bağlarını. İşimiz biter bitmez, aldılar bizleri yerimize. Tuvalet temizleyenler, biz işimizi bitirdiğimizde, daha çalışıyorlardı. Bok kokusu, yayılan bokların taze kokusu, sidik kokan nem kokan odanın havasını iyice ağırlaştırmıştı. Dedim ya, alışmıştık artık. Umurumuzda değildi bu kokular. Sadece sağ kurtulmanın ve sağlıklı çıkmanın hesabı hesabındaydık. Yapılanlara, ister istemez katlanacaktık.

Devamlı oturduğumuz bölüme getirildiğimizde, oturma yerlerinin daralmasından ve sıkışık biçimde oturtulmamızdan, yeni arkadaşların getirildiğini anladım. Zaten kısa bir müddet sonra, içeri gelen birisi, yeni gelenlerin isim ve soyisimlerini ve adreslerini tespit etti. Gelenler kalabalık olduğu için, bu şekilde tespit işlemini yaptılar galiba.

Bismil ekibiydi bunlar. İlköğretim müdürü Seraç ve bir kısım öğretmenlerle, öğrenciler, DDKD üyesi olarak alıp getirilmişlerdi. Bunlara da, hoş geldin faslı yapıldı. En çok dayacağı, seslerden edindiğim izlenime göre, yanılmıyorsam, İlköğretim müdürü ile ismini bilmediğim bir öğretmen yedi. Bunlara tek tek istiklal marşı okutuldu. Gözaltı yerinden geldikleri ve (durumu orada öğrendikleri için) öğrenmiş olacaklar ki, hatasız okudular. Zaten bir kısmını da, geldiklerinin ikinci günü hemen sorguya alarak götürdüler. Ben işkencehaneden çıkıncaya kadar, ilköğretim müdürü Seraç ve bir kaç arkadaşı işkencehanede kaldılar. İlköğretim müdürü ve arkadaşları benim gözaltı yerine gidişimden bir kaç gün sonra getirildiler gözaltı yerine.

Beşinci ve altıncı günü, özel sorgulamaya alınmadım ve özel olarak dayaklanmadım. Genel dayaklama düzeyinde hissemize düşen dayacağı yedik. Yemeğe gidip gelirken yediğimiz dayaklar ve uğradığımız hakaretler, başka tabi. Bu iki günde, yeni gelen arkadaşlar ve eskilerden Metin Terzi ile Cemal Arat sorgulamaya alındılar. Hem ameliyat masasında ve hemde yanımızda (genel bölümde), bunlara fazlası ile eziyet yapıldı. Ali'yi altıncı gün öğleden sonra tekrar ameliyata aldılar. O gün her gelen Ali'yi döğdü ve Akbaba ile Hocanın dayacağı bu arkadaşın üzerinden eksik olmadı. Metin, Cemal Arat, haşat edilmişti galiba. Sesleri bile çıkmıyordu. İniltileri derinden geliyordu. Bunların direnişleri, işkencecileri çileden,

çıkartıyordu galiba. Bu nedenle yüklendikçe yükleniyorlardı.

Beşinci günün akşamı idi. Köpek havlaması duymuştuk. Birden bacaklarımın arasında köpeği hissettim. Kucağıma sıçradı. Yavaşça itiverdim. Ben itince yanımdakinin kucağına sıçradı galiba. O, köpeği sert itmiş olacak ki, köpek bağırırmaya başladı. Köpeğin bağırması ile kıyamet koptu. "Sen nasıl komutanına vurursun" diye evire çevire döğdüler arkadaşı. Yeni gelenlerden birisi olacaktı. Arkadaşın, "ne yapayım, dilini ağzıma sokuyordu" şeklindeki itirazlarına kimse kulak kabartmıyordu. Kanımca adamı kendinden geçinceye kadar döğdüler. Köpek ve komutan, bu benzetmeyi kendileri yapıyordu. Bu benzetmeyi yapmalarının bir nedeni vardı. Bunu da kendileri biliyordu. Bu duruma göre, komutana köpek demenin hakaret sayılması düşünülemez.

Gözüne gittiğinde öğrendim. Bu köpek yetiştirilmiş ve uzmanlaştırılmış bir köpekmiş. Kişinin kucağına gelince, ya penisine ya da dudığına sarılıyormuş. İtmediğin ve uzaklaştırmadığın sürece yalamasına devam ediyormuş. Hocanın dışında, bir kaç kişinin de, penisini yalatmışlar bu köpeğe. Bu uygulamadan geçen arkadaşlar, bunun yarattığı sinirsel tahribi ve ruhsal bunalımı, aynı heyecan ve korku içinde anlattılar. Hoca bunu anlatırken sinir krizleri geçiriyordu. Uzmanlaşmış gerçekten işkenceciler. Kişiyi çökertmenin ve bunaltarak sonuca varmanın yollarını biliyorlar. Adamlarda, acıma da yok. Bu nedenle ruhsal ve fiziksel acı vererek, kişinin direncini kırarak her yolu denemekteler.

Altıncı günün gecesi, iki kişi daha komaya sokuldu. Aynı günün sabahı da, Cemal Arat fenalık geçirdiği için hastaneye götürölüp getirilmişti. Gece doktor geldi. Komaya giren iki kişiyi muayene etti. Durumları kötü olacak ki, onlarda hastaneye götüröldüler. Ensari Kızıloğlu kendinden geçmiş durumdaydı. Ve iniltileri sabaha kadar sürdü. Kolundan tutup götürüp getirdiklerine göre, Gazi ismindeki şahıs da kötü durumdaydı. İniltilerden, hırıltılardan ve konuşmalardan, orada bulunanların hepsi hasta durumda idi. Buna rağmen, aynı gece, yine üç defa uyandırıldık ve her kalkışımızda da, birer saat kalk-yat eğitimi yaptırıldı.

Yedinci günü, yeniden sorguya alındım. Benden 1977 seçimlerine giriş nedenim ve ısrarla bağımsız olarak seçimlere katılışımın nedeni soruldu. Bu kez, sorgulamayı yapan kalabalık bir guruptu.

Seslerden, edindiğim izlenimlerden, bunlar sekiz--dokuz kişilerdi. Birisi Muş'tan gelmiş olacak ki, Muş'taki siyasi durumdan ve 1977'deki partilerin güçlerinden ve siyasal konumlarından, aşiretsel yapıdan rahatlıkla söz ediyordu. Bana, "sen isteseydin CHP'den aday olabilir ve listeye girebilirdin. Neden girmedin? Neden bağımsız kaldın?" sorularını sorarak cevaplandırmanı istedi. Verdiğim cevaplar kanımca kendilerini tatmin etmediği için ve aleyhine bir durum doğmadığı için ısrarla aynı konuda yeni sorular tevcih ediyorlardı.

Seçim bildirgelerim okandıktan sonra, içlerinden biri "Kürt halkı var mıdır ve sen Kürt müsün?" sorusunu sordu. Kürt halkının var olduğunu ve Kürt olduğumu, kendilerinin de bunu çok iyi bildiklerini, varolan bir halkın inkarının bölücülük olduğunu söylemem üzerine, arka arkaya suratıma iki yumruk indi. O ara birisi "çenesine vurma, dişleri takmadır" deyince beni döven adam, yumruklamadan vazgeçti ve ayaklarını çalıştırmaya başladı. Bacaklarıma vurulan tekmeler, o anda gelen birisinin müdahalesi ile son buldu. Bana vuran adam, "herife bak be, açık açık Kürt olduğunu söylüyor. Aslında gençleri zehirleyen bunlardır... Bunları sikeceksin. Neyse şimdilik alın yerine, yine konuşacağız." dedi. Bunun üzerine koluma girilerek yerime götürüldüm.

Beni bekleme yerine getiren adam, kapının ağzında bıraktı beni. Kendim el yordamı ile oturma yerine doğru yürümeye başladım. İki adım atmıştım ki, ayağım birine takıldı, yere yıkıldım. Bilahare gözaltına gittiğimde öğrendim: bu kişi, ben sorgulamada iken doğrularak komaya sokulan bir öğretmen arkadaşmış. Ben içeri girdikten sonra alıp götürdüler bunu. Bunun kim olduğunu öğrenemediğimiz gibi, durumu ile ilgili bilgi de alamadık sonradan.

Öğleden sonra, bizimle biraz eğlendi Akbaba. Özgeçmişimle ilgili bir kaç soru sordu bana. Hakkımda bildiklerini, çok evelden biliyormuş gibi ve beni tanıyormuş gibi bir hava ile anlatıyordu. Samimi olmaya çalışıyordu. Bunun, oyun olduğunun farkında idim. Neden böyle davrandığını, "sen bildiklerini söylemelisin, yoksa kurtulamazsın. Senin için iyi düşünmüyorlar. Bunlar seni öldürecekler" belirlemesinden sonra anladım. Akbaba'nın belirlemeleri karşısında konuşmam gereksizdi. Adam, hiç bir şeyin farkında değildi. Sorgulamada bana nelerin sorulduğunu da bil-

miyordu. Bilseydi, zaten söylemezdi bunları. Başımдан çekip gitmesi için "biz ne yapıyorsak açık yapıyoruz ve yaptığımızdan da utanmıyoruz, yaptığımız ne?! Avukatlık, bu bizim yasal hakkımız. Biz fikirlerimizle ve düşüncelerimizle açık insanlarız. Görüşlerimizden de taviz vermeyiz. Eğer bir şey yapmışsak bilerek yapmışız ve bunu da söylemekten çekinmeyiz. Sonuna dek de savunuruz." şeklinde konuşmak zorunda kaldım. Söylediklerim hoşuna gitmedi Akbaba'nın. Gitmemesi de doğaldı. Hoşnutsuzluğunu da tokatlama ile ve coplama ile açıkça gösterdi.

Bir keresinde de, çay bardağı ile yanıma geldi. Sıcak bardağı başıma tuttu ve akabinde, ses çıkararak çayı yudumladı. Bu davranışı ile çaya zaafımın olup olmadığını ölçmeye çalışıyordu. Bir iki yudum aldıktan sonra, yine nasihata başladı. "Senin yapacağın tek şey var: buradan çıkar çımaz Diyarbakırdan ayrılmak. Gider Antalya'da avukatlığını yaparsan daha iyi olur. Yahü!. Senin aklına şaşıyorum. İnsan Antalya'yı bırakıp da gelir Diyarbakır'da avukatlık yaparmı?" Nasihatini dinledim. Ama hiç bir şey söylemedim. "Çayı severmisin?" sorusuna karşı, "tiryakisi olmadığım" cevabını verdim. Yanımdan ayrılmadan önce, ağzını şapırdatarak çaydan bir-iki yudum daha aldı.

Aç insanın karşısında yemek yemek, susayan bir adamın önünde bardak bardak suları yere dökmek, işkencecilerin bilinen klasik oyunlardır. İşkencecilerin bu oyunlarını bilmek ve zaafiyet göstermemek gerekir. İşkenceciler, bu oyunları tezgahlarken, kişinin zaafiyetini saptamayı amaçlarlar. Ki, zaafiyeti saptadıktan sonra, ağırlıkla, kişiyi bu yönden baskı altında tutar ve sonuca gitmeye çalışırlar. Akbaba'nın, benim üzerime gelişinin ve nasihat vermesinin tek nedeni de, bu konuda, ilk geldiğim gün gösterdiğim zaafiyetti.

Yaşar Uslu'ya "Şerafettin Kaya Rizgaricidir" diye bağırtmışlardı. Oynanan oyun basit ve komikçe idi. Bu nedenle gülmüş-tük ve dayaklanmıştık. Onun, benim hakkımdaki belirlemesinden sonra, başka birisine de, aynı şeyi söyletmek istediler. Baskı da yapmadılar adama. Sadece, kendisinden gizli örgüt üyesi olup olmadığını sordular. Bu gencin verdiği cevap sinirime dokunmuştu. Ve o zaman "keşke gelmez olsaydım Diyarbakır'a" şeklinde yakınmada bulundum. Gerçekten bu bir zaafiyet idi. Yapma-

man gerekirdi. Ancak o andaki ruhsal durumum ve duyduğum fiziksel acı, böyle konuşmama neden olmuştu. Akbaba'da, benim o günkü belirlememden etkilenmiş olacak ki, arada bir gelerek bu biçimde nasihatler vermekteydi.

Akbaba, Hoca ve diğer sorgucular, ara sıra munisleşir ve ellerinde sigara aramızda dolaşırlardı. Çoğu kez de, sigara dumanını, göz bağının altından yüzümüze doğru üflerlerdi. Bazı kişilere de, "sigara içermisin" teklifinde bulunurlardı. Bazı hallerde, birer nefes çektirdikleri de olurdu. Diğerlerini etkilemek içinde, nefes çektirdikleri adamı, sigara ve tütünün cinsi ve kalitesi ile ilgili sigaya da çekerlerdi. Bundan amaçları, sorgulamaya alınan kişilerin sigaraya olan zaafiyetlerini anlama ve onları etkileme idi. Tabii ki, herkes bunun farkında değildi. Bu nedenle bu konuda zaafiyet gösterenler oluyordu. İşkenceciler de, bu zaafiyeti gayet rahatlıkla kullanıyorlardı.

Akbaba'nın, çay bardağını başımda gezdirdiği günün akşamı idi. Yemek sonrası birer bardak su verildi. Akbaba, elinde sigara aramızda dolaşıyordu. Yumuşak bir davranış içinde idi. Daha doğrusu, işkenceci tathlığı içinde idi. Elinde sigarası önümüzde gezinirken, dumanları suratımıza savurmayı da ihmal etmiyordu. Bir ara Ali'ye hitaben: "Ali sigara istermisin?" dedi. Ali'nin cevabını merak ettiğim için kulak kabarttım. Verdiği cevap dikkat çekici idi. "Ben yirmiiki senelik tiryakiyim, buna rağmen içmem" Yüksek sesle söylemişti bunu Ali. Kanımca yılışan ve işkencecilerden sigara isteyenlere ve bu konuda zayıf olanlara, bir ders olsun diye böyle cevaplandırmıştı Akbabanın sorusunu. İkinci günü, aynı teklifi bana da getirmişti. Hatta yakılmış sigarayı dudaklarıma kadar uzattı. Sigara içmek niyetinde olmadığını, bu fırsattan istifade ederk bırakmak niyetini taşıdığını belirlemiştim.

Sekizinci günü yine sorguya alınmadım. Aynı günü akşam üstü talbi delik olduğu söylenen, Diyarbakır Fen Fakültesi'nde öğrenci bir genci getirdiler. Genç, "beni nereye götürüyorsunuz? kimdir buradakiler? girmem vallahi" diye bağırıyor ve girmemek için direniyordu. İşkenceciler nedense, adama baskı yapmadılar. Bizleri konuşturdular ve tanıttılar. İçerdekilerinde, sorgulamaya alınan insanlar olduğunu anlamış olacak ki, genç, direnişi bırakarak içeri girdi. Ve gösterilen yere oturdu. Yerine oturan genç,

kendisini getirenlere, Diyarbakır şivesi ile "Açım, bırakmadınız akşam yemeği yiyelim, bir-iki lokma ekmeğiniz yokmudur?" deyince, hepimiz gülüşmeye başladık. Kendisine birşeyler getirdiler. O, yemeğini yerken, kendisini getiren polis, oradan ayrıldı. Ayrılırken de orada bulunan erlere, "buna dokunmayın, kalbi deliktir" diye tembihte bulundu.

Yeni gelen genç yemeğini yiyip bitirmişti ki, içeriye Akbaba ile Hoca geldiler. Genç, "yatabilirmiyim" diyerek izin isteyince Hoca kendisine bir kaç tokat patlattı. Vurulan tokatlar üzerine, yeni gelen genç arkadaş, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Daha fazla hırpalamadılar kendisini.

Gece yine uykudan uyandırıldık. Bu defa tanımadığımız bir ses bize eğitim yaptırıyordu. Yeni gelen genç hasta olduğunu ve kendisinin bu hareketleri yapamayacağını söylüyordu. Eğitim yapan kişi kabul etmedi ve hareketleri yapmasını istedi. Ancak genç, söylenenleri yapmamış olacak ki, tekmelenmeye ve yumruklanmaya başladı. Kanımca on dakika kadar devam etti bu dövme işi. Sert bir yumruk vuruldu sanıyorum. Bir "Ah" sesi yükseldi ve sert bir biçimde yere düştü dövülen bu genç. Uyanması için yapılan uğraşı para etmedi. Ve bir anda, trafik yoğunlaştı. Yere düşen gençten ses çıkmıyordu. Gelip gidenlerde, fısıltı halinde konuşuyorlardı. Genci alıp götürürlerken, bizim olaydan bilginiz olmasın diye ve yaygara koparmayalım diye "adam numara yapıyor , sizde böyle bir numara yapmaya kalkışmayın, bak onu nasıl ameliyatla uykudan uyandırırız" şeklinde bir konuşma ile olaya perde çekmek istediler. Bu genci bir daha getirmediler. Göz altına gittiğimde, oraya da getirilmediğini öğrendim. Kanımca ölmüştü. İçerde iken öğrenemedim ama, dışarı çıktığımda, böyle bir kişinin hastanede öldüğünü ve hakkında "kalp krizi" raporu verildiğini söylediler.

Dokuzuncu günü, öğleden sonra sorguya alındım. Yemek sonrası hemen alınmıştım. Bu sorgulamada kısa sürdü. Ruşen Arslan ile ortaklığımın hangi tarihte başladığı ve son bulduğu soruldu. Ayrıca 1973 yıllarında af'la ilgili olarak basına vermiş bulunduğum

beyanat okundu ve benden bilgi istendi. Ben, bu soruları cevaplandırmıştım ki, yanımıza gelen başka bir memur "bunu alın içe-

ri, Metin ile Ali'yi getirin, onlarla işimiz var" dedi. Yetkili biri olsa gerek ki, verilen talimat üzerine sorgumdan vazgeçildi ve hiç dayak yemeden yerime getirildim.

Ben yerime getirilmeden önce Ali ile Metin götürülmüşlerdi. Ben yerime alındıktan sonra kimseyi götürmediler. Aradan on dakika kadar bir zaman geçmişti ki, bağırtilar ve çağırtilar kulaklarımızı tırmalamaya ve içimizi titretmeye başladı. İşkencecilerin "ulan biz adamı konuşturmasını biliriz... Sen söyleme, bizi mi kandırıyorsun?... Oğlum biz biliyoruz... Sen kabul et. Rahat et. Gözaltına gider çayını içersin. Sütünü de içersin." biçimindeki, biri birinden kopuk sözcükleri içeren kin dolu hınçlı bağırtiları da duyuluyordu. Bunlara yani bu sorulara ne cevap verildiğini bilmiyorduk. Duyduğumuz sadece çılgıklar ve bağırtilardı.

Bu bağırtilar devam ederken, birkaç kişi gürültü ile girdi içeri. Bir şahıs itelendi. Yere düştüğü ve yeri öptüğü düşüş biçiminden anlaşılıyordu. "Alın size bir ermeni oğlu ermeni, eşekoğlu eşek bize 4000.—TL lik benzin yaktırdı, hala kaldığı evi göstermedi" Bu lafların arkasından, tekme tokat, yumruk sesleri. Dışarıdaki sesler ile getirilen şahsın bağırtiları birbirine karıştı. Sinirlerim yine kabardı, moralim bozuldu ve sıkıntı başladı. Bu zulme, bu işkenceye tanık olmak, zulme ve işkenceye uğramaktan daha zor. Askıya alınmanın, elektrik şokunun, falakanın, ızdırabı, bu işkencelere tanık olmanın verdiği azaptan daha hafif.

Sorguya götürülenleri, akşam yemeği gelmeden önce geri getirdiler. Usul edinilmişti. Kanımca bir tedavi, bir tedbirdi. Elektrik şokundan getirilen insanların kollarına girilerek gezdirilmeleri. Her içeri gireni, ameliyattan getirileni, Akbaba teslim alıyor ve ameliyata kişinin gördüğü ızdırabın bin katını da burada gösteriyordu kendisine.

Yemekten sonra Akbaba, Ermeni arkadaşla uğraşmaya başladı. Yeni getirilen ve Ermeni denilen arkadaşla gayet yumuşak yaklaştı Akbaba. "Gel seninle biraz eğlenelim benim aslan ermenim." "Ulan sen gerçekten ermenimisin? Hele bir pantolonunu soyalım anlaşılır ermeni olup olmadığın" diyerek, yaklaşmıştı ermeniye. O arada Hoca'da gelmişti Akbaba'nın yanına. Yumuşaklık birden kayboldu, tekme-yumruk girdiler Ermeni arkadaşla. Gerçekten soyundurdular kendisini. Soyundurdukları "ulan bak hele...

Gerçekten sünnetli değil. Oğlum bu ne kabuktur... Vay kafir!" diye söylenmelerinden anlaşıyordu. Akbaba vuruyordu, Hoca vuruyordu. Akbaba vururken "bu ermenilere acımayacaksın, ne yapıyorsa bunlar yapıyor, elçilerimizi vuran bu namussuzlardır" diye de söyleniyordu. Akbaba'nın bu belirlemeleri Hoca'yı coşkulandırmıştı' Hoca, vurdukça vuruyordu. Her tokatın ardından da "ulan söyle, sen kafirmisin? niye sünnet olmamışsın?" diye sorularda yöneltiyordu. İsminin Garabet olduğunu öğrendiğim bu arkadaş, sorulan bu soruları cevapsız bıraktıkça dayanın şiddeti artıyordu. Vurulan darbeler karşısında tahrik olacak ki, "ne yapağ yani, anamız babamız hristiyandır aha!.. La ilahe illallah müslüman olduk... Ne diyorsunuz artık" diye bağırarak zorunda kaldı. Garabet'in bu cevabı Hoca'yı keyiflendirmişti. "Ha bak dayak insanı nasıl müslüman eder gördün mü ha! hak yoluna gel böyle işte" diyerek, sevincini ve başarısını belirledi. Bizlere laf atmaktan da geri kalmadı. "Ulan komünistler vallahi sizi de müslüman edeceğim.. sizin gözünüzün önünde bu ermeniye sünnet edeceğim. içinizde başka sünnet olmayan varsa söylesin, açıp herkesinkine tek tek bakacağım" diye konuşup bizleri tehdit ettikten sonra yine Garabet'e yüklendi. Garabet bir futbol topuna döndürüldü. Coplamlar, tekmelemeler, tokatlar ve yumruklar bir birini kovalıyordu. Dayanamadım Hoca'nın, "biz adamı böyle müslüman yaparız," şeklindeki konuşmalarına karşı, sizin yaptığınız müslümanlık işi değildir, diye cevap verdim. Bu şekildeki konuşmam, Hoca'nın Garabet'den vazgeçmesini sağladı ama, bu defa Hoca'nın tekmelerine, tokatlarına ve nöbetçi erin dipçiklerine ben muhatap oldum.

Dayak curcunası bitmişti ki, dışarıda kadın sesleri duyuldu. İçeriye de birini getirdiler. Konuşmalardan, anladığım kadarı ile, içeriye getirilen adamın karısını ve bacısını da birlikte getirmişler işkencehaneye. Yeni getirilen adam devamlı olarak "gönderin onları, beni getirdiniz onları niye getiriyorsunuz? Onlarda suçlu değil ya" şeklinde konuşuyor ve kadınların gönderilmesi ricasında bulunuyordu. Aldıran yoktu "söyle, o adam nerede saklanıyor? kim vermişti bu belgeleri? Dersen bırakırız kadınları" deniyordu. Ve adam sustukça, tekme tokat girişiyorlardı kendisine. Bu olay hepimizin önünde cereyan ediyordu. Kendilerini

görmüyorduk ama, söylenenleri duyuyorduk. Adamın "vallahi bilmiyorum, bilsem söylerdin" demesi önemsenmiyordu. Aradan on dakika kadar bir zaman geçti, içeri gelen işkencecinin biri "alın bu eşekoğlu eşiği içeriye" deyince, adamı sürükleyerek götürdüler. Aradan kısa bir zaman geçmişti ki, askıya alınan ve bu durumda elektrik şokuna maruz tutulan bu kişinin acılı naraları duyulmaya başlandı. Onun bağırmasını, kadınların ağlamaları izliyordu. Ağlamalar ve arkasından "Allah için yapmayın!.. İnsaf edin" şeklindeki yalvarmalar merhamete getirmiyordu işkencecileri. "Ah anam... Oy birayo... " seslerini o gece sabahlara kadar dinledik. Bu inlemeler ve bu yakarmalar arasında uyumak mümkün değildi. İçim içimi yiyordu. Yüreğim kabarıyor boğulur gibi oluyordum. Bu zulüm ve işkence karşısında, bir şey yapamamak ve tepki gösterememek, gerçekten korkunç bir acı idi. Bu durum, iki gün üst üste sürdü. İkinci günün sonunda, duyulan sadece ağlamalar ve iniltilerdi. Gide gide düşen bu kadın sızlanmalarını, Disko'dan ayrılışımın sabahına kadar dinledim durdum.

Bilahare öğrendim. Getirilen bu kadınlar, yapılan suçlamaları kabul etmeyen ve düzenlenen gerçek dışı suçlamaları içeren tutanakları imzalamayan G....'nin kızkardeşi ve karısı imiş. Evela bunların önünde G....'yi askıya almışlar, kendisine elektrik vermişler ve bolca dayaklamışlar. Bağırılardan ve kadının ağlamalarından o sıra biz de anladığımızı bunu. Bu biçim işkenceden istenilen sonucu alamamışlar ve bu kez, sonuca varabilmek için, iki kadını birden G....'nin gözü önünde işkenceye yatırmışlar. Bu biçimde davranışta sonuç vermemiş olacak ki, söylenenleri kabul etmiş ve düzenlenen tutanağı imzalamak zorunda kalmış.

Onuncu günün sabahı yeniden sorguya alındım. Bu kez götürüldüğüm sorgulama odasında, daktilo sesleri geliyordu. Anladım ki, bu kez sorgulama ciddi biçimde sürdürülecek. İçerisi kalabalıktı. Ben sandalyeye oturtulduktan sonra, etrafımı çevirdiler. Sorgu başladı. İlk soruları, Sami Siverrek ve Yaşar Uslu isimdeki çocukların ifadelerindeki belirlemelerdi. Bana "bak Rızgarıcı olduğun söyleniyor, sen rızgaricisin, ne zamandan beri rızgaricisin?" sorusunu sordular. "Rızgari diye bir örgüt tanımadığımı ve böyle bir örgüt olmadığını, sadece Rızgari dergisinin olduğunu ve bunu tanıdığımı ve bildiğimi" deyişimle, suratımda tokat

patladı. Bu sorunun çözümü, hayli zaman aldı. Değişik biçimde beyanda bulunmam için zorlanıp durdular. Sonuçta, dedikleri biçimde beyanda bulunamayacağımı anlamış olacaklar ki, ısrardan vazgeçtiler ve söylediğimi olduğu gibi tutanağa geçtiler. Yediğimiz bir sürü dayakta bize kar kaldı. Bu soruyu diğer sorular takip etti. Söylediklerim değiştirilerek daktiloya yazılmak isteniyordu. Müdahalelerim ve karşı çıkmalarım karşısında devamlı hırpalanıyordum ki, bu arada birisi aynen şöyle konuştu: "ulan eşek oğlu eşek diğerlerine yaptığımız gibi, istersek senide idama götürürüz, istediğimizi yazarız, sike sike sana imzalatırız. Mehdi'de aynısını yaptı, imzalamam dedi ama, biz ona inzalatmasını bildik." İşkenceci polisini bu konuşmasına karşı, "önemli olan gerçeklerin yansıtılmasıdır, önemli olan vicdanen rahat oluşumdur, ben yaptıklarımı bilerek yaptığım için söyleyim ve savunurum, ancak, söylemediklerim tutanağa geçirilirse, onuda imzalamam ama, ölebilirim" şeklindeki konuşmam, adamı çileden çıkardı. Yumruk ve tekmeler arasında "alın bu adamı içeriye, sorguya yarım devam ederiz, bir sikelim de görsün" diyerek, içeri alınmamı emretti. Sorgum üç saat kadar devam etmişti. Ancak bir iki soru cevaplandırılıp, tutanağa geçirilmişti.

Bu sorgulamayı, o gece tahlil ettim kendi kendime. Benim, başka bir nedenle içeri alındığım, insanların tavrından açıkça görülüyordu. Amaçları benim avukatlık yapmamı ve açılan grup davalarına savunucu olarak katılmamı engellemekti. PKK davası iddianamesi verilmiş, diğer siyasi grupların davaları da iddianameye bağlanma durumunda idi. Önceki davalardaki tavrım ve usulsüzlükler karşısındaki direnişimin ve ısrarımın, bu davalarda da devamı istenmezdi. Bunun içinde, en iyi yol gözaltına alınmam ve tutuklanmamdı. Komutanlıkça ve mahkemece de en iyi yoldu. Benim içeri girişimle, soruşturmada yapılan işkenceler, cezaevindeki baskılar dile getirilmeyecek ve mahkemenin usulsüzlükleri sergilenerek, tutanağa geçecek tartışmalar yapılmayacaktı. Benim içeri alınışımın, sadece beni susturma değil, diğer avukatları da, korku çemberi içine alarak susturmayı amaçlayan yanı da vardı. Bir gerçektir ki, benim neden içeri alındığımı ve neden tutuklanacağımı avukat arkadaşlar bilirler ve takdir ederler. Bu durumda kendilerinin de içeri alınacaklarının hesabını rahatlıkla yaparlar.

Böyle bir duruma düşmemek için seçecekleri tek yol, baskılar ve işkenceler göz yummak ve yapılan usulsüzlükler karşısında susmaktır. Bunu egemen güçlerde çok iyi bildikleri için, beni gözaltına aldılar ve bu nedenle şimdi işkence altında idim. Ancak telaş, içinde oldukları da belirgin idi. Benim alınışımın, gerekçesini sunmanın yanında, içeride tutulabilmemin hukuki kılıfını da bulmak zorundadırlar. Hemde barolara, dünya kamusuna ve demokratik kuruluşlara karşı, kendilerini haklı gösterecek bir kılıf. Doğalı, örgüt üyeliğidir. Bu nedenle işkenceye alınışımın onuncu gününden sonra, örgüt üyeliği konumunu karşıma çıkardılar. İşkenceciler, bu kılıfı bulmak için oyun içindeler. Kelime oyunları ile sonuca gitmeye çalışıyorlardı. Soruşturma merkezine, yani, işkencehaneye getirilişimin ilk günü dü bunu biliyordum. Ve ne zaman böyle bir oyunla karşılaşacağımı düşünürken, koyacağım tavrın hesabını da yapmıştım.

Gece bir kaç kez kaldırıldım ve dayaklandım. Akbabası, Hocası ve diğer gelenler, verilen talimat uyarınca devamlı beni hırpaladılar ve bana hakaret ettiler. O gece çarpmıha gerilenlerin seslerini de dinledim bolca. Garabet Demirci, saatlerce dövüldü, Cemal Arat bayıltıldı, marşlar söyletildi ve nasihatlar çekildi. Şimdiye kadar duymadığım bir ses, gece yarısı bana şöyle fısıldıyordu: "bunlar seni mahvedecekler, bende kurtaramıyacağım seni". Buda bir oyundu. Sabahın erken saatlerinde beni tuvalet temizliğine gönderdiler. Uzun sürmedi bu temizlik. Ben pislendim, temizlik yarıda kaldı. Gözü kapalı bir insanın, yapacağı temizlik ancak böyle olurdu.

Karakuşların gelişleri ile alındım sorgu bölümüne, bu kez sorgulama sistemini değiştirmişlerdi. Sorulan sorulara verdiğim cevaplar itirazsız daktiloya geçirilirken, hemen bir diğeri, ikinci bir soruyu soruyor ve cevaplandırmamı istiyordu. Amaçları daktiloya yazdırılanı duymamı ve izlememi engellemekti. Seçim bildiri ve bildirgeleri ile ilgili sorgulama, tek tek kelimeler üzerinde sürdürülüyordu. Geçmiş dönemlerin klasik sorgulama biçimi. Ama yöntem değişik. Soruları yedi-sekiz kişi ayrı ayrı, değişik ses tonları ile soruyor ve hepsine ayrı ayrı cevap vermem isteniyordu aynı anda. Yakınımda, başka birinde sorgusu yapılyordu. Tam bir curcuna. Sesler birbirine karışıyor ve neler ya-

zıldığı anlaşılmıyordu. Adamların niyeti belli idi. Beni suçlayacak bir kanıt elde edebilmek için söylediklerimi değişik bir içimde tutanağ aktarma hesabındaydılar. Böylece sonuca varmak istiyorlardı. Kelimeler üzerinde tek tek durup, açıklama yapmaya beni zorlamaları da bundandı. Farkındaydım oyunun. Bu nedenle kelimelerin manasını açıklamıyordum ve bunların hangi manaya geldiğinin lugatta yazılı olduğunu söylüyordum. Benim bu davranışın onları hiddetlendiriyor ve sertleştiriyordu. Tabii ki, bu sertleşme biraz daha hırpalanmamı yaratıyordu. Bildirilerin bana ait olduğunu ve tarafımdan yazıldığını, imzamı taşıdığını söyledikten sonra, "bunlar hakkında soruşturma açıldı mı?" sorusu ile karşılaştım. Açıkladığımı söyledim. Aslında bu bildiriler hakkında dava açılmıştı ve bir çoğu hakkındaki dava bitmiş, beraat kararı verilmişti. Sadece biri hakkında mahkumiyet kararı vardı. Bu da kesinleşmemişti. Dosya, temyizde idi. Ben adamların, beni mahkum edebilmek için, bir oyun içinde olduklarını anladığımdan, bir noktada daha ileri gitmelerini engellemek için, bilerek bildiriler ile ilgili olarak dava açılmadığını söyledim.

Sorgulamaya kesildi. Yalnız kaldım masanın başında. İşkenceciler benden uzak bir mesafede aralarında fısıldaşıp duruyorlardı. Ancak bir kaç kelime duyabildim. "olurmu", "en az komünizm", lafları idi kulağıma gelen. Bir tartışma içindeydiler. Tekrar yanıma geldiklerinde sorgusu yapılan diğer şahıs dövülüyordu. "N yazıldı ben bilmiyorum, ben bir şey yapmadım, siz başka şeyler yazdınız" diyerek, okumadan tutanağı imzalamayı istemediği için döğülüyordu. Bu bağırıtı ve gürültü nedeni ile, beni sorgulayan işkencecilerin, aralarındaki tartışmaları ve neler konuştuklarını iyice dinleyemedim. Yarım saat kadar geçti aradan ve tekrar sorgulama başladı. Bu kez MİT ajanlarını hazırladıkları ve belki de kendilerinin düzmecesi olan raporlar üzerine sorular soruluyordu. Kendileri de, rapor da yazılanların gerçekle ilgisinin olmadığını bilmiş olacaklar ki, üzerinde pek fazla durmuyorlardı ve söylediklerimi olduğu gibi tutanağa geçiriyorlardı. Ama, tutanağa söylediklerim yazdırılırken, dikkatimi başka bir noktaya çekmek için de çaba gösteriliyordu.

Sonraki günlerde de, sorgulama bu yöntem üzerine sürdürüldü. Tutanağı bağlayacaklardı, bağlamalarına karşı çıktım. Okumam

gerek ve yazılanlara itiraz edebilirim dedim. Bunu tepki ile karşıladılar. Tutanağı okuyacağımı, atılan tokatlara karşın ısrarla yineledim. Adamlar bu yöndeki istemimi reddediyorlardı ve tekme atarak, tokatlıyarak beni imzalamaya zorlarlarken, tavırlarından anladım, pek ısrarlı değillerdi. Bu da kanımca, bildirileri kabul etmemden ve bildiriler hakkında dava açılmadığını söylememden ileri geliyordu. Ben, içimdeki korkuya ve yazılanlardan pek fazla endişe duymamama rağmen, okumakta ısrar ediyordum. Aralarında kısa bir konuşma geçti ve konuşma sonrası, beş dosya kağıdından ibaret sorgulama tutanağı önüme kondu ve hafifçe göz bağımlı yukarı çekerek, okuyabileceğim söylendi. Ancak, konulan okuma süresi kısıydı. Beş dakika olarak belirlendi.

Okumakta güçlük çekiyordum. Zamanın kısıtlılığını hesaba katarak, sorgulamanın önemli yerlerine öncelikle baktım. Üç yerde söylediklerim değiştirilerek tutanağa geçirilmişti. Bir yerde de kendiliklerinden, kendilerine özgü ve kendi görüşleri uyarınca soru sormuş ve bildiklerince cevap yazmışlar. Aslında yaptıkları bu eklemenin benim açımdan, aleyhime hiç bir yanı olamazdı. Onlar öyle değerlendirmemişler, önemsiyerek yazmışlar. Ancak, bunun hukuken bir değerinin olmayacağını, ben izah edince kavradılar. Yukarıdaki belirlemelerimle, bu yazdıklarının biribiri ile çeliştiğinin farkına varmamışlardı. İkna etmiş olacağım ki, inat etmediler ve tutanağın altına bu konuda yaptığım itirazı yarım yamalakta olsa geçirdiler. Tutanak bağlandı ve bağlanırken Sorgulamamın bana baskı yapılmadan alındığı da vurgulanıyordu. Bu konudaki ısrarın sonuç vermedi. İsrarları karşısında ve daha fazla üzerinde durmanın da yarar getirmeyeceğini anladığım için, "Kanunlar işkenceyi yasaklar. Hem cezası da beş yıldır. Sizde kanunlara sadıksınız onun için işkence yapılmadığını yazmak zorundasınız. Yazsanız ne olacak, sonuç değişecek mi?" ima yollu bir belirlemede bulunarak itirazımdan vazgeçtim ve tutanağı imzaladım.

Sorgulama bitmişti. Bir rahatlık duydum ve gerçekten rahatladım birdenbire. Sorgulamanın bitmesi, buradan çıkarılmam demektir. Gözlerimin bağının açılması demektir. İşkence seslerini, götüreleceğim yerde duymayacaktım artık. Bunu düşünmek bile rahatlatıyordu adamı. Ama, sinirlerim iyice bozulmuştu. Sor-

gumun yapılmasının son bulmasına ve rahatlama ma rağmen yine de huzursuzdum. Huzursuz oimamak mümkün değildi. Yanıbaşım da hazırlanan tutanağı imzalamak istemeyen genç askıdaydı. Arada bir verilen elektriğin etkisi ile bağırıp duruyordu. Düşünüyordum, acaba benimde ifadem alınırken işlemediğim suçları işlediğim tutanağa yazılı saydı ve ben de imzalamamakta direnseydim ne olurdu. Ne kadar dayanabilirdim. Gerçekten düşündürücü idi. İnsan bu cehennemden kurtulabilmek için rahatlıkla beş yıl hapsi göze alabilir. Deneyimi olmayan, kendini bu duruma hazırlamayan ve psikolojikman direnişini yitiren ve morali bozulan bir kişinin, daha ağır durumlarda dahi, söylenenleri kabul durumu, bu halde doğal geliyor insana. Evet, yanı başımda askıya alınan genç işte bunun kavgasında ydı. Direniyordu, ama nereye kadar. Ölümüne ölümüne gidiyorlardı üzerine. Ya düşecek veya ölecek, her ikisi de söz konusuydu şu anda. Beni kolümdan tutup götürürlerken bu gencin yaşam kavgası ve tezgahlanan gerçek dışı oyunlara karşı direniş i ameliyat masasında sürüyordu.

Ondördüncü günüm d ü. Yemek sonrası fasıl başlamıştı. Bir kısım arkadaşlar sorguda, ameliyat masasında sınav vermekte. Akbaba, bizimle beraberdi bu arenada. Elinde radyo dolaşıyordu aramızda, gevezelik yaparak. Radyodan bir arajmancının tiz sesi yükseliyordu. Birini getirdiler içeri işkenceciler. Seslerinden ve ayak tapır tılarından anlaşıldığı kadarıyla, birden fazlaydı bu işkenceciler. Konuşmalarından, küfürlerinden ve dayaklamalarından, yürütmeye çalışmalarından, getirilen kişinin, ameliyat masasından yani işkence tezgahlarında geçirilerek getirildiğı belirgindi. Bu arada, dayanamıyan ve çişini yapan bir gence de ağız ile yerdeki bu pisliği yalatmaya çalışıyorlardı ve bunun için dayaklıyorlardı kendisini. "Yala orospu çocuğı, yala!" sözlerinin ardından tokat ve tekme sesleri ve radyodaki tiz ses iç içe idi ve ben boğuluyordum ve patlama durumundaydım. İçinde bulunduğum sinir-sei gerilim nedeni ile, ayaklarımı oynatmış ve kıpırdamış olacağımı ki, suratımda iki tokat patladı. Göğsüme vurulan yumruklar ve dizime vurulan tekmelerin acısıyla bayılır gibi oldum. Nefes almakta zorluk çekiyordum. Ellerimi böğrüme tutarak bankın üzerinden kayıp betonun üzerine büzüldüm. Sadece radyonun sesini duyuyordum. Haberler okunmaya başladı. Tesadüf bu ya KENAN

EVREN'in işkence iddialarına karşı dünya kamu oyuna sunduğu beyanatı okunuyordu.

"İŞKENCE İDDİALARI VAR. BİZDEN ÖNCEKİ DÖNEMLERDE DE VARDI. BİZ İŞKENCEYİ YASAKLADIK. MÜNFERİD BAZI OLAYLAR OLMUŞTUR. POLİSLERİN BAZI BAZI İŞKENCE YAPTIĞI BİZLERE DUYURULMUŞTUR. BUNUN ÜZERİNE GİDİYORUZ. SORUŞTURMALAR BAĞIMSIZ MAHKEMELERDE SÜRDÜRÜLÜYOR"

Kenan Evren'in söyledikleri bunlardı. Daha doğrusu, yalan üzerine kurulu, gerçeklere sünger çeken beyanatı buydu. Ve biz Kenan Evren'in bu beyanatını işkencehanede işkence altında iken dinliyorduk. Hırıltılar, iniltiler, cop, tekme ve tokat sesleri ve diğer yandan radyodaki haber. Gelde sinirlenme, gelde patlama ve gelde bu komiklik karşısında gülme. Güldü bir kaç kişi. Bir kişi de "Maşallah dedi" Bende güldüm. Gülünürdü gerçekten. Ama gelgelelim ki, işkenceciler gülmediler. Bilakis hırçımladılar ve haşınleştiler birdenbire. Radyo kapatıldı ve bizi ayağa kaldırdılar. Yarım saatlik eğitimden sonra, sıra dayagından geçirildik. Vuran vuranaydı. Tüm işkenceciler katılmıştı bu dayak seromonisine. Öylesine hınçla ve öylesine zevk duyarak vuruyorlardı. Ve bu arada Akbaba, nutuk çekmeyi de ihmal etmedi. Daha doğrusu Kenan Evren'in beyanatını yalanladı ve doğru şeyler söyledi. "Ulan ben maaşımdan başka, günde beş yüz lira alıyorum. Bana bu parayı niye veriyorlar? Kim veriyor? Kim verecek! Tabi, Kenan Evren. Bilesiniz ki, bizim işkence yaptığınız Kenan Evren de, Kolordu komutanı Kemal Yamak ta, hakimler ve savcılar da bilmektedir." Doğruydum Akbabanın söyledikleri. Yalan söyleyen Kenan Evren'di. O da haklıydı söyledikleriyle. Kalkıp ta, işkenceye kendisinin izin verdiğini, kendi emri ile işkencehanelerin kurulduğunu ve işkence yapıldığını dünya kamusuna karşı söyleyemezdi ya. O derece yiğit değildi. O derece namuslu da değildi.

Kenan Evren'in yalanlarına karşı, gülerek tepki göstermemiz, bizlere pahalıya mal oldu. Saatte bir eğitime kaldırıldık. Yere yatırılıyorduk. Askerler ve orada bulunan işkenceciler sırtımıza çıkıp, sırtımızda zıplıyorlardı. Akşama kadar bu uygulama sürdü. Bu arada birçok arkadaşlar yeniden ameliyat masasına alındılar. Garabet, Metin, Ali, Seraç, Cemal ve diğerleri bir kaç kez bayıl-

dılar ve ayıldılar. Kafam dönüyor ve midem bulanıyordu. Bankın üzerinde oturamıyordum. Beton üzerinde, iki büküm oturmak durumundaydım. Gecede devain etti aynı seronomi. Tatının olmamıştı daha işkenceciler. Bastırdıkça bastırıyorlardı. Kenan Evren'in inadına yapıliyordu belki. Belki de Kenan Evren'in, radyodan bu biçimde bir konuşma yapması, işkencenin dozunun artırılması için bir talimattı. İşkence ve baskının birden bire artması ve şiddetlenmesinin nedeni, başka türlü izah edilemezdi. Uyuyamadım sabaha kadar. Vücudumdaki sızılar nedeni ile uyunamamda olası değildi. Bütün her tarafım sızıyordu. Sabah çorbasından sonra işkenceciler geldiler. Yine bir kısım arkadaş alındı sorguya. Yine yüklendiler Garabet Demirci'ye. Yine bağirttilar Bismil'li öğretmenleri. Bu arada içeriye gelen bir kişi isim okumaya başladı. Benim de ismim okundu. Biraz sonra eşyalarımızı getirip, bize teslim ettiler ve hazırlanmamızı söylediler. Bir saat kadar sonra içeriye giren işkenceciler "Uğurlar olsun" yerine geçsin diye, sıra dayacağına alındık. Ellerimiz, sırtımız ve bacaklarımız, cop, yumruk ve tekmeden nasiplendiler.

Gözüne kapalı bir arabada, gözleri bağlı olarak getirildik. Arabadan, arabanın durduğu yerde, gözleri bağlı olarak indirildik. Bir süre bekletildik. Ve arabanın, yanımızdan uzaklaşmasından sonra gözlerimizi açmamız söylendi. Gözbağını çıkarır çıkarmaz kafam dönmeye başladı. Çökmeme fırsatı kalmadan yere yuvarlandım. Bir süre yerde kaldıktan sonra kendime gelebildim. Kalktığımda benimle gelen arkadaşlar sırada bekliyorlardı. Bende sıraya girdim ve koğuşa getirildik. Bizi koğuşun önünde, saçsız, sakalsız, zayıflamış ve siyahlaşmış, yıkıntıları yüzlerinden belli birçok genç ve ihtiyar arkadaş karşıladı. Tuvalet bölümündeki lavabonun önüne götürüldüm. Yüzüme su vurdukça rahatlıyor ve açılıyordum. Aynada kendime baktım, saçım sakalım birbirine karışmış, alnım, şakağım, yanagım ve gözümün altı tamamen morarmıştı. Dudaklarını şişmişti. Ağzıma su aldığımda bütün diş etlerim ve damağım sızıyordu. On yaş ihtiyarlamıştım. Koluma girdi gençler, koğuşa götürdüler beni. Uzatılan sigarayı nefesledim.

Gençler hemen, saçımı, sakalımı kestiler. Üstümdeki elbiseleri çıkardım, verilen yeni giysileri giydim. Leş gibi kokuyordum. Bu-

na rağmen giydiğim temiz elbiseler rahatlatmış beni. Yiyemedim getirilen yemeği. İştah denen nesne kalmamıştı. Uykum geliyordu. Bu durumu anlıyan gençler, hemen bir şilte hazırladılar, uzandım ve üzerime iki battaniye serdiler. Öylece uyumuşum. Uyandığımda sabah çorbasına gidiyordu gençler.

Yaralılar, hastalar, kolu kırılmışlar, bacağı kırılanlar, bayılanlar, aklını oynatanlar doluydu koğuşta. Bunların hepsi Disko denilen işkencenin ürünleriydiler. İkinci gün ancak ilgilenemedim çevremle. Tanımak istiyordum, Disko'da beraber olduğum arkadaşları. Bir noktada benim gelişim moral vermişti bu koğuşta bulunanlara. Bu nedenle çevrem sarılmıştı. Herkes öğrenmek istiyordu durumunu. Hukuki yardım talebinde bulunuyorlardı. İdarenin yaptığı ihtarlara rağmen yardımcı olmak kararındaydım. Getirirken idaredeki teğmen, "artık avukatlık bitti, sen sadece bir suçlusun, unutacaksın tüm hukuki bilgilerini, uymazsan kurallara nereye gideceğini anlarsın" diye tehdit savurmuştu. İkinci günü, yoklamaya gelen asteğmende aynı ihtar yapmıştı.

Herkes dertliydi. Onları dinlemek zorundaydım. Hukuki durumları açısından yardımcı olmalıydım kendilerine. Bir haftada, koğuşta bulunan 185 kişinin hemen hemen hepsini dinledim. Kendilerine nasıl işkence yapıldığını ve neleri kabul ettirmek istediklerini anlattılar bana. Birkaçı hariç, diğerleri işlemedikleri suçları kabul etmişler. Çoğu, tutanağa ne yazıldığını dahi bilmiyordu. Üç kişi hariç, diğerlerinin hiçbirisinin yanında tutanak düzenlenmemiş. Daha evvelce düzenlenen tutanakları getirip, imzalatmışlar kendilerine. Birkaç kişide sorgusunun yapılmadığı düşüncesinde. "Bize hiçbir zabıt imzalatılmadı" diyorlardı. "İmzalatılan zabıtlar arama ile ilgili ve üzerimizde bulunan eşyaları belirleyen tutanaklardı" diyorlardı. Öyle söyleyip, imzalatmışlar kendilerine bunları. Bu gençler savcılığa götürüldüklerinde ve orada ifadeleri alındığında kendilerine imzalatılan bu tutanakların, ifade tutanakları olduğunu sonradan öğrendiler.

İlköğretim Müdürü Seraç, savcılıktan geldiğinde köpürüp duruyordu. "Yahu, nasıl olur böyle şey, ben hiç böyle şeyler söylememiştim, böyle bir tutanakta imzalamamıştım, bana arama tutanağı diye imzalatılan, meğerse ifade tutanağı imiş" diye dert yanıp duruyordu. Bu insanlara, yardımcı olmak gerekti. Hukuk bilgi-

mizi bunların hizmetine sunmak, bir noktada görevimizdi. Öylede yaptım. Herkesi dinledim ve herkese bundan böyle takımıcak tavrın ne olduğunu anlattım. Tutuklananların, itiraz dilekçelerini, sigara paketinin kapak kağıtlarına yazarak verdim kendilerine. Gizli yerlerine saklıyorlardı bunları. Cezaevine gittiklerinde, buna göre yazıp vereceklerdi itiraz dilekçelerini. İçeriye kağıt kalem sokulmuyordu. Bir kısmı zulaliyabilmişti. Birde idarece sorumluya verilmiş kalem vardı. Ancak kağıt hiç kimsede yoktu. Kullanılan kağıtlar, samsun sigarasının iç ve dış ambalaj kağıtları idi. Elektrik şokuna nasıl verildiklerini anlattılar bana. Ben askıya götürülmüştüm, ancak elektrik şoku bana uygulanmamıştı. Öğrendiğime göre, 40 yaşını aşmış kişilere elektrik şoku uygulanmıyormuş. Bize, elektrik şoku uygulanmayışının nedeni buymuş.

Elektrik şokuna götürülen kişiler, evela soyunduruluyormuş, ilk işleim yerde yapılyormuş, eller ve ayaklar bir sandalyeye bağlanıyor, bu işlem bittikten sonra elektrik kutuplarının birisi dudağa veya kulağa, diğeri de kişinin penisine bağlanıyormuş. Bu durumda iken yazılan tutanak imzaya sunuluyormuş veya soru tevcih ediliyormuş. Onların dediklerini yapmadın veya söylemek istediklerini söylemediğin takdirde, elektrik düğmesine basılıyormuş. Bağırtilar bu anda oluyormuş.

İkinci usulde elden tavana bağlanmak. Bu durumda uzun süre kişi tutuluyor. Bu daha büyük bir ızdırapmış. Bilahare yine aynı mevkilere elektrik veren aletin kutupları bağlanıyor ve şok yapılyormuş. Bu daha fazla ızdırap veriyormuş. Askıdan indirilen ayakları üzerinde duramıyor, ayak adaleleri açılсын diye su dökülen yerde gezdiriliyormuş.

Gözaltına gelişimin beşinci günü, milletvekili Nurettin Yılmaz'ı da getirdiler. İki gün Disko'da kalmış. O'da bu durumlarla kısmen karşılaşmış. "Fecaat, fecaat" diyordu.

Bir zamanlar, kendisine Ankara'da, işkenceleri anlatmış ve hırladığımız metne göre, mecliste konuşmasını ve bunu araştırma sorusu haline getirmesini istemiştik. "Şerafettin abi, bunları, biraz abartma buluyorum, delil lazım" demişti. Delil olmadan bunları mecliste belirlemesinin imkan dahilinde olmadığını ifade etmişti. Kendisine bunu hatırlattım. "Artı delil istiyormusun?" demiştim. Gülmüştü.

Beş gün sonra, beni koğuştan, hukuki yardımda bulunuyorum diye aldılar. Komutan beni diğer koğuşa götürürken, "bu son ihtar, bu defa başka yere gidersin" demişti.

Ben koğuşa gelmeden önce, komutan koğuştakilere ve sorumlu-ya ciddi biçimde tenbihat yapmış. Benimle konuşulmayacağını ihtar etmiş. Koğuşa geldiğimde, herkesin korka korka bana "hoşgeldin", "geçmiş olsun" dediklerini ilk anda müşahade ettim.

Sorgu için savcılığa alınanların, işkence hususunda ısrarla durmaları ve söylediklerinin tutanağa geçirilmesi yolundaki ısrarları savcıları sinirlendiriyormuş. "Bunu size avukat mı öğretti? yakında O'nu da alacağız buraya görür gününü" şeklinde sözler sarfettiklerini gelenler anlatıyordu.

Gözaltındaki hayatım 24.03.1981 günü son buldu. Yeni ikametgahıma gitmek için cenaze arabasına binerek ayrıldım gözaltı yerinden.

Gözaltında kaldığım süre, bizlere diğerlerine nazaran iyi davrananlar vardı. Ben gözaltından ayrılırken bana şöyle denmişti: "Avukat bey sana cezaevinde iyi davranmıyacaklarını bilmelisin. Dikkatli ol, söylenenleri yap, durumu sakın kötüleştirme, kendi açından. Bunlar senin başkalarına bilgi vermeni sindiremiyorlar. Zaten bunun için buralardasın. Kimseyle konuşma" Tutuklandığım gün, gözaltındaki yetkililerden biri bana durumumu sordu. Tutuklandığımı söyledim. "Hakim tutuklanınsaydı da seni yine bırakmıyacaklardı, bir pundunu bulup yine içerde tutacaklardı" şeklindeki belirlemesi bir noktada tutuklanmamın sebebini de ortaya koymuştu. Biz bunu önceden biliyorduk. Beni tutuklayan hakim'in tavrından da tutuklanmam hususunda kesin emir verildiği anlaşılıyordu. Hakim Hadi bey'in "Şerafettin bey, söyledikleriniz doğru ve size de inanıyorum. Ama, bu şartlar altında dosya durumuna göre sizi tutuklamak zorundayım." şeklindeki belirlemesinin başka bir biçimde yorumlanması mümkün değildir.

Hukuk adına hukukçula sıkıyönetim komutanının emrinde... Komutanın maşası savcılar ve yargıçların, Gözleri değil, vicdanları kör... İşte beni cezaevine gönderen hukuki kılıf. Ve bu kılıfı hazırlayan ve sahteliğini bile bile boynuma geçiren insanların namussuzluklarını namussuzca vurgulamaları ve verdikleri Adaletsizlik numunesi...

HÜCRELER

III. BÖLÜM

HAZIRLIK HÜCRETİ

On kişi idik, cenaze arabasında. Avukat olarak, müvekkillerimi ziyarete gittiğim cezaevine, şimdi tutuklu olarak geliyordum. 1973 yılında olduğu gibi, savunduğumuz insanlarla, onları savunduğumuz için birlikte olacaktık. Zindanlarda buluşacaktık kendileri ile. Bu bizim için, bir noktada gurur verici idi. Diğer yandan da, daha doğrusu savunduğumuz tutuklular açısından da, elbette üzücüydü.

Arabadan indirilir indirilmez tek tek alındık kayıt bölümüne. Subaylar, assubaylar, yazıcılar, gardiyanlar toplanıverdiler hemen çevremizde. Hüviyetlerimiz ve eşyalarımız alındı. Paketlerimiz arandı ve kayıt işlemlerine başlandı. Adımız, soyadımız, hüviyetimiz ve adresimiz tespit edildikten sonra, boyumuz kilomuz, ten, saç rengimiz ve vücudumuzda bulunan belirgin işaretler saptandı.

Kayıt işlerinin yapıldığı salonun her tarafı Atatürk resmi ile donatılmıştı. Salonun tam ortasında özel hazırlanmış bir kaideye, Atatürk'ün büstü oturtulmuştu. Atatürk'ün Gençliğe hitabesini ve İstiklal Marşının on kıtasını içeren iki tabloda, büstün arkasına gelen duvarda asılı durumdaydı. Ayrıca bütün duvarlar da , baştan başa Bayraklarla süslenmişti. Daha önceleri yoktu bunlar. Ziyaretlere gelip gittiğimde, görmemiştim böyle bir durumu. Bu demektir ki, Şövenizm cezaevine yerleşmiş.

Hüviyet tespiti ve diğer hususların yazımı sırasında, yanıma gelen bir asteğmen adımı sordu. Şerafettin Kaya dediğimde "Ha!... Sen gelmeden ismin gelmişti buraya" diyerek, eliyle sırtıma vurdu. Bu kızgınlığının işaretiydi. İşlevler sürdüğü sürece, her gelen askere, hüviyetimizi belirleme ve suçumuzu söylemek durumunda kaldık. Ve her soran Askerin de, kesinkes küçük veya büyük bir hakaretine maruz kalıyorduk.

İşlemlerimiz bitti. Tek sıra halinde yürümeye başladık. Demir kapılar açıldı ve demir kapılar kapandı. Ard arda geçtik demir kapıları. D blokunda, hücrelerin önünde durdurdular bizi. Hücre girişindeki geniş salona aldılar. Duvarın kenarına yan yana dizildik. Yirmi kadar gardiyan gelerek önümüzde sıralandılar. Hepsinin

elinde cop vardı. Soyunmamız söylendi. Paltolarımızı, ceketlerimizi, gömleklerimizi, fanılarımızı, pantolonumuzu çıkardık. Sadece kilot katı kaldık. Bunuda çıkarmamızı istediler ve herkes çırlı çıplak duruma getirildi. Elbiselerimiz, didik didik arandı. Sökülerek ve yırtılarak bu aramalar sürdürüldü.

Arama işi bitmişti. İçeriye gelen yüzbaşı "efendilere hoşgeldin demeyi baklava ve kadayif yedirmeyi ihmal etmeyin" dedi ve hepimizi, çırlı çıplak halimizle, bir süre süzdükten sonra çıkıp gitti. Yüzbaşı gider gitmez verilen komuta uyarak yüzümüzü duvara döndürdük ve bir adım gerileyerek baş parmak ve işaret parmaklarımızla duvara tutunduk. Gardiyanlar ellerindeki coplarla saldırdılar. Her gardiyan bir kişiye vuruyordu. Türklük andı okunuyor ve andın her kelimesine karşın bir darbe vuruluyordu. Bu işlem, andın okunmasının bitimine kadar sürdü.

"Geriye dön" komutuyla geriye döndük. Elimizi uzatmamızı istediler ve herkes istenilen biçimde ellerini öne doğru uzattı. Bir evelki biçimde "andımız" denen şövenizm ürünü şiir tempo tutularak, ellerimize copla vurmaya başladılar. Eli çekmek kaçır-mak daha da zarar vericiydi. Ehni çektiğin takdirde, başa dönü-lüyor ve şiir baştan okunuyor ve her kelimeye karşı bir cop vu-ruluyordu. Öğretmen olduğum dönemde ve öğrenciliğimde bu and okulda okutulurdu ve kısacıktı. Nedense her geçen yıl bir kelime eklenerek uzatılıvermiş. Tam 44 kelimelik kapsama ulaş-mış. Az değil 44 cop elimizde patladı. Bağırmanın, sızlanmanın, elimizin şişmesi, siyahlaşması ve patlaması umurlarında değildi. Mehmetçik düşmanına karşı savaşta, katı ve sertliğini gösteriyor-du. Hem de soytarica ve hem de barbarca.

Şişen ve sızlıyan ellerimi, duvara sürüyor, üflüyor ve birbirine vurarak acısını dindirmeye çalışıyordum. Bununla dayaklama fas-lının bittiğini zannediyordum. Ne bileyim ki, bu yapılanlar sadece hoşgeldinmiş. Arkasından "baklava yemek", "kadayıfa yatmak" ta gelecekmiş. Biz ellerimizin acısını dindirme uğraşısı içinde iken, sırtüstü yere uzanmamızı söylediler. Direnmek faydasız. Uzanıver-dik sırtüstü upuzunca yere. Sonradan öğrendim. Bu kadayıfa yat-makmış. Bu kez, sırtımıza ve elimize vurulduğu biçimde, ayak-larımıza vurulmaya başlandı. Vurulan darbelerden kurtulmak ola-sı değil. Ayağını indirmen, çekmen, söylenmen sızlanman boşuna.

Adamlar hiç dinlemeden en azından kırkdört cop vurarak ayaklarımızın altını da şişirdiler. Elimizin acısını, kalçamızdaki ağrıyı düşünürken, bu kez ayağımızın ağrısına düştük. Yürüyemiyorduk. Israrla yürümemizi ve zıplamamızı istiyorlardı. Zıplıyacak halim yoktu. Ayağımın üstüne basamıyordum. Zorlanarak doğruldum ve duvara yaslanarak beklemeye başladım. Diğer arkadaşlar da yerlerinden doğrulmuşlardı. Bir kısmı, zıplamaya devam ederken, bir kısmı da, baklava yemeye almıştı. "Baklava yemek", tokatlamanın ve yumruklamanın adıymış. Kişinin ağzından ve burnundan kan gelirse, baklava yemiş olur. Buna da katlandık ve patlayan dudağımdan akan kanımı yaladım.

Sadece kilotumu giyebildim. Giyemedim diğer giysilerimi. Yürüyecek halim de yoktu. Elbise giyecek hal kalmamıştı. Arkadaşlar elbise giyme çabasında iken ben yere çölmüştüm. Bu arada içeri giren sonradan adının Osman olduğunu öğrendiğim asteğmen "bunları hücrelere alın fakat, hepsini aynı yere göndermeyin banyolu ve televizyonlu odalara dağıtın" dedikten sonra, bana kin dolu sert bir bakış atfederek ayrıldı. Asteğmenin bu kin dolu bakışı bir işaretli galiba. Hemen askerler çullandılar üzerime, tekine tokat kaldırdılar ayağa. Bu arada fanilamı da giyebilmişim. Diğer çamaşırlarımı ele alarak, aksıya aksıya sıraya girdim ve yürümeye başladık.

Merdivenlerden çıkacaktık. Merdivenin çıkışında, bir Türk bayrağı asılı idi. Çıkarken bunu öpmek gerekmiş. Önümdekilerden bir kısmı öptü. Böyle bir emir ve talimat verildiğini duymamıştım. Bunun, kural olduğunu da düşünmedim. Bu nedenle merdiveni çıkarken bayrağı öpmedim. Dördüncü kata kadar laz bir askerin beni devamlı coplamasının sebebinin bu olduğunu, çok sonraları, beraber aynı hücrede kaldığım arkadaşlardan öğrendim.

Dördüncü katın son hücreğine götürüldüm. Hücrelerin önünden geçerken hücrelerin içine göz atıyordum. Her hücrede yedi sekiz kişi vardı. Gözaltında beraber olduğum bir kaç genci hemen tanıdım. Onlarda dördüncü katın hücrelerindeydiler. Sesi güzel olan Cihan da vardı. Dördüncü katın onuncu hücreğine girdiğimde, içerde iki kişi vardı. Yemek yiyorlardı. Hemen bana ilgi gösterdiler ve giyinmeme yardım ettiler. Giyindikten sonra, yaşlı olanı bana bir sigara uzattı. Sigaradan iki nefes almıştım ve daha diz çökerek duruyordum hücrede. Cezaevi yüzbaşısı. Asteğmen ve

cezaevi doktoru geldiler. Beni uzun süre süzdükten sonra yüz-başı "Yok!. Yok!.. olmaz. Bu avukatı banyolu odaya vereceksiniz" dedi ve gülümseyerek hücrenin önünden ayrıldı. Bu gülümsemenin altında bir oyun vardı, ancak ne olduğunu bilemezdim.

Az bir zaman sonra çavuş ile gardiyan geldiler ve beni bu hücreden çıkardılar. Zemin kata kadar indirildim. Birinci, ikinci, üçüncü hücrelerin önünden geçtik. Bunlar doluydu. Dört ve beşinci hücreler boştu. İkisinin de içi kanalizasyon suyu ile doluydu. İçinde küne küne boklar yüzüyordu. Beni getiren gardiyan asker, "senin yerin burasıdır" diyerek, hücrenin kapısını açtı ve içeri girmemi işaret etti. Bir şey diyecek halimiz yok. Sömürgeci devletin zindanı bu. Zindan dediğinde böyle olur. Açılan kapıdan girdik içeri. Yatmak için hazırlanmış olan ve hücrenin tabanından biraz yüksekçe duran, kanalizasyon suyuna tamamen batmamış olan beton bölmenin üzerine çıktım. Hücrenin duvarları bokla sıvanmıştı. Önündeki demir kafesler dahi boka bulanmıştı. Beton çıkıntısının demir kafese yakın yerinde bir yemek tabağı ve bir yemek kaşığı duruyordu. Yemek tabağı pislik içinde idi. Benden önce burada kalan kimse, yemek artıklarını dökmemiş ve tabağın içinde bırakmış. Toz toprağa bulanmış bu yemek artıkları sertleşmiş ve tabağın altında sanki betonlaşmıştı. Kapıyı üstüme kilitleyen asker, biraz sonra geri döndü. Naylon kapta su getirdi. "Bu senin iki günlük aşındır. Başka yemek ve su bekleme" dedi.

Öğle yemeği dağıtıldı. Bize yemek verilmedi. Verilseydi de yiyemezdim. Bu pislikte ve bu koku karşısında, yemek yeme iş-tahı kalır mı insanda. Gördüğüm manzara, çevremi saran pislik, "burun kemiğini düşüren" pis koku doyummuştu beni yeterlice. Su yeterdi, şimdilik bana. İyi korumam ve idareli kullanmam gerekiyordu suyum. Dökülme durumu olmasın diye su dolu naylon kabı alarak, hücrenin en dip köşesine sağlam bir yere yerleştirdim. Eşyalarımı da demir parmaklıkların üzerine bırakarak üzerine oturdum. Paltomu başıma çekerek olduğum yerde büzüldüm. Sırtım, kalçalarım, ayakım ve ellerimin sızısı bir tarafa, atılan yumruk ve tokatlardan ötürü kanayan diş etlerim ve patlayan dudagım daha fazla acı veriyordu bana.

Hücrem, Tahmini bir ölçü yaptım. 1. 20X 140 ebadındaydı.

Bir aşağı bir yukarı bu boyutlardaydı. Bir boy yüksekliği vardı. Zaten bulunduğum yerde ayağa kalktığımda, kafam tavana değiyordu. Hücrem, hayvan panayırlarındaki aslan ve maymun kafeslerine benzemekteydi. Kanalizasyon suyunun bulanmadığı beton bölüm üzerinde gidip gelme durumunda bu benzerlik daha da belirginleşiyoordu. Hücrenin ön tarafında yarım daire şeklinde demir parmaklık vardı. Demirler bilek kalınlığındaydı. Dikey demir çubuklar, birbirine paralel demir çubuklarla keşişiyoorlardı. Kapı kısmında, yemek dağıtımında, uzatacağın tabağa yemek konulması için, kepçenin girip çıkabileceği büyüklükte özel bir bölme vardı. Hücrenin önünde geniş bir salonumsu boşluk ve yükselen bir duvar vardı. Duvarda hücreleri gözlemek için olsa gerek, açılmış küçük küçük pencereler vardı. Kanımca bu pencereler, diğer yandan gözleme ve kontrol salonuna açılmaktaydı.

Hücrelerin bulunduğu bu bölüm, dört kattı. Her katta on hücre vardı. Bizim bulunduğumuz hücrelere hazırlık hücreleri deniyordu. Ayrıca, tecrit hücrelerinden bahsediliyordu. Askerler konuşurken duymuştum. Bizim bulunduğumuz bölümün dışında, ikinci bir hücre bölümü de var. Bilahare o hücreleri de gördüm. Ki, onlar da, bu hazırlık hücresi bölümünün hemen yan tarafında idi ve aynı biçimde inşaa edilmişti.

Benim hücremin bulunduğu kata, zemin kat hücreleri deniyordu. Girişteki üç hücre hariç, diğerlerinin içi kanalizasyon suyu ile doluydu. Kanımca bu kanalizasyon suyu, hücrelerin içindeki tuvaletlerin, genel kanalizasyon kanallarına açılan borularının tıkanması sonucu doluşmuştu hücrelere. Bunu da bilerek yapmışlardı. Yukarı katların pislikleri olduğu gibi bu hücrelere akmaktaydı. Hemen hemen her gün, yukardaki hücre tuvaletlerinin kullanımı sonucu, gelen pislikler ve akan sular, hücrelerimizden taşarak ara salonu kaplardı. Günde bir kaç kez tutuklulara bu salon temizlettirilirdi.

Hakkımda verilen tutuklama kararına itiraz etmem gerekirdi. Bunun için de, bir dilekçe yazmalıydım. Hücreye alınışımdan hemen yarım saat sonra, Mahkemenin hakkımda verilen tutuklama kararı ile Muş Asliye Ceza Mahkemesinin, hakkımda verdiği cezalandırma kararı bana tebliğ edildi. Yasa uyarınca, en geç bir

hafta içinde bu kararlara itiraz etmem gerekirdi. Bu nedenle, kararı bana tebliğ eden Asteğmene, itiraz dilekçesi yazacağımı belirterek bir kaç kağıt ve kalem verilmesine, emir buyurmalarını istedim. "Olur" demişti asteğmen. İsteğim olumlu bulunmuştu. Az sonra Osman asteğmen geldi ve hiç bir şey söylemeden iki kağıt ve bir tükenmez kalem uzatıverdi bana. Beraberinde bulunan gardiyan, "çabuk yaz, hemen gelip alacağız" dediği için, beklemeden dilekçeleri yazmaya koyuldum. Yarım yamalak, okunabilecek düzeyde, eğri büğrü bir yazıyla yazıverdik dilekçelerimizi. Bir saat kadar dilekçeleri gelip almaları için hazır bekledim. Yine Osman Asteğmen geldiler. Yanında iki inzibat askeri ve bir de gardiyan vardı. "Tamam mı?" denince, hazırladığım dilekçeyi Asteğmene uzattım. Asteğmen kendisine verdiğim dilekçelere kısa bir süre göz gezdirdi ve dilekçeleri yanında bekleyen ve beni düşman bakışlarla gözleyen, kaşları çatık inzibat erine uzattı, "al, bunları yerine havale et" dedi. Asker, "hemen mi?" deyince, Asteğmen, "tabii hemen, sayın avukatın dilekçelerini geciktirmek olur mu!" diye karşılık verdi. Asteğmenin bu belirlenmesi üzerine, inzibat eri cebinden çakmağını çıkardı ve dilekçeleri yakmaya başladı. Dilekçelerimin yanışını, Asteğnen zafer kazanmış bir komutan edasıyla, gururla ve zevkle sonuna kadar izledi. Mutluydu. Aşağılık duygusuna kapılmış, yüreği kinle dolu bir insanın, "ben avukatın dilekçesini gözlerinin önünde yakтым, ben bir Avukata küfrettim" öğüntüsü için, bu davranıştan haz duyması gayet doğaldır. Bu nedenle Asteğmen sevinçliydi ve gururla, "merak etme, dilekçenin yakında cevabı gelir" diyerek, arkasında askerler, mağrur bir edayla gidiyordu.

Yüzbaşının talimatıydı galiba. Akşam yemeği verilinceye kadar benimle ilgilenmediler gayrı. İlgi, ikinci, üçüncü ve dördüncü kat-taki tutuklular üzerinde idi. Bölüm çavuşu, kat gardiyanları bu tutuklulara istiklal marşını şiir şeklinde okutturuyorlardı. Tek tek herkese okutturuldu. İstiklal marşı şiirinin, okunmasının bitiminden sonra marş söylenmeye başlandı. Çavuş ve gardiyanlar marşı, mısra mısra söylüyorlar, tutuklularda, söylenen bu mısraları, yüksek sesle ve aynı makamla tekrarlıyorlardı. "Eskişehir", "Komando", "kıbrıs" marşları söylendi ve söyletildi. Bir kaç kez tekrar ettirildi. Marşların okunmasının bitiminde, bölüm çavuşu,

"komandolar" diye bağırınca, "Allah"," olamazsınız?!" deyince de, "Yeaah!..." diye, karşılık veriyordu tutuklular.

İstiklal marşı şiirinin okutulduğu, marşların söyletildiği süre içinde münferid dayaklanmaların dışında, tutuklular, iki kere de sıra dayağından geçirildiler. Bu dayaklamalar, şiirin bir mısraının veya bir kelimesinin yanlış söylendiği, marş söylenirken fazla ses çıkmadığı bahaneleri ile yapılıyordu. Sıra dayağına, gardiyanlar, çavuşun verdiği "Dayak düzeni al!..." komutuyla başlıyorlardı. Bu komutla birlikte tutuklular ellerini, demir parmaklıklardan dışarı uzatmak zorundaydılar. Uzanan ellere, gardiyanlar, artık kendi vicdanlarına kalmış bir şey, bazan beşer, bazan onar ve bazan daha fazla olmak üzere copla vuruyorlardı. Ahlar ve vahlar, bağırtilar, küfürler, birbirine karışırđı bu dayaklama seromonisinde.

Akşam yemeği dağıtıldı. Talimat verilmişti, bana yemek verilmeyecekti. Bu nedenle yemek dağıtımında ne yerimden doğruldum ve ne de tabağımı hazırladım. Yemek dağıtımını bitmişti. Kaşık sesleri, tabak sesleri ve tutukluların mırıltıları yankılanıyordu duvarlarda. Tecrit çavuşu ve yanında iki gardiyan asker gelerek, hücrenin önünde durdular. Omuzumu demir parmaklıklara dayamış oturuyordum. Bana, "sen Avukat mısın ?" dediğinde avukat olduğumu söyledim. Bir süre iğrenç gözleri ile içeriye, bana bakındı ve yüzünü yukarı doğru doğru hafif kaldırarak Mehmet Akif'ten bir şiir okudu. Duygulu ve heyecanlı ve mağruru bir eda ile okudu şiiri. Şiirin bitiminde, bir şeyler söyleyeceği ve hatta nasihat çekeceği hesabını yaparken, birden yüzüme tükürdü ve elindeki uzun sopayı demir parmaklıkların arasından uzatarak ayaklarıma bir iki sopa indirdi. Yapacağım bir şey yoktu. Düşmüştük adamların ellerine. İstediklerini yapacaklardı. Bakalım ne zamana kadar. Bunun hesabının verileceği günü düşünerek, gömleğimle, yüzümdeki tükürüğü sildim ve yine yerime oturdum.

Akşam yoklamasında geldi yüzbaşı. Yüzbaşının, görülmesi ile, gardiyan, "dikkat" komutunu veriyor. Bu komut verildiğinde herkesin ayağa kalkması ve hazır ol vaziyetinde beklemesi gerekir. Bu kuraldan haberim olmadığı için, yerimden kalkmadım, paltomu iyice başıma çekerek ısınmaya çalıştım. Sa-

yım dördüncü kattan başladı. Her hücrede bir kişi, yüzbaşının hücrenin önüne gelişi ile yüksek sesle, hücrede bulunan insan miktarını belirliyordu. Sıra zemin kata geldi. Birinci, ikinci ve üçüncü hücrenin önünden geçtikten sonra, geldi benim hücremin önüne. Diğer kattaki hücrelerdeki durumun tersine, bu katta sayımı kendileri yaptılar. Çünkü kimseden ses çımıyordu. Hücrenin önünde fazla beklemedi süzerek geçti. Dönüşünde, hücremin önünde kısa bir süre bekledi ve "Bunun banyosunu yaptırmadınız galiba... Banyo yapmalı." diyerek, hızlı adımlarla yürüyüp gitti. Bu belirlemesinin ne manaya geldiğini anlamamak mümkün değildi. Bu gece veya yarın başıma gelecekler vardı. Bekleyecektik ve görecektik.

Saat dokuz olmuştu, akşamın dokuzu. Nasıl yatacağımı planlıyordum. Battaniye, şilte veya örtünecek bir şey yoktu. Çamaşırlarımı yere serip elbiseli olarak üzerine uzanmak ve paltoyla da örtünmek daha doğaldı. Bu nedenle çamaşırlarımı çıkardım ve naylon torbaları yere serdikten sonra, çamaşırları bunun üzerine yan yana dizdim. Ben bu uğraşı içinde iken, zemin kat hücrelere açılan kapı, cırdıyarak açıldı ve birden ona yakın asker, hücremin önünde dikiliverdiler. Alaylı bakışlarla süzüyorlardı beni. Laz şiveli birisi, "Yani bu Apocuların, rızgaricilerin, alacıların, kukçuların avukatı bu ha!.. Ha uşaklar ben heç avukat sikmedum bile-sunuz... bir tadına bakalum" deyince, diğerleri kahkaha ile gülme-yeye başladılar.

Laz şivesi ile konuşan askerin elinde, özel yapılmış, uzun, tah-tamsı bir sopa vardı. Siyah bereli iki askerin elinde, uzun ve kalın zincir, diğerlerinin elinde de coplar vardı. Suratları, taşıdıkları canavarca ruhun görüntüsünü taşıyordu. Jestleri, mimikleri, gülüşleri, yayvan yayvan konuşmaları, ne denli acımasız ve canavar olduklarını gösteriyordu. Davranışları ve konuşması ile Karadeniz'li olduğu açık açık görülen asker, elimi parmaklıktan dışarı uzatmamı istedi. Ama, ben uzatmadım. Demir parmaklıktan içeri daldırdığı tahtanın ucuyla bana vurmaya başladı. Kaçma olanağım yoktu. Kaçabilmemin bir yolu vardı, ki o da, hücrenin içini dolduran kanalizasyon suyunun içine girip tuvalet kısmına sokulmamdı. Bunu da göze alamadım. Tek şey yaptım, kafamı ellerimin arasına alarak yere serdiğim elbiselerin üzerine çöküverdim. Soyun-

mamı istiyorlardı. Başlarında bulunan çavuş, "bu yüzbaşının emridir, sana bu gece banyo yaptıracağız" diyordu ve ısrarla soyunmamı istiyordu. Açılan kapıdan içeri giren askerler kolumdan tutarak beni dışarı aldılar. Soyunduruldum ve sadece kilotla kaldım. Bu durumda beni bu pis kanalizasyon suyunun içine soktular. Suyun pisliği, bokların yüzüme gözüme ve bütün vücuduma sıvanması bir yana, devamlı olarak zincirlerle, tahta ile ve coplarla da vuruluyordum. Kendim pislendiğim gibi, elbiselerim de kısmen pislendi. 15-20 dakika kaldım bu pis ve soğuk suyun içinde. Halime kahkahalarla gülen ve zevkten dört köşe olan mehmetçikler gittikten sonra doğruldum. Her tarafım pislik içindeydi ve soğuktan titriyordum. Sıçrayan pis sulardan, çamaşırlarımda kısmen pislennmişti. En fazla pislenen de, dışarda üzerimden çıkarıldıktan sonra hücrenin kuru yerine atılan fanılamdı. Bununla üzerimdeki pislikleri sildim ve kurulandım. Öylesine temizlenme ve kurulanma. Temizlendikten sonra giyindim ve geri çamaşırlarımı da toplayarak yine naylon torbalarına yerleştirdim. Bu durumdan sonra yatmam söz konusu olamazdı.

Gece, hava iyice soğudu. Hücrelerin bulunduğu bölümün tavanındaki pencere camları kırık olsaki, serin rüzgar buradan olduğu gibi içeri dalıyordu. Eşofmanlarımı giymeme rağmen üşüyordum. Soğuk su banyosu ve esen bu soğuk rüzgar karşısında hasta olmamın olası değildi. Kendimi korumamın tek yolu vardı, sabaha kadar zıplamak, iki adımlık yerde gezinip durmak. Yapacak başka bir şey de olamazdı ve ben de öyle yaptım. Sabaha değin iki adımlık hücremde gezindim, tepindim ve düşündüm. Ara sıra, bir iki dakikalığına, baş dönmesinin geçmesi için çamaşırlarımın üzerine oturuyordum. Ancak, sabah ışıklarının hücremi aydınlatışı ile, oturduğum çamaşırlarımın üzerinde dalmışım. Hücre kat kapısının cırlıdayarak açılması ile uyandım.

Çorba dağıtıyordu gardiyan,iki tutuklu ile birlikte hücrelere. Bana vermediler. Aç olmama rağmen aramıyordum yemeği. Vermeyeceklerini de çok iyi bildiğim için, çorba dağıtılırken, doğrulmadım bile yerimden. Suyumdan bir kaç yudum aldım. Yeterliydi bu bana. Suyumu da idareli kullanıyordum. Ellerimi yıkamada da kullanmadım. Zorunlu banyodan sonra da kullanmadım bu suyu. Ellerimi de, vücudumu sildiğim ve kuruladığım gibi fanılamla

temizlemiş ve kurulamıştım. Pislikten korkum yoktu. Korksam ne olacaktı sanki. Zaten temizlenmenin olanağı da yok. Verilen bir-iki litrelik suyu da, bu yolda harcamak olmazdı. Kaldığım hücre kanalizasyon suyu ile dolu, her tarafı bok kokuyor. Vücudumuz ve el-biselerimiz boka bulanmış. Bu durumda yapılacak tek şey, umursamamak ve pisliğe ve pis kokulara alışmak. İstesek de istemesek de alışacağız.

Sabah, öğle ve akşam yoklamalarını asteğmenler yaptılar. Yüz-başı hiç uğramadı hücrelere. Bir kaç karar bize tebliğ ettiler. Tebliğ edilen kararlar, mahkemece verilmiş, müvekkillerime ait mahkumiyet kararları idi. Bunların tezelden temyiz edilmesi lazımdı. Örneğin, Zeki YILMAZ'la ilgili verilen idam kararı. Dışarda iken kararı temyiz etmiş, "müddeti muhafaza" dilekçesi vermiştim. Kararın tebliğinden sonra gerekçeli "layiha"nın verilmesi gerekirdi. Burada bunu hazırlama durumunda değildim. Ne kalem ve ne de kağıt vardı. Olsaydı da bir şeye yaramazdı. Bir gün evvel verdiğim dilekçelerin başına neler geldiğini görmüştüm. Dilekçe hazırlasam dahi, gitmeyeceğine göre, kağıt kalem istemeye gerek görmedim. Ancak, kararların üzerine, içinde bulunduğum durumu, özürümü ve kararın diğer avukat arkadaşlara tebliğinin gerekeceğini yazarak, kararları iade etmem gerekirdi.

Durumu gardiyana ilettim. Kalemini bana uzattı ve ben gereken notu yazdıktan sonra kararları gardiyana verdim. Ağır bir yükten kurtulmuş gibi ferahladım. Ferahlanmamda haklıydım. Kararların temyiz edilmemesi ve kesinleşmesi halinde, müvekkillerimin cezai durumları açısından sorumlu olurum. En azından vicdanen rahatsız olurum. Bu nedenle, gardiyanın kalem vermesine, kararı alıp gitmesine fazlasıyla sevinmiştim.

Sevincim kursağımda kaldı. Öğle yemeğinden sonra, elinde kararlarla, zenci suratlı, kıvrıkcık saçlı, yavaşak bakışlı bir asteğmen yanında iki askerle geldi. "Bunları sen mi gönderdin?" dedi. Soruya daha cevap vermeden, itiraz dilekçelerimin katili Osman'da göründü. Kararların başına gelecekleri anladım. Her şeyi göze alarak, "Bu kararların bana tebliğ edilmesi yasal değil. Mahkeme kararı, davaya katılan başka avukatlar da olduğuna göre, bana tebliğde yanlışlığa düşmüştür. Bu kararın iadesinin bana ve müvekkilime faydası yok. Mahkeme açısından zorluk doğurur. İster gönderin

leri göndermeyin" diye konuştum. Hukuktan, haktan, insanlıktan haberi olmayan, şövenizm batağında, cehalet çamuruna bulanmış bu insanlar, benim, "bu durum mahkeme açısından zorluk doğurur" şeklindeki belirlememi, kanımca samimi buldular. Böylece bana tebliğ edilen, mahkemeye iade ettiğim kararlar da, yannaktan kurtuldu. Bilahare avukatlarla temasında, kararların mahkemeye gönderildiğini ve kendilerinin de bunu öğrenmeleri üzerine, tebligatın kendi adlarına yenilendiğini belirttiler. Çok sonraları da, bu kararların yargıtayca bozulduğunu ve birisinin Yargıtayca, tutukluluk durumunun kaldırıldığını öğrendim. Beni tutuklayan, tutuklandığımı bilen mahkemenin, usul yasası hükümlerindeki açık belirlemeye karşı, bu kararları bana tebliğindeki kasıt açık. Bunun yanında, dikkat çekici ikinci bir durum da, gözaltında iken ve daha hakkımda tutuklama kararı verilmemişken ve ben cezaevine daha getirilmeden bu kararın, cezaevine, bana tebliği için gönderilmesidir. Kayıt odasında, kayıt işlemlerinin sürdüğü sıra, bir subayın bana "sen gelmeden ismin buraya geldi" demesi de, bundan kaynaklanmaktaydı. Demektir ki, ben mahkeme önüne çıkarılmadan önce, tutuklanmam kararlaştırılmıştı.

Hücrelerimizin önündeki uzun koridor, taşan kanalizasyon suyu ile iyice dolmuştu. Çorba dağıtımından sonra, koridordaki suyun seviyesi, hücrelerimizdeki suyun seviyesine ulaşmıştı. Taşan bu sular, kanımca birinci, ikinci ve üçüncü hücrelerden tuvalete doğru akıyordu. Yanımdaki üçüncü hücredeki konuşmalardan belli oluyordu. Onlar da, hücrelerine dolan ve tuvalete akan bu sudan ve verdiği kokudan rahatsız olmuşlardı. Çorbaların içiminden bir saat kadar sonra, koridorların temizliği başladı. Üst kattaki hücrelerden getirtilen tutuklulara temizlettiriliyordu. Ellerindeki süpürgelerle, görevlendirilen tutuklu arkadaşlar suları açık tuvaletlere doğru götürmeye çalışıyorlardı. Temizliği sürdüren üç tutuklu idi. Bu uğraşı içindelerken, gelen tecrit çavuşu, pisliğin, yani bu kanalizasyon suyunun akıtılmasını ve koridorun temizlenmesini engelledi. "Hadi siz yerlerinize, banyoya ihtiyacı olanlar var" diyerek üç tutuklu arkadaşı yerlerine gönderdi. Akabinde, çınlıçplak duruma getirilmiş iki kişi gardiyanların arasında getirildi. Bu iki çıplak arkadaş kollarından tutulmasına rağmen elleriyle önlerini kapatma çabasındaydılar. Çavuş, "Bakın bunlar

PKK'lidirler, direniyorlar" dedikten sonra, koridora doluşan askerlerin ve tüm hücredekilerin gözleri önünde bu iki arkadaşı, ayak bileğine kadar yükselen suların içine yatırdılar. Askerlerin ellerinde uzun uzun sopalar ve zincirler vardı. Suyun içine yatırılan bu iki genç arkadaşla vurmaya başladılar. Sırtlarına, kalçalarına, bacaklarına, omuzlarına indirilen sopalar ve zincirler değdikleri yerde iz bırakıyor ve kanatıyorlardı. Kanımca bu iki genç getirildiğinde saat on du. Bu sıralarda başlayan dayaklanma, saat onbire değin sürdü. Bir süre vuruyor ve akabinde suyun içinde yüzdürülüyorlardı. Bu gençlerin dayaklanması sırasında, bağırtıları bastırmak için olsa gerek, Memet çavuş diye adlandırılan bölüm çavuşu da, ikinci ve üçüncü kat hücresinde bulunan tutuklulara marş söylüyordu. Dayaklayan askerler, zaman zaman nöbet değiştiriyorlardı. Yorulan, elindeki sopayı veya zinciri, sahnelenen barbarlığı ve canavarlığı zevkle, kahkahalar atarak izleyen askere veriyor ve kendisi izleyici bölümüne geçiyordu. Bağırmak, söylenmek "yeter" demek, nara atmak para etmiyordu. Acımanın ne demek olduğunu, insanlığı, unutmuş ve yitirmişti bu mehmetçikler. Nasıl zevk alınıyor diğer bir insanın sızlanışından ve ızdırabından bilinmez ve inanılmaz bir olgu. Acaba tüm insanlar böyle mi? Bu insanlık dışı uygulama karşısında, birisi acı içinde kıvranırsa, nasıl kahkahalarla gülmür? Bu gençleri dayaklayan, dayaklamayı zevkle seyredip gülen bu askerlerin hepsi de, görünümeleri itibariyle köylü çocuğu, ana-baba evladı. Hepsi de, toplum içinde, toplumdaki bireylerle ilişki kurarak yaşamını sürdüren insanlar ve hepsi de, birer yürek taşıyor. Bu nasıl olur?.. Bu derece şartlanma ve bu derece gaddarlık mümkün mü?.. İnsanı düşündüren bu...

Yemek karavanalarının gelişi ile perde kapandı. Tecrit çavuşunun yönetiminde, mehmetçik gardiyanların sahnelediği ve oynadığı, senaryosu güvenlik konseyince hazırlanan, hakimlerin, savcılarının onayından geçen vahşetin, kin ve intikamdan kaynaklanan, kan kokan "devamı yarın" programının bir sahnesi de böyle bitti. Yapılan işkence sonucu baygınlık geçiren, hareket kabiliyetlerinin yitiren iki yiğit genç, kollarından çekilerek götürüldüler.

Öğle yemeği dağıtıldı. Bana da verdiler. Mercimek ve bulgur pilavı, Tek tabağım vardı, mendilimle silmişim içini. Zorunlu

olarak iki yemeği karıştırdık biribirine. Her birinden yarımşar kepece. Toplam altı yedi kaşıklık bir şey. Tabağın pisliğine aldrımadan verileni, iki lokma ekmekle birlikte indirdik mideye. Suyum azalmıştı. Hepsini içmiyecektim. Tabakla kaşığı da yıkamam gerekiyordu. Gardiyan, suyu verirken iki günlüktür demişti. Yemek için de öyle denmesine rağmen, bugün yemek verdiler. Az çok, birezcık yedik. Su verebilirler hesabını yaparak, bir kısım suyu içmek ve geri kalanıyla iyi kötü tabak ve kaşığı yıkamayı aklıma koydum.

Yemek sonrası, koridorun temizliğine yine başlandı. Temizlik, bir saat kadar sürdü. Temizlik yapan arkadaşların, koridoru temizleme işlerini devamlı izledim. Ara sıra göz göze geliyorduk bunlarla. Başlarında bekleyen gardiyan, tembihlemiş olacak ki, bana doğru rahatlıkla bakamadıkları gibi, diğer hücredekilere de bakmıyorlardı. Yanımdaki hücreden birisi, hücremizin önünü temizleyen arkadaştan sigara istedi. O da yardımcı olmanın hesabındaydı ve konuşmak özlemini duyuyordu. Koşullar elvermediği için yapamıyordu bunu. Bir iki kere denemek istedi, fakat yapamadı ve her iki seferinde de gömlek cebinden çıkardığı sigarayı tekrar geri cebine bıraktı. Kanımca görülmesi halinde, göreceği cezadan, dayaklanmaktan korkunuyordu. Korkusu, görüldüğünde, yiyeceği dayaaın yanında sigaranın da geri alınmasındaydı. Görülmesi halinde beklenecek sonuç da ancak bu olurdu.

Yemek sonrası , iki kez rahatsız edildim ve akşama yakında tekrar banyoya sokuldum. Bu, yirmi dört saat içinde yaptığım ikinci banyo idi. Bu kez banyomu yaptırırlarken, cezaevi müdürü, cezaevi iç emniyet amiri yüzbaşı, cezaevi doktoru ve asteğmenler de hazırđı. Sinema seyrederek gibi seyrediyorlardı, askerlerin, beni zorla boklu suya sokmalarını ve yüzüme gözüme bokları şampuan diye sürmelerini. Eğlenceli geliyordu bu sahneler kendilerine. Gülmeye ihtiyaçları vardı ve bu barbarca oyunları seyrederek zevkleniyorlar ve bolca gülüyorlardı. Üçüncü ve dördüncü katlarda bulunan tutuklulara "komando" marşını söyledikleri sıra ben soyunduruldum ve hücrenin içindeki boklu suya sokuldum. Yine kilotla girmiştim suya. Bu, pisenen ikinci kilotumdum. Yine yirmi dakika kadar tuttular beni suda. Binbaşının. "tamam.. Yeter" demesi ile gardiyan erler bırakıverdi beni. Yeterli geldi bu kadar

eğlence binbaşıya. İzledikleri filmin ruhsal doyumu içinde gidi-verdiler. Bu doyum içinde oldukları, giderken attıkları kahkahalardan ve neşeli konuşmalardan anlaşıyordu. Onlar ayrılıp gittikten sonra giyiniverdim elbiselerimi. Bir fanilamı daha temizlik için kullanmak zorunda kaldım. Temizlenmemin başka bir yolu yoktu. Bir gün evvelki fanilam daha kurumamıştı. Bu fanilamı da iyice sıkarak onun yanına seriverdim.

Akşam yemeğini, gardiyanla birlikte bölüm çavuşu dağıttı. Yanlarına bir de tutuklu genç almışlardı. Bana yemek verilirken, tuvalet ihtiyacım olduğunu söyledim. Üçüncü hücredekileri yukarı çıkardılar ve beni de üçüncü hücreye aldılar. Yemeğimi de alarak üçüncü hücreye gittim. Ancak çavuş, beni üçüncü hücreye alırken gardiyana, "yemeğini yedikten sonra yine dördüncü hücreye al" demişti. Bu nedenle çamaşırlarımı almadım yanıma. Üçüncü hücrenin tuvaleti vardı. Yarım fıçı kadar da su vardı. Yemek yemeden önce tuvalete gittim. Elimi yüzümü kısmen de olsa yıkadım. Bu fırsatı değerlendirmek istedim. Yemek yedikten sonra tabağımı da, bir miktar su ile yıkadım. Suyun tümünü harcamadım. Yerime götürüleceğim sıra, yanımda götürmenin hesabını yapıyordum. Yoklama yemek yediğim sıra yapıldı. Yoklamadan sonra gelen olmadı ve ben unutuldum. Eşyalarım ve paltom dördüncü hücrede kalmıştı. Geceyi öyle geçirdim. Üşüdüm, fazlasıyla üşüdüm. Ama, diğer hücreye nazaran daha rahattım.

Sabahleyin kapının açılışı ile birlikte gelen gardiyan, beni eski hücreme, banyolu odama aldı. Banyolu odama geçerken su bidonunu da aldım. Gardiyan ses etmedi. Benden, dibinde az su kalmış naylon kabı istedi. İçinde kalan az suyu bidona boşalttım ve naylon kabı verdim. Suyumun biraz fazla olması dahi sevindirici idi. Bu kadarcık ilgi bile, nedense, insanda az da olsa ruhsal bir rahatlık sağlıyor.

Sabahleyin üç kaşık çorba verildi tutuklulara. Bu kadar nimete karşı zahmette vermek gerekir. Tutuklunun yediğini zehretmek ve zıkkım etmek, ettirmek gerekir görüşü egemen cezaevinde. Çorbalar içilir içilmez başladı bağıra bağıra marş söylemek. İkinci, üçüncü ve dördüncü kat hücrelerindeki tutuklulara söyleti-liyordu bu marş. Sabahın sekizinde başlandı, durmaksızın, saat on ikiye değin aynı marşlar tekrarlandı durdu. Bu zaman zarfında

da, üç kere sıra dayacı çekildi tutuklulara. Beş kişi de koridora çıkarılarak bayıltılncaya kadar döğüldü. Her ne hikmetse, bu defa sıra dayacıdan biz de kurtulamadık. Yapılan marş çalışması öğleden sonra yapılacak sınav için bir çalışmamış. Sınavda başarılı olmayanlar, koğuşa gitme hakkını yitiriyormuş. Çavuş, marşları söylettirirken tekrar tekrar vurguluyordu. Koğuşa gidebilmek için, İstiklal Marşı, Andınız, Atatürk'ün gençliğe hitabını ezberlemek gerektiğı gibi, marşları iyi bir biçimde söylemek ve Atatürk'ün ilkelerini de öğrenmek gerekiyormuş. Bu söylenenlerin, ciddiye alınacağını düşünmüyordum bile. Çavuşun da, bunda ciddi olduğunu zannetmiyordum. Marş işkencesini sürdürmenin ve dayak atmanın gerekçe ve bahanesidir diyordum kendi kendime.

Doğruymuş çavuşun dedikleri. Öğle yemeğı sonrası başlayıverdiler sınav. Bir kaç çavuş ve yirmi kadar asker sürdürüyorlardı sınav seronomisini. İkinci kattan başladılar. Her hücrede tek tek andımızı söyletıyor ve istiklal marşını okutuyorlardı tutuklulara. Sınavın yetkilisi ve sorumlusu çavuş, zemin kat koridorda, sırtını duvara dayamış, izliyordu. Bende hücrenin dip kısmında paltoma sarılmış, uyumaya çalışıyordum. Uyursam rahatlarım diyordum. Dalmıştım. Çavuşun bağırması üzerine uyardım. Sınavı başarmıyan vardı. Dayak düzeni alınacaktı. Benimde, dayak düzeni almam gerekiyormuş, çavuşun bağırması benim içinmiş. Sıra dayacına bizim kattan başladılar. Neyseki biraz merhametli davrandılar bu kez. Her ele üçer cop vuruldu. Sınav saat 17'ye kadar sürdü. Elimin sızısından uyumamda mümkün değildi. Sınavın sonunu, istiklal marşını, Atatürk'ün gençliğe hitabesini ve Türklük andını tekrar tekrar dinliyerek getirdik.

Akşam yoklamasına yüzbaşı, co isimli köpeğı ile geldi. Hücre kat koridorlarında tur attıktan sonra, gelip benim hücrenin önünde durdu. Co arkasındaydı. Yüzbaşı parmaklarını birbirine vurarak ses çıkarıyordu. Her ses çıkışı co dikkat kesiliyor ve hamle yapar gibi oluyordu. Köpekle bir oyun tezgahlamak istiyordu. Aklımdan öyle geçti. Bu nedenle köpeğı dikkatle izliyordum. On saniye kadar beş nolu hücredekilere va bana baktı ve birden çavuşa dönerek, "bu ve bu" diye, benimle beş nolu hücredekiler işaret etti. Beklemeden de gitti. Ya dayaklana-

caktık veya banyoya sokulacaktık. Her ikisi de olabilirdi. Saati-
mi çıkardım, ceketimi çıkarıp naylon torbanın içine, kirlenmesin
diye bıraktım. Altıma serdiğim diğer çamaşırlarımı da topladım
ve naylon torbaya yerleştirdim. Ben bu hazırlık içinde iken
zemin kat gardiyanı geldi, "eşyalarımı toplamamı söyledi. İkinci
kat üçüncü hücrenin kapısı açılıp "içeri gir" denilinceye kadar
endişeli idim. Hücrenin kapısı kilitlendikten sonra endişem ve
korkum kayboldu, Bu hücre banyolu değildi. Sonradan öğrendim
ikinci kat hücrelere "radyolu, televizyonlu" hücreler deniyormuş.
Her şeye rağmen, birinci kat hücrelerine nazaran çok mükemmel-
di. Islak değildi, tuvaleti vardı ve duvarları bokla sıvanmamıştı.
Günde yarım saat veya bir saat musluklardan su akacaktı. Bunu
düşünmek bile rahatlatıyordu beni. Suyun akışında da, pislen-
miş elbiselerimi yıkamayı ve soğuk su ile banyo yapmayı düşü-
nüyordum. Burada da, yatak ve battaniye yoktu.

Akşam saat 21.00 sıralarıydı. Zemin kat hücre kapısı açıldı. Ka-
labalık bir gurup girdi, birinci katın koridoruna. Bulunduğum
yerden görünüyordu gelenler. Gelenlerin arasında, askerlerin
dışında sivil giyimli uzun saçlı kişilerde vardı. Hücre kapıları
açıldı ve kapandı. Kapı seslerinden bunların dört ve beş nolu
hücrelere bırakıldığını tahmin ettim. Gardiyandan yiyecek bu-
lunup bulunmadığını sordular. Gardiyanın, "kantin kapalı ol-
duğu gibi lokantalarda kapalı" şeklindeki alaylı cevabına karşın,
yeni gelen tutuklular yiyecek bir şey bulunması konusunda ısr-
rar ettiler. Bunun üzerine gardiyan, "kusura bakmayın efendiler,
bu saatten sonra lokantalarımız kapalıdır" deyip çıkarken, kat
kapısının önünde duran askerde, "eşekoğlu eşşekler kendile-
rini lüks otelde zann ediyorlar. Daha bok kokusunun farkında
değiller" diyerek, sert bir şekilde kapıyı kapadı ve kilitledi.

Askerlerin gidişinden sonra, gelenlerin kim olduğunu öğren-
dik. Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıç'ın, Diyarba-
kır Sıkıyönetim Askeri Mahkemesince tutuklandıklarını, gözaltı-
na alınmazdan önce öğrenmiştim. Bugün getirilip zemin kat hü-
crelerine bırakılanlar, bu üç Milletvekili imiş. Kat nöbetçileri-
nin yokluğundan yararlanarak, bir kaç saniye konuşabildik ken-
dileri ile. Diğer hücrelerdeki arkadaşların araya girmesi ve zemin
kat kapısının gıcırdaması nedeni ile, hem kendileri ve hem de dış

dünya ile ilgili yeterli bilgi alamadık.

Zemin kat gardiyanı battaniye getirmişti Milletvekillerine. Her birine birer battaniye veren gardiyan, kat koridorundan daha ayrılmamıştı, Asteğmen Osman üç askerle birlikte girdi içeri. Verilen battanileri kendilerinden aldırarak kalorifer radyatörünün üstüne bıraktırdı. Kanımca, kat gardiyanının battanileri getirip dağıtması bir oyun olduğu gibi, asteğmenin gelerek battaniyeyi geri alması ve tam karşılarında görecekları bir yere bırakması da, oynanan oyunun bir bölümü idi. Kişiyi psikolojik etkileme, baskı altında tutma ve tahrik etme. Manevi işkence buna derler işte. Oynanan oyun da buydu. Büyük bir ihtimalle bu oyunda, asteğmen Osman düzenlemişti. Celal Paydaş battanilerin alınmasına itiraz eder oldu. Bir şeyler söyledi, söylediklerini anlamadım ama, ses tonundan tepki gösterdiği anlaşılıyordu. Asteğmen fazla konuşmasına fırsat vermedi ve "Burası lüks otel değil, cezaevidir. Sizi kuştüyü yatakta yatıracak değiliz" diyerek ayrıldı. Arkasından giden askerlerden biride, "kendilerini halen milletvekili zannediyorlar, domuz oğlu domuzlar" diyerek kat kapısını sürgüledi.

Üçüncü gecemdi. Hücrelerde ne kadar süre kalacağımı, koğuşa götürölüp götürölümeyeceğimi, yaşam kurallarının ne olduğunu bilmiyordum. Kendime gelmemiştim, olayları ve yapılan uygulamaları düşünerek sıhhatli bir biçimde değerlendirememiştim daha. Yapılanları yadırgamıyordum, beklediğim şeylerdi. Sömürgeci devletin şöven genarellerinin, subaylarının, şövenizm açısından ve dinsel yargılarla şartlandırılan erlerinin başka türlü davranması, Kürdistan ulusal demokratik muhalefatinin devrimci-demokrat ve yurtsever insanları üzerinde bilinen tarihsel barbarlığını sergilememesi olası değildir. Bunu bildiğim için yapılanları yadırgamıyordum. Önemli olan, en ağır şartlarda dahi yaşayabilmek ve varolan koşulları en iyi biçimde değerlendirerek yaşamı sürdürebilmek , sağlıklı kalabilmek. Direnmenin, direnebilmenin amacı ve koşulu da buna bağlıdır.

Yeni hücremi beğendim. Zemin kat hücrelerini gören bir insanın bu hücreyi beğenmemesi, mümkün değildir. Tuvalette pik boru arkasına sıkıştırılmış çaputları çıkararak, beton sediri, hücre zeminini biraz temizledim. Fıçı da, biraz su vardı. O

suyla, yüzümü gözümü ve hafifcede kafamı yıkayıverdim. Ta-bağımı ve kaşığımı, mendilimi bulaşık bezi olarak kullanarak, temizce yıkadım. İşim bittikten sonra, çamaşırlarımın içinde bulunduğu naylon torbaların üstüne oturdum. Keşke, bir batta-niyem olsaydı diyordum. Güzelce yere serer ve üzerine oturur-dum. Nemli olmaması nedeni ile, ikinci kat hücreleri, zemin kat hücrelerine nazaran biraz daha sıcaktı. Daha doğrusu zemin kattaki hücreler kadar soğuk değildi sadece. Soğuk olmasına soğuktuk ve yine üşüyordum. Paltomun altında ısınmam da, olası değildi. Bu nedenle, çoğu zamanımı ayakta tepinerek ge-çirmek durumundaydım.

İkinci kata çıkarılışında, bu kata çıkarılış nedenini araştırdım kafamda. Bunları düşünürken, daha Celal Paydaşlar getirilme-mişti. Bana iyi davranılması hususunda dışardan etki mi oldu? Beni seven savcı ve yargıçlar vardı, bunlar, yapılandan üzüldük-leri için, fazla baskı altında tutulmamı engellemek açısından, cezaevi müdürüne ricada mı bulundular? Yoksa, cezaevi yöne-timine bağlı olarak çalışan, dışardayken tanıdığım, bana sevgi ve saygıları olan asteğmenler mi, bu durumu sağladılar? her üçünü de olası bulmuyordum. Başka bir oyun var bunda diyor-dum kendi kendime. Tabi Celal Paydaşların gelişindeden sonra, o-yun ve benim ikinci kata çıkarılışımın nedeni anlaşıldı.

Sabahleyin saat altı buçukta, kat kapıları açıldı. Kapıyı açan gar-diyan, "uyuyanı, geldiğimde görmeyeyim. Görürsem kendisini de, kaynanasını da siğirim..." diye bağırduğında, ben uyanıktım. Eşyalarımın üzerine oturmuş, paltomu başıma çekmiş ısınmaya ve kestirmeye çalışıyordum.

Sabah çorbasını dağıttılar. Çorbayı dağıtan Z... ile C... idi. C'nin elinde ekmek torbası Z'nin elinde çorba karavanası vardı. C... ö-nünden geçerken hücreme bir paket Bafra sigarası ile bir kibrit at-tı. Arkadan gelen asker görmemişti. Sigarayı ve kibriti, hemen pal-tonun cebine zulaladım. Un çorbasıydı. Haksızlık yaptı Z... Hergün yediğimden, yeni verilen çorbadan fazla bıraktı tabağıma. İtiraz etmek istedim olmadı, kepeçedeki çorbayı olduğu gibi boşalttı ta-bağıma. Çorbanın tadı ve görünümü önemli değildi. Önemli olan sıcaklığı idi. Çorba tabağını bir süre, ısıtsın diye elinde tuttum. Dizlerimin üzerine bıraktım ve sıcaklığından yararlandım. Ağır

ağır yudumluyordum çorbamı. İçimi ısıtıyordu. Dizlerimi ve ellerimde ısıtmayı amaçladığım için ağır ağır içiyordum çorbayı. Çorbanın, tabağa intikal eden sıcaklığı kayboluncaya kadar tabağı, dizlerimin üstünde ve ellerimin arasında tuttum. Aslında içimi ısıtan yalnız çorba değildi. Sigaranın oluşu da, içimi ısıtmıştı. Paltomun cebinde bir paket sigara ve bir kutu kibritin bulunması gerçekten sevindirici idi.

Çorbamı içmiş ve tabağımı az suyla yıkamıştım ki, kat çavuşu sayıma geldi. Küfürlü, onur kırıcı laflar ve davranışlarla sayım yapıldı. Her zaman olduğu gibi sayım kalabalık bir gurupla yapıldı. Çavuşla birlikte sayıma gelen on kadar asker, hücremin önünde durdular. Bu askerlerin bakışları ve kinayeli süzüşleri gerçekten iğrençti. Aşağılık davranışları, aşağılık lafları yanında, kinayeli ve alaycı bakışları, gerçekten işkencenin ruhsal açıdan en iğrençlerindendi. Bilahare yazıcı olduğunu öğrendiğim, kendini okur yazar kabul eden ve bilgi görünen esmer ablak suratlı bir asker, "Atatürk'ün gençliğe hitabesini ezbere bilirmisin?" sorusunu yöneltti bana. "hayır bilmiyorum" dedim. Verdiğim yanıt, adamın hoşuna gitmedi. Pür hiddetle, "Sen Avukatsın, Hukuk Mektebini okumuşsun... Bu mektepte sana öğretmediler mi?... Öğretmez olurlar mı? öğrettiler de, sen öğrenmedin" diyerek, ellerimi uzatmamı istedi. "Hukuk mektebinde böyle şeyler okutmazlar" dedim ve isteği uyarınca ellerimi uzattım. Her elime ikşer cop vurması yetmiyormuş gibi, "Biz de okuduk. Fakültelerde neler okutulduğunu biliriz. Size sadece komünistliği öğrettiler, orayı da düzelterceğiz" der demez, yüzüme tükürdü. Yaptığı bu aşağılık hareketten gurur duyan bu yazıcının gelde insan olduğunu, bir aile içinde yaşadığını düşün ve bunun gibi binlerce insanın oluşturduğu bu toplumun geleceğini değerlendir. Bir patron çocuğumudur? zengin bir ailenin evladımıdır? Babası iri kıyım bir bürokrat mıdır, yoksa toprak ağası? Görünüme göre hiç birisi değildir. Öylede olabilir. Belki de demir ocaklarında, kömür yataklarında, makina başında ter döken, balyozunu sallarken akşama götürceği ekmek parasını düşünen bir işçinin veya elinde tırnağı, tırpanı tarlada, kızgın güneşin altında tahılsal karın tokluğuna, günün on saatinde çalışan bir köylünün oğludur. Her ne olursa olsun, kimin oğlu olursa olsun, her şeye rağmen, bu aşağılık hareketi

yapan, yüzüme tüküren, bir ana, bir baba ve bir aile sahibi ve toplum içinde yaşayan, suratı ve fiziksel durumu ile insan olan bir insandı. Göbek adı Mehmet olan bir insan.

Zemin kat koridoru yine kanalizasyon suyu ile dolmuştu. Yağan yağmurdan olsa, birinci kat ara koridoru da dolmuştu suyla. Yukardan gelmişti talimat, kat temizliğine beni çıkardılar. Elimde süpürge, onuncu hücreden başlamak üzere koridordan yürümeye başladım. Hücrelerin önünden geçerken, içerdekilere gözetiyordum. Tanıdık surat aradım. Yoktu tanıdığım. Ama, hepsi beni tanıyordu. Bakışlarından ve tebessümlerinden anlıyordum. Bana yapılanlar karşısında üzüldüklerini, kaş göz işareti ile anlatmak istiyorlardı. Onuncu hücre su ile dolu idi. Zemin kattaki banyolu hücreler gibi, özel olarak doldurulmuştu. Küme küme boklarda yüzüyordu suyun üstünde. Birinci katın koridoruna dolan sular, buradan taşan sulardı. Beton sedir üzerinde kirli kilotlar ve kirli gömlekler duruyordu. Bunlar, burada da, bir çok arkadaşa zorunlu banyo yaptırıldığının işaretiydi. Hücrenin önündeki suları, parmaklıklar arasından zemin kat salonuna akıtırken, bir gün bu odada suya sokulacağımı ve dayaktan geçireceğimi düşünemezdim.

Kat salonunun temizliğini bitirdim. Sıra hücre önüne bırakılan çöp tenekelerinin ve kutularının boşaltılması işine geldi. Tek tek bu kutuları alıyor ve dış salona götürüyor ve oradaki büyük torbalara boşaltıyordum çöpleri. Dokuzuncu hücrede, beş kişi, diğer hücrelerde üçer kişi vardı. Tebessümleri görünürde idi. Hepsinin yüreği yanıktı ve hepsinin suratlarından okunuyordu çektikleri ızdıraplar. Görülüyordu bakışlarında (kavgaya imanları) sömürgecilere ve zalimlere olan hınçları. Altıncı hücreydi yanılmıyordum. Çöp tenekesini almaya geldiğimde, gençlerden birisi çöp tenekesine bir sigara attı. Gardiyan, genç arkadaşın bu hareketini gördü ve beni izlemeye başladı. Sigarayı almadım, hiç bir hareketle bulunmadım. Böyle bir davranışta bulunsaydım, atılanın sigara olduğunu anlayacaktı. Atılanın bir kağıt parçası olduğu görünümünü verdim. Çöp kutusunu torbaya boşaltırken de, gardiyanın gözleri üzerimdeydi. Kuşkulanıymıştı, bu nedenle bana doğru da yürüdü. Arayabilirdi, bu ihtimali gözününe alarak kutunun içindeki çöpleri torbaya boşaltırken, sigarayı elimle ezdim ve

ufalttım. Ben ellerimi torbanın içinden çıkarırken gardiyan yanımda idi ve ellerimin boş olduğunu da gördü. Buna rağmen beni aramayı da ihmal etmedi.

İkinci katın koridor temizliği bittikten sonra, zemin katın koridor temizliğine başlandı. Bu katın temizliğine görevli olarak Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıç çıkarıldı. Her üçü, ellerindeki süpürge ile acemi acemi koridorun sularını akıtmaya çalışıyorlardı. Temizlik işlemi bitinceye kadar izledim. Üçünün de suratı asıktı ve durumdan memnun görünmüyorlardı. Bir ara bu arkadaşlarla, aynı hücrede buluştuk ve uzun süre birlikte kaldık. Celal Paydaş, O günkü temizlik işleminin, kendisine çok ağır geldiğini ve bunu unutamıyacağını söyler dururdu. Kendisine ,buna ,''üzülmemek gerekir. Oranın temizliğinin yapılması sağlığımız açısından önemliydi'' der ve teselliye çalışırdım.

Hücrelerin, koridorların temizliğinin yaptırılması kendi sağlığımız açısından önemliydi. Bunu hepimiz seve seve yapardık. Gelgelelim ki, bu adamlar bu temizliği bizim sağlığımız açısından değerlendirmiyorlardı. Bu amaçla da temizlik işlerini bizlere yaptırtmıyorlardı. Böyle bir amaçları olsaydı, banyolu hücrelerin tıkanan kanalizasyon boruları açılırdı ve bu pislikte ortalığa yayılmamış olurdu. Adamlar, her durumda ve her fırsatta, işkence yapmanın, ezmenin, zulmetmenin hesabındaydılar. Bu nedenle, kanalizasyon borularını tıkanmışlardı ve bu nedenle, hergün kanalizasyon suyu ile dolan bu koridoru tutuklulara temizletiyorlardı. Gençler, bu konuda arzulu olmalarına rağmen, biz ihtiyarları bu hizmete sunmalarının başka amacı da olamazdı.

Temizlik işi bitmiş ve hücreme alınmıştım. Bir süre Celal Paydaşları izledim. Onların da işleri bitti ve hücrelerine alındılar. Yüzbaşının veya diğer talimat vermeye yetkili kişinin bulunmamasından istifade ederek, gece iyice inceleyemediğim hücremi incelemeyi ve zula yerlerini yoklamaya başladım. Su borularının arkasına sıkıştırılmış, yırtılan bir kilot veya faniladan yapılmış bir bağ ip buldum. Gafiba çamaşır sermek için hazırlanmış. Çünkü ipin bir ucu su borusuna bağlıydı. İlerde lazım olur diye tekrar yerine bıraktım. Su geldiğinde, fırsat bulursam çamaşırılarını yıkamayı düşünüyordum. Kalorifer radyatörünün arkasına baktım. Bir mukavva sıkıştırılmıştı. Çıkardım, üzerine oturabilecek

kadar genişlikteydi. Görürlerse alırlar korkusuyla, bunu da eski yerine bıraktım. Gece altıma atarım, iyi olur dedim kendi kendime. Yüznumara kısmına girdim. Gözüm alışınca kadar bekledim, çünkü içerisi karanlıktı biraz. Yüz numara pislik içinde idi. Temizlenmesi gerekirdi. Bunun temizleme işini de, suyun akacağı zamana bıraktım. Pisliğin içine batmış ve içinde su bulunan teneke kutuyu da çıkardım ve lavabonun altına bıraktım. Yüz numaraya girildiğinde, temizlenmek için iyi olurdu. Gözaltında iken Nurettin Yılmaz, hücrelere, hücrede kalan arkadaşlar, sigara, kibrit, şeker, gazete, dergi, kağıt ve kalem gibi şeyler zula ettiklerini söylerdi. Hatta kendisinin de, bir hücreye, ağaların koğuşunda iken eline geçen bir kaç gazeteyi ve dergiyi, sırtında gömleğinin altına zula ederek getirdiğini ve okuduktan sonra, yüz numarada sakladığını söylemişti. Bu nedenle yüz numarada bulunan bütün zula yerlerini ,ciddi biçimde arıyordum. Elimi bir üst kattan gelen pik borunun arkasına soktum bir gazete tımarı geldi elime. Ağır ağır çekip çıkardım. Şubat ayının yankı dergisi idi. Onu da hemen yerine bıraktım. Akşam, kapılar kapandıktan sonra çıkarır okurum dedim. Zula yeri hoşuma gitmişti . Paltomun cebindeki sigara ve kibriti de, getirerek aynı yere bıraktım. Bu zevki de, gece tadacaktım.

Ben arama işini bitirmiştım, musluklar akmaya başladı. Suyun akması ile bütün hücrelerde telaş başladı. Önce su bidonunu doldurdum. Bilahare, bulduğum teneke kutuyu iyice temizledim ve su ile doldurdum. Çorba kabını (yemek tabağını) yeniden yıkadım. Bu arada yüz numarayı ve hücrenin içini temizledim. Kilotumu ve fanılamı lavabonun içine bırakmıştım. Akan suyla biraz yumuşamıştı. Onu yıkadım. Ancak soğuk suyla ve sabunsuz temizlenmesi güçtü. Ama yine, faydalıdır diye yıkadım ve suyunu süzerek kaloriferin üzerine astım. Bir sabuna ihtiyacım vardı. Traş olmam için permatik jilette gerekliydi. Gardiyan geldiğinde, kendisinden, sabun ve parmatik jilet isteyecektim. Öyle kararlaştırdım kendi kendime.

Sular kesildi. Yapacak iş kalmadı. Volta atmaya başladım hücrede. Aklıma hücrenin boyutlarını ölçmek geldi. Evela adımladım. Uzunluk, üç adım, genişlik, iki adımdı. Ayak hesabına göre de; genişlik, beş ayak, uzunluk yedi ayak çıktı. Adımları 60 santim,

ayakları da 20 santim kabul ederek, kafamdan hücrenin alan kapsamını çıkarmaya çalışıyordum. Bu arada "Dikkat" komutu çekildi. Usuldü, yüzbaşı veya yetkili bir subay gelince, "dikkat" çekilirdi.

Yüzbaşı dördüncü katta idi. "Dördüncü kat birinci hücre beş kişi ile emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım", Dördüncü kat ikinci hücre emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım" tekmili ile çınladı ortalık. Aynı biçimdeki tekmiller, bir kaç hücre sonra kesildi. Üçüncü ve ikinci kattan tekmil verilmedi. Yüzbaşı da, üzerinde durmadı. Yüzbaşı benim hücrenin önünden dönüp bakmadan çekti gitti. Dönüşünde de, aynı biçimde davrandı ve birinci kata indi. Milletvekilleri ile konuşuyordu galiba. Konuşma sesleri geliyordu, ancak, ne söylediklerini anlıyamadım. Bir dakika kadar sürdü bu konuşma ve birden yüzbaşının sesi yükseldi. Bizlerin de duyabileceği biçimde yüksek sesle konuşuyordu.

"siz Apocusunuz, belki de değilsiniz, ama onlara yardım ettiniz, Ben babam da olsa acımam. Milletvekili, Bakan, General tanımam. Bu cezaevinin kapısından giren artık benim elimdedir. Yukarıda allah, burada ben varım. Adamı döverim, söverim, asarım, öldürürüm de. Bana bu görevi Kenan Evren paşam verdi. Kemal Yamak paşam verdi. Onlar beni yetkilendirdi. Kıbrısta da, beraber çalıştık. Orada Rumları astım, kestim, elimi karılarının a... soktum. Bana git D. Bakırdaki bölücülerini terbiye et dediler. Yetki verdiler. Ben Edebiyattan anlamam, ben dayaktan anlarım. Benim koyduğum kurallara uymayan ceza görür ve ben affetmem. Kimseden de korkmam. Diyarbakırda silâhsız geziyorum. Yüzbaşı işkence yapıyor diyorlar, doğrudur, işkence yapıyorum. Türklük için yapıyorum. Bunu komutan da biliyor. Savcılar, yargıçlar da biliyor. Buraya giren adamın ölünceye kadar tahliye olmasını istemem. Tahliye kararı verecek savcıyı da, hakimi de sikeceğiz. Neler döndüğünü biliyoruz. Bunu bilesiniz ki, ben yaptıklarımınla Türklüğün şerefini koruyorum."

Konuşmasını, zemin kat koridorunda, kendisini herkese gösterecek biçimde, gezinerek yaptı. Meşhur köpeği co. da, seyis atı gibi aynı düzeyde ve belirli bir mesafe ile arkasında gidip geliyordu. Ani ve sert dönüşleri, el parmaklarını birbirine vurarak, tık tık ses çıkarması, azametinin işaretleri idi. Bir Kahraman eda-

siyla ve gururla konuşuyordu. Kapının önünde ve duvar kenarlarında sıralanan askerler de, kendisini hayranlık içinde seyrediyor ve dinliyorlardı. Ne kendisi ve ne de, onu hayranlıkla dinleyen askerleri, yaptığı konuşmanın, biribirinin zıttı, birbirinden kopuk sözcüklerin, arka arka sıralanmasından başka bir şey olmadığını, Diğer yandan, bu konuşmanın gerçekleri ifade ettiğini, bunun da, şerefini korumakla kendisini görevli saydığı Türk-lüğün, (türklük, dediği gibi ise) şerefsizliğini getirdiğinin farkın-da değillerdi.

Yüzbaşı konuşmasını bitirdi. kucağına sığrayan Co'nun, tebriğini kabul edip onun başını okşadı ve gardiyanlara "dördüncü kata bugün çay verilecek, yalnız Şerafettin'e verilmeyecek. Battaniyesi olmayanlara birer battaniye verilsin" talimatını vererek ayrıldı. Konuşmasını bilmiyor ama, işkence oyunları oynama hususunda, gerçekten usta. Bu talimatı, usta olduğunu gösteriyordu.

Konuşmalardan, gidip gelmelerden anladığım kadarı ile dördüncü kata çay ve gazete verdiler. Tabi, bu günlüktü sadece. Bizim katta, benim dışımda herkese, yarımşar paket sigara verildi. Küfürler, hakaretlerle ögle yemeğine kadar sürdü bu dağıtım işi. Bana sigara vermedikleri gibi ögle yemeği de vermediler. Akşam da sadece yarım ekmek verdiler. Yüzbaşının özel talimatıydı anlaşıl-an. Beni sevindiren bir battaniyenin verilmesiydi.

Usuldenmiş, yeni gelenleri, hücreye alınanları, cezaevinde çalışan tüm personelin, gardiyanların gelip görmesi ve tanınması. Tabi ki, bu da yöneticilerin verdiği talimat uyarınca yapılıyordu. Kendiliğinden veya duyulan tecessüs sebebi ile oluşan bir durum değildi. Amaç, kişinin izzeti nefsinin ve gururunu kırmak ve sinirlerini tahrip etmektir. Koğuş gardiyanları, yazıcılar, nöbet tutmay-la görevli erler, bölüm çavuşları ve onbaşılılar, asteğmenler, assubaylar, kolorduda görevli binbaşılar, yarbaylar ve albaylar hayvan panayırını dolaşır ve kafesine kapatılmış bir maymunu veya sincabı seyrederek gibi hücre koridorlarında tur atar giderlerdi. Milletvekillerinin gelişi ile bu trafik biraz daha yoğunlaştı. Küçümseyen bakışlar, alayımı tebessümler, içindeki kini açığa vuran laflar, şövenizm kabalığından doğan kabarmalar, iğrenç küfürler ve onur kırıcı hareketler yanında, Türkçülük nutukları, dini vaazlar, arkasından da, dayak. Bizi görmeye gelenlerin

bizlere sunduğu hediyelerdi.

Çay, sigara, gazete, battaniye amaca varmada, araç olarak kullanılıyordu. Cördüğüm kadarı ile (koğuşlarda da aynı durum vardı) battaniyenin verilmesi alınması, çay verilmesi, sigara verilmesi, farklı muameleler, bir program doğrultusunda, belirli bir sonuca varmak için değerlendirilmiştir ve kullanılmıştır. Tutukluların belirli zaafiyetlerini ve özlemlerini yitirmeleri, alışkanlıklarını kaybetmeleri istenmiyordu. Bu özlemler devamlı sıcak tutuluyordu.

Örneğin, grup davalarının başladığı sıralar, farklı muamele, bazılarına bazı olanakların tanınması durumları, daha da, çok görülmeye başladı. Tutukluların, cezaevindeki baskıları ve bu konuda gelişen olayları mahkemede vurgulamaları istenmediği gibi, duruşmalarda siyasi teşhir yapılması da istenmemekteydi. Başlangıçta bu açıdan ciddi biçimde baskı uygulandı. Duruşmaların başlamasından sonra, siyasi teşhirde bulunan ve mahkemede cezaevindeki durumlarla ilgili açıklamada bulunanlar, ciddi biçimde baskı altında tutulurken, bu davranışta bulunmayan sanıklara da, diğerlerinin tersine ilgi ve alaka gösterildi. Bu daha ifadesi alınmıyanlar için dizgelenen bir oyundu. Sorgulamanın bitiminden sonra gösterilen bu ilginin yerini, yine eski biçimdeki baskı ve işkence alıyordu. Bu uygulamada, grup davaları açıldıktan sonra bir müddet devam etti. Kanımca, Avukatların, basının, bu meselenin üzerinde duracağı ve cezaevinde yapılan baskının ve şöven uygulamanın, mahkemelerde söylenmesi halinde, kamuya yansıtacağı düşünüldüğü için başlangıçta, meselenin üzerinde ciddi duruldu ve bir çok oyunlar sergilendi. Ancak duruşmaların devami sonrası, korkulan durum ortaya çıkmadığı için tezgahlanan oyunlar ortadan kaldırıldı. Baskı ve işkence, aralıksız, dozu gide gide artırılarak sürdürüldü.

Sigara, devamlı verilmiyordu. Aslında, hiç vermek taraflısı değillerdi. Verilmemesi, bir noktada, tüm tutuklular için iyi idi. Zorunlu olarak, sigara içme alışkanlıklarını yitireceklerdi. Kendiliğinden doğan bu durum, hem sağlıkları açısından faydalı olacağı gibi, sigaranın baskı aracı olarak kullanımı da ortadan kalkacaktı. Cezaevi yönetimi ve cezaevindeki uygulamaların programcıları, bunu bildiği için tutukluların, sigara içme alışkanlıklarını yitir-

memeleri ve bazı özlemlerini taze tutabilmek için, kesin kısıtlama getirmiyorlardı. Periyodik, aralıklı kısıtlamalar getiriyor, sigara, çay, gazete ve pideyi baskı ve manevi işkence aracı olarak kullanıyorlardı. Sigara bir hafta verilmez. Verilmemesinin bahanesi de hazır. "Marşlar iyi söylenmemiş," verilen şiir ezberlenmemiş" veya "koğuştan, hücreden fazla gürültü gelmiş" Bunlar bahane. Aslında amaç, kişiye manevi işkence yapmak ve onun sinirlerini tahrip etmek. Tabi bu arada, tutuklular arasında, "senin yüzünden oldu" "yok bunun yüzünden oldu" biçiminde karşılıklı suçlamalar doğurarak, çelişki ve güvensizlik yaratmada amaçlanıyor. Çay, pide ve gazete açısından da durum aynıdır. Çay bazan haftada bir, bazanda on günde bir verilir. Bazı zamanlar iki gün üst üste çay getirildiği görülür. Ki, çaylar bidonla verilir koğuşlara. Her bidon bin liradır. Çaydanlıkla çay getirildiğinde, çaydanlık başına iki yüz lira alınır. Pide, arada bir verilir. Herkes az yemeğe alışmıştır. Verilen hamurumsu ekmekte açlık nedeniyle rahatlıkla yenir. Mevcut koşullar içinde, bunun ötesindeki durumu düşünmeksizin ve başka şeylere özlem duymaksızın yaşam düzeyine girmişsin. Ne etli pilavı, ne çöreği, ne pide ekmeğini aklından geçirmediğini gibi, gazete okumak, kitap okumak, bilmece çözmek özlemini de duymuyordun. Tam bu düzeyde iken, bir bakıyordun ki, Çuval dolusu pide geldi ve koğuşa gazete verildi. Ve senin yaşam düzeyin bozuluyor, pideye özlem duyuyorsun, gazete okumak iştahın kabarıyor. O gün yiyorsun ve pidenin tadı ve gazete okumanın zevki tekrar zihnine yerleşiyor. Pideyi ve gazeteyi, hergün gözlüyor ve bunun için gardiyana yağ çekme, ona hoş görünme zayıflığını gösterme, durumunda kalıyorsun. Cezaevinde, dört bini aşkın tutuklu var. Her gün çay, pide, gazete verilse, idarenin aylık kazancı milyonları aşar. Bir kaç kez, garabetle, bunun hesabını yapmıştım. Cezaevi idaresinin, kolordunun, bu büyük karı tepmesinin, pide, kantin, çay, gazete ve sigar üzerinde bu derece hassasiyetle durmasının, bunların, baskı aracı olarak kullanımından başka nedeni olamaz.

Diyarbakır cezaevinde yapılan bu uygulamaların tek amacı vardı. Tutukluların sağlıklarını bozma, giderek yaratılacak ruhsal ve fiziksel arızalarla devrimci-demokrat ve yurtsever insan-

ları tüketme. Boku, banyolu hücreler bunun için yaratılmıştı, televizyonlu ve radyolu hücreler bunun için çalıştırılıyordu. Askıya almalar, pis sularda yüzdürmeler, saatlerce dayak atmalar, marş söyletmeler, şiir ezberletmeler, ziyaretleri kısıtlamalar, avukatlarla görüşmeleri engellemeler, hepsi de bu amaç uğruna ve bu sonuca varmak için yapılmaktaydı. Beslenme konumundaki kısıtlama ve getirilen dizgede bu amaca yönelikti.

Hazırlık hücresinde dördüncü gecem başladı. Sayım sonrası kat kapıları kapatıldı ve sürgüldendi. Askerler yemeğe gitmiş olacaklar ki, salonlardan konuşma ve ayak sesi gelmiyordu. Sigara içmek istiyordum ve durumdan emin olmak istedim. Bir gün evvel öğrenmişim hücreler arası, katlar arası haberleşme parolasını. Kat kapılarının önünde nöbetçi olup olmadığını öğrenmek için "A..... lar" diye seslendim. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü katlardan "Y..... dir" cevabı verildi. Artık rahat içebildim sigaramı. Çünkü; verilen cevaplara göre hiç bir kadın kapısının önünde nöbetçi asker yok. Sigaramı yaktım. Derin derin nefesledim. Tütün kokusu yayıldı hücreme ve ciğerlerim tütün dumanı ile doldu. Dört gündü sigara içmemiştim. Bu nedenle bir iki nefesten sonra başım dönmeye başladı. Ama buna rağmen sigarayı içmeyi sürdürdüm. Bu sıra Cihan "Abe senin türkünü okuyorum" diye seslendikten sonra, soruşturmada iken okuduğu, "Feryada, feryada/ gam çekmişim dünyada" türküsünü okumaya başladı. Türkü bitmeden ben, ikinci sigarayı yakmışım. Etkilenmişti okunan türkü, hücrelerdeki tutuklu arkadaşları. İkinci bir türkü daha okuması istendi Cihan'dan. Cihan türküye başlama durumunda iken bizim kadın birinci hücresinden "S..... dır" dendi. Cihan türküyü kesti ve bende elimdeki sigaranın başını ezerek izmaridini yere serdiğim battaniyenin altına sakladım.

Bir sessizlik çöktü hücrelere. Sinek uça, kanadının sesi duyulur cinsinden bir sessizlik. Askerlerin gazino ve kantinlerinde çalışan televizyonun sesi bile duyuluyordu. Haberler okunuyordu. Kulak kabarttım, bir şeyler anlarım diye. Fakat anlayamadım. Kapının önünden ayak sesleri de gelmiyordu. Nasılsa kapı açıldığında ses çıkarıyor, bir tehlike olmaz diye, yarım kalan sigaramı yaktım ve içmeye başladım Sigaramı içerken, cezaevindeki baskı ve işkencelerle ilgili savcı Albayla yaptığım konuşmayı anımsadım.

Kendisine, "cezaevinde tutuklulara işkence yapılıyor, hepsi açtır. Yapılan uygulama insanlık dışıdır. Gözlerinizin önünde suç işleniyor, hem de, insanlık suçu işleniyor" dediğimde, gülmüş ve "sen yanıyorsun, müvekkillerin her şeyi abartıyor. Ceza evinde böyle şeyler olmaz" demişti. Cezaevine telefon açmış ve cezaevi müdürü ile de konuşmuştu. Bu konuşmadan sonra tekrar bana dönmüş, "İnanın cezaevinde denildiği biçimde bir uygulama yoktur, biz böyle uygulamalara asla müsaade etmeyiz. Bu bizim görevimizdir. Siz kendi görevinizi yapın" diyerek konuyu kapatmıştı. Israrlarım da sonuç vermemişti. Ben araştırma yapılmasını istiyordum. Ama savcı, bu yapılanları işkence ve baskı saymıyor mu? İnsancıl hareketler olarak mı değerlendiriyor? Ne gariptir ve ne acıdır ki, bu uygulamanın asıl planlayıcısı savcı ve yargıçlardır. 353 sayılı yasanın 76.ıncı maddesindeki hükümde bunun açık kanıtıdır. Çünkü Yasada; "Yargıç kararı olmadıkça; tutuklu kişi zincire vurulamaz, hücreye alınamaz, okuması ve yazması ıstırahatını ve yaşamını sağlıklı sürdürebilmek için dışardan gıda temini engellenemez," denmektedir.

Saat on olmuştu. Artık yankı dergisini okumanın zamanı geldi dedim ve dergiyi sakladığım yerden çıkarıp getirdim. Daha oturmamıştım ki, zemin kat kapısı gıcırdayarak açıldı. Gürültü ve patırtılar, zemin katı doldurdu. Hemen dergiyi götürüp yerine koydum ve dönüp battaniyemin üzerine oturdum. Bağırtilar ve hay huyla, birinci kat hücrelerine giriş, pek hayra alamet bir şey değildi. Yirmiye yakın kalabalık bir gurup asker girmişlerdi içeriye, sesinden belirgindi, Tecrit çavuşu da aralarında idi. İçeri girişi ile bağırmuştu. "Hey Celal Paydaş, televizyonda yaptıklarınızı gösterdiler. Vay!.. Sizi oruspu çocukları! İçeri giren askerlerin , tümü bağırıyordu ve hepsi küfrediyordu. Bağırtilar ve küfürler arasında hücre kapıları açıldı Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıç dışarı çıkarıldılar. Evela Celal Paydaş'a yüklen-diler. Bilahare Ahnet Türk ve Mustafa Kılıç'ı vurmaya başladılar. Mustafa Kılıç'ın "Vallahi bizim ilgimiz yok, bu iftiradır. Yaşlıyım, yapmayın!. Allah için yapmayın! Allah hatın için yapmayın" şeklindeki belirlemeleri ve yakarmaları, hiç mi hiç etkilemiyordu askerleri. Vurdukça vuruyorlardı acımasızca. Bu arada Celal Paydaş'ın "yok mu nöbetçi subayı" diye bağır-

ması üzerine Osman Asteğmen girdi içeri. Uzakta değilmiş kapıda bekliyormuş. Celal Paydaş'ın anlatımına göre, Asteğmen gelir gelmez, Celal Paydaş'a yüklenmişler. Asteğmen ve askerler çekilip gittiğinde, Celal Paydaş, "doktor istiyorum!.. Doktor istiyorum diye bağıryordu. Celal Paydaş ikinci günü doktor'u gördü. Yarılan dudağına laletayin bir pânsuman yapmışlar.

Askerlerin bizim bölümden ayrılışından beş dakika sonra, şimdiye kadar duymadığım bir gürültü koptu cezaevinde. Bağırtilar, aylar , vahlar, küfürler, cezaevinin duvarlarında yansıyordu. "Ne oluyor" diye seslendiğimde, yanımdaki hücreden bir arkadaş, "avukat abi, karşı hücrede direnen PKK'li arkadaşlar var, ölüm orucuna gidenlerde oradadır. Galiba onları vuruyorlar dedi. Tecrit hücrelerine götürüldüğümde öğrendim, arkadaşın söylediği doğruymuş. O gece televizyonda, Hilvan olayları gösterilmiş. Televizyonda belirtilenler nedeniyle, tahrik olan askerler, nöbetçi subayının belkide yüzbaşının emirleri uyarınca, saldırmışlar tecrit hücrelerine. Zincirlerle, kalaslarla, sopalarla, coplarla girişmişler tutuklulara. Bir kısım arkadaşları da hücre kapıları arasından ayaklarından sallandırarak, bunları bayıltıncaya kadar döğmüşler. Aynı biçimde koğuşlara da saldırılmış ve oradaki arkadaşlarda, aynı biçimde dayaktan geçirilmiş.

Bu gürültü ve bağırtilar iki saat kadar sürdü. Fasilalarla devam ediyordu. Yanımdaki hücreden, "abe burayada gelebilirler,yatmaya çalış veya yatar gibi görün" diye seslendi birisi bana. Bir faydası yoktu yatmanın ve yatar gibi görünmenin. Planlarında varsa buraya gelmek, öyle programlaştırmışlarsa, geldiklerinde yatmış olsanda dögecekler, ayakta durşanda dögecekler. Buna rağmen, battaniyenin üzerine uzandım ve paltomla örtündüm Uyuyamadım. Saatime baktım, 23 tü. Gürültüler yine duyuluyordu. Ama eskisi gibi değildi. Azalmıştı bağırtilar. Bu arada bizim katın kapısı açıldı. Yattığım yerden gelenleri görmedim. Seslerinden ve ayak tapırtilarından kalabalık oldukları anlaşıyordu. "PKK liler ellerini uzatsın" komutu verildi. Birinci hücreden , ellere vurulan copların sesini acılı bağırtilar takip etti Doğrudum ve oturdum. Hücremin önünde bir grup asker birikti beş altı kişi idiler. İçlerinden birisi "İşte PKK lilerin büyük avu-

katı... İşte Vatan hainlerini savunan..." diyerek, ellerimi uzatmamı istedi. Gelen askerlerin bir kaç tanesi yanımdaki hücreye seğırtip, onları vurmaya başladılar. Ben daha elimi uzatmamıştım. Bağırıyor, küfrediyor ve uzatmamı istiyorlardı. Kurtuluş çaresi yoktu. Uzattım elimi. İki elimi birlikte uzatmıştım. İkisine birden vuruyorlardı. Dördüncü copu vuracaklardı, elimi çektim. O sıra onbaşı yüzüme şiddetli bir yumruk indirdi. Den-gemi yitirerek yere yıkıldım. Bıraktılar beni. Vurulan yumruk nedeniyle yanağım yarılmıştı. Askerler kattan ayrılıncaya kadar yerimden kalkmadım.

Ellerim çok sızlıyordu. Acısını dindirmek için biraz su dök-tüm ve betona sürmeye başladım. Böyle halde, eli betona sürmenin faydası çok. Hem şişmesini engelliyor ve hemde acısı diniyor. Yatamadım artık sabaha kadar. Sigara içtim ve yapılanları de-ğerlendirdim ve geleceğı düşündüm. Çok önceleri Nazi İmpara-torluğu kitabının üç cildini de okumuştum. o kitapta Nazi ya-hudi kampları için yazılanları anımsadım. Ayrıca Vietnamdaki baskı ve işkencelerle ilgili okuduğum kitaplarda yazılanlarla burada yapılanları, Nazi İmparatorluğu kitabında belirtilenlerle bu cezaevindeki uygulamaların mukayesesini yaptım, gerçekten benzerlikleri çoktu.

Beşinci günün sabahı, saat dokuz sıralarında yüzbaşı geldi. Bi-rinci kat koridorunda durarak, "ikinci, üçüncü ve dördüncü katta-ki tutukluların 36.koğuşa gideceklerini, bunun için en geç beş da-kikada hazırlanmalarını" söyledi. Katlarda telaşa başladı. Bir hareket doğdu ve gardiyanlar hücre kapılarını açarak, tutukluları çıkarmaya başladılar. İkinci kattaki tutuklular dediğine göre, be-nim de onlara katılmam gerekirdi. Götürülmeyeceğimi çok iyi bil-diğim için, hiç hazırlanmadım. Gerçekten düşündüğüm gibi oldu, benim hücremin kapısı açılmadı ve ben götürülmedim. İkinci katta tutuklu olarak yalnız ben kaldım. Askerler yeni koğuşun yerleş-mesi ve eşyaların taşınması ile ilgilendikleri için bugün bizimle uğraşmadılar. Gelişen tek bir olay oldu. Birinci kattakilere, Celal Paydaş'a, Mustafa Kılıç'a ve Ahmat Türk'e İstiklal marşının on kıtasını ve Türklük andını yazdırdılar. Koğuşa gidebilmek için bunları ezberlemenin gerekliliğini vurgulayarak, gereken ihtarı

yaptılar. Bir gün önce benim için konan yemek yasağı kaldırıldı ve bana akşam yemeği verildi.

Akşam yemeğinden sonra demir parmaklıkların yanına oturdum ve sigaramı yaktım. Kapı sesini duyabilmek ve gelen olması halinde görebilmek için yüzüm kapıya dönük oturdum. Oturdüğüm yerden üçüncü kata çıkan merdivenler gözüktüyordu. Sigaramı yarılamiştım zemin kat tarafından sesler geldi. "yukarı, en yukarı.. 4.kata" şeklindeki konuşmalar, yine bir şeylerin döndüğünü ve bir oyunun tezgahlandığını gösteriyordu. Sigaramı söndürdüm ve merdiven çıkışını dikkatle gözlemeye başladım. Battaniyeye konmuş, ayakları battaniyeden dışarı sarkmış tutukluları, askerler merdivenlerden çıkardılar. Bir kısım tutukluları da, kollarından tutmuş çıkarıyorlardı. Çıkarılanları, dikkatli bakmama rağmen tanıyamadım. Bitkin, yürüyemez durumdaydılar. Çıkarılanlar sanki iskeletti. Konuşmalardan ve bağırılardan bunların dördüncü kata çıkarıldıkları ve hücrelere yerleştirildikleri anlaşıyordu. Acaba kimlerdi bunlar? Eski tutuklulardan mıydı, yoksa yeni mi tutuklanmışlardı? İşkencehaneden mi getirildiler? Hemen arkalarından bizim kahraman yüzbaşı, Adli Müşavir Ahmet Beyazıt, doktor ve tanımadığım bir subay da merdivenden yukarı çıktılar. Konuşmalarla kulak verdim. İlk konuşan, Adli müşavir Ahmet Beyazıt'tı. Çok hafif çıkmasına rağmen sesinden tanıdım. Ahmet Beyazıt'ın sorularına cevap veren de, M.Hayri Durmuş'tu. Konuşmalardan durum anlaşıldı. Dördüncü kata çıkarılanlar Ölüm orucuna giden tutuklu arkadaşlarımız. Hayri Durmuş'un, sesinin tonundan ve titrekliğinden ve kesik kesik konuşmasından, halsizliği anlaşıyordu. Adli müşavirin, ölüm orucunu bırakmaları ve tedaviyi kabul etmeleri yolundaki istemine, "Biz ölüm orucunun yirminci günündeyiz, devam da edeceğiz. Biz esir değiliz, görüş ve düşüncelerimizden de taviz vermeyiz. Görüş ve düşüncelerimizin tersine tavır koymamız da bizden istenemez. Suçluysak buna mahkeme karar verir. Eğer bağımsız mahkeme varsa, biz orada hesaplaşırız. Ceza verilirse, cezamızı rahatlıkla çekeriz. Ama, biz insanız... Bize ve arkadaşlarımıza insanca muamele yapılmalı... Aç bırakılıyor herkes, hergün işkence yapılıyor. Beş yüze yakın arkadaşımız, üç aydan beri hücrelerdedir. Arkadaşlarımıza askeri eğitim yaptırılıyor. Onlar Asker değiller. Biz bunları kabul etmedik.

Bunlar kaldırılıncaya kadar devam edeceğiz" şeklinde, yiğitçe cevap verdi ve istemini red etti. Adli müşavir, "hücreden bahsediyorsun, hani kim hücrededir" deyince, Hayri, sesini biraz daha yükselterek "görmüyorsunuz bizde hücredeyiz" diye sert bir karşılık verdi kendisine.

Hukuk Fakültesini bitirmiş, Haklıdan yana olacağına, Hukukun üstünlüğü ilkesine, insan hak ve temel özgürlüklerine, daimi saygılı olacağına, hiç bir etki altında kalmayacağına ve doğruluktan ayrılmayacağına dair kurul huzurunda yemin etmiş, uzun süre avukatlık yapmış bir hukukçunun, bu derece çirkef tavır içine gireceğini, görülen ve yaşanan gerçekleri bu derece haysiyetsizce gizleyeceğini ve şövenizm uğruna, bu düzeyde basitleşeceğini düşünemezdim. Yanılmışım, yanlışlığımı sayın Adli Müşavir davranışı ile gösterdi. Hele Hayri Durmuş'un "görmüyorsun, bizde hücredeyiz" belirlmesine karşı söyledikleri, gerçekten -birakalım hukukçuluğu- insanım diyen bir kişi için utandırıcı idi. Ceza evine belki ön defa gelmiş ve eğitim alanlarındaki dayaklamaları izlemiş olması yanında, şu anda hücrede, hücrede bulunan insanlarla konuşuyor. Ve dördüncü kata çıkıncaya kadar bir sürü hücrenin önünden geçti ve hücrede kalan birçok tutukluyu da gördü. Bu durumda bir hukukçunun, "Siz hücrede değilsiniz, koğuştasınız. Burası hücre değil koğuştur. Hiç kimse hücrede değildir. Yapılanlar işkence değil, disiplin gereği uygulamalardır. Eğitim yapılacak. Atatürk ilkelerini öğreneceksiniz. Her gün andımız da okunacak. Okunmazsa kurallara karşı çıkılmış olur, ceza verilmesi de doğaldır. Size ayrılan iâşe bu kadardır. Babanızın evinde değilsiniz, fazlası olmaz, bunlar işkence değildir" şeklinde açıklamada bulunması ve belirleme yapması gerçekten çok acıydı. Hukukçuluğumdan utandım ve hukuka olan saygımı yitirdim. Sayın Adli müşavire göre, bu dayaklamalar, elden ayaktan asmalar, boklu suda zorla banyo yaptırmalar, sigaranın, sabunun, okumanın, yazmanın yasaklanması, kişinin pisliğe ve sefalete mahkum edilmesi, dört saat ayakta bekleterek marşlar söyletilmesi, istemediği şeylerin kendisine zorla yaptırılması, anaya, babaya, karıya, kaynanaya küfürler, gayri ahlaki davranışlar ve onur kırıcı hakaretler işkence ve baskı değildir. Bunlar cezaevi disiplini gereği düşünülen cezai uygulamalardır. Söylediğinin bırakalım mantık kurallarına aykırı-

lığını, Askeri yargı ve askeri cezaevi için geçerli yasa ve yönetmelik hükümlerine de terstir.

Konuşmalara bilahare doktor da katıldı. Doktor ölüm orucuna giden tutuklularla tek tek konuştu. Tüm tutuklular doktorun, "ölüm orucunu bırakmaları ve tedaviyi kabul etmeleri" yolundaki istemini red ettiler ve diğer sorduklarına da cevap vermediler. Bilahare, Adli müşavir yüksek sesle bütün tutuklulara yüksek sesle tedavi olup olmayacaklarını, tekrar sordu. Tutukluların, bu soruya karşı, "hayır" diye topluca cevap vermeleri üzerine Adli müşavir, "layık olduğunuzu size yapıyorlar. Biz de layık olduğunuzu size yapacağız" dedi. Merdivenlerden topluca aşağı indiklerini gördüm. Sinirli idi ve hınçlıydı. Bu nedenle merdivenleri koşarak iniyordu.

Yüzbaşı doğru söylüyormuş. Cezaevindeki uygulamaları Kenan Evren, Kolordu komutanı bildiği gibi, Savcılar ve yargıçlar da biliyormuş. Adli müşavirin belirlemeleri her şeyi doğruladı.

O gece Hayri ve diğer arkadaşlarla konuştum. İddianameleri tebliğ edilmiş kendilerine. Sadece, bir iddianame vermişler tüm arkadaşlar için. Duruşmada 12/nisan/1981 günü yapılacaktı. Benim içeri alınışım da kendilerini üzmişti. "Mahmuğu kaçırdılar, sizi de içeri alacaklarını ve bizleri savunmasız bırakacaklarını biliyorduk. Bizim sorgularımız ve davamız bitmeden de sizi bırakacaklarını zannetmiyoruz" diyerek görüşünü belirledi Hayri. İddianamede belirtilen suçlar ve gösterilen sevk maddelerinin hukuksal yanını sordu. Kendisine, bu hususta açıklama yaptım. Hasan Hüseyin Karakuş ve diğer arkadaşlar da bu konuda bazı açıklamalar istedi. Onu da açıkladım. Zeki Yılmaz'da aralarında vardı. Ona da durumu anlattım. Kararın bana tebliğ edildiğini, gerekli şerhi vererek mahkemeye iade ettiğimi, temyiz dilekçesini daha önce verdiğimi ve gerekçeli layihayı da hazırlayıp yazıhanede bıraktığımı, arkadaşların vereceklerini, kararının kesinkes bozulacağını genişçe izah ettim.

Bu arada Celal Paydaş'la konuştular. Ahinet Türk'ten ve Mustafa Kılıç'tan durumlarını sordular. Bir süre de onlarla sohbet ettiler. Bu konuşmalar geç vakitlere kadar sürdü. Hayri en son, "biz ölüm orucuna devamla kararlıyız. Arkadaşlar üzerindeki bu

baskıyı kaldırmaya kararlıyız" dedikten sonra, benden cezaevindeki bir haftalık orucun ve bilahare geliştirdikleri direnişin tepkisinin sordu. Moralleri bozulmasın diye, olumlu olduğunu ilk bir haftalık ihtar orucu ve ondan sonra geliştirilecek ölüm orucu ile ilgili basına, demokratik kuruluşlara ve siyasi kuruluşlara gerekli bilginin verildiğini ve duyurunun yapıldığını söyledim. Gerçekten de yapılmıştı ve bu hususu mehkemede de dillendirmiş ve tartışmaya sunmuştuk. Savcı ilede, önceleri belirlediğim gibi, tartışmada yapmışık.

Konuşmamızın kesilmesi ile hücre sessizliğe gömüldü. Arkadaşlarda uyudular. Zaten konuşmalarından anlaşıyordu, halsizlerdi. Fazla konuşturupta takatlarını kırmamak gerekirdi. Ben uyuyamıyordum. Battaniyemin üzerine uzanmış düşünüyordum. Arkadaşların durumu, yapılan baskılar, yiğit insanların gide gide tükenişi ve buna karşı Avukatlıktan gelme, hukukçu bir adli müşavirin, insanlık ve hukuk dışı davranışı beynini uğraştırıyor ve yüreğini taşıyordu. Gece 01 sıralarında dördüncü kattaki ölüm orucunda bulunan arkadaşlardan biri, "Ay !.. Ay!.. Gardiyan" diye bağırmaya başladı. Sesi kesilmedi, devamlı bağırıyordu. Bende "Gardiyan" diye bağırmaya başladım. Bu arada Hayri'ye seslendim ve bu arkadaşın kim olduğunu ve ne yapmamız gerektiğini sordum. Hayri "Bizim arkadaşır. Yapılacak bir şey yok, önemli değildir" dedi. Bağran Ali Ereğ'ti. Sabaha kadar inledi durdu. Bu sızlanmalar karşısında yatmam mümkün değildi. Zuladaki sigaramı bu ızdırab içinde sabaha kadar bitirdim.

Moralim bozuktu. Sabah çorbası dağılıyordu. Ali hala inliyordu ve hala ızdırab içindeydi. Bu durumda çorba içmek bile zor geliyordu insana. Gardiyan, bilgi vermiş olacak ki, yüzbaşı ve tecrit çavuşu geldiler. Yüzbaşı, Ali Ereğ'le bir süre konuştu. Bilahare çavuş indi ve süratle uzaklaştı. Kısa bir süre sonra, iki askerle birlikte tekrar yukarı çıktılar. Yüzbaşı bu müddet içinde Ali ile konuşmasını sürdürüyordu. Devamlı olarak "kabul ediyormusun?" diye soruyordu kendisine. Ali'nin bu soruya ne cevap verdiğini, sesi çok hafif çıktığı için anlamadım. Ali, çavuşla gelen iki asker tarafından battaniye içinde merdivenlerden indirilerek götürüldü. Diğerleri ikinci saatlerinde alındılar.

Saat on sıralarında aüzbaşı tekrar geldi. Birinci kattakilerin

sınavını yaptı. Ahmet Türk ve Celal Paydaş andımızı eksiksiz okudular. Mustafa Kılıç, heyecandan olsa gerek, eksik okudu. Yüzbaşı "olmaz.. olmaz.. tam öğreneceksin, ben ihtiyar falan anlamam. Babama da acımam" deyince, Mustafa Kılıç, "ihtiyarlığından unuttuğunu" söyleyerek andı tekrarladı. Bu kez tam okudu. Sınavdan geçirilen iki kişi Türkçe bilmiyordu. Türkçe bilmediklerini söylemelerine rağmen, yüzbaşı andı okumalarında ısrar ediyordu. Ki, bunlardan birisi "Türküm. Beyrağım... çocuklar" der demez yüzbaşı kızdı ve "ulan siz Türksünüz, Türkoğlu Türksünüz, bunu öğreneceksiniz" diyerek Türk şövenizminin, bağnazlığının örneğini gösterdi.

Sınav bitmişti. Sonuçtan memnun yüzbaşı. Gardiyanlara "bu iki kişi hariç diğerlerini ikinci kata çıkaracaksınız" emrini verdi. Dışta tuttuğu iki kişi, türkçe bilmeyen ve andı okuyamıyan, iki kürt arkadaşı. Bilahare tanıdım. Bunlar baba oğuldu. Baba altmış yaşlarındaydı. Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıç'ın ikinci kata çıkarılması, benim zemin kata indirilmem demekti. Bunları üçüncü kata çıkarsalardı endişe duymazdım. Düşündüğüm ve endişem doğruduydu. Yüzbaşı ismimle beni çağırdı. Ayağa kalktım. "Andımızı oku" dedi. Sonucun değişmeyeceğini bildiğim için, söylediğini duymaz gibi oldum ve cevap vermedim. Zaten ismimi söylediğinde paltomu ve eşyayı elime alarak ayağa kalkmıştım. Vereceği emir belli idi ve verdide bu emri. "Şerafetin Kaya zemin kata (birinci kata) alınacak, çıkarın". Gardiyanlar gelmeden, tuvalette saklı bulunan Yankı dergisini alarak paltomun koluna soktum. Gardiyanın arkasına takılarak banyolu odama indim.

Akşama kadar üç ziyaretçim oldu. Üç kez dayak yedim ve iki kerede banyoya sokuldum. Koğuştan getirilen beş kişinin de zemin kat koridorunda, dayaktan geçirilmesini seyrettim. Kırk yaşlarındaki bir köylünün çıplak vücuduna vurulan zincirlerin verdiği acı karşısında "Oy bavooo .. Oy bavooo" diye sızlanması nedeniyle ilk kez gözlerim doldu, yüreğim sıkıştı, ağlar gibi oldum. Fakat ağlayamadım. Bu işkenceler, bu baskılar, bu zulüm karşısında bir şey yapamamak, bağırmamak en büyük işkence. Hergün ölüp, yeniden dirilmek ve yeniden ölüm acısı çekmek bu işte. Ben bu ızdırıp içinde iken, hücremin önünde sırtını demir parmak-

lıklara dayamış bu iğrenç manzarayı kılı kıpırdamadan seyreden gardiyan da, "Yazıksın ihtiyar. Yüzbaşı ile konuşurken bağırarak konuşmalısın. adamı burda sikerler" diye tehditle karışık nasihat veriyordu bana.

Bu hücrede beş günümü tamamladım. Her gün en azından iki defa banyoya sokuldum ve her gün muhakkak en azından üç ziyaretçim oldu ve her seferinde de hakarete uğradım ve bunlardan dayak yedim. Beşinci günümün akşamında yanımdaki hücreye dokuz kişi getirdiler. Yeni tutukluların geldiği bir saat öncesinden belliydi. Çünkü ara salonda "hoşgeldin" muamelesi vardı. Askerler andımızı okurken patlayan copların sesi ve tutukluların bağırıltıları, hücremden duyuluyordu. Yanımdaki hücreye bırakılanlar ile bir ara konuşma fırsatı buldum. Ali, Ensari ve arkadaşları imiş. Bir gün evvel mahkemeye çıkmışlar ve tutuklanmışlar. Nurettin Yılmaz'ın durumunu sordum. Serbest bırakıldığını söylediler. Bu sevindirici idi benim için. Cezaevindeki durumu yakından biliyordu. Çıkınca gereken çalışmayı yapacağı ve dünya kamusuna durumu yansıtacağı inancındaydım. Ben onlara "hoşgeldin" dediklerini biliyordum, çünkü hem cop seslerini, hem de onların bağırıltılarını duymuştum. Buna rağmen kendilerinden bu muamelenin yapıp yapılmadığını sordum. O iğrenç uygulamanın kendilerine yapıldığını söylediler.

Biz bu konuşmayı sürdürürken kat gardiyanı ve üç asker içeri girdiler. "yeni gelenler bunlar mı?" diye sordu askerin biri. Gardiyan "bunlardır" deyince, küfürler savurarak saldırdılar hücreye, Tek tek hepsinin ellerini copladıktan sonra, sıra bana geldi. Artık olmuştuk dayak tahtası. Çare yok, ısrara meydan vermeden, uzattık elimizi. Nasibimiz olan beş altı cop, dayaktan şişmiş ve morarmış elimizde patladı. Dayak faslından sonra gardiyan bunlara istiklal marşını ve andımızı kalem kağıt vererek yazdırdı. Daha ellerinizin sızısı geçmeden, kanımca zorlanarak bu marşı ve türklük andını yazdılar. Gardiyan kendilerine "bu yarına kadar ezberlenecek" dediği için gece geç vakitlere kadar Türklük andını ve İstiklal marşını ezberlemek için uğraşıp durdular.

Bu arkadaşların tutuklanmaları beni üzdü. İstemezdim cezaevine gelmelerini. Ali ve yiğit arkadaşlarının işkencehanedeki deneyişlerine yakından tanık olmuşum. Ama tutuklandılar. On-

ların yanımdaki bir hücrede olmaları, moralimi yükselttiği gibi, sigara sahibi de oldum. Bu arkadaşların sigaralarını almamışlar. Sigarasız olduğumu da biliyorlardı. Gardiyanın marşları yazdınp ayrılışından sonra, bir paket samsun sigarası ve bir kutu kibriti bana iletiler. Ve ben bu boklu hücrede sigaramı içerek sabahladım. Havanın soğuk olmasına ve üşümeme rağmen palto-
mun altında nefesimle ısınarak sabah şafağı ile uykuya geçtim. Uyandığımda çorba dağıtılıyordu.

Saat sekiz sıralarında, "Herkes elbiselerini alsın hamam gidecek" dendi. Eşyalarımızı almamız da söylenmişti. Eşyalarımızı alarak çıktık. Biz ara salonda beklerken, iki kişi, zemin kat koridorunu temizlemekle görevlendirildi. Her zaman olduğu gibi, bu koridor yine kanalizasyon suyu ile dolmuştu. Temizlik işlemi biter bitmez Cezaevinin banyo kısmına alındık. İki saat kadar burada bekletildik. "Geç farkettilik taşın sert olduğunu" misali, bizde geç anladık, banyonun ne demek olduğunu. Bitlenme varmış cezaevinde. Gerçekten de vardı. Elimizi nereye atsak, rahatlıkla bit bulabilirdik. Kendileri açısından da tehlikeli olmaya başlamış, bu bitlenme ve doğan bulaşıcı hastalık mikrob-u. Çavuş "Ulan namussuzlar sizin yüzünüzden biz de hastalanacağız" diyerek, soyunmanızı " emretti. Hepimiz soyunduk ve hamam kısmına alındık. Herkes çırpılıyordu. Banyoda özel hazırlanmış ilaç vardı. Herkes bu ilaçtan sürünecekti. Sırayla ilaçlandık ve banyo yapmak için kurnaların başına oturduk. Suyun gelmesini bekliyorduk. Aradan bir saat kadar bir zaman geçti. Önce ılık bir su geldi. Herkes tasını daldırdı kurnalara. Daha birer tas su dökmeden ılık suyun yerini soğuk su aldı. Başımı sabunlamış ve su dökmek üzere iken sular kesildi. Bir tas su daha dökemedim başıma. Yarı sabunlu, suyun gelmesini beklerken, çavuş, "Tamam banyo bitti herkes giyinsin" dedi. Hamamı terkettik ve elbiselerimizi öylece giyindik. Bu arada, Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıç, bu uygulamalar karşısında şaşkın durumdaydılar. Böyle bir durumla karşılaşacaklarını düşünmemişler. Ankara'da kalma durumlarının olduğunu, ancak davanın erken bitmesini temin açısından kendilerinin buraya nakil için zorlama yaptıklarını söylüyorlardı. Üzüntülerinin ağırlığı da, duydukları bu pişmanlıktan kaynaklanıyordu.

Dönüşümüzde, tekrar evvelce kaldığımız hücrelere alındık. Her taraf ilaç kokuyordu. Hücrelere vurulan ilaç neyse, olduğu gibi zemin kat hücrelerine sinmiş ve sanki yuvalanmıştı. Boğulmamak mümkün değildi. İçeri girer girmez genzlerimiz doldu ve öksürmeye başladık. Bu durumu farketmiş olacaklar ki, bizleri bu hücrelerden alarak, üçüncü kata çıkardılar. Paydaş'lar da ikinci kattan üçüncü kata alındı. Ali'leri 8 kişi olarak bir hücreye, Paydaşları da ikişer ikişer birer hücreye bıraktılar. Ben yalnız tek hücreye bırakıldım. Hücrede iki battaniye vardı. Buna çok sevindim. Hücre zemin kattaki ve ikinci kattaki hücrelere nazaran biraz daha sıcaktı. Gece gardiyan gelip üzerimdeki battaniyeyi almasa idi, rahat bir uyku çekecektim. Sevincim kursağımda kaldı, alamadım battaniye ile örtünerek yatmanın zevkini.

Sabah çorbaları dağıtıldığı sıra, yeni tutuklular geldi. Bunlar koğuşlardan getirilen tutuklulardı. Yemekten sonra bunları çırılçıplak Zemin kat koridoruna çıkardılar. Zemin kat koridoru yine suyla doluydu. Suyu yatırılan bu tutuklular "infaz mangası" denen bir gurub asker tarafından evire çevire dövüldüler. Vurulan cop darbelerinden ötürü tüm bedenleri kırmızıya bulandı. Bu durumdayken, üzerlerine tenekelerle su döktüler. Suyun dökülüşü ile bu arkadaşların naraları ortalığı kapladı. Bağırılarından anlaşıldığı gibi, bilahare sordum ve öğrendim, üzerlerine dökülen su tuzlu suymuş. Bağırınaların nedeni de tuzlu suyun, vurulan darbeler sonucu vücutlarında meydana gelen yaraları yakması imiş. Bu tutukluların duydukları bu acı nedenle tepinmeleri biter bitmez dayak başladı. Bu kez "infaz mangası" tokat ve yumrukla girişti tutuklulara. Vurulan yumrukların etkisi ile düşüp kalkıyorlardı. Bu dayaklananlardan biri, Avukatlığımı yaptığım Davut Öcal'dı. Karın boşluğuna vurulan yumruk nedeniyle elini böğrüne koyarak yere yıkıldı ve kalkamadı. Kıvranıp duruyordu yerde, nefes alamıyordu. Askerler üzerine su dökerek ve tekmeleyerek kendisini yerden kaldırmaya çalışıyorlardı. Bu halde dahi işkencelerine devam etmeleri, bu insanların ne denli şartlandıklarını ve hunharlaştıklarını gösteriyordu.

Akşam yemeğinden sonra sayım yapıldı. Hazırlık hücresi onbaşısı "hazırlan, sayımdan sonra aşağı ineceksin" deyince, ben hazırlanmaya başladım. Bu onbaşı bugüne kadar yoktu. Bugün yeni

görüldü. Kendisi bundan böyle, onbaşı olarak, hazırlık hücrelerinde çalışacağını söylemişti. Hemde, galiz küfürler yaparak. Hazırlandım. Bu kez bir kurnazlık yapmak niyetindeydim, battaniyemi de birlikte götürecektim. Bu nedenle çamaşırlarımı ve paltomu battaniyenin içine bırakarak balyaladım.. Öyle alıp inecektim aşağı kata, yani zemin kata.

Aradan bir saat kadar zaman geçti, gelmediler. Bu arada Ali'lerle konuştum. Gözaltında iken, yemek duası, andın okunması, istiklal marşının ve diğer şüirlerin ezberlenmesine karşı tavır koyma kararında idik. Birlikte cezaevine gideceğimiz inancındaydık o zaman. Kararımız; "cezaevinin şartlarına göre, gerekli değerlendirme yapıldıktan sonra tavır koyulması" yolundaydı. Bu durumu sordum kendilerinden, "şimdilik kurallara uyacaklarını, koşullara gittikten sonra edinecekleri izlenime göre değerlendirme yapacaklarını, benim de böyle hareket etmemde yarar olduğunu söylediler". Tutukluluk kararına itiraz yönünden bilgi aldılar. Bu arada Celal Paydaş'ta, adımla bana seslendi ve tutukluluk kararına itirazla ilgili, Askeri mahkemelerdeki usulü durumun ne olduğunu sordu. Celal Paydaş'ın ismini söylemesi üzerine, benim hücrede olduğumu öğrenen Davut Öcal "Şeref abi!.. Şeref abi..." diye bağırmaya başladı. Çağrısını cevapladım ve durumunu sordum. "Ruşen Arslan ile aynı koşu da olduklarını ve beni çok merak ettiklerini, Kendisinin de PKK Diyarbakır gurubu içine alındığını ve iddianamenin kendisine tebliğ edildiğini, koşu da durumlarının hiç iyi olmadığını" söyledi. Konuşmamız bitmişti ki, kat gardiyanı, nöbetçi çavuş ve onbaşı. "ulan eşşekoğlu eşşekler konuşuyorsunuz.. Şimdi ağlattım ananızı, itoğlu itler" diye küfürlerle girdiler içeri. Doğrudan doğru benim hücreme girdiler. Hepsinin elinde kalın kalın sopalar vardı. Beni yere yatırdılar. Demir parmaklıklardan dışarı çıkardıkları ayak tabanlarıma, sayamadığım kadar sopa vurdular. Kendimden geçer gibi, oldum ve bir zaman sonra ayağımın altına vurulan sopaların acısını duymaz oldum. Baygın değildim. Askerlerin yüzündeki vahşi görünümü, duydukları hınçla sopayı kaldırıp indirişlerini, rahatlıkla görüyor ve izliyordum. Çavuş su dolu fıçıyı üstüme boşalttı. Şoke olmuştum. Sopalamayı bıraktıklarında ayaklarım uyuşmuştu, demir parmaklıktan çıkaramıyordum. Kat gardiyanı

ayaklarımı, demir parmaklıkların arasından çekip çıkardı ve eşyalarımı alıp dışarı çıkmamı söyledi. Kalkamıyordum, ayaklarım yere basamıyordum. Tekmeleyip kaldırmaya çalışıyordu onbaşı, Bu arada çavuşta çektiğim bu ızdırap yetmiyormuş gibi, coplamak için ellerimi uzatmamı istedi. Uzatmadığım için, copla, kollarıma, saklamaya çalıştığım ellerime, omuzuma devamlı vuruyordu. Haşat olmuştum. Beni bu durumda bırakıp gittiler. Yalnız gardiyan kaldı. Yavaş yavaş doğrulmaya çalıştım, bir iki kere denedim ve sonradan yere basabildim. Toparladığım ve battaniyenin içinde balyaladığım eşyalarımı alarak hücreden çıktım ve gardiyanın arkasından aksaya aksaya ve ızdırap içinde yürümeye başladım.

İkinci katın onuncu hücresindeydim. Banyolu hücre idi burası da. Yaş elbiselerimi çıkardım. Kolt pantolonumu giydim. Hücresinin sedir kısmına battaniyemi serdim ve üzerine uzandım. Ayaklarımın altı ateş gibi yanıyordu. Acısı dinmek bilmiyordu. Demir parmaklıklara sürmem, beton duvarda ağır ağır gezdirmem çare etmiyordu, dindirmiyordu sızısını. Bu oyun yüzbaşının oyunu idi. Hazırlanmam ve aşağıya indirilmem söylenmesine rağmen, indirilmemiştin ve hücremde tutulmuştum. Dayaklanmam planlanmıştı. Bunun içinde bir bahane gerekiyordu. Hücredekilerin, kat kapıları kapandıktan sonra, kendi aralarında konuştuklarını çok iyi biliyorlardı. Benim konuşacağım da açıldı. Dedikleri oldu ve bahane doğdu ve ben de ciddi biçimde dayaktan geçirildim. Herkesin konuşmasına rağmen, sadece benim hücreme gelinmesi ve sadece benim dayaklanmam da, bunun evvelden planlandığını ve dediğim biçimde oyun tezgahlandığını açıkça gösteriyordu. Zaten ben eşyalarımı alıp ara salona gardiyanın arkasında çıktığımda, yüzbaşı eşofmanlı olarak, salondaki gardiyan masasında oturuyordu. Benim aksayarak ve inliyerek merdivenlerden inişim çok hoşuna gitmiş olacak ki, arkamdan "bizde acıma yok" diyerek iğrenç bir kahkaha attı.

Bu gece perde kapandı diyordum kendi kendime. Sabahleyim neler olacağını, neler olabileceğini ve ne gibi bir işleme tabi tutulacağımı düşünüyordum. Yanılmışım, adamlar yaptıklarını yeterli görmemiş olacaklar ki, ikinci kat onuncu hücreye girişimden yarım saat kadar sonra tekrar geldiler. Yüzbaşı da onlarla birlik-

teydi. Battaniyemin üzerinde uzanmış durumdaydım ve yüzüm duvara dönüktü. Bakmak istemiyordum kendilerine. Yüzbaşı devamlı konuşuyordu. "Ben kurallara uymayanı affetmem. Bilmiyorsun konuşmak yasaktır. Biz adamı böyle sikeriz. Biz Türkler böyleyiz. Türk askeri, Türk Mehmetçığı komünistleri, baş kaldıran kürtleri kolay kolay affetmez. Bunun için kimseye acımaz... acımayız". Ne dinleyecek ve ne de söylediklerine cevap verecek halim vardı. Çok ızdırap çekiyordum. Başlangıçta tabanımı saran ateş, bütün vücuduma yayılmıştı. Bu nedenle yerimden bile kıpırdamadım. İçeri giren onbaşı ve gardiyan beni kollarımdan tutarak kaldırdılar. Yüzbaşının işareti üzerine ceketimi, gömleğimi ve fanilamı üzerimden çıkardılar. Üzerimde kot pantolonum vardı. O halde beni hücrenin zemininde bulunan bir kanalizasyon suyunun içine bırakıverdiler. On dakika kadar beni suyun içinde yuvarlayıp durdular. Yine orkestra şefi yüzbaşının işaretiyle beni olduğu gibi bırakarak dışarı çıktılar. Diz üstü doğruldum ve duvara tutunarak ayağa kalktım. Hem acıdan, hem soğuk suyun etkisinden ve hem de asap bozukluğundan titreyip duruyordum. Daha suyun içinden çıkmamıştım ki, üzerime fıçıyla su dökülmeye başladı. Hiç bir şeye değil buna sevindim. Hiç olmazsa pislikler temizlenmiş olurdu. İki fıçı su döktüler üzerime. Pantolonumu çıkarıp çamaşırlarımı değiştirip eşorfanımı giydikten sonra, kendimden geçmiş olacağım ki, Davut Öcal'ın da zemin kata indirildiğini ve aynı biçimde dayaklandığını ve banyoya sokulduğunu görmediğim gibi, bağırtı seslerini de duymamışım. Bunu iki gün sonra Davutla yan yana olan hücrelere geldiğimizde, Davuttan dinledim.

Sabahı zor getirmiştım. Ayaklarımın altı kabarmış, patlamış ve bacaklarım şişmişti. Beynim zonkluyordu baş ağrısından. Vücudum ateş içindeydi. Verilen sabah çorbasını içemedim. İştah denen nesne kalmamıştı. Bu durumda iken verilen emir üzerine bu hücreden alındım ve zemin kata indirildim. Battaniyemi de almışlardı. Zemin katın beş no'lu hücresinde bırakıldım. Benden sonra bir kaç kişi daha indirildi aşağı. Kendime geldiğimde, Davut Öcal'ın da dört numaralı banyolu hücreye konulduğunu öğrendim. Aynı günün gecesiydi duvarı eliyle vurdu ve bana yapılanların onun benimle konuşmasından kaynaklandığı düşüncesinde olsa

gerek, benden özür diledi.

Bu hücrede on günü aşkın bir zaman kaldım. Bu zaman zarfında, turnağımla duvara çizdiğim çeteleleri saydığımda anladım, otuz iki defa bana bu boklu suda banyo yaptırılmış. Picamalarım, eşorfanlarım, kilotlarım, gömleklerim ve fanıllarım hepsi bok içindiydi. Bu hücreden çıkarıldığım günden bir gün evvel, üzerimde pantolon, gömlek ve ceket vardı. Başka giysim yoktu. Tek yaşam dayanağı, üzerimden çıkarmadığım paltomdu. Hücredeki malzemem de, tabağı, kaşığı, su kabı ve yarısı pisliğe bulanmış ve ıslanmış battaniyemdi. Ki battaniyemin kuru kısmı üzerinde yarım yamalak oturabiliyordum. Bu zaman zarfında, yirmi kadar tutuklunun, zemin koridorunda döğülüştünü, ıslatılışlarını ve ayaklarından üst kat salon demirleri ile kat kapısı demirine bağlanan ipte asılışlarını ve bu durumda iken dayaklandıklarını, sahnelenen bu vahşeti izledim. Zalim, işkenceci rolündeki aktörleri ve bunların yaptıklarından zevklenişlerini, insanlığa, geçmişlerine ve geleceklerine lanetler yağdırarak gözledim.

Bu hücreye inişimin üçüncü veya dördüncü günü idi. Yüzbaşı, iki binbaşı ve doktor geldiler. Arkalarında yedi sekiz kadar da asker vardı. Yüzbaşı, beni, binbaşılara "İşte vatan hainlerinin Avukatlığını yapan, Avukat Şerafettin Kaya budur" diye takdim etti. Bu takdim üzerine iki binbaşı, kinle baktılar bana ve bir süre söylediler. Ki içlerinden biri, "vallahı acımamak lazım bu kürtlere, bu namussuzları zamanında kesmek gerekirdi" diyerek açıkça kurasındaki kinini kustu. Yüzbaşının emri üzerine kapıyı açarak içeri girdi askerler. Vurmalarına gerek yoktu, "soyun" deselerdi, hemen soyunacaktım. Beni coplayarak, vurarak ve patakliyerek soyundurdular. Kendileri de batmıştı pisliğin içine. Zaten genelde ruhsal pislik içindeydiler. Bu kez benim yoğrulduğum boklu suda onlar da nasiplerini aldılar. Çırpınışımla sıçrayan sular, onların da yüzlerine gözlerine bulaşıyordu. Benim suyun içine yatışım, bokların şampuan diye üzerine sıvanışı binbaşılara tatmin etmiş olacak ki, çırpınışımla kahkahalarla gülüyorlardı. "Giyin" emri ile doğruldum. Bu zevat yanımdaki hücrenin önüne gittiler. Bu kez orada Davut Öcal'a yaptırılan banyo sahnesini izlemeye başladılar. Elimle üstümdeki kaba pslükleri temizlemeye çalışıyordum. Bu temizliğimi sürdürürken doktor ve binbaşı benim hücremin önüne

geldiler. Doktorun yüzündeki mutlu tebessümü unutmam mümkün değildir. Sinirlerim kabardı ve yüreğim gerçekten sıkıştı. Beynim bulutlandı. "Ulan, madem ikide bir bu suya sokuluyorum, en iyisi hiç çıkmayayım daha iyi olur. Ölmek daha iyidir" dedim kendi kendime ve olduğu gibi suyun içine oturdum. Yüzümü de kapıya doğru döndüm ve doktorun gözlerinin içine içine bakmaya başladım. Ama, doktor yine tebessüm ediyordu. Neye karar verdiğimi, o da, yüzbaşı da anladı. Ki yüzbaşı ben suya girip oturduğumda "Biz zateñ ölmeni istiyoruz. Zaten bunun için sana bunu yaptırıyoruz. Sen ölürsen, sayın doktorum rahatlıkla bir zatüriye raporu verir. Öyle değil mi doktor? ". demişti ve doktor da, yüzbaşının bu belirlemesine karşı, başıyla "evet" işareti yapmıştı.

Sudan çıkmamaya kararlıydım. Binbaşılar, yüzbaşı, doktor, erler ve gardiyan çekilip gitmişlerdi. Kapı da kapatılmış ve sürgülenmişti. Hava soğuktu, su soğuktu, fakat ben hırshydım ve vücudum ateş içindeydi. Aradan bir saat kadar bir zaman geçti. Kapı açıldı, içeriye yazıcılar ellerinde bazı belgelerle geldiler. Gardiyan da onlarla birlikte idi. Kat kapısının iç bölümünde durdular ve yazıcı elindeki listeden bazı isimleri okumaya başladı. Celal Paydaş'ın ve Mustafa Kılıç'ın da ismi okundu, birinci kat hücrelerinden de bir kaç kişinin ismi söylendi. İsmi okunduğu hücreye giderken, benim hücremin önünden geçtiler. Ben halen suyun içinde idim ve oturuyordum, çırılçıplaktım. Yazıcılar benim bu durumuma kahkaha ile gülerken, diğer gardiyanlara nazaran, biraz daha yumuşak tavırlı olan, tank şapkalı gardiyan gelip hücremin önünde durdu ve "İhtiyar sen avukat adamsın. Benden daha iyi bilirsin, senin ölmene kimse üzülmez. Devamlı kalacak değilsin ya, kendini korumalısın... bugünün yarını da var" diye uyarıda bulundu.

Gardiyanın bu belirlemesi, kafamı allak bullak etti. Bunu dostça mı, yoksa bir oyun nedeni ile mi söyledi. İyi niyetinden kaynaklanmış olabilir bu uyarısı. Belki de, bilmeyerek böyle bir uyarıda bulundu. Ama söyledikleri yanlış değildi. Benim ölümüm bir şeyi çözmez. Belki duyulmaz bile. Hastahaneye alınırım, uzun süre orada tutulurum ve bilahare doktor "zatüriyeden ölmüştür" diye bir rapor verir, mesele kapanır. Cezaevindekiler de, bilmez neden öldüğümü. Ailem de anlayamaz. Kamunun, bu düzeyde, geçmiş

durumlara göre tepkisi ne olabilir. Beni cezalandıracak durumları da yok. Davaların bitimine kadar içerde tutacaklar, engelleyecekler savunuculuk yapmanı. O haldı, bir gün, uzak değil yakında, çıkmam, tahliye olmam olası. Bunun tarihsel hesabını yapmak, bunun teşhirini değerlendirmek gerekir. Evet doğrudur, bugünün yarını da var. Doğru korunmalıyım, sağ kalmanın ve dışarıya sağ çıkmanın hesabını yapmalıyım. Bir üç ay dahi dışarda sağ kalsam yeter, dedim kendi kendime ve kalkıp elbiselerimi, iyice temizleyerek giyiverdim. Yaş elbiselerim de kurumuştı. Kararlıydım, daha doğrusu, kararını verdim. Her şeyi göze alacak ve koşulları en iyi biçimde değerlendirerek sağ çıkmanın hesabını yapacaktım ve öylede yaptım.

Zemin katın beş nolu hücresinde bulunduğum günlerden bir gün, gece saat on iki sıralarında, üşümemek için hücremde tepiniyordum. Dalmıştım iyice, kapının açıldığını ve içeriye bir kısım insanın girdiğini duymadım ve görmedim. Tepinirken yüzüm duvara dönüktü. Kapı arkamda kalmıştı. Bir ara geriye döndüğümde, karşımda cezaevi müdürü Alaattin Bayer'i, yanında üç asteğmen, hücremin karşısında duvara yakın bir yerde ayakta dikilmiş bana baktıklarını gördüm. onbaşı ve gardiyanda, kapının önünde duruyorlardı. Binbaşı ile birlikte olan asteğmenlerden ikisi, dışarda iken bazı sorunlarını çözdiğüm, bana saygı duyan, demokrat tavırlı asteğmenlerdi. Cezaevi müdürü binbaşı, hücremin yakınına geldi ve içeriye elektrik fenerini tutarak baktı. Sarhoştı, ağzı alkol kokuyordu. Yüzüme bakarak "nasılsın" dedi. Yanıtlamadım sorusunu. "Seni bir ara yukarı kata çıkarınışıları. Halbuki burası senin için daha iyi" şeklindeki konuşmasını da sukut geçtim. Bu belirlemesi, benim zemin kat banyolu hücrelerine almışımın, sadece yüzbaşidan kaynaklanmadığını, bunun kararının başka yerden verildiğini doğruluyordu.

Sorularına cevap vermemem, iyimi oldu, kötü mü oldu bilmiyorum. Ancak tavrımın, binbaşının hoşuna gitmediği, bakışlarından anlaşıyordu. Diğer hücreleri gördükten sonra, dönerken, hücremin önünde durdu ve bana "Nasıl cezaevinde işkence yapılıyor mu?" diye bir soru yöneltti. Bu soruyu, beni alaya almak için sormuştu. Savcılık odasında, cezaevindeki durumu tartıştığımız-

da, Savcı Albay, cezaevi müdürüne telefon etmişti. Telefonda Ceza evi müdürüne "Bak yanımda bulunan Avukat Şerafettin Kaya, cezaevinde işkence yapılıyor diye bir dilekçe getirmiş ve bu konudada ısrar ediyor. Bu nedendir? Böyle bir durum var mı?" diye bir açıklama yapmıştı. Cezaevi müdürünün bugün bana yönelttiği soru o günkü telefon konuşmasından kaynaklanmakta ve "biz adamı böyle yaparız, böyle işkence yaparız" manasını taşımaktaydı. Çevreme bakındım, yüzüne baktım, alaylı bir gülüş kendisine fırlatarak, "sayende" dedim. Sarhoştı, anlamaz demiştim, ama anladı, ne demek istediğimi. Çünkü, dışarı çıkışlarında sonra, gelen gardiyan, başını bana sallıyarak, yarısı ıslanmış sadece üzerinde yarım yamalak oturabildiğim battaniye-yi aldı. Muhakkak binbaşı öyle istemiş.

Bundan sonraki gece, tekrar geldiler. Çamaşırlarımın üzerine oturmuş ve paltoma sarılmıştım. Kapının açılmasından ve konuşmalardan girenlerin kalabalık bir gurup olduğunu anladım. Yüzlerini görmemek ve uyur görünmek daha iyidir diye, paltomu başına çektim ve uyur durumuna geçtim. Seslerinden anımsadım. Gelenlerin arasında cezaevi müdürü binbaşı Alaattin Bayer'in dışında Adli Müşavir Ahmet Beyazıt ta vardı. Hücremin önünde bir süre beklediler. Dediğim gibi sesinden anımsadım, bu arada Adli Müşavir "Avukat burada Ha !.. durumu nasıl?" deyince, binbaşı, "Ne olacak, gayet iyi. Banyolu odaya vermişiz, hergün banyosunu yapıyor" şeklinde Adli müşavirin sorusunu yanıtladı. Arkasından da kahkaha koyverdiler.

Üçüncü katada çıktılar. Milletvekili arkadaşlarla uzun süre konuştular. Alayınası konuşmaları, kahkaha ile gülmeleri, kişiyi küçümser soruları ve belirlemelerinden, ne derece aşağılık duygusunun kölesi oldukları anlaşılıyordu. Sabık Devlet Bakanı Mustafa Kılıç'tan, sırf alay olsun diye, Anayasa, Ecevit iktidarı ve bugünkü uygulama ile ilgili görüşlerini sordular. Mataracı, Elçi ve İşgüzar ile ilgili soruşturma konusu olaylardan bahsederek kendisinden açıklama istediler. Amaçları, kişiyi küçük düşürmek ve onun ezilmişliği karşısında gülüp eğlenmekti. Mustafa Kılıç'ın ve diğer Milletvekili arkadaşların, konuşmalarından, tepki gösterdikleri anlaşılıyordu. Ancak ne söylediklerini bulduğum hücreden seçemedim.

Bu beş nolu hücreye inişimin onuncu gününü tamamladım. On birinci gününü geçiriyordum. Günlerden pazardı. Yüzbaşının, pazar günü cezaevine gelişi görülmemişti şimdiye kadar. Birden hücremin önünde belirdi. Saat on sıralarıydı. Yanında doktor da vardı. Boşuna değildi pazar günü gelişi, muhakkak bir şeyler olacaktı. Ama her şeye hazırdım. Elini tıkırdatmayı, alışkanlık edinmişti. Tıkırdatarak bir kaç dönüş yaptı yerinde ve birden bana dönerek "İstiklal Marşını şiir şeklinde oku" dedi. Anladım, bu hücrede son günümdü. Bu hücreden alınmama karar verilmişti. Sebep olarak ta, istiklal marşını okumam gösterilecekti. Okumasam, bilmiyorum desem, bir kaç gün daha ve belki de biraz daha fazla burada tutacak ve bir süre daha bana soğuk su banyosu yaptıracak ve dayaklatacaktı. Beni burada tutuşuna neden de, benim tavrımı gösterecekti. Biraz daha bu hücrede kalmam, bu şartlar altında burada kalışımın sürmesi, fizikman tükenişimi getirebilirdi. Bu nedenle fırsatları değerlendirmeliydim. Şövenizm ateşi ile yürekleri yanan bu canavar ve barbar insanların, kendilerini tatmin etmek için olsa da, her kötülüğü yapacakları açıktı. Bu nedenle, istemlerini yerine getirdim ve biraz durakladıktan sonra İstiklal Marşını okumaya başladım. Uzun süre, yapılan istiklal marşını okuma sınavlarını izlemiştim. Kaidesine göre okumak değil, yüksek sesle okumak hoşlarına gidiyordu bunların. Yüzlerce defa, binlerce defa okunmuştu, hücrede bulunduğum bu dönem içinde. Ezberlemiştim, ama tamamen ezberlediğimden emin değildim. Bir hatam olabilir. Ellerine imkan vermemek için ağır ağır ve yüksek sesle okumanın daha yararlı olacağını hesapladım ve onun için, çok yüksek sesle ve ağır ağır kelimeleri uzatarak okudum istiklal marşını. Mısraların sonunu ve arada bir kelimeleri uzattığımda, sonradan gelen mısrayı hatırlamaya çalışıyordum. Yararlıda oluyordu. Okumayı nefesim kesilinceye kadar sürdürdüm. Beğenilmişti okumam "aferin" aldığım gibi, on dakika sonrada ikinci kat ikinci hücreye çıkarıldım. Bir battaniye verdiler. Beton üzerine serilmiş bir santim kalınlığında içi çaput dolu şiltemsi şeyi, gardiyan başlangıçta almak istedi, ne düşündüyse, vazgeçti almadı.

Buda hücrede kaldı. Gardiyan çıkarken, benden ilk cezaevine gelirken alınan sigaralardan bir paket getireceğini söyledi. Si-

gara getirmedi, fakat bir kalıp sabun getirerek bana verdi. Bu daha geçerli idi benim için. Sabunu yalnız bana vermediler. Benimle birlikte kendilerine şiir okutturularak, ikinci kata çıkarılan diğer arkadaşlara da sabun dağıttılar. Akşam üstü bütün hücelere parasıyla bisküvit verildi. Kısmende ben aldım.

Oğle saatinde su geldi. Hücredeki lavabo çıkarılmıştı, ancak, musluk duruyordu. Soyundum ve musluğu açarak altına girdim. Suyun soğukluğu yanında, hava soğuktu. Ama, her şeye rağmen yıkanmalıyım. Pislikleri, üzerimden atmam icabedi-yordu. Bir kaç kere sabunlandım. Su ve sabun vücuduma değdikçe, cop, ve zincir yaraları sızlıyordu. Tüm sızılara ve havanın soğukluğuna karşın yıkandıktan sonra biraz rahatladım. İç çamaşırlarım tamamen pislenmişti. Pantolonumu ve gömlekle, ceketini giydim. Niyetimin çamaşırlarımı yıkamaktı. Ben bunun hazırlığı içinde iken sular kesildi. Su bidonunu da dolduramadım. İçinde bulunan iki üç litrelik suyla artık yarına kadar idare edecektik. Çamaşırları yıkamak ikinci güne kaldı.

Hücremde, parçalanmış bisküvi kutuları vardı. Bunları, şiltenin altına serdim. Ayrıca, hücrenin önünde, çöp kutusu olarak kullanılmak üzere iki mukavva kutu vardı. Bunların birisini de kutuyu katlayarak içeri aldım demir parmaklıkların arasından. Bunu yaparken, gardiyanın görmemesi için, gerekli dikkati sarfettim. İçeri aldığım kutuyu da açarak şiltenin altına yerleştirdim. Yatacağım yeri sağlamlaştırmaya çalışıyordum. İkinci günü çamaşırlarımı yıkadım. Kilotumun birini yıkadıktan sonra parçalayarak yaptığımı çamaşır ipini, su borusu ile demir parmaklığa bağlayarak, çamaşırlarımı bunun üzerine astım. Bu hücreyi devamlı kalacağım yer olarak görüyordum. Bu nedenle, hücrenin sağını solunu iyice temizledim ve ikinci günü akşamı, sağlıklı biçimde, hücreye yerleşmiş oldum. Bu işlerle meşgul olduğum için, yeni gelen kişilerin kimler olduğunu ve bunların hangi kata ve hangi hücelere de alındığını da öğrenemedim.

Gece, yanımdaki hücreye, asker elbiseli birini getirdiler. Manisa'da askerken alınıp getirilmiş. Bilahare, ismini de öğrendim: Süleyman Aras. Hiç türkçe bilmiyordu. Yeni askere alınmış ve sadece, türkçe iki cümle öğrenmiş. "Emret Komutanımmmm..." "Emredersin Komutanımmmm.." Söylenen her şeye verdiği cevap

yalnız bu iki sözcüklü cümlelerdi. Bunları da, yüksek sesle ve uzatarak söylerdi. Süleyman'ı bölüm çavuşu getirmişti. Kendisine, andı öğrenmesi gerektiğini söyledi ve kelime kelime söyleyerek, Süleyman'a söylediklerini tekrarlattı. İkinci günü, sabahtan akşama kadar bölüm çavuşu Süleyman'la uğraştı. Andı öğretecekti. Süleyman'a tekrarlatıyor tekrarlatıyor, bilahare, "kendin söyle" diyordu. Tabi Süleyman sadece "tırkım" diyor ve orada kalıyordu. Arkasından Süleyman'a vurdukça vuruyordu çavuş. Süleyman'ın andı öğrenme işkencesi, iki gün sürdü. Üçüncü günü sabahleyin yüzbaşının huzurunda sınavı yapılacaktı.

İğrenç olduğu kadar komik bir sınav. Kürt olan ve kürtçeden başka dil bilmeyen bir insana, ısrarla Türklük andı okutmak ve ona "Ne Mutlu Türküm" dedirtebilmek için sarfedilen enerji, yapılan işkence ve baskı aşağılığın, barbarlığın ta kendisi idi. Yapılan sınav, komik olduğu kadar "Türkçülük" ideolojisinin ve "asimilasyon" politikasının bayağılığına da örnekti.

Yüzbaşı, sabah yoklamasına, bilfiil kendisi geldi. Arkasında iki asteğmen, tecrit çavuşu, hazırlık hücresi bölüm çavuşu, onbaşı, başgardıyan ve bir kısım yazıcılar. Yoklama işlemi bittikten sonra, sınav başladı. İlk sınava alınan Süleyman'dı. Hücrenin önüne birikti bu zevat. "Kalk Süleyman" denince, Süleyman, "Emret Komutanımmmm!.." diye bağırdı. Evvela bölüm çavuşu, Türklük andını, kelime kelime söyledi ve kelime kelime Süleyman'a tekrarlattı. Süleyman yarımşamalak tekrarladı. Yüzbaşı "şimdi kendin söyleyeceksin. Eğer ezbere söyleyebilirsen seni hemen koğuşa alacağım. Hadi başla" deyince, Süleyman "emredersin komutanım" dedikten sonra andı okumaya başladı. "TIRKIME-DOĞRİME-ÇALIŞKANEME-YASEME-BUÇİK..." dedi ve kesildi Süleyman. 'Buççık' sözcüğünü bir kaç kez tekrarladı fakat sonunu getiremedi. Kimseden kopya alamıyan Süleyman, bende umut aradı ve, "Abê berwedar hela beje edin çere bu" diyerek gerisinin nasıl olduğunu, kürtçe benden sordu. Bilmeinesi bir yana, kürtçe konuşması yüzbaşını ve yanındaki hempasını çileden çıkardı. Bu davranışından ötürü Süleyman hayatında yemediği dayağı yedi ve bizde coptan, yumruktan, zincirden ve küfürden nasibimizi aldık. Ellerim ve ayaklarım yine şişirildi.

Süleyman' benden önce ayrıldı hücreden. Götürülünceye kadar

hali buydu. Hergün Türklük andıyla başı dertte idi. Yardımcı olacak halim yoktu. Ara sıra kendi kendisine çalışırken, benden, andın bazı yerlerini söylememi isterdi. Üzülmesin diye söyledim. Ama sonuç değişmezdi. Bunun, bu Türklük andımı öğrenmesi olası değildi. Öğrenseydi ne çıkardı. Yalnız Süleyman'ın haline değil, Şöven duygular içinde ne yaptıklarını bilmeyen, meseleyi şekilsel halletmeyi yeterli gören, fikir ve inanç hürriyetine, bunun için karşı duran, gözleri kör, yürekleri taşlaşmış bu insanların ve egemenlerin de bu haline, gülmemek mümkün değildi.

Aldığım bisküvitin yaridan fazlasını, gece kendisine verdim. Parmaklıklar arasından el uzatılarak, diğer hücreye, ele sığabilecek şeyler verilebilirdi. Süleyman bundan çok memnun olmuştu. Askeri karargahdan alıp getirmişler, ailesiyle temas kuramamış bu nedenle parası da yoktu. Kendisine iki yüz lira da para vermiştim. O da benim bu tavrıma karşı nerden eline geçirmişse, zulaladığı tek sigarasının yarısını verdi. Ben sigarayı aldım. Ancak kibritim yoktu. Kibrit verir diye bir müddet bekledim. Tam hazırlanmıştım ve kendisinden kibrit isteyecektim, kat kapısı açıldı. Gelen gardiyandı. Yanında da iyi giyimli, saçı düz biçimde taranmış, kısa boylu bir sivil vardı. Koridorda bir tur attılar ve hücrelere tek tek baktıktan sonra çıkıp gittiler. Kim olduğunu anlayamadım. Kanımca ben kendisine gösterildim. Çünkü, adam hücrenin önünde durarak, bir süre beni gözledi. Ben bunun nedenini kafamda tartışırken, Süleyman hücrenin duvarına vurdu. Seslendiğimde, benden kibrit istedi. Meğerse Süleyman'da da kibrit yokmuş. Böylece Süleyman'ın verdiği sigara da bir işe yaramadı.

İkinci kattaki hücremde beşinci günümü tamamlamıştım. Altıncı günün sabahı, bizi hücrelerden çıkardılar. Eşyalarımızı da birlikte aldık. Bir kısım askerler "koğuşa gidilecek", bir kısım askerlerde "hamama gidilecek" dedi. Artık ne hikmetse hücrelerden çıkarıldık. Ara salonda bir süre bekletildikten sonra sıraya girerek koridor boyunca yürüdük. Bizi Hamama yakın bir yerde, bir odaya bıraktılar. Yine aynı şekilde ilaç ve hamam seromonisinden geçtik. Saat 17 ye kadar orada bekletildik. Davut Öcal ile görüşme imkanı buldum. Benden tekrar özür diledi. Kendisine bana yapılanın, ismini vererek konuşmasından kaynaklanmadığını, onun bir oyun olduğunu, anlatmaya çalıştım. Kendini suçlu hissediyordu. An-

lattıklarım mantıki idi ve bunu anladı ve rahatladı. Bizi hücreye getirdiklerinde, tecrit hücresindekilerin bizim bölümden çıkarılarak götürüldüğünü gördüm. Bilahare öğrendim, bizi hamama götürmelerinin ve yine bu hamam oyunu ile bekletmelerinin ve hücrelerimizi boşaltmalarının tek nedeni, tecrit hücrelerinin ilaçlanması imiş. Oradaki arkadaşları bizim boşalttığımız bölüme getirmişler ve bu arada tecrit hücresini ilaçlamışlar.

Bir saat kadar sonra tekrar hücrelerden çıkarıldık. Yine eşyalarımızı alarak çıkmamız istendi. Tüm katlardaki tutukluları, salonda topladılar. Sıraya dizildik. Asteğmen Osman ve bir iki asker, benim, Ahmet Türk, Mustafa Kılıç ve Celal Paydaş'ın dışındaki tutukluları ikiye ayırdılar. Ayırdıkları bu tutukluları koğuşlara götürdüler. Dördümüz bir süre daha salonda bekletildik. Akabinde gardiyan dördümüzü ikinci katın yedinci hücresine kilitledi. Üç saat kadar kaldık. Ben, bizleri hücrede tutacakları görüşündeydim. Celal Paydaş "hayır yüzbaşı söz verdi. Üstelik sınavı da kazandık, kurallara da uyuyoruz, muhakkak bizi koğuşa gönderecekler" diyerek görüşüme karşı çıkıyordu. Mustafa Kılıç ta aynı görüşteydi. Ahmet Türk endişeli idi ve koğuşa götürülme ihtimalini az buluyordu. Bu konuda epey konuştuk ve tartıştık. Zaman geçirmek için tartışıyorduk. Tartışmamızın sonunda Celal Paydaş, "Arkadaş bu yüzbaşı gerçekten hastadır. Bunların sözüne inanılmaz. Bu adamlar bizi koğuşa göndermezler" diyerek kuşkusunu belirledi.

Geç vakit bizi aldılar. Dediğim gibi çıktı. Tecrit hücreleri bölümüne götürüldük. Birinci katın salonunda eşyalarımız arandı. Palto ve ceketlerimizi de çıkardık. Bunlar da arandı. Uygunsuz biçimde, küfür ve hakaretlerle arandık. Arama işlerini Mevlüt çavuş denen tecrit çavuşu sürdürüyordu. Benim yüzüme tüküren bu çavuş, sonradan öğrendiğime göre, aynı şiiri okuyarak milletvekili arkadaşların yüzüne de tükürmüştü. Benim naylon torbadaki çamaşırlarım sağa sola serpilerek arandığı gibi, arkadaşların bavulları da daradağın edilerek arandı. Hele Mustafa Kılıç ve Celal Paydaş'ın bavulları, tekinelenerek, içindeki eşyalar yırtılarak ve tahrir edilerek aranmıştı.

Benle Mustafa Kılıç'ı bir hücreye verdiler. Biz hücreye alındığımızda Celal Paydaş ile Ahmet Türk'ü soyunmaya zorluyorlardı.

İkisini de çırılçıplak yaptılar. Bunu güya arama maksadıyla yapmışlar. Üzerlerine birer bidon su döktüler. Her ikisinde ellerine ikişer cop vurdular. Biz "sipritiz" yapmaktan kurtulduk. Elimize, ikişer cop vurmakla yetindiler.

Bir battaniyemiz vardı. Benim paltom, Mustafa Kılıç'ında kürkü vardı. Battaniyeyi yere serdik ve oturduk. Diğer hücrelerde bulunan arkadaşlar, geldiğimizden haberdar olmuşlardı. Ölüm orucuna giden arkadaşlar ve direnen arkadaşlar bu hücrelerdeydi. Bizlerden kim olduğumuzu soruyorlardı. Bu arada Mehdi Zana'nın da sesi geliyordu. Cevap vermek istedim. Mustafa Kılıç konuşmam ve cevap vermemem için ricada bulunuyordu. Korkmasında haklıydı. Bende de aynı korku vardı. Arkadaşlarda, benim "bizleriz" dememi, konuşamayacak durumda olduğumuzu anladıkları için yeterli buldular. Ve fazla üstelemediler.

Sabah çorbası vermediler. Hiç kimseye vermediler. Saat on sıralarında yüzbaşı geldi. Celallerin hücresinin önüne geldiğinde, sanki bizim buraya getirildiğimizi bilmiyormuş gibi "vay! sizi buraya mı getirmişler !.. kim getirmiş?" diyerek, buraya getirilişinin kendisinden kaynaklanmadığı izlenimini yaratmaya çalıştı. Aslında, onun verdiği emir ve yukardan alınan karar uyarınca, biz tecrit hücrelerine getirilmiştik. Adam oyuncu ama! sahte. Her haliyle sahteliği sırtıyor. Aynı sahtelik içinde, üçüncü kat birinci hücreye çıkarılınamızı söyledi. "Çıkarın, üçüncü kata. Birinci hücrede rahat ederler, iyi bakın kendilerine" demesi de, sahtekarlığının örneği idi.

Üçüncü katın birinci hücresi, koğuşa götürülünceye kadar mekanım oldu. Hücrede dört kişiydik. İki şiltemiz, iki de battaniyemiz vardı. Şilteleri ve battaniyeyi sermeden önce hücreyi iyice temizledik. Eşyalarımızı da düzenli bir biçimde yerleştirdik. Şilteleri serdik ve üzerine battaniyeleri örttük. Otururken, tartıştığımız konu nasıl ve ne biçimde yatacağımız konumuydu. Bunu hemen çözümledik. Ahmet Türk'le Celal Paydaş sedir kısmında, benle Mustafa Kılıç'ta, hücre zemininde yatacaktık. Devamlı da öyle yattık.

Buraya tecrit hücreleri deniyordu. Bize idarece yapılan tebligatlarda, doktorun Mustafa Kılıç'a verdiği reçetelerde hep "Tecrit hücresi" yazıyordu. Geldiğimiz günü talimat verdiler:

"Mektuplarda adres yazarken Tecrit hücresi denmeyecek 35. inci koğuş diye belirlenecek"."ziyaretçilerle de görüşüldüğünde bulunduğumuz yerin 35. koğuş olduğunu belirliyeceğiz". Ziyaret günleride liste bu koğuş adına düzenleniyordu ve ziyaretçilerde, idarece öyle iletiyordu. Nedense, hücrede olduğumuz, kamudan gizlenmeye çalışılıyordu. Ki, bu konuda yanlışlık yapanlar, günlerce işkence altında tutuluyordu. Bu hücreler de, diğer bölüm hücrelerle aynı boyutta idi. Tecrit hücreleri de dört kattı ve her katta on hücre vardı. Hücrelerin biçimi de aynıydı. Birinci katta, ölüm orucuna giden yirmi kadar arkadaş vardı. Hayri Durmuş, Kemal Pir, Rıza Altun, Zeki Yılmaz, Celalettin Delibaş, Mazlum Doğan, H. Hüseyin Karakuş, Orhan Aydın birinci kattaydılar. İkinci katta PKK Elazığ gurubundan yargılanan sanıklar çoğunlukta ydı. Bunlar Elazığdan getirildiklerinde, bu hücreye alınmışlar ve kurallara uyanlardı. Kural dediğim "and okumak, dua yapmak (yemek duası), istenildiğinde istiklal marşını okumak, Sayıma gelindiğinde ayağa kalkmak ve esas vaziyete geçmek, marş söylemek ve verilen şiirleri ezberlemek, ve bu yöndeki istemleri yerine getirmekti. Tabi çıkarıldığımızda, eğitime katılmak da bu kurallardandı.

Üçüncü katın birinci hücrecini biz dört kişi işgal etmiştik. Diğer hücrelerde de, başlangıçta kurallara uymayı reddeden bilahare kurallara uyan arkadaşlar vardı. Bazı hücrelerde sekiz, bazı hücrelerde de dokuz kişi kalıyorlardı. Mehdi Zana bu katın beşinci hücresinde sekiz kişi ile birlikte idi. Bunların arasında cezalandırılmış ancak halen sivil cezaevine gönderilmemiş arkadaşlar da vardı. Özgürlük yolundan, Rızgariden, halkın kurtuluşundan, partizandan yargılananlarda bu kısımda vardı. Ama çoğunluğunu PKK den yargılanan arkadaşlar teşkil ediyordu. Türk bayrağına hakareten dolayı yargılanan ve bundan ötürü hekkında beş yıl ağır hapis cezası verilen mivekkilim Cemalettin Nergis' de bu kattaydı. Yalnız bu kattakiler değil, bütün kattakiler savunuculuğunu yüklediğim ve soruşturmalarına avukat olarak katıldığım arkadaşlardı.

Dördüncü katta, yukarıda abelirlediğim kurallara uymayı reddeden ve bu hususta direnen 185 devrimci arkadaş bulunuyordu. Ayrıca ölüm orucuna yatan ve oruçta on beş günlerini tamamlı-

yan, Paşa Uzun, Sürmeli Çelik, Ferzende Tağaç ve Cemal Kılıçla birlikte yirmi kadar arkadaş da bu kattaydı. Her hücrede 15-20 kişi kalıyorlardı. Bazı hallerde bir hücreye otuz kişinin bırakıldığı da oluyormuş. Bu katta gide gide azaldı.

Yemek duasına ikinci ve üçüncü kattaki tutuklular katılıyordu. İstiklal marşı, türklük andı, milli marşlar sadece bu iki kat tutuklularınca söyleniyordu. Yoklamalarda, çekilen "dikkat" komutu üzerine ikinci ve üçüncü katta bulunan tutuklular ayağa kalkıyor ve esas vaziyetlerini alıyorlardı. Askerin, subayın gelişi ile ikinci ve üçüncü kat hücrelerinde bulunan tutuklular ayağa kalkarlardı. Birinci ve dördüncü kattakiler, bu yapılanların hiç birisini yapmıyorlardı.

Askerler, yetkili olsun olmasın, rütbesi ne olursa olsun, hücre koridoruna girip, hücrenin önüne geldiklerinde, hücredekiler ayağa kalkmak zorundaydı. Kalımyanlar işkenceye alındığı gibi, aynı hücrede bulunanlar ve hatta aynı katta bulunanlarda, dayaklanıyorlardı. Bu nedenle, askerler veya subaylar hücremizin önüne geldiğinde, ayağa kalkıyor ve hemen hazır ol durumuna geçiyorduk. Birinci ve dördüncü kattakiler bu kurala uymuyorlardı. Kim gelirse gelsin bulundukları durumda kalıyorlardı ve "dikkat" komutuna da itibar etmiyorlardı.

İsmi okunan veya herhangi bir sebeple, herhangi bir şekilde çağrılan kişinin, gittiğinde kısa künyesini söylemesi kuraldı. Bunun yanında her yemek gelişinde, yemek dağıtılmadan önce veya yemek dağıtıldıktan sonra yemek duası yapılırdı. Yemek duası, "Allahıma hamdolsun/ ordu millet varolsun/ Afiyet olsun/ sağol biçiminde söylenirdi. "Afiyet olsun" sözcüklerini duayı yaptıran yetkili söylerdi. Ki, çoğu kez bu sözcüklerin yerine "Zıkkım olsun" denirdi.

Konulan kurallar ve yapılması istenen hususlar gerçekten gülünç şeylerdi. Onlarda bunun farkındaydılar. Ancak ellerinde bir araçtı ve bunu tutuklular üzerinde baskı uygulamak için kullanıyorlardı.

Birinci ve dördüncü kattakilere, 20-25 günde bir, çok az miktarda sigara verilir. İkinci ve üçüncü kattakilere ise, daha evvelce belirlediğimiz nedenlerden ötürü, koşullara göre bazan verilir, bazan da, verilmezdi. Bu aralıklar, bir hafta veya on gün olurdu.

ler, yemekten kokusu geliyordu zaten". Celal da, bunu söylüyordu. Soğuk algınlığından ileri gelebilir deniyordu. Sabaha kadar kıvrandık durduk. Sabahleyin diğer hücrelerdeki arkadaşların da aynı biçimde rahatsız olduklarını gördük. Bir kısmının yüzü, bir kısmının da ayakları şişmişti. Bizim de ellerimizde hafif şişkinlik vardı.

Bu şekilde yemek dağıtımı, ikinci günde devam etti. Üçüncü gün, yine eski düzeyine indi. Bahane de, yemek artıklarının çöp kutusunda görülmesi gösterildi. Bu artık, az miktarda dördüncü hücrenin çöp kutusunda görülmüştü. Bahaneye haklılık kazandırmak ve ileriki uygulamalarda da, aynı biçimde başarı sağlamak için çavuş dediğini yaptı. Dördüncü hücredeki arkadaşlara çöp tenekesinden çıkarılan yemek artıklarını, pisliği ile birlikte yedirdi ve bütün katta, sıra dayacağına çekildi.

Bundan amaç neydi. Yani elli günde veya iki ayda bir iki gün üst üste böyle bolca yemek verilmesinden amaç neydi?: Cezaevinde tutukluların imhası gündemdeydi. Amaç; tutukluların sağlıklarını bozma, giderek yaratılacak ruhsal ve fiziksel arızalarla devrimci-demokrat ve yurtsever insanları tüketme. Tutukluları kurşuna dizerek te imha edip ortadan kaldırılabirler. Ancak, bunun yaratacağı kamusal tepkinin, göğüslüyemiyecekleri kadar büyük olacağını çok iyi bilmektedirler. Öyleyse yapılacak tek şey; tutukluların Fiziksel ve ruhsal sağlığını bozmak... Boklu banyolu hücreler bunun için yapılmıştır. Radyolu ve televizyonlu işkence odaları bunun için icad edilmiştir. Askıya aldirmalar, pis ve mikrop lu sularda yüzdürmeler, saatlerce dayak atmalar, marş söyletmeler, şiir ezberletmeler, ziyaretleri kısıtlamalar, Avukatlarla olan görüşmeleri engellemeler, Hoperlordan hergün akşama kadar aynı marşı tekrar tekrar en yüksek perdeden çaldırmalar, hepsi de, bu amaç uğruna ve bu sonuca varmak için yapılıyordu. Beslenme konusundaki kısıtlama ve getirilen dizge de, bu amaca yönelikti. İki ay belirli ölçüde ve çok az miktarda yemek yiyen kişinin, midesi ve barsakları giderek büzülür ve kan dolaşımını buna göre dengelenir. Bu durumdayken, tıka ve basa doldurulan midenin ve barsakların görevlerini yapamayacakları, kan dolaşımının hızlanacağı ve giderek iç organlarda, ciddi arızaların meydana geleceği açıktır. Bunu bilmek için doktor ol-

rıldık. Çavuş, yemek duasını yaptırmadan, "bakın bundan böyle bol yemek gelecek. Bunların hepsini yiyeceksiniz. Kırıntısını dahi çöp kutusuna ve tualete atmıyacaksınız. Görürsem o zaman kaynanız sikilir. Dökülen yemeği bokla yediririm size. Ve bir daha da bu yemeği göremezsiniz. " şeklinde bir açıklama yaptı. Duadan sonra da, "yemekten sonra her hücre kantin listesini hazırlasın ikinci hücreye göndersin" diyerek, sevincimizi ve hayretimizi bir kat daha artırmıştı.

Çala kaşık yumulduk yemeğe. Aç karınları iyice doyuracaktık. Bizim için "yemekler bitirilecek" diye, verilen talimat önemli değildi. Önemli olan doymamızdı. Doymak için verilen yemeğin tümünü yiyecektik. Bol yemek verilmesinin, kantinin serbest bırakılmasının nedenini tartışmadık aramızda. Kanımca, herkeste egemen olan görüş, ceza evinde uygulanan yöntemin değiştiği ve eski uygulamadan vazgeçildiği idi. Bunun nedeni neydi ? Bu değişikliğin doğmasını sağlayan etken ne olabilirdi ? Karnımızı iyice şişirdikten ve yemeğimizi bitirdikten sonra, bu konu üzerinde konuştuk hücredeki arkadaşlarla. Yalnız bizim hücrede değil, diğer hücrelerde de, egemen görüş dış tepkiler ve Avrupa parlamantosundaki görüşmelerden kaynaklandığı yolundaydı. Bir kısım arkadaşlar da, bunu dördüncü kattaki arkadaşların direnişlerine ve meseleyi mahkemeye götürmelerine bağlıyordu. Çok yemiştik midemiz dolmuştu ama, halen açtık. Gözü açlık buna derler zaten. Bu nedenle çok kabarık bir kantin listesi de hazırladık.

Bol yemek ve midenin, (uzun süre boş kalan midenin) birden çalışma temposunun yükselmesi nedeni ile bir ağırlık çökmüştü üzerimize. Bu nedenle, uyku bastırdı hepimizi ve erken girdik yatağa. Oruç tutanlar çok iyi bilir, İftardan sonra, insanı bir ağırlık basar ve insan başını kaldıramaz yerden. Bizim durumumuzda oydu. Battaniyenin altına girmiş uyumaya çalışıyordum. Celal Paydaşın horlamasının kesilmesini ve kafamdaki düşüncelerin dağılmasını bekliyordum. Vucudumu ateş basmıştı. Kan dolaşımının yükselmesinden ileri geliyordu. Birden midem bulanmaya başladı, kendimi zor attım tualete. Az kusabildim. Ama midemin bulantısı kesilmedi. Diğer arkadaşlarda uyandılar. Onlarda ateşten ve mide bulantısından şikayetçilerdi. Mustafa Kılıç, bunu, yemekteki yağın kalitesizliğine bağladı. "Yemeğe sabun da katmış olabilir-

Ki, ikinci ve üçüncü kata verilen sigaraların bir kısmını da, arkadaşlar, özel geliştirilmiş usullerle dördüncü kata ve birinci kata iletirlerdi. Hücrelerin en kötü zamanı, sigaraların dağıtıldığı gündü. Çünkü o gün tüm hücreleri, yoğun bir duman kaplardı. Bundan en fazla rahatsız olan da Mustafa Kılıç'tı.

Yemek, ikinci kattan dağıtılırdı. Birinci kattakiler ölüm orucuna gittikleri için onlara yemek verilmesi söz konusu değildi. İkinci ve üçüncü kattakilere dört kişiye bir kepçe yemek verilir-di. Dördüncü kata giden yemek ise, bunun yarısı ve bazan da üçte biri miktarında idi. Adam başına çoğu kez yarım ekmek verilirdi. Dördüncü kata giden yemek ise, bunu yarısı ve bazan da üçte biri miktarında idi. Adam başına çoğu kez yarım ekmek verilirdi. Bir ekmek verildiği zamanlar, yine herkes yarım ekmeğini yer, diğer yarımını, diğer kattaki arkadaşlara göndermek için saklı tutardı. Dördüncü kattakilere verilen ekmek, gerçekten güllünç düzeydeydi. 185 kişiye verilen ekmek, günlük otuz adedi geçmemişti hiç bir zaman.

Beslenme konumu, yalnız hücreler için değil koşuşlar içinde bu düzeyde geçerliydi. Sağcı kesimin, işbirlikçi ağa kesiminin dışında kalan, devrimci-demokrat ve yurtsever tutuklular açısından, gıdasal yönden, genel uygulama bu yöndeydi. Fakat 50-60 günde bir , bu sistem değiştiriliyordu. Bir veya iki gün üst üste bol ekmeğe ve bolca yemek veriliyor ve kantin serbest bırakılıyordu. İki defa hücrelerde kaldığım , bir defa da koğuştta bulunduğum sıra bu uygulama ile karşılaşmıştım.

Tecrit bölümüne gelişimizin, birinci ayını tamamlamıştık. Bir pazar günüydü. Üç saat ayakta marş söylemiştik. Yorgun ve açtık. Midemizin 1/5 bölümünü dolduracak akşam yemeğini bekliyorduk. Her zaman üç kişi götürülürdü yemeğe. Bu kez, dokuz kişi götürülmüştü. Bunun nedenini tartışıyorduk hücredeki arkadaşlar. Dokuz kişinin, yemek için götürülmesinin nedeni, karavanaların geliş ile anlaşıldı. Yemek gelmişti, hem de, karavanalar dolusu yemek !..Kuru fasulye, bulgur pilavı ve incir hoşafı. Görülmemiş bir şey! hayretle izliyorduk, dolu dolu kepçelerin, tabaklarımıza aktarılışını. Dördüncü kattaki arkadaşlara da, aynı düzeyde bol yemek dağıtılmıştı. Sevinç ve endişe içinde, yemek duasına kaldı-

ınaya gerek yoktur. Hücrede, eğitim alanında, koğuştta, yüzbaşı; bu konuda samimi açıklamalarda bulunmuştu. "Biz sizlerin sağlıklı kalmanızdan yana değiliz. Sizlerin cezaevinden sağ çıkmanızı asla istemem. İdam olacakların ipini burada ben çekeceğim. Ceza yiyenler sivil cezaevlerine gidecekler, bu kez orayı zehirlerler. Bunlar da, ya burada ölneli veya ceza evine gider gitmez bir yıl yaşamamalı. Ama bazı puşt hakimlerin puştluğundan tahliye olanlar olabilir. Bunlarda dışarı çıktıklarında, ya sakat olmaları veya en geç bir yıl içinde ölmeliler. Bu genel kurmayın kararıdır. "Yüzbaşı yalan söylemiyordu. Söyledikleri doğrudu ve uygulamalarda bunun doğruluğunu gösteriyordu.

Hücrelerde dört ay yirmi gün kaldım. Bu zaman zarfında dört ke-re havalandırmaya çıkarıldık. Yalnız bir keresinde rahatça gerip ve hava aldık. Diğer havalandırmaya çıkışlarımızda sadece dayak yedik ve pislğe bulandık. İki saat durmaksızın uygun adımlarla yürümek ve bir saatte, kanalizasyon suyu ile batmış beton zemin üzerinde alçak sürünme, sırtüstü sürünme. Sırf işkence için çıkarılmıştık. Sağlığımız iyice bozulsun diye süründürülmüştük.

Havalandırmaya katlar ayrı ayrı çıkarlardı. Bir keresinde bütün katlar birlikte çıktık havalandırmaya. Hücreler ilaçlanacaktı. Havalandırmaya çıkarılış nedenimiz de buydu. Genel olarak on dakika eğitim yapıldı. Sayımız kalabalıktı ve havalandırma alanı da dardı. Bu nedenle bir kısım tutuklular duvar diplerine oturtuldu. Bende ayrılmıştım. Kemal Pir Hayri Durmuş'la birlikte duvar dibine oturduk. O arada Rıza Altun, Zeki Yılmaz, Hasan Hüseyin Karakuş, Mehmet Şener'de yakınımızda oturdular. Birer sigara tüttürdük. Hepsi inanılmayacak biçimde zayıflamışlardı. Doksan kiloluk Hayri Durmuş, tartılsaydı 35-40 kilo ancak gelirdi. Bütün arkadaşların gözleri çukurlaşmış, şakak kemikleri çıkmış, bir deri bir kemik kalmışlardı. Bembeyaz olmuştu tümünün teni. Deriden, kemikler gözükiyordu. Yürüyecek halleri yoktu. Hepside takatten düşmüştü. Kendileri ile, ölüm orucunun bırakılması ve direnişten vazgeçilmesi hususunda konuşmak istedim. Konuşmamız kısa sürdü. Durumu farkedene çavuş ve gardiyanlar gelip başımızda dikeldiler. Konuyu değiştirmek zorunda kaldık. Anladığım kadarı ile, olayın basına yansımaması, dışarda bu hususta gereken siyasal

Çalışmaların yapılması, Türkiye ve Dünya kamusunda konunun ciddi biçimde tartışmaya sunulması, kamusal tepkinin görölmesi, mahkemelerin tavrı, basının konuya eğilmemesinin yanında, savunucuların istenilen biçimde tavır koymamaları ve bunun için şartların olumsuzluğu, ölüm orucundan ve kurallara karşı direnmeden vazgeçmelerini gerektiren nedenlermiş. Bende bu düşünceydirdim.

Zaten, cezaevindeki bu ağır koşullar yanında, bu arkadaşlara yapılan baskı ve işkence karşısında, bugüne kadar sağ kalmaları ve ölüm orucunu elli güne yaklaşan bir süre sürdürmeleri, gerçekten mucize gibi bir şeydi. Bu arkadaşların aç, susuz, tütünsüz kalmalarına, tüm geceleri uykusuz geçirmelerine, yapılan bu denli işkence ve baskıya karşın, direnişlerini, dört buçuk ay gibi bir zaman sürdürmeleri gerçekten inanılmayacak bir şeydi.

Direniişin bırakılmasından bir süre önce idi. Yalnız ölüm orucundakiler orucu bırakmışlardı. Gecenin onuydu. Birden yüzbaşı, yanında çavuş ve üç kadar gardiyan hücrenin birinci kat koridorunda göründüler. Sesinden ve hareketinden sinirli ve sarhoş olduğu belliydi. Bir iki tur attıktan sonra, "Şerafettin Kaya İstiklal marşını şiir biçiminde oku" diye bağırdı. Ben okumaya başladım, yarıda kesti bir daha tekrarlattı, benden sonra M.....'ye okuttu. Bir kaç kişiye daha okuttu. Bir kaç kişiye de Türklük andını ve Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ni okuttu. Tatmin olmamıştı. "Canım birisini döğmek istiyor" dedi ve çavuşa emretti. "Çabuk Paşa Uzun'u çıkarın". Bizlere şiir okutması bahaneymiş. Benim ve diğer şiir okuyan arkadaşların çıkarılmasını gerektiren bahaneyi bulamadığı için, yiğitliliğini çok iyi bildiği, herkesten önce ölümünü programlaştırdığı Paşa Uzun'u dayaağa aldı.

Yüzbaşının emri üzerine, çavuş ve gardiyanlar hızla çıktılar dördüncü kata. Paşa'yı hücreden indirdiler aşağı koridora. Hemen hemen bütün hücrelerden görölüyordu. Yüzbaşı elindeki copla, Paşa Uzun'u döğmeye başladı. Bir süre copla vurduktan sonra, üzerine bir fiçi suyu boşalttılar. Bir taraftan yüzbaşı, Paşa Uzun'a, elindeki copla vururken, diğer taraftan gardiyan erler ve çavuş, Paşa Uzun'un elbiselerini yırtarak çıkarmaya çalışıyorlardı. Kendisini çırılçıplak yaptılar. Bu kez çıplak vücuduna vurmaya başladı. Soluk soluğa idi yüzbaşı. Yorulnuştu. Yüzbaşı yorulunca çavuş de-

vam etti. Gardiyanlar ellerindeki coplari çalıştırmaya başladılar. Paşa Uzun yıkılıncaya kadar bu döğme sürdü. Canavarlık, barbarlıktı. Başka bir şey denmezdi buna. Bir insanın döğölmesinden ve acı çekmesinden bu derece zevk alınması görölmemiş bir şey. Şövenizin adamların damarlarında, yüreklerinde. İnsanlıklarını köreltmış.

Paşa Uzun, hücreğine çıkarıldı. Yüzbaşı rahatlamıştı. İnsan döğerek, barbarlık yaparak, vampirler gibi kan emerek canlılık kazanıyor ve rahatlıyor. Ki bu rahatlığa kavuştuğı için nutuk atıp duruyordu. "Ulan bunu Kenan Evren Paşam istiyor. Sikeceğiz... HEPİNİZİ SİKECEĞİZ" diyor ve arkasından Kürdüne, komünistine, pkk-lisine, rızgarisine, partizanına, dev yoluna vb. küfrü basıyordu.

Vedat Alataş, Tacettin Arat, Hamit Baldemir, Sinan Caynak, Mahmet Çiçek, Selim Çürökkaya, Faysal Çınar, Mazlum Doğan, Ahmet Demir, Mustafa Karasu, Ali Yener, Akif Yılmaz, Kemal Aktaş, Mahmut Alagöz, Hüseyin Düzgören, Medeni Çelik, H.Hüseyin Karakuş, İbrahim Kaya, Celal Kılıç, Ramazan Ödemiş, Bedrettin Kavak, Abbas Yokuş, Ali Çiçek, F.Fenzende Tağaç, Alaattin Aktaş, Burhan Akdağ, Seyithan Akkoyun, Faruk Altun, Selahattin Ayana, Sürmeli Çelik, Mehmet Demir, Mahmut Demirtaş, Rauf İnsel, Faik Kezer, Abdullah Kanat, Maşallah Öztürk, Salih Doğumtekin, Kazım Ateş, Ahmet Tanrıkuu, Mehmet Şükrü Gümüş, Mehmet Şirin Özdemir, Medeni Gürgen, Erkan Uzun, Zülfikar Takı ve Cemal Kılıç en azından beşer defa bu biçim bireysel dayak sahnesini yaşamışlardır. Bu tutuklular, mahkemede, cezaevindeki bu uygulamaları vurgulayarak, işkence ve baskılar duruncaya kadar hüviyet tespitinde bulunmayacaklarını belirlemiş ve mahkemenin sorularına cevap vermemişlerdi. Bu uygulama ikinci ve üçüncü kattaki tutuklularada aynen yapıldı. O sıra dozu bu arkadaşlara yapılanlar kadar değildi.

İnsan yiyici yamyamlardı bunlar. Yemek istedikleri adamı ağaca bağlayıp etrafında danseden ve onun gözlerinde acıyı görerek zevk duyan cinsindendi. Kenan Evren'inden tut yüzbaşısına ve işkenceci erlerine kadar.

Su, günün belirli saatlerinde akardı. Birinci ve ikinci katın muslukları her su gelişinde, şırl şırl akardı. İkinci kata suyun çıkması için, birinci katın ve ikinci katın musluklarını kapatmaları ge-

rekirdi. Dördüncü katın su alabilmesi için, bütün katların musluklarını kapatması gerekiyordu. Bu da mümkün değildi. Katlar su fiçılarını dolduruncaya kadar, sular zaten kesiliyordu. Hücrede kaldığım süre içinde, dördüncü kata su çıktığı olmadı. Bu kata su, fiçılarla veriliyordu. 185 kişiye verilen su miktarı üç fiçiydi. Tabak yıkamak, el yüz yıkamak ve içmek için verilen su buydu. Çokça zamanlar bu da verilmiyordu. İki günde, hatta üç günde bir üç fiçi su verildiği zamanlarda oldu. Geceler, koşulların el vermesi halinde, arkadaşların geliştirdikleri özel usullerle, piril kaplarında üçüncü kattan yukarıya su gönderilebiliyordu. Ki gönderilen su da ne kadar zorlanırsa üç dört litreyi ve en fazla beş litreyi bulmazdı. Bu da sabaha kadar çalışılırsa mümkün olabilirdi. Bu arkadaşlar bir keresinde, bizim suyumuz yoktu. Aynı usullerle bize su göndermişlerdi. Genel olarak su çok az veriliyordu. Günde bir defa on dakikalık zaman musluklar akardı. Bu da tabak yıkamağa ve içmeye bile yeterli değildi. Banyo, çamaşır yıkama olanağı yoktu.

Bilahare dördüncü kattan bizim kata indirilen ve bizim hücreye verilen Medeni Çelik ve Ferzende Tağaç, dördüncü kata verilen suyun ancak içmeye yettiğini, el yüz yıkamadıklarını, bir kısmını tabak yıkamada kullandıkları için, suyu ancak kaşıkla içtiklerini bunun da ancak boğazlarını ıslatmaya kafi geldiğini anlatmışlardı.

Tecrit hücreesine geidiğimiz günden itibaren, hergün periyodik olarak dayaklandık. Sabah, öğle, akşam basit basit bahaneler yaratılır, ellerimize, ayaklarımıza, coplar, zincirler ve kalaslarla vurulurdu. Hazırlık hücresi onbaşı daima zincir, laz asker ise daima uzun uzun kalaslar kullanırdı. Böyle, belki on kalas kırmıştır. Dördüncü kata, günde en azından bir kere, onu aşkın asker, ellerinde zincirler, sopalar, kalaslar, demir çubuklar ve coplarla dalarlardı. Bu ekibe infaz mangası deniyordu. Her zaman aynı askerler değildi. Devamlı olan, laz'la hazırlık hücreleri onbaşıydı. Tabi komutanları da tecrit çavuşuydu. Ekip hazır olunca çavuş, "Hazırol infaz mangası... hücuuum!" der demez, infaz mangası erleri merdivenleri koşa koşa tırmanmaya başlarlardı. Düşmanca, hınçla ve heyecanla, savaşta olduğu gibi, moral kazanmak için "Allah! Allah! Allahh!..." diye bağırarak saldıırırlardı dördüncü kat hücreleri-

ne. Her seferinde bir kaç kişi bayıltılır. bir kaç kişinin kafası kırılır ve bir kaç kişi komaya sokulur ve revire taşınır. Yüzü yaralananın, burnu kanayanın, vücudu yaralananın hesabı zaten sorulmuyordu. Cemal Kılıç bizim hücreye geldiğinde vücudunu gördüm. Simsiyahtı. Ben ayrılıncaya kadar onun sırtındaki, bir şerit gibi, boynundan ayak topuğuna kadar devam eden morartı dağılmamıştı ve olduğu gibi duruyordu.

Saldırıyı bitiren manga erleri, dördüncü kattan zafer kazanmış binlerce kişiyi esir almış kahramanlar olarak ve bu edayla inerlerdi. Her kata uğrar ve çevrelerine alaylı gülüşler fırlatarak gövde gösterisi yaparlardı. Bu gösteri sırasında, ikinci ve üçüncü katlardaki tutuklular da dayaktan nasiplerini alırlardı. Bir kaç kişinin başı gözü muhakkak yarılırdı. Ben, Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mehdi Zana kesinlikle her seferinde bu baskınlar sonunda küfürden, hakarettten ve dayaktan nasibimizi alırdık.

Bu baskınlar bir buçuk veya iki saat sürerdi. Sabahtan öğleye, öğlenden akşama kadar sürdüğü de olmuştur. Bu uzun süren baskınlarda, Medeni Çelik ve Ferzende Tağaç'ın anlattığına göre: Hücrelere tek tek saldırılıyormuş. Yirmi - yirmibeş kişi bir arada. Ancak yan yana durma durumundalar. Bu halde vurulan darbeden kaçma olanakları yok. Bu nedenle evvela dışarıdan ellerindeki zincirlerle, sopalar ve coplarla vurularmış ve içeriye su dökerlermiş. Sonra hücrelerin kapısını açar ve tutukluları dışarı çıkarır ara koridorda döğerlermiş. Bu hücredeki kişiler yeterli derecede döğöldükten sonra, hücrenin kapısı kapatılıyormuş. Ondan sonra diğer bir hücreye saldırı yapılyormuş.

Aslında tutuklulara ne yapılması gerekeceği, bugün kimin döğüleceği, kime hakaret yapılacağı, kime yemek verilmeyeceği, kimin banyolu hücreye alınacağı evvelden kararlaştırılmakta. Kişinin içinde bulunduğu ruhsal durum, fiziki hal ve diğer durumlar, kanımca günlük değerlendirilmekte ve kararlarda bu değerdendirme göre günlük alınmaktadır. Hemen hemen hergün, yüzbaşı kendisi bir kaç kere gelip tutukluların durumlarını kontrol ettiği gibi, akşam yoklaması sonrası, tüm gardiyanlar toplanmakta ve kendilerinden rapor alınmaktadır. Bunun yanında, cezaevi doktorunun müşahadeleri de bu düzeyde alınarak genel bir değerdendirme yapılmakta ve sabah "içtimanda", uygulamalarla ilgili ta-

limat verilmektedir. Ki bu talimat, kimlere ne yapılacağını kapsar. Tutukluların röntgen filmlerinin çekilmesi de bu dizge içinde düşünülmüştür. Bu nedenle, bu genel dayaklamaların, ve baskınların dışında, günde en az beş kişi için de, özel baskınlar düzenlenir ve kişi alınarak belirli süre dayaklanırdı. Ki bu dayaklamalar kişinin gide gide, tükenmesini getirecek biçimde sürdürülürdü. Hüc-relerde kaldığım süre içinde, bütün tutuklular bu özel seanslardan en az ikişer defa geçtiler. Bizlerde aynı seanslarda işkence operasyonunu yaşadık.

Hücrelerde en ızdırap verici sayım, akşam sayımları idi. Sayımlarda en azından on kişi hazır oldurdu. Bazan yirini kişi olurdu sayıma gelen gurup. Sayım, dayak atılarak, hakaretler yapılarak, ağza alınmayacak iğrenç küfürlerle yapılırdı. Dördüncü kattaki arkadaşlar üzerinde yine sayımlarda özel uygulama yapılırdı. Ki bu özel uygulama direnişin sürdüğü dönemlerde yoğundu. Ekseri özel operasyonlar yani dayaklama seansları da akşam yoklaması sürdürülürken veya yoklama bittikten sonra yapılırdı.

sayım sırasında veya sayımdan sonra, o gün için kim planlamışsa, bahane yaratılarak hücrelerinden alınırdı. Gösterilen bahaneler de gerçekten incir çekirdeğini doldurmayan şeylerdi. Celal Paydaş, taksisi ve evi var diye kınayıp hakaret ettiklerinde, "bu çok şey mi?" dediği ve bunu da sertçe söylediği ve ayrıca Çavuş'un "Tercüman çocuk gazetesi alınacak" demesine karşın Paydaş'ın "neden tercüman çocuk gazetesi" şeklinde belirlemede bulunması sebep gösterilerek Kör hücreye alınmış ve burada uzun süre tutulmuş ve özel dayak atılmıştır kendisine. Ahmet Türk, mahkemeye götürülürken, arabada, kürtçe konuşmuşsun diye alınmış ve dayaklanmış ve anlattığına göre adice hakaretlere maruz bırakılmıştır. Mehdi Zana, "İsmin okunduğunda neden bağırmanın veya cevap vermedin" diye aynı uygulamaya tabi tutulmuştur. Ben çavuşun içeri girişinde, kalkmış olmama rağmen, Kalkmadığım ileri sürülerek, bir keresinde de, gelen teğmene sert baktığım ileri sürülerek özel seansa alındım ve hakarete uğradım, aklın almayacak biçimde acımasızca dayaklandım.

Bu özel seanslar, kişi çırl çıplak soyundurulularak veya kişi pencerenin kapının demirlerine bağlanarak veya kişi ayaklarından asılarak sürdürülürdü. Bu halde kişi dayaklanır ve dayak işlemi

lemi bittikten sonra üzerine tuzlu su dökülürdü.

İşkence va baskılar, kişinin inihasyonun amaçlanması yanında, bazı konularda belirli bir amacı gerçekleştirmek için araç olarak ta değerlendiriliyor ve bu amaç doğrultusunda planlanarak uygulanıyordu. Direnişleri kırmak, Mahkemelerde siyasi teşhiri, bundan ziyade cezaevindeki uygulamaları dillendirmeyi engellemek, tutuklu arkadaşlar arasına çelişki sokmak ve biri birlerine olan güvenlerini sarsmak, uygulamalarda gözlenen hususlardandı. Aslında cezaevindeki tüm tutuklulara, kolordunun, üst komutanların ve cezaevi yöneticilerinin büyüğünden küçüğüne kadar hepsinin bakış açısı birdi. Ancak, dediğim amaçlar açısından, bazı hallerde suni olduğu belirgin bazı farklılıklar yapıldı ve bunda da sahtelik hemen sırtırdı. Yalnız şu gerçeği vurgulamak gerekir. Cezaevi yönetimi, Komutanlıktan verilen emir ve talimatlar uyarınca hareket eder ve tüm uygulamalar, teorisyen kadronun hazırladığı program ve dizgeye göre sürdürülürdü. Kürdistan ulusal muhalefetine, tanınmış ve yetileri bilinen gelecekteki çalışmasından endişe duyulan kişilerin, imhası öne alınmıştı ve bu da planlı biçimde uygulamada idi.

Tecrit hücre bölümünde, her kat için iki asker, gardiyan olarak görevlendirilmişti. Bizim bölümün sekiz gardiyanı vardı. Gardiyanlardan birisi bulgar muhaciri idi. Bizim kata en fazla bu gardiyan gelir giderdi. Heberleşme işlerini, yemek dağıtımını, ekmek dağıtımını bu gardiyan yapardı. Pek etliye sütlüye karışmazdı. Küfür ettiğine ve dayak attığına da rastlamadım. Uyuşukluğundan mı yoksa bu konularda hassas olmasından mı, nedense, kendisine dayaklama, hakaret etme görevi verilmemişti. Belki de kendisi yapmıyordu. Sonraları biraz değişir gibi oldu. Ağzından bazı ağır laflar çıktı. Bu da çevresinin etkisi ile doğan bir durumdu galiba. Fazla kalmadı, terhis oldu ve ayrıldı. Diğer gardiyanlar ise gerçekten gözü dönmüş, işkenceden zevkalan, insanlarla alay etmeden ve onlara manevi baskı yapmadan, hakarettten hoşlanan kişilerdi. Birisine "Çırnik" diyorlardı. Bu adı Celal koymuştu. Herkes bunu kısa zamanda öğrendi. Şarapçıydı bu gardiyan. Geceleri geldiğinde ağzından şarap kokardı. İçtiği zaman munisleşirdi. Devamlı küfürlü konuşurdu, genel konuşması buydu. Nedense, içkili olduğunda, bu özelliği de kalmazdı, insanlaşırdı biraz bi-

raz. Gündüzleri ise, içkili olmadığı zamanlar ise afetti. Hayret ederdik, içkili olduğu zaman bu derece munis olan insan, içki içmediği zaman, nasıl olurda, bu kadar hunharlaşır ve gaddar olur. En gaddar olan, Laz gardiyanla bölüm çavuşuydu. Karadenizli gardiyan küfretmesini, hakaret etmesini, vurmasını ve zulüm yapmasını bilen olmadan ziyade, ruhsal yapısı itibarıyla canavardı. Sabahın altısında onun küfürleri ile uyanırdık. "Kalkun anasunu avradunu siktuklarım" küfrü, bizim için günaydın manasındaydı. Hizmet mangasının önündeydi, özel dayak seanslarının dayaklayıcısı ve dayaklıyanlara moral verendi. Tüm tutuklulara uygulanan sıra dayacağının hem planlayıcısı hem de uygulayıcısı idi. Bir yandanda, laf cambazlığı yapar, dayak atan gardiyanları heyecana getirirdi. Onun bölümde bulunduğu zamanlarda oturmak yasaktı bize. İki saat, iç saat ayakta bekletilirdik. Kendiliğinden gelir sigaraları toplar, su fiçilerini alır ve davranışları ile tutukluları tahrik ederdi. Zaten, bu davranışları nedeniyle burdaydı ve davamlı kişileri provekasyona getirmenin hesabındaydı. Ki bunlarıda tanıamen verilen talimat üzerine yapardı. Yüzbaşının da sağ koluydu. Yüzbaşının yanında, onunla eş rütbedeymiş gibi hareket eder ve çok samimi davranırdı.

Bölüm çavuşu, özel yetiştirilmiş bir kişiydi. Anlattıkları ve çevirdiği oyunlar bunun daha evvelce bazı yerlerde çalıştığını açıkça göstermekte idi. Türkeş'i, Türkeş'in ekibini, gelmiş geçmiş ırkçıları, İrkçi yayınları da bilmekte ve yakından tanımaktaydı. Yüzbaşının bir noktada arkadaşıydı. Tüm uygulamalar, ikisi tarafından yapılırdı. Teorisyen ekip tarafından düzenlenen, Diyarbakır cezaevindeki uygulamalarla ilgili program, kanımca bu ikisi tarafından değerlendirilerek uygulanırdı.

Tutuklulardan istekleri sorulmazdı ve böyle bir isteğinde olması istenmezdi. Şikayet zaten yasaktı. Şikayet zaten manasızdı. Kimi kime şikayet edeceksin. Buna rağmen şikayetin ve bir isteğin tutuklulardan gelmesi hoş karşılanmazdı. Yüzbaşına, çoğu kez arkadaşlar, "Su yoktur, su verilmiyor, battaniyemiz, yatağımız yoktur" şeklinde şikayet ve isteklerini sunmuşlardır. Böyle hallerde, kesinlikle, şikayet ve isteğin geldiği hücreye, hatta kata ceza verilmiştir ve istekte bulunan kişilerde özel dayaklamaya alınmıştır. Çavuş açık açık "Şikayet eden ve istekte bu-

lunan sikilir" derdi.

Bir gün Celal Paydaş, Yüzbaşı denetime geldiğinde, yüzbaşığı da biraz sakın gördüğü için, iyi zamanındadır diye, "Biz kurallara uyuyoruz, koğuşa gitmeyi de hakettik. Sizde kurallara uyanları koğuşa göndereceğim demiştiniz. Koğuş olmadığı için koğuşa gönderilmediğimizi söylüyorsunuz. Demek ki, biz koğuşa gitmeye hak kazanmışız, gönderilmiyorsak dahi, bari koğuştaki imkanlardan yararlanalım. Havalandırmaya çıkarılalım, Kantinden gıda açısından yararlanalım, gazetelerimiz muntazam verilsin. Hücre kapılarımız hiç olmazsa açılsın. Sabahlar açılsın, akşam kapatılsın, Bari bu ara koridordan yararlanalım." diyerek yüzbaşığıya isteklerini iletті. Yüzbaşı, Celal Paydaş'ın konuşmasını sakın ve tebessüm ederek dinledi. Ki bu nevi tebessüm ve gülüşlere, "bıyık altı gülüş" denir. Bu nevi gülüşlerin altında çeşit çeşit oyunlar yatar. Yüzbaşı Celal Paydaş'ın istemlerini tüm hücrelere, yüksek sesle belirleyerek, kendilerinin de bu istemlere katılıp katılmadıklarını sordu. "bizde istiyoruz" yanıtı geldi.

Yüzbaşı, çavuşu ve gardiyanları çağırды. "hemen hücre kapıları açılsın ve sonrada havalandırmaya çıkarılsınlar. Evela üçüncü kat sonra diğerleri" Diye telimat verdi. Dikkatle izliyordum. Talimatı verdikten sonra, çavuşa imalı bir biçimde göz kırptı. Bu göz kırpmasının ve bıyık altı gülmenin altında iğrenç bir oyunun yattığını farkettiğim için Celal arkadaşına, "Galiba başımıza iş açtık, biraz çekeceğiz ama, iyi ettin konuştun" demiştim. "Bu adamların bizim üzerimizdeki amaçları belirli. Bir program dahilinde harekte ediyorlar. Bunun dışına çıkmazlar, çıkamazlar da. Bunun için, programın değişmesi gerekir. İstemden de hoşlanmazlar ve kesinlikle gelen istemleri yerine getirmezler. Bu adamlar hareketlerinde bilinçlidirler. İstemın kabulü halinde, yeni istemlerin doğacağını bilirler. Bir şey verilecekse, kendileri verirler ve bunu da bizim sağlığımız ve bizim iyi yaşamımız için, asla düşünmezler" diye, geniş bir açıklama da yapmışım. Arkadaş kendisi de aynı kanaatte olduğunu ve yüzbaşının gülüşünün altında bir oyun olduğunu hissettiğini, benim açıklamamdan sonra söylemişti.

Gerçekten, hücre kapıları açıldı. Üçüncü kat hücrelerinde bulunan tutuklu arkadaşlar, hemen koridora çıktılar. Herkes bu

durumdan memnundu. Memnuniyetlerini Celal Arkadaş'a, teşekkür ederek gösteriyorlardı. Mehdi geldi yanıma. Biz ikimiz, bizim hücrede, hakkında açılan dava ile ilgili konuştuk. İddianamesini yeni tebliğ etmişlerdi. Yanımda bıraktı. Okuyup kendisine bilgi sunacaktım. Tabi, bilgiyi, bilahare, pusula ile sunucaktım. Yüzbaşının, bugünkü, bu tavrı üzerinde tartışmadık. Mehdi "Bu insanların yaptıklarına güven olmaz. Bizim üzerimizdeki hesapları açıktır. Yüzbaşının, bu şekilde hücre kapılarını açması, hayıra değildir" demişti, kalkıp giderken.

Beş dakika tutulmuştu koridorda. Hemen "hücrelere gir" emri geldi ve herkes hücrelerine girdi ve hücre kapıları kilitlendi. Hücre kapıları kapanmıştı ki, "Üçüncü kat havalandırmaya hazırol" emri geldi. Hazırlanmaya başladığımızda Celal Paydaş'a "oyun başladı arkadaş" demiştim.

Çıkmak istemiyordu Mustafa Kılıç havalandırmaya. Hasta olduğunu ve içerde kalmak istediğini belirledi. Gerçekten hastaydı. Astımı vardı. Midesinden rahatsızdı ve devamlı beli ağrırdı. Kabul etmediler Mustafa Kılıç'ın, içerde kalmasını. "Zorunludur, çıkacaksınız" dediler. Çarnaçar, oda kalktı ve bizimle birlikte hücreden çıktı. Havalandırmada, beşer kişilik sıralar oluşturduk. Andın okunmasından sonra, bizi uygun adım yürüttüler. Bu yürüme, yirmi dakika kadar sürdü. Yürüyüş sürerken, aniden, "Koşuş dur" komutu verildi ve durduk. Arkasından ikinci komut. "Koşuş istikametiniz sağınız dağılın marş marş" "koşuş dur , istikametiniz geriniz marş marş!... "Komutlarına uyuyorduk. "Sağa" deyince sağa, "sola" deyince sola koşuyorduk "dur" dediklerinde de duruyorduk. Nefes nefeseydik "yat" dendi ve biz hepimiz yüzükoyun yere uzandık. "sürün" deniyordu. Coplarla, tekmelerle, sürünmek için uyarılıyorduk. Süründük duvara kadar. Geri döndük, tekrar süründük. Bir daha döndük, bir daha döndük. Bir taraftan sürünüyoruz, diğer taraftan da sırtımızda, başımızda ve kalçalarımızda coplar patlıyor, Ayaklarımıza tekneler vuruluyor ve sırtımıza ayakla çıkılıyordu. Mustafa Kılıç fenalık geçirdi. Mehdi Zana, vücudundaki arıza ve disk kayması nedeniyle ızdırap içindeydi. Birkaç kişi bayıldı. Üzerlerine su dökerek ayıltmak istiyorlardı. Ama biz daha sürünüyorduk. Bende kesildim. Adım atacak halim kalmadı. Olduğum yerde bekledim yüzükoyun. Sırtıma, bacaklarıma vurulan cop-

lara ve tekmelere nazaran yürüyemiyordum. Diğerleri de aynı şekilde duraklamışlardı. Onlarda vurulan coplara rağmen sürünmüyorlardı. "Kalk" emri ile herkes doğruldu.

Adamlar tınmıyorlardı, insanların bu denli ızdırap çekmelerinden. Zaten bizleri, biz "kürt"leri, insan saymıyorlardı. Bu nedenle, hayvana yapılmayan muamele bizlere yapılıyordu. Köylerimizdeki uygulama da öyle değilmi. Yalnız bize mi bu uygulama yapılr. Hayır, Kürdistanın tüm köylerinde bu sahneyi kürt köylüleri yaşamışlardır. Bizim ölmemiz, bizim ezilmemiz, yaşamımızdan daha iyidir onlara. Bunun hesabındalar ve bu nedenle zulum makinalarını çalıştırıyorlar ve gardiyan Mehmetçikler bu nedenle gayret içindeler.

Çilemiz bitmemişti. Devam edilecekti hareketlere. Daha dinlenememiştik başlandı harekete. Sol elimizle sağ kulağımızı tuttuk. Sağ elimizi de, sol el ile yüzümüz arasında kalan boşluktan çıkarıp, işaret parmağımız yere gelecek biçimde eğildik. Çevremizde dönmemiz istendi ve döndük. Bir süre sonra "istikamet sağınız dağılın" diyerek dağılmamızı istediler. Kalkıp adımımı atar atmaz yere yıkıldım. Kalkmak istedim kalkamadım. Başım dönüyordu ve midem bulanıyordu. Kusmak istedim.

kusamadım. Hemen hemen herkes yıkılmıştı yere. Kahkahaları, coplamlar, coplamları küfürler izledi. Beş dakika sonra kalkabildim yerimden. Kalktığımda, bir çok arkadaşın daha yerde olduğunu, birisinin yerde kıvrandığını gördüm. Birkaç kişiyi de ayıltmak çabasındaydılar. Üzerlerine su döküyorlardı. O ara havalandırmaya bakan pencereleri gözledim. Cezaevi müdürü, yüzbaşı, asteğmenler, bir kaç sivil giyimli, saçlı, kıratatlı kişiler ve seçemediğim ancak tanır gibi olduğum SIKIYÖNETİM MAHKEMESİ GÖREVLİLERİ BİZLERİ VE BİZLERE YAPILANLARI İZLEMEKTEYDİLER. Kİ, TANIR GİBİ OLDUĞUM kişiler ve siviller, benim baktığımı anlar anlamaz geri çekildiler. Verilen işaret üzerine, Gardiyan yanıma gelerek, iki tokatla "bakmamam" ihtarında bulundu.

Eğitim bitmemişti. Kaz yürüyüşü, kurbağa yürüyüşü, köpek yürüyüşü diye, uydurma uydurma hareketler yaptırıldı. Bunları sırf penceredekileri eğlendirmek ve güldürmek için yaptırıyor-

lardı. Sırtımıza bindiklerinde, atılan tekmeler sonucu yere düştüğümüzde atılan kahkahaları duyuyorduk ve bu, yapılan işkenceden daha çok ızdırap veriyordu bize. Kimsenin hareket kabiliyeti kalmamıştı. Vurmalar, küfürler para etmiyordu. Yere yatan ve yıkılan yerde kalıyordu. Bu durumdayken içeri alındık. Eğitim üç buçuk saat sürmüştü. Biz üçüncü kattakiler hücrelerimize alındığımızda, ikinci kattaki arkadaşlar havalandırmaya çıkarılıyordu.

Hücreye gireri girmez her üçümüzde uzanıverdik. Mustafa Kılıç kendinden geçmişti. Celal Paydaşta ve ben de kıpırdayacak durumda değildik. Her tarafımız ağrıyordu. (Ahmet Türk on gün kadar önce koğuşa alınmıştı ve bu nedenle şimdilik hücrede üç kişi idik). Yorgunluğumuzun yanında, sinirsel bir gerilim içindeydik de. "Evet Celal havalandırma istedik. İşte havalandırma buydu" dediğimde, "Abi haklısın" demişti. O yorgunluk içinde, sabaha kadar vücut ağrısından, inledik durduk.

Ara sıra gazete veriliyordu. Beş günde bir veya haftada bir, bir iki gazete veriliyordu her kata. Hücre hücre okunuyordu ve okuyan hücre okuduğu gazeteyi yanındaki hücreye aktarıyordu. Bu da kesildi. Uzun süre gelmedi. Kantin hiç çalışmadı artık. Arada bir bisküvi geçiyordu elimize, o da kesildi. Ve biz artık her gün dayaklanmanın dışında, zemin katın biraz geniş olan koridorunda eğitim işkencesini görüyorduk ve yaşıyorduk.

Tecrit hücresinde dört kişi idik başlangıçta. Üç milletvekili ve ben. İyi anlaşıyorduk aramızda. Mustafa Kılıç, geçmiş dönemdeki yaşamlarından örnekler anlatırdı ve bizde gülerdik. Bazan da, ben Celal ve Ahmet Bulmaca ve bilgi yarışması yapardık. En başarılımız, Ahmet Türk'tü. Ancak Celal arada bir cıgızlık yapardı. Ahmet'in soruya cevap vermesinden sonra, bende böyle söylemişim diye direnirdi ve bu yoğun işkence ve baskının düzenlendiği cezaevinde, içinde bulunduğumuz bu iğrenç ortamda ara sıra gülme imkanı bulabiliyorduk. Kağıttan satranç taşları ve bisküvi kutusundan satranç tahtası yaptık. Ahmet Türk'le devamlı oynar dururduk. Gece gardiyanlar ayaklarını çektiklerinde hücrelerden. Celal kendisine öğretilmesini isterdi. Ahmet ayrıldıktan sonra, oynayacak adama ihtiyaç vardı; zorunlu olarak Celal Paydaş'a satrancı öğrettik.

Mustafa Kılıç, Ahmet Türk ve Celal Paydaş Mahkemeye çağrıldılar. Bundan öncede savcılığa gitmişlerdi ve Ahmet Türk ayrıca çağırılmış ve başka mahkemelerdeki davaları nedeniyle "istinabe" yoluyla ifadesi alınmıştı. Mahkemeden birlikte geldiler. Kendileri ile daha konuşma fırsatı bulmadan, Ahmet Türk çağırıldı. Yirmi dakika kadar bir zaman geçmişti, biz merak içindeydik, Ahmet Türk geldi. Üzgündü ve suskundu. Celal'in, "ne oldu" sorusuna. cevap vermedi. İsrar edince "Kürtçe konuşmuşum diye dayaklandım" dedi ve ağlar durumdaydı. Bu arada yine Ahmet Türk çağırıldı ve Ahmet Türk yine alınarak götürüldü. Bu kez bir saati geçkin bir zaman kaldı. Yemek dağıtılmıştı. Yemiyorduk, arkadaşı bekliyorduk. Getirildiğinde iyice perişandı ve içeri girer girmez sinirinden ağlamaya başladı. Üzüntüsü ve asabiyeti yüzünden, yüzünün hatlarının gerilmesinden anlaşılıyordu. Durumu sormadık kendisine. Biraz zaman geçsin ve durulsun diye bekledik. Ancak, gelen çavuş, "Ahmet Türk eşyalarını al ve çık" dedi. Ahmet Türk, kendisiyle konuşma imkanı bulmadan ve durumu öğrenmeden, alınıp götürüldü. Bir ara "ğırnık"ten sormuştuk. Yalan doğru, Ahmet Türk'ün koğuşa gönderildiğini söyledi. Ama, ben inanmıyordum buna. Arkadaşın hücreye götürüldüğü düşüncesindeydim. Fakat, çok sonraları, Ahmet Türk'le, aynı koğuşa bir araya geldiğimizde durumu anlattı. Gerçekten son götürülüşünde koğuşa götürülmüş. Olayı da anlattı. Mahkemeye gittiğinde, Mahkeme nezarethanesinde, tanıdığı birisiyle sadece selanlaşmış ve hal hatır sormuş. Bunu orada birisi idareye intikal ettirmiş ve bunun için yüzbaşı birinci seferinde kendisine hakaret etmiş ve bir iki cop vurmuş. İkinci çağırışında da, Çırılçıplak soyarak, kantinin önünde döğmüşler kendisini. İkinci gelişinde sinirinden ağlamasının nedeni de buymuş. Yapılan bu namussuzluklar karşısında kişinin sinirlenmemesi mümkün değildir. Ahmet Türk onurlu bir arkadaştı, üzüntüsünün ve ağlamasının nedeni de, yapılanlar karşısında bir şey yapamamasıydı. Hepimiz de bu durumdaydık. Ve hepimizde, onun geçtiği bu uygulamadan geçmiştik.

Bizi tecrit bölümüne getirdiklerinde PKK'li arkadaşların duruşma günleri belirliydi ve taktik tartışması yapıyorlardı aralarında. Üçüncü katın birinci hücreesine yerleştiğimiz günün akşamı taktik

tartışmasına bizde korka korka katıldık. Arkadaşlar, cezaevindeki durumu mehkemeye nakletmenin hesabında oldukları gibi, Cezaevindeki durumların düzelmesine kadar ifade vermek niyetinde değillerdi. Hüviyet tespiti ile bunu dillendirecek ve sürdüreceklerdi. Bu bakımdan mahkemelerde duruşmanın başlangıcındaki usulün ne olacağı, duruşmaya nasıl başlanacağını, hüviyet tespitine nasıl geçileceğini, taleplerin ileri sürülmesi safhasının ne olduğu hususunda bilgiye ihtiyaçları vardı. Kendilerine korku içinde olsa dahi, yardımcı olduk ve gerekeni anlattık. Bu arada Ahmet ve M... arkadaşta iletişimde yardımcı oldular.

Hücrede geçirdiğimiz en zor günler, PKK li arkadaşların duruşmalarının başladığı ve sorgularının sürdüğü günlerdi. Mahkemede duruşma safhasında, herşeye rağmen, cezaevindeki uygulamaları ve yapılan baskıları dile getiren arkadaşlar gerçekten zor günler geçirdiler ve direndiler.

Duruşma gününden, üç gün önce, gereken hazırlıklara başlandı. Baskı o günden itibaren genel olarak yoğunlaştı. Bütün katlarda, baskı aynı düzeyde çoğalmaya başladı. Yemek miktarı daha da düştü ve ekmekler küçüldü. Hele dördüncü kata verilen yemek ve ekmek ise iyiden iyiye azaldı. İkinci ve üçüncü katta bulunan PKK liler tehdit edilmeye başlandı. Tehdidin ardından koğuşa gönderilme, yemekleri artırma, kantini serbest bırakma ve çay verme vaadleri yapılıyordu. Bir keresinde de, çay verildi. Planlı ve programlı, ince hesaplara dayanan oyunlar çevriliyordu. Kanımca amaç, Mahkemede tüm PKK lilerin, aynı biçimde tavır koymasını engellemekti. Hücrelerde yüzde yüz idarenin adamları vardı. Konuşmalar iletiliyordu. Dördüncü kattaki arkadaşların ve birinci kattaki ölüm orucuna gidenlerin mahkemedeki taktiklerle ilgili konuşmalarını, idare, biliyordu' ki, üç gün öncesinden oyun tezgahlanmaya başladı ve sahneledi.

Duruşma öncesi gün, duruşmaya götürüleceklerin isimleri okundu ve kaldıkları hücreler saptandı. Bilahare, duruşmaya götürülecekler yerlerinden alınarak bir kaç hücreye yerleştirdiler. Tabi, bu uygulama sadece, dördüncü katta bulunanlar için yapıldı. Diğer kattaki, duruşmaya gidecekler kendi hücrelerinde kaldılar. Duruşmaya sabah saat 002 de gidilecekti. Verilen talimat da bu yoldaydı. Birinci kattakiler, ölüm orucunu sürdürüyorlardı. Dör-

düncü kata da, akşam hiç su verilmedi, yemek te verilmedi. Sayım sırasında, yine dayak atıldı. İkinci ve üçüncü kattakilere de, gereken korku verildi.

Mahkemede bulunacakları ve erken saatlerde kalkacakları için, gardiyanlar erken çekildiler. Onların gidişi ilede, katlar arası nakliyat başladı. Mahkemeye gidecekler için, gömlek, pantolon, kırıvat ve benzeri giyim eşyalarının yanında, ekme ve su gönderildi. Herkese, dudaklarını ıslatabilecek kadar su ve ancak birer lokmalık ekme gönderilebildi. Olanda buydu. Devriyelerin gelişi ile su çekme işi durduruldu. Belirli bir zaman sonra, nöbetçinin ayrılışı ile su çekme işlemi gece geç saatlere kadar sürdü.

Saat on sıraları idi. Dördüncü kattan birisi, herkesin kendisini dinlemesini istedi. Herkes kulak kesildi. Kürtçe konuştu arkadaş. Cezaevindeki uygulamalara temastan sonra şöyle söyledi diğer katlardaki PKK. lilere:

"Bize ve size yapılanlar geçicidir. Bunların bizlerle ilgili düşünceleri aynidir, açıktır. Hiçbirimizi diğerinden farklı düşünmüyorlar. Belli amaçlara varmak için, geçici olarak gösterdikleri müsamaha sayılmayan müsamahacılara aldanmayın. Yarın yine aynı durum olur. Sizde, bizimde imhamızı amaçlıyorlar. Hepimizi aynı biçimde pasivize etme durumundadırlar. Biz kavgamızın vermiş olduğu heyecanı aynen sürdürelim. Mahkemedeki kavgamız aynı olmalı. Mahkemede herkes cezaevindeki durumu anlatsın. Hüviyet tespitinden önce bunu yapalım. Ben hüviyet tespitinde bulunmayacağım. Buradaki arkadaşlar aynı taktiği uyguluyacak. Siz ikinci ve üçüncü kattakiler de bu şekilde davranın. Yarın mahkemede yanınızdaki arkadaşlara da bunu söyleyin." diyerek konuşmasını sürdürdü.

Birinci kattakilerin sesi yorgunlardı ve halsizlerdi bu nedenle çıkmıyordu. Buna rağmen bir ara Hayri'nin sesi duyuldu. Bu taktiğe uymalarını öneriyordu arkadaşlarına.

Herkes uyumuştı. Sessizli çökmüştü hücrelere. Tek ses vardı, su çekenlerin bu işlemi yaparken çıkardıkları hışırtı. Düşünüyordum, bu arkadaşların durumunu düşünüyordum. Mahkemede tavır koyacaklar kesin ve açık. Acaba kaç tutuklu birlikte hareket edecek.

Avukatlar destek olurlar mı ? Olmaları gerekir. Ama .. olurlar mı ? Düşünemiyorum,bütün tutukluların birlikte hareketlerini ve Avukatların mahkemede bu konuda tutuklulara destek olmalarını. Bir çok avukatın tutuklanması, Mahmut Bilgili'nin kaçırılması, benim içeri alınışım. Avukatlar bunları yalnız değerlendirip, meselenin dışında kalacaklar endişesindeyim. Komutanlığın ve mahkemenin üzerimize gelişlerinin nedeni açıktı. Ceza evindeki tutukluların,yapılan baskı ve işkenceler karşısında tavır koyacakları çok iyi bilinmekteydi. Onların başarı şansını , bir kaç arkadaşı gözaltına alarak, onlara göz dağı vererek,beni tutuklayarak ve avukatların içine bu uygulamalarla korku salarak kırmışlardı bir noktada. Şimdi mahkemede tavır koyacak bu arkadaşların başarı şansı : Tüm tutuklu sanıkların aynı düzeyde tavır koymalarına Avukatların , tutukluların getirdikleri istemler doğrultusunda,konunun üzerine eğilerek ve meseleyi yasal düzey içinde mahkemede tartışmalarına Basının, duruşmada izlediklerini ve tutanağa geçen hususları olduğu gibi kamuya aktarmasına ve konunun üzerinde insanlık açısından ciddi bir biçimde durmalarına Gelişen bu durumun demokrat dünya kamu oyuna yansıtılmasına ve siyasilerin, olayın sansaliyetesini yaratacak politik çalışmalarına bağlıdır. İçinde bulunduğum durumu değerlendirdim. Büro oluşturdum, binlerce kişinin vekilliğini yükledim. Bunları en iyi biçimde savunmayı amaçlıyordum. İlk kavgayı da, hukuksal düzeyde PKK davasında verecektin. Çünkü ilk açılan gurup dava o davaydı. Ama neredeyim şimdi ve neyim ? Onlar kadar savunmasız,dünya ile ilişkisi kesilmiş,verilen emirleri yerine getiren,gururu kırılan,dayaklanan, hakaretlerle boğulan bir tutukluyum. Ama, dışarıda olsaydım ve Avukatlığımı sürdürseydim, yarınki duruşmada sanıkların yanında yer alıp didişe didişe üzerime düşeni yapacağım kesindi. Belki o zaman gelecektin buraya. Mümkündü ama,bir çok şeyleride çözmüş olurduk.

Şimdi ne yapabilirim. Bu uygulamalar karşısında onların ızdırabını dindirecek ne yapabilirim. Sorumluluk yüklenebilir miyim? Tavrınıza devam edin desem. kamusal tepki olmazsa, avukatlar meselenin üzerine eğilmezse ve gereken siyasal çalışma dışarda yapılmazsa başarı şansları olmayacak ve idare de gittikçe sertleşecek

ve davadaki siyasal savunma şanslarını da yitirecekler. Aksini önermem de sorumluluk siyasal bir sorumluluk durumunu ortaya kor. Bu da düşündürücü. Böyle düşünüp dururken dördüncü kattan bağırtılar yükseldi. "Gardiyan... gardiyan!.. bayılan var" diye bağırmaya başladılar. Ancak bağırtılara kimse cevap vermedi. Ne gardiyanlar geldi ne de ses veren bir nöbetçi oldu. Bütün hücrelerden aynı şekilde bağırtılar yükseldi. Yine ses veren olmadı. Gelip gitmeyen olmayınca, aşağı katlardan ilaç istendi. Söylenilen ilaç Mustafa Kılıç'ta vardı, onu ilettik. Sancılanan arkadaş saat ikiye kadar bu bağırtısını sürdürdü. Gardiyanlar, P.K.K.'li arkadaşları, duruşmaya götürmek için geldiklerinde, inlemesi kesilmişti.

Cin Ali'nin de inlemelerini ve bağırtılarını dinlemiştim, çoğu kez sabahlara kadar. Ölümünden iki gün önce getirildi revirden. Cezaevinde "revir" denen, hastaların yatırıldığı ve tedavi gördüğü bir yer yoktu. Böyle bir yer olsaydı, bulaşıcı hastalığa tutulan bir çok arkadaş oldu, onlar götürülürdü. Kanımca, inlemelerinden ve bağırtılarından psikolojik baskı açısından yararlanmak için Ali'yi hırsızlık hücresine götürmüşlerdi. Ölüm orucuna gidenleri, etkilemek için de, revire götürüldüğü söylenmişti. Cin Ali, yirmi birinci günde bırakmıştı ölüm orucunu. Ne tedaviye alınmış ve ne de, beslenme açısından doktor tarafından kendisine uyarı yapılmış. Bile bile kendisine bol ve kuru yiyecek verilmiş. O da açlığın etkisi ile verileni yiyormuş. Onun kaldığı hücrenin yanındaki hücrede kalan arkadaşların anlatımına göre, yüzbaşı, tecrit çavuşu ve gardiyanlar zorla yediriyorlarmış. Yüzbaşının, "Mevlüt" diye çağırdığı Tecrit çavuşu, Ahmet veya Celal'in ikisinden birinin sorması üzerine, "Onun anasını ağılattık. Orucu bıraktı, biz yedirdik, zorladık, adam tınmadan yedi. Ölecek başka türlü ölmezdi eşekoğlu, azılı komünist" diye samimi belirlemede bulunmuştu.

Cin Ali (Ali Ereğ) getirildiği zaman konuşamıyordu. İnliyordu. Sancıdan ve duyduğu ızdıraptan olsa gerek devamlı bağıırıyordu. Belki ruhsal dengesini de yitirmişti. İki gün inlemelerini dinledik ve manen aynı ızdırabı biz de yaşadık. Son gece, yani öldüğü gece, saat 001'e kadar "Ay!.. Ay!.. Gardiyan! Gardiyan! Ahh! Ahh!.." diye bağırdı ve inledi. Gide gide sesinin tonu düşüyordu. Saat 001 sıralarında sesi kesildi, bir süre hırıltılarını duydum. Ondan sonra sesi çıkmadı. "Uyudu" dedim ve rahatladım. Öylece geçtim uy-

kuya.

Sabahleyin Laz gardiyanın küfürü ile uyandım. Herkes uyandı. Hücre kat kapıları açıldı. Ve bir koşuşma ve akabinde yoğun bir trafik, geliş ve gidişler arttı. Doktor da geldi. Battaniye ile birisini çıkardılar. Götürülen Ali idi. Ziyaretçilerden birisi kapalı biçimde söylemiş öldüğünü. Serbest bırakıldığımda kesin öğrendim öldüğünü. Aslında, battaniyeye bırakılıp götürüldüğü gün, ölmüştü Cin Ali.

Saat 002'de, duruşmaya götürülecek tutuklular, alındılar hücrelerden. Birinci katın koridorunda bir süre bekletildikten sonra götürüldüler. Onlar götürülürken, hepimiz uyanmıştık. Küfürler, bağrımalar yoğundu. Yapılan gürültü karşısında uyanmamak olası değildi. Götürüldüklerinde saat 03.20 idi. Duruşmanın başlamasına 5 saat 40 dakika vardı. Bu da bir tür işkence.

Ölüm orucunda olan ve bu eylemlerini sürdüren arkadaşları götürmediler. Gerçi arkadaşların yürüyecek takatleri yoktu. Duruşmada uzun süre kalamazlardı. Ancak akşamki konuşmalarından gitmeye kararlı oldukları anlaşıyordu. Elbise, gömlek istemeleride bunu doğruluyordu. Komutanlık ve cezaevi yönetimi, bilerek götürmedi. Mahkeme de istememişti bu arkadaşları. Mahkemenin arkadaşları duruşmaya çağırması, bu arkadaşların ölüm orucuna gittiğini bildiğini gösterir. Basın duruşmada hazır olacaktı. Televizyon ekibini de bilfiil kendileri, kendi propagandaları açısından getireceklerdi. Basın ve televizyonun istem dışı, gerçekleri yansıtacak düzeyde haber sunması olası değildi. Fakat, hazırlanacak filmler, saptanacak durum gelecek açısından belge niteliğini taşıyabilirdi. Avukatların da ne tavır koyacakları daha belirgin değildi. Aslında avukatlar üzerindeki baskı, onlarda yeterli bir korkuyu yaratmıştı. Komutanlık bunu biliyordu. Ama, kesin enin değildi. Bu nedenle, ufalmış, bir deri bir kemiğe dönmüş bu tutukluları götürüp de, vahşetlerini mahkeme önünde sergileyemezlerdi. Ölüm orucunu bırakmalarından 15-20 gün sonra götürüldü bu arkadaşlar.

Dördüncü kattan, mahkemeye giden tutukluların, bu durumları mahkemede vurgulayacakları, baskıların kalkmasına kadar, hüviyet saptamasına katılmayacakları ve gereken direnişi gösterecekleri açıktı. Bu hususa kararlıydılar. Ancak, koğuşlarda ve tecritin ikinci ve üçüncü katında bulunan tutukluların bu direnişekatıla-

caklarına ihtimal vermiyordum. Endişeli idim. Ara sıra pusula yazarak hücreden hücreye bana ulaştırıyorlardı. Hukuki durumları hakkında bilgi isterlerdi ve ayrıca iddianamedeki belirlemelere göre verilecek cezanın miktarının ne olabileceği hususunda görüşümü sorarlardı. Pusulalardan, bir kısmının tahliye bekleme durumunda olduğunu anlıyordum. Her ne kadar gerçek durumu yazarak kendilerine iletiyordum, ama, Samsun ambalaj kağıdına yazılan birkaç satırla ikna olmaları da düşünülemezdi.

Tecrit hücresinde o gün akşama kadar sessizlik egemen oldu. Tutuklu miktarının azalmasına karşın, gardiyanlarda ortada görünmüyorlardı. Sadece bizim katın gardiyanı vardı. "Reben" ismi takılan bu gardiyan da saat 18 sıralarına kadar bir kaç defa görüldü.

Hepimiz, mahkemeye giden bu arkadaşların gelişini merakla bekliyorduk. Celal Paydaş ve Mustafa Kılıç'ta aynı merak içinde idiler. Bazı sanıklar, soruşturmada onların isminden bahsetmişler. Bunların mahkemede ne diyeceklerini öğrenmek istiyorlardı.

Saat yedi idi. Akşamın yedisi. Gardiyanları bağırtiları, koşuşmalar, küfürler, cop ve sopa sesleri, zincir şakırtıları kapladı cezaevi salonunu. Üçüncü kattan duruşmaya gidenler, bizim hücremizin önünden koşarak geçtiler. İki gardiyan arkalarından girdi kat koridoruna. Copluyarak, küfrederek kapadılar bunları hücrelerine. Sesler, hücre kapılarının açılışı ve kapanışı, ikinci kattan duruşmaya gidenlerin de geldiklerini gösteriyordu. Dördüncü kata çıkan merdiven hücremizden rahat görülüyordu. Devamlı gözlüyordum. Gelen olmadı. Salonda küfürler, bağırışmalar yoğundu. Yarım saat geçti aradan, beş altı arkadaşın merdivenleri tırmandığını gördüm. Arkalarında askerler vardı. Ellerindeki zincir ve sopalarla devamlı vuruyorlardı. "Al sana baskı" "Al sana işkence" "Baskı var dersin ha!.." sözlerinin arkasından zincir ve sopalar kalkıp iniyordu. Kimse çıkamadı merdiveni. Sopa ve zincir darbesini alan yıkılıyordu yere. Birinci kat merdivenlerinden yeni bir gurub tutuklunun geldiğini görünce, bırakıverdiler bu arkadaşları. Bir süre sonra ikinci gurub geldi. Yürüyemez durumdaydılar. Askerler kollarına girmiş sürüklüyorlardı. Arkalarında hazırlık hücresinin, infaz mangasının gad'dar onbaşı vardı. "Ulan kimi kime şikayet ediyorsunuz. Dediniz de ne oldu. Adamı böyle sikerler" diyerek, elindeki zinciri duvarlara vurarak şakırdatıyordu. Hincını alamamıştı galiba.

Üçünü gürub saat 10 sıralarında getirildi. Bunları haşat etmişlerdi. Üstleri başları ıslaktı. Yağmura tutulmuş horoza dönmüşlerdi. Merdiven korkuluğuna tutunarak çıkıyorlardı. Adım atarken, ne derecede acı çektikleri yüz hatlarından belli oluyordu. Bu durumlarına rağmen arkalarından gelen askerler, çabuk yürüsünler diye copla vuruyorlardı. Bu durumda dahi bu arkadaşlar, takatsızlıkları nedeni ile çıkış tempolarını değıştirmiyorlardı.

Tecrit çavuşu, duruşmaya gideceklerle, "saat 002'de hazır olmaları" talimatını verdikten sonra ayrıldı. Giderken, "Eşşekoğlueşşekler, hakimlerin kendilerinden yana olduğunu zannediyorlar. Sanki hakimler, burda nelerin yapıldığını bilmiyor. Yarın görüşürüz..." tehdidini de yaptı.

Herkes merak içindeydi. Kanımca ölüm orucu eylemini sürdürenlerin duruşma ile ilgili bilgiye çok ihtiyaçları vardı. Katlar arası su-ekmek nakli de başlamıştı. Bunun için bağışmalar oluyordu. Bu arada Kemal Pir'in sesi yükseldi. "Ulan bırakın biz bilgi alalım, karnımızı doyuralım, siz sonra zıkkımlanın." Haklıydı, herkes sustu.

Dördüncü kattan bir arkadaş anlatmaya başladı.

"Ellerimizi kelepçeledikten sonra, 20 şer 20 şer bizi zincirlediler. Her arabaya 40 kişi bindirilerek mahkeme salonuna götürüldük. Zincirlerimiz çözüldü ama kelepçelerimiz çıkarılmadı. 5 saat bekledik kelepçeli. Saat dokuzda yargıçlar geldiler. Duruşma salonunda konuşmak, sağa sola dönmek yasaklandığı gibi, su içmek, tualete gitmek de yasaktı. Hepimiz yorgun ve uykusuzduk. Gardiyanlar ve inzibat erleri yargıçlar kurulunun önünde bize vuruyorlardı. Hüviyet tespitinde bizler, cezaevindeki durumu anlattık; can güvenliğimiz sağlanmadığı, cezaevindeki işkence ve baskılar kaldırılmadıkça hüviyetimi belirliyeniyeceğimizi bildirdik. Mahkeme çok sert davranıyordu. Arkadaşların çoğunu duruşmadan çıkardılar. Başkanın işareti ile askerler bizi tekliyor ve copluyordu. Koğuştaki arkadaşlar ve hücrelerde bulunan arkadaşlar bizim istemimize katılmadılar. Hüviyetlerini belirlediler. Basın masasında bir-iki kişi vardı. Arkanıza dönemediğimiz için dinleyicilerin olup olmadığını bilmiyoruz. On kadar avukat vardı. Hiç biri konuşmadı. Bizim belirlemelerimizle ilgili hiç bir şey söylemediler. Son sıra Av.Hüseyin Yıldırım geldi. Söz istedi. Galiba bu konu

ile ilgili. "Sonra konuşursun" dediler, onada söz vermediler. Duruşma yarına ertelendi.

Arabaya alınır alınmaz dayak başladı. Hatta duruşma bittiğinde, yargıçlar duruşma salonunu daha terketmemişti, bir kaç arkadaşı dayakladılar. Cezaevi salonunda, evela koğuşdaki ve diğer hücrelerdeki arkadaşları götürdüler. Bunları da bolca dayakladılar. Bunlar dayaklanırken bizleri yere yatırmışlardı. Zincirler, sopalar ve tekmelerle kanalizasyon suyuna sokup döğdüler. Halen bir çok arkadaş ordadır. Bir kısım arkadaşların durumu iyi değil, dayanacağız."

Bu konuşmadan sonra durum tartışması yapıldı. Hukuki durum tartışıldı. Bizde bazı konuları açıkladık. Dış tepki yok. Basın bir şey yazmaz inanıyorum. Avukatlarda suskun. Bu adamlarda canavar. Evren cuntası kararlı ve şu anda da güçlü. Yargıçlar kişiliksiz. Şoven yanları ağır bastığı gibi, hukuka, insan haklarına saygıları da yok. Bu durumda ne olacak. Çözemiyorum sorunu. Kafamda karmaşa.

Benden "siyasi savunmanın hangi safhada yapılacağı" ayrıca "hüviyet tespitinin yapılmaması halinde, yargılamanın, sürüp sürmeyeceği" hususunda bilgi istendi. Askeri yargılama yasası ve 1402 sayılı yasaya göre kısmi açıklama yaptık. Konuşmalar burada kesildi. Akabinde su ve ekmek iletişimi hızlandırıldı. Aç ve susuzdu arkadaşlar. Geç zamanlara kadar bu uğraşı sürdü. Elbisesi alananlara elbisede gönderildi. 9. kattan nöbetçinin geldiğini belirliyen işaret gelince nakliyat ta durdu. İkinci gün, üçüncü gün: aynı şekilde gidip gelmeler ve aynı biçimde işkenceler sürüp gitti. Ancak yanılmıyorsam duruşmanın üçüncü günü idi. Sanıklar saat on beş sıralarında getirildiler. Bilahare yüzbaşı geldi ve arkasında asteğmenler. Bir kaç erin kucaklarında da iddianameler. Dördüncü kata çıktılar, iddianameleri dağıttı. Yüzbaşı çavuşa talimat verdi. "Bunlara kantinden kağıt getirin, isteyen ne kadar alıyorsa alsın. Kalemde kendilerine verilsin" dedi. Kağıt ve kalem getirilip dağıtıldı. "Her kat kantin listesi hazırlasın" dendi. Dördüncü kat içinde söylendi. Hemen listeler hazırlandı ve verildi. Akabinde yüzbaşı yine geldi. Dördüncü kata servis tabağı ve kaşık dağıttı. Diğer katlarda da aynı şekilde servis tabağı ve kaşık dağıtımı oldu. Battaniye verildi dördüncü kata.

Diğer katlara da yatak ve battaniye verildi. Bu değişiklik hepimizin dikkatini çekti. Dördüncü kattakiler kanımca, yapılan direnişin başarıya ulaştığını, bu değişikliğin bundan kaynaklandığı görüşündeydiler. Bizim hücredeki arkadaşlarda aynı görüşteydi. Ben bu davranışın geçici olduğunu, bir gün veya iki gün sonra eski durumun aynen devam edeceği görüşündeydim. Büyük bir ihtimalle, mahkemedeki bu durum, basında sadece basit bir haber olarak verilmiştir. Bundan ötürü, Diyarbakıra geldiği düşünülen bazı yabancı basın mensuplarının cezaevine gelme durumları olabilir. Bu nedenle, bu nevi bir uygulama yapılmakta, kâğıt kalem verilmekte, tabak ve kaşık dağıtılmaktadır düşüncesindeydim. Yahut başka bir oyun tezgahlanıyor. Bu oyun nedeniyle böyle davranılmaktadır. Belki de bir teftiş durumu mevcuttur.

O günün sabahı, ölüm orucuna gidenlerin, orucu bıraktıkları söylendi. İkinci hücredeki izettin Aktaş ismindeki genç söylemişti. Rukene sormuştuk. Oda, kesin bilmediğini; akşam bunu anlayacaklarını söyledi. Tecrit çavuşu o gün neşeliydi. Bizim hücrenin önünden geçerken, her zaman yaptığı gibi, Mustafa Kılıçtan, Celal Paydaştan ve benden nasıl olduğumuzu, hayatımızdan memnun olup olmadığımızı alay ederek sordu. Sadece Mustafa Kılıç yanıtladı sorusunu, Hasta olduğunu söyledi. Ara sıra gelir bizlerle, bilgiçliğini göstermek için sohbet ederdi. Her sohbet bir küfür ve her sohbet hakaret kaynağı idi. Ama, sohbet etmek, yani sorduklarına cevap vermek durumundaydık. Buna ister istemez katlanıyorduk. Celal Ölüm orucundakilerinin durumunu sordu. "Onlar orucu bıraktılar. Eşekoğlu eşekler hanyayı Konyayı anladı." diye soruyu yanıtladı.

Akşam dördüncü kat ile birinci kat arasında yapılan konuşmalardan, ölüm orucuna gidenlerin orucu bıraktıkları açıklık kazandı. Gerçi gerekçeleri üzerinde durulmadı. Konuşmalardan, arkadaşların siyasi savunma vermek zorunda oldukları, duruşmaları takip etme zorunlulukları, arkadaşlarına uygulanan ve onların imhasını getiren uygulamalar ve mahkemenin tavrı karşısında, kamunun suskunluğu ve basının ilgisizliğide göz önüne alınarak, arkadaşlar bazı savunma olanaklarını elde ederek veya bu hususta taahhüt alarak orucu bıraktıkları sonucunu çıkardım.

Hemen belirleyeyim. Duruşmaların başladığı günün sabahı

ve ondan sonraki günler hücrelere başlangıçta belirttiğim ölçülerde gazete verildi. Mahkeme ile ilgili haberler gayet kısa yer almış ve hiç bir yorum getirilmemişti ve hiç bir makale ve fıkra yazarı da bu konuya dokunmamıştı. Sanıkların mahkemede belirledikleri de aktarılmamıştı.

İddianameler, kağıt ve kalemler, battniyeler, servis tabakları üç gün sonra toplandı. Açlık ve susuzluk, yine başladı. Dayaklar, sulamalar, küfürler ve hakaretler eski biçimine döndü. Kanımca artık baskı dördüncü kata iyice yönetildi. Bunların da direnişlerini kırmaya karar vermişlerdi. İkinci ve üçüncü kattaki tutuklular üzerinde de, mevcut baskı kesin kes artırılacaktı.

İddianamenin okunmasından sonra sorgulamalara geçildi. Sorgulamalar gurup gurup yapıyordu. İlk olarak Diyarbakır gurubu sanıklarının sorgulamaları yapılacak. Bu nedenle duruşmaya sadece Diyarbakır gurubu sanıklarını götürüyorlardı. Diğer sanıklar götürülüyordu.

Duruşmadan gelen sanıklarla ilgili evvelki uygulama aynen sürdürülüyordu. Mahkemeye götürülüş, getiriliş, kelepçeleme, zincirleme de ve uyulması istenen kurallarda bir değişiklik yok. Yine aynı şekilde bayıltıncaya kadar dövülüyorlar, aç bırakılıyorlar ve susuz, sigarasız kalıyorlardı. Ve bu uygulama bütün katlarda aynı biçimde yoğunlaştı.

Hele siyasi savunma verenler akıl almaz işkenceden geçiyorlardı.

Dördüncü kattaki arkadaşlar halen eski durumlarını koruyorlardı. Direnişlerini Cezaevindeki insanlık dışı, insanı hayvan yerine koyan uygulamaları değiştirmeye kadar sürdürmek niyetindeydiler. Ancak gün geçtikçe durum değişiyor, şartlar ve baskılar ağırlaşıyor ve yoğunlaşıyordu. Ve her gün direnenlerin sayısı bir iki azalıyordu.

Direnenlerin bir kısmı hazırlık hücresinde idi. Ne gibi uygulamalarla karşı karşıya olduklarını bilmiyorduk. Dördüncü katta bulunan arkadaşlara neler yapıldığını biliyoruz, çünkü hergün onları görüyor ve işitiyorduk.

Mahkemeye götürülen sanık sayısının azalması nedeniyle, mahkemeye sanıkların götürülüş saati değişmişti. Eskiden olduğu gibi artık saat ikide değil, saat altıda alınıyorlardı. Bilahare öğren-

diğimize göre, saatin bu şekilde değiştirilmesine sebep, yalnız sanıkların sayısının azalması olmayıp, mahkemede, sanıkların muhafazasına görevli birliğin komutanının karşı çıkışıymış. Çünkü kendileri de rahatsız oluyor.

Sanıkların duruşmaya gidişlerinden sonra sabah çorbası içiliyor ve hemen akabinde sabah sayımı yapılıyordu. Saat dokuz sıralarında süzbaşı denetime geliyordu. Bilaistisna hergün bir iki gelirdi denetime. Aslında bu geliş, durumu görüp talimat vermek içindi.

Yüzbaşının denetiminden sonra, verilen talimat uyarınca, infaz mangası dördüncü kata çıkarma yapardı. Artık eskiden olduğu gibi, kattaki bütün tutuklu arkadaşlar dayaktan geçirilmiyordu. Sadece bir hücre üzerinde duruluyor ve baskı bu hücredeki bazı kişiler üzerine teksif ediliyordu. Dayak... zincirle vurmalar... asmalar... özel olarak hazırlanmış, curulduğunda derin iz yapan ince çubuklarla dövmele... su ile ıslatmalar, saatlerce sürüyordu.

Bu yapılan hakaretlere, işkenceye dayanmak güç, insanın her şeye rağmen buna katlanması olanak dışı. Bu nedenle dayaklanan arkadaşlardan bir kısmı, söylenenleri yapacaklarını ve belirtilen kurallara uyacaklarını söylemek zorunda kalıyorlardı.

İstenilen neydi: Türküm diyecekler. Hergün Türklük andını okuyacaklar, Gelen erlerin önünden kalkacaklar, Yemek duasına katılacaklar ve kendileri de gerektiğinde bu duayı yaptıracaklar. Türk ırkının üstünlüğünü vurgulayan, özü ve görünümü ile ırkçılık kokan marşları ezberleyip söyleyecekler. Eğitim denen, sadece yat kalk ve sürünmekten ibaret ve saatlerce uygun adım yürüyüşü getiren eğitime katılmak. —Ne mutlu Türküm Diyene—Her Türk Asker Doğar—Bir türk dünyaya bedeldir—En büyük Türk Atatürk—Her şey Vatan için—Sloganları istendiğinde söylenecek ve bunlar yazılıp hücreye asılacak. Sen kimsin, neyin sorulduğunda, —Türküm ve Müslümanım— cevabını vereceksin.

Bunları, yapılan işkence sonucu kabul eden kişi, dördüncü kattan, —Evela kendisine, herkesin duyacağı şekilde "Türküm" diye bağırıldıktan sonra— ikinci kata veya üçüncü kata indiriliyordu.

Bu işlem günde iki üç defa cereyan ediyordu. Her seferinde,

kendinden geçmiş, vurulan zincirlerin ve copların acısından kıvranan, yüzü yarılmış, başı kırılmış, dişi kırılmış ve ağzı yarılmış arkadaşlar kollarından tutularak İKİNCİ VEYA ÜÇÜNCÜ KATA İNDİRİLİYORLARDI. BUNLARI İNDİRİRKEN, tecrit çavuşu, iğrenç suratiyle çevresini süzüyor ve birini daha türk ve müslüman yaptık kayda geçin" diye laf atıyordu.

Talimatt. yüzbaşidan geliyordu. Tabii yüzbaşı da, kendisine yukarıdan plancı ve taktikçilerin verdiği emri yerine getiriyordu. İnfaz mangası piyon olarak görev yapıyordu. Onların yöneticisi de Tecrit çavuşu mevlüt ile, hazırlık hücresi gardiyan onbaşısıydı. Vuran, asan, yumruklayan ve bunları yaptıran bunlardı. İnfaz mangasının diğer erleri içinde aynı şey söylenebilir. Bunlar insan değillerdi, sanki bir anneleri ve babaları olmamış, toplum içinde yaşamamış ve ailenin ne demek olduğunu bilmiyorlardı. Merhamet, acıma, his denen nesne yoktu bunlarda. Bir emri yerine getirmeden ziyade, isteyerek, zevkle ve bilerek bu işi yapmaktaydılar.

Bu uygulama, dördüncü kattaki arkadaşların tümünün aynı biçimde ikinci ve üçüncü kata indirilişi ile bir süre durdu. En son on beş kişi kalmışlardı. Hazırlık hücresindekiler, aynı biçimde söylenenleri kabul etmiş ve onlarda tecrit hücrelerine getirilmişlerdi. Bunlardan Ferzende ve Medeni bizim hücreye getirildiler. Biz her birimiz yirmi beş kilo kadar yitirmiştik, bunlar ise her biri kırkbeş kile kalmışlardı.

Onbeş kişi kapalı hücreye alındı. Tabi saatlerce atılan dayaktan sonra. Mehmet Şener'de bunların arasındaydı. Dördüncü katın diğer hücrelerine, yine bir kısım tutuklular yerleştirildi. Mehmet Şener ve arkadaşı üç gün kapalı hücrede aç ve susuz tutuldular ve bilahare alınıp götürüldüler. Aradan bir hafta geçtikten sonra, Mehmet Şener'in dışındaki arkadaşlar da getirildi. Mehmet Şener bir hafta sonra getirildi. Tek kalmıştı ve oda sonunda uymak zorunda kaldı.

İşte bu dönemde bizleri birlikte havalandırmaya çıkarmışlardı. Hayri ve Kemalle ve diğerleri ile o karşılaşma ve konuşma imkanı bulmuştum. Bir daha bizi bir arada çıkarmadılar. Kendilerini bir daha görme imkanı bulamadım.

Birinci ve dördüncü kattakiler hamama götürüldü. İki gün kavgasız ve gürültüsüz geçti. Yemeklerde değişiklik yok. Ancak bize

verilen kadar diğerlerine de veriliyor. Tabiki, verilen yemek doyurmuyor. Sigara verildi. Yine yüzbaşı denetime geliyor. Eskisi gibi sık sık değil. Her gelişinde neşeli ve bıyıkaltından gülüyor ve elinin parmaklarını değişik biçimlerde oynatarak şıkırtatıyor. Bu gülüşünün altında neler yattığı belli.

Üçüncü günü, ikinci kat eğitime çıkarıldı. Eğitim havalandırma yapılmıyor. Birinci katın salonunda. Eğitim bir saat sürdü. Bulunduğumuz hücreden izliyoruz. O küçücük yerde, uygun adımla yürüyüş yapıldı. Bu yürüyüş on dakika sürdü. Akabinde, yat sürün komutu ile, herkes yere yüzü koyun yatırtılarak kırk dakika süründürüldü.

İkinci katın eğitimi bittikten sonra üçüncü kat eğitime çıkarıldı. Aynı biçimde bizde yürüdük, yattık ve süründük. Coplamlar ve tekmelemeler yine geldi gündeme.

Ondan sonraki gün birinci katı ve dördüncü katı indirdiler eğitime. Aynı biçimde onlarda eğitim yaptı. Bunun yanında coplamalar.

Üç gün geçti aradan, şartlar daha da ağırlaştırıldı. Bir kez kararlaştırılmıştı. Kürdistan ulusal muhalefetine Devrimci—Demokrat ve yurtsever insanlarına hayat hakkı tanınmıyacaktı. Adamlar tutukladıkları insanları, cezaevinde tüketmeden bırakma niyetinde değildi. Bu nedenle maddi ve manevi baskı, dozu her gün artırılarak sürdürülecekti.

Sigara kesildi. Kantin yasaklandı. Mektup yazmanın dışında Yazma ve okuma yok. Yine aynı saatlerde uykudan kaldırılıyor-sun ve yine günün belli saatlerinde dayak atılıyor ve marşlar söyleniliyor. Saatlerce ayakta bekletiliyorsun.

Yirmi gün kadar daha kaldık bu hücrelerde. İkinci ve üçüncü katta bulunanlardan bir kısmı yeni yapılan 38. koğuşa alındı. Bizde bunların arasında idik. Yüzbaşı, koğuşa gidecekleri kendisi hücre hücre gezinerek saptadı. Bizim hücrede, Celal Paydaş ile, Mustafa Kılıç'a hazırlanmalarını söyledi. Ben ve diğer üç genç kaldık. Bilahare fikir değiştirdi yüzbaşı. Benimde hazırlanmamı emretti. Koğuşı hücreye nazaran rahat edilecek bir yer olarak düşünüyorduk. Herkese öyle geliyordu. Bu nedenle koğuşa gönderilen geçlerin yüzlerinde, azda olsa neşe okunuyordu.

Koğuşa götürölmek için salona alındık. Herkesin eşyası. battanîyesi ve hatta bir kısmının yatakları ellerinde ve sırtlarındaıydı. Yüzbaşı evvela belirgin nûtkunu söyledi. "Babasının, dedesinin, amücalarının şehitliğinden, kardeşinin kıbrısta şehit düştüğünden" söz ederek, herkesin aynı biçimde duygu ve düşünce içinde olmasını ve hata yapmamasını önerdi.

Bu arada en büyük ihtarı da bana yaptı. "Senin niçin içeri alındığın bilinmektedir. Kendinde bilirsin. Hiç bir şekilde kimseye hukuki yardım yapmıyacaksın, gözüm senin üzerinde olacak. Dikkat et... "

Evet koğuştaydık. 38. Koğuştı. Mehdi Zana da bizimle birlikte.

KOĞUŞ

38. Koğuş Cezaevinin B. blokunda. İç içe birer kapı ile açılan üç odadan ibaret bir koğuş. B. Blokunun girişte solunda. Demir bir kapı ve kör bir pencere ile açılıyor salona. Pencereleeri, cezaevi garajına bakmakta. Burası, kapıları kapatılmış ve havalandırma alanı haline getirilmiş. İdarenin pencereleri de bu havalandırmaya bakmakta.

Odalarda, tahtadan yapılmış karşılıklı ranzalar var. Ranzalar iki katlı, Bir tek tuvaleti ve bir tek lavobası var.

Doksan iki kişiydik. Ranza ve yatak yetersizdi. Üç kişi bir yatağı paylaşma durumundaydı. Yerleşmek sorundu. Epey uğraşidan sonra çözümlendi. Ben, Saim ve Turan bir yatağı kullanacaktık. Yemek yenecek yer yoktu. Yatakların üzerinde yenmesi, bitlenme açısından olumlu görülmediği için, ranza aralıklarında, dört kişi bir tabaktan yiyecekti. Öyle de oldu.

Gardiyardan ilk talimat geldi. Yüzbaşının emirleri imiş. Hemen bir Atatürk köşesi yapılacakmış. Ayrıca sloganlarla süslenecekmış. Koğuş sorumlusu zorunlu olarak, koğuştan resim—tablo—karton—boya için para topladı. Ressam Saim'i görevlendirdi. İkinci günü Atatürk köşesi yapımına başladı.

İkinci gün uyulması gereken kurallar iletildi.

— Pencereden herhangi bir şekilde bakılmıyacak.

— Yatma saati dokuz. Bu saatten sonra kimse ayakta kalmıyacak.

— Sabahleyin kalkış saati altıdır.

- Her gece, koğuşta, iki saatte bir nöbet tutulacak.
- Türkü söylemek, yüksek sesle konuşmak yasak.
- Kırtçe konuşulmayacak.
- Asker olarak gelen, kım olursa olsun, kendisine komutanım denecek.
- Kör pencerenin açılması halinde herkes ayağa kalkacak.
- Başka bir koğuşun eğitime çıktığı zamanlarda üst ranzalarda kimse oturmayacak ve pencereye yakın kimse görölmeyecek.
- İçerde bir tek tırnak makasının dışında makas bulunmayacak.
- Herkesin kafası sıfır numara ile traş edilmiş olacak.
- Herkes hergün tras olacak. tralı kimse görölmeyecek.
- Sayımlarda herkes ayakta bekleyecek ve herkes giyili olacak, picamayla ve terlikle durmak yasaktır.
- Bir komutan tarafından bir kişinin çağırılması halinde, kör pencerenin önüne gelen kişi kısa künyesini yapacak ve Emredersiniz komutanım" diyecek.
- Okunan mektuplar hemen yırtılacak, aramada kimsede mektup görölmeyecek.
- Tespih taşımak ve buna benzer zincir ve benzeri şeyler bulundurmak yasaktır.

Bunlar işkence kurallarıydı. Uymaya zorunlu olduğumuz anayasal kurallardı. Aykırı davranış, bireysel ve bunun yanında kollektif maddi baskıyı ve fizisel işkenceyi getiriyor. Kural-lara uymak zaten hem maddi, hemde manevi açıdan işkence. Nereden ve nasıl bakarsan bak, cezaevinde her uygulamanın, konan her kuralın temelinde baskı ve işkence görölüyor. Kural-sız adamların, kural koyması Nalıncının keseri inisali, tek yanlı, Tek amaçlıdır. Amaç, "cezaevinin düzenini, tutukluların uyum içinde ilişkilerini sürdürmeyi sağlamak mıdır?.. hayır. Amaç, Tutukluları maddi ve manevi baskı altında tutarak, ruhen ve bedenen tüketmektir. Bizler de tükenmenin hesabını yapıyoruz.

Amaçımız belli, onların amaçlarını da biliyoruz.

Kırk yaşından sonra tambur çalmak buna derler. Bu yaştan sonra, uygun adım yürümeyi, sağa sola dönmeyi, çark yapmayı, öğreneceğiz. İhtiyat askeriyiz, ihtiyat eğitimine alınmışız. Ge-lişimizin üçüncü günü 2. saat bunun eğitimini yaptık. Bunu yap-mak işkence özünde, bunun yanında dayakta yiyoruz. Güllünc

olduğu kadar aptalca. İşkenceciler yaptıkları bu soytarlıklarının gülünçlüğüne farkında değiller galiba. Ama adı üzerinde işkenceci. Adı üzerinde işgal ordusunun, kahraman görünümündeki barbarları, Gözleri dönmüş adamların, geleceğin hesabını yapamıyorlar veya yapıyorlarsa, şimdide neticeyi gördükleri için azgınlaşıyorlar. Eğitimden soluk soluğa çıktık. Gelecek günlerdeki eğitimlerin korkusunu şimdiden yaşıyarak girdik koğuşa. Aynı akşam, istiklal marşının on kıtasının ve Atatürk'ün gençliğe hitabesinin tamamının iki gün içinde ezberleneceği iletilti.

Dördüncü gün eğitimde iken ben, Celal Paydaş ve Mustafa Kılıç yukarı alındık. Eşyalarınızı hazırlamamız istendi. 31. koğuşa götürüldük. Mustafa Kılıç 31. koğuşun ikinci, Celal Paydaş üçüncü ve bende dördüncü bölümüne yerleştirildik. Bu koğuş ağaların koğuşu idi. Uçak kaçırıcı şeriatçılar, Nurcular, MSP'liler, Adalet partisi yanlısı silah kaçakçıları bu koğuştaydılar. Bir kaç tane devrimci vardı. Bunlar da gelir gelmez aynı havaya girmişler.

Koğuş olarak gerçekten kullanışlı. Herkes tek yatakta yatıyor. Demir karyola ve demir ranzalar. Birbirine bağlı olmayan münferid manzaralar. Koğuş geniş, koğuşun içinde volta atılacak yer olduğu gibi, ara salonda açık ve orada gezilebiliyor. Banyosu var yüznumaralar ayrı bir bölümde ve dört adet. Yemek yenecek yer mevcut. Her koğuşa bir masa konmuş ve koğuşlarda, belirli yerlere halıfleks serilmiş. Ayrıca bir mescit yapılmış ve mescit te iyice döşenmiş. Burada oturmak ve sohbet etmek serbest. Bu koğuşa kantin serbest. Günde iki defa da çay veriliyordu. Daha evvelce, dışardan istediklerini getirebiliyorlarmış. Biz geldiğimizde de mol malzemeleri vardı. Bizim geldiğimiz günün akşamına kadar ağa olan kesimin saçları ve bıyıkları varmış. Ancak, bizim getirileceğimiz gün, saç ve bıyıkları kesilmiş. Koğuşta herkes namaz kılıyordu. Benimle gelen arkadaşlarda namaza başladılar. Gelişimin ikinci günün sabahı, canılığı, sahtekarlığı, hırsızlığı, ve ahlaksızlığı ile tanınan, ceza evi yönetiminin yardakçısı bir ağa, ağa kibarlığı ve köylü kurnazlığı içinde bana yanaşarak, namaz kılmamı istedi. "Bu beni ilgilendirir" demiştim kendisine. Akşam yoklamaya gelen yüzbaşı "Namaz kılıyormusun?" dediğinde "hayır" demiştim. Yüzünü buruşturdu. Türk milliyetçilerinin, ırkçıların dini sahtekarlığında iyi kavramıştı

adam. Aslında dinle, namazla ilgisi yoktu. Bu nedenle sormamıştı. Beni hücreye alacaktı. Bahane arıyordu.

Koğuştta üçüncü günündü. Sabah sayımından hemen sonra hazırlanmamı söylediler. Yine eşyalarımı topladım ve çıktım. Koğuş çavuşu beni önüne alarak götürdü. Hazırlık hücreğine getirildim. Tekrar ilk günü geldiğim yerde idim. İçerde insanlar vardı. Yeni tutuklular veya cezalandırılanlar. Bekledim bir süre, Hoşgeldin salonunda. Biraz sonra yüzbaşı geldi. Yanında asteğmenler ve askerler. "Sen propaganda yapmışsın" diyerek başladı beni yumruklamaya, hiç bir açıklama getirmeden ve konuşmana fırsat vermeden attığı yumrukların etkisi ile düşer gibi oldum. Bunun bir bahane olduğunu biliyordum. Bu bakımdan, hiç bir şey söylemeden ve hiç bir açıklama istemeden katlandım bu hakarete. Ancak "buraya gelişinden pek memnun değilsin, kendi hatanla geldin" dediğinde, "Önemli değil, bunada katlanırsın, ben propaganda yapmışım. bunun bahane olduğunu biliyorum" diye sorusunu yanıtladım.

Yüzbaşı, hücre onbaşısına ve orda bulunan çavuşa, (yeni gelmişti galiba) işaretler yaptı ve ayrıldı. Onun gidişi ile üzerime çullanıp, beni yere yıktılar. Ayaklarıma, bacaklarıma, sırtıma kendimden geçinceye kadar meşe ağacından yapılmış bir sopa ile vurdular.

Bu dayak faslından sonra ikinci kat ikinci hücreye alındım. Sigaram alınmıştı. Öğle, akşam yemeği de verilmiyecekti. Verilen talimat öyleydi. Önemli değildi. Ayaklarımın altının sızlaması, çenemin ağrısı, elimin içinin kabarması, kalçama vurulan, sırtıma indirilen sopaların acısı da bir noktada önemli değil, önemli olan, işkence yoktur biz demokrasiye ve insan haklarına saygılıyız denmesine rağmen, insanlara insan gibi davranılmayıp, hayvana yapılması dahi olumlu görülmeyen ve kınanan davranışların yoğun biçimde sürdürülmesi, İnsanların bu gaddarlığı ve şövenizm adına bu gözü dönmüşlüğüdür.

Hücrelerde ve koğuşlarda tutuklu insanlar; toprağa, güneşe hasret oldukları gibi, gülen ve güldüren yüzlere de hasretler. Gündüzün gürültüsünde ve bu gürültüye gömülen, uykusuz gecelerde sıkışıyor yürekler. Öylesine dolu, öylesine hınçlı ama, falakanın, zincirin, boyna geçen tasmanın korkusuyla çarpmakta. Herkes, demir parmaklı kafeslerinde fareye köle olmuş aslanlar, uysal ve durgun. Beyin kırbacın, zincirin emrinde ve uyum içinde. Günün her saniyesinde yaşanan ve duyulan tek şey korku. Batık bir gemi burası. Denize düşen yılanı sarılır gibi, umut aranıyor, kin dolu ve yılan bakışlı gözlerde. Öylesine şaşkın ve öylesine bunaklaşmış insan suratları. Sararmış ve solmuş yüzler. Kirli yakalar arasında boy veren kelleler çırılçıplak. Ter kokan, kan kokan bedenlerin şiltelerin sıcaklığı ve küf kokan, kan kokan, irin kokan boğucu hava ve bu havayı teneffüs eden veremli ciğerler karışmış biri birine. Sevgi, saygı dostluk, düşmanlık, sadakat, hiyanet, ihbar, iftira yan yana ve iç içe. Kavga ve teslimiyet aynı görünümde. Biz yaşıyoruz ve yaşam kavgasındayız.

Sayım yapıldı. Hazırlık hücrelerinde 65. kişi varmış, 65 can. Her gün dayaklanan, boklu suya sokulan, çırılçıplak soyundurulup ayaklarından ve ellerinden asılan, asılanı izleyen ve her gün ölen 65 insan. Bunlardan birisi de bendim. Halen dayaklanıyorum ve halen insanların, insanlara yaptıkları zulmü ve bundan zevklenmelerini izliyorum. Taşlaştırmak istiyorum yüreğimi. Olmuyor. 65 kişinin 65 kere, koridorda dayaklanmasını gördüm ve aynı şekilde o sahneyi ben de yaşadım. Değişmişti sistem. Artık bir eğlenceye dönüştürülmüştü işkence. Zevk almak için yapılıyordu. Askerler yumruk atma, bir yumrukta yere düşürme, asılı adama topla ve copla nişan alına eğitimini yapıyorlardı. Yarış yapıyorlardı aralarında. Kim bir yumrukta adam düşürür, kim sallanan adamın "poposuna" saflanırken daha iyi nişan alır yarışmaları.

Veysel Kaya denen kişinin dayaklanması daha değişikti.

Veysel Kaya mahkemede, suçsuz bulunmuş ve beraat etmişti. Tahliye edilmesi gerekli. Ancak, mahkeme kararından sonra kişi hemen bırakılmıyor. Yasalar burada geçerli değil. Belirli bir süre, beraat edenler tahliye olanlar bekletiliyor cezaevinde. Bu süre en az on gün oluyor.

Veysel Kayada, beraat kararından sonra, tahliye edileceği zamanı bekliyor. Tabi bu arada eğitime çıkarılıyor ve diğerlerine yapılan uygulama ona da yapılıyor. Usuldendir, ki bunu bende gördüm. Beraat edenler, tahliye olanlar, diğerlerine nazaran, daha fazla dayaklanıyor ve daha fazla hakarete maruz kalıyor. Bu işlemlerde, küçük bahanelerle sürdürülüyor. Veysel Kaya, eğitimde, normal biçimde yürüyüşünü sürdürürken, gardiyan kendisini kenara çıkarıyor ve dövüyor ve bu arada hakaret ediyor, anasına, bacısına, babasına küfrediyor. Veysel Kaya, "benim suçum yok, neden vuruyorsun" diye itirazda bulunuyor ve karşı koyuyor yapılan uygulamaya.

Hemen hakkında, askere, orduya hakaret etti diye tutanak düzenleniyor ve kendisi hücreye alınıyor. Mahkemenin, savcılığın, bu hususta verilmiş bir kararı olmadan ve mesele araştırılmadan, hücreye getirilen Veysel işkenceye tabi tutuluyor. Benim hücreye gelişimden galiba bir gün önce getirilmiş.

Gelişimin ikinci günü idi. Veysel Kaya soyunduruldu ve çıplak aşağı kata indirildi. Hücremin önünden çıplak geçişini gördüm. Veysel Kayanın, kolları arasına bir ağaç geçirdiler ve ellerini önden bağladılar. Onbaşı ve daha evvelce görmediğim, ancak bu kez hücreye geldiğimde gördüğüm, kaba yapılı ve pıs ağızlı bir asker ellerindeki deriden yapılmış ince sırmalarla, yüzüne, başına, vücudunun her yerine vurmaya başladılar. İh. Ah demiyordu. Ancak, vurulan her darbenin kendisine büyük yük ızdırap verdiği yüzünün hatlarından anlaşılıyordu, jest ve mimiklerinden belli oluyordu.

Vurulan her darbe sırtında, kollarında, alnında çizgimsi bir iz bırakıyor ve hemen kanıyordu. Bu biçimde dayaklama yarım saatten fazla sürdü, Veysel'in vücudu kıpkırmızı olmuştu. Her tarafı kanıyordu. Üzerine bir bidon su döküldü. Kanlar kayboldu ve hemen yeniden belirlenmeye başlandı. Elleri çözüldü. Bu sefer, esas vaziyete geçiriliyor ve çenesine yumruk atılıyordu. İki asker, yani onbaşı ile er, kuvvetlerini deniyorlardı. Her seferinde birisi yumrukluyor. Atılan bazı yumruklardan dolayı Veysel yere yıkılınca, her ikisi de şiddetli bir kahkaha atıyorlardı. Yarışa girmişlerdi. Her yere yıkişlarında puanlama yapıyorlardı. Yumruklar, çenenin dışında, göğüs kafesine, omuzlara, karın boşluğu-

na da atılıyordu. Vurulan yumruğun etkisi ile dendesini yitirdiğinde, düşmesi için arkadan tekme yapıstırılıyordu. Veysel elli altmış defa yere düştü ve kalktı. Bu işlem kanımca iki saat kadar devam etti. Yere yıkılan Veysel artık kalkamaz durumdaydı. Tekmelere rağmen artık kalkamıyordu. Elinden tutularak kaldırılmak istendi. Ayağının üzerinde duramıyordu. Üzerine su dö-küldü. Kollarından ve bacaklarından tutularak hücreesine alındı, ancak onun yerine ikinci birisi indirildi. Kanımca oda, Veyselin hücreesindeydi. Adamlar yorulmamıştı. Bununda, Salih Şimşek olduğunu sonradan öğrendim. Aynı uygulama onada yapıldı.

Bu kadar dayak yemesine ve bu kadar kendisine yumruk vurul-masına rağmen Veyselin komaya girmeyişi ve sağ kalışı şaşırtı-cıdır. En ciddi bir boksörün dahi bu kadar yumruğa dayanacağı-nı düşünemiyor insan.

Haftamı tamamlamıştım. Beni hücreden yine çıkardılar. Eş-yanı aldım. Yüzbaşı koğuşa götürülmem için emir buyurdular. Gitmek istemedim. Nasılsa, tekrar getirileceğiz, gitmenize gerek yok dedik. Ancak, emirdi götürülecektim ve bu nedenle itirazım geçersiz sayıldı.

Tekrar 31. inci koğuşa getirildim ve eski yerimi işgal ettim.

31.inci koğuştaki ömrümüz kısa sürdü. Gelişimden iki gün sonra koğuş dağıtıldı. Bir kısmı 12. koğuşa, bir kısımda 38. koğuşa. Mehmet Bucak ve bir kısım adamı, Hilvanlı sülemler diye bili-nen aşiretin bir kısım bireyi, Mehmet İzol'un adamlarından bir kaçı ile birlikte bende 38.koğuşa getirildim. Celal Paydaş, Ahmet Türk ve Mustafa Kılıçta bizimle birlikte idiler. Partizandan yargı-lanan ve eremni olduğu için ciddi biçimde baskı gören Garabet Demirci, Rızgariden yargılanan Şemsettin Takva ve DDK den yar-gılanan Bedrettin Azizoglu ile Vanlı Yusuf Zorba da bizimle bir-likte idiler. PKK den yargılanan iki kişi vardı. Fahri Uzun ve Sab-ri. Ancak, bunların siyasi hiç bir yanları yoktu. Bilahare koğuşu-muza, Kawa gurubu davasında yargılanan Hıdır, Enver, Vecdi, Metin ve Rızgari davasında yargılanan Hüseyin getirildiler. Bunlar da bizim bölüme yerleşti. Rüşvet suçundan getirilen polislerde sülemlerin bölümüne alındı.

Koğuştaki altmış beş kişi idik. Bu belirlediğim kişilerin dışında, hepsi köylü idi. Memet ağanın, sülemlerin, Mehmet İzol'un

dırşıkçileri idi. Yani onların hizmetkarları. Hepside sola düşman, ulusal kavga verenlere karşıydı. Askerlerin, subayların yaptıklarını, devrimci kesime karşı tavırlarını onaylayanlardı. Kendilerine aynı biçimde tavır gösterilmemesinden memnundular. Ancak, bizlere yapılan uygulama sırasında, bir ayırım olmasın diye, belirli kişilerin dışındakilerede aynı şekilde davranışların olması, onları üzüyordu. Defalarca gelen subaylara, erlere, "biz devletten yanayız. Biz türküz ve türk devletinin kurtuluşu için kavga veriyoruz, şehit vermişiz" şeklinde beyanlarda bulunurlardı. Hepside ihbarcı idi. Hepside iftira atmaya ve devrimciler aleyhine hakaret etineye müsait ve kararlıydılar. Yüzüne karşı iyi davranan ve sahte saygı gösteren bu insanlar, çıkarları uğruna seni ateşe atmaya hemen hazır dılar ve bunu da kesinlikle yaparlardı.

Koğuş sorumlusu bunların arasından seçilmişti. Okur ve yazarlıklarının azlığı nedeniyle, diğer işleri sürdürmek içinde gençlerden birini yardımcısı vermişlerdi. İlk yardımcısı Bedrettin Azizoglu idi. İkinci yardımcısı Hüseyin Yeşil dağdı. Bedrettinden sonra bu yardımcılık yaptı. İlk sorumlu Ülkü-Bir'den bir öğretmen di. Uygulamalar karşısında o da şaşkındı. Yanılığının farkındaydı. Birey olarak saygılı idi. Muhterem değildi. Hükümet yanlısı, devlet yanlısı gözüken bu kişilerin koğuşumuzda bulunması nedeni ile bizim koğuştaki uygulama, diğer koğuşlardaki uygulamalara nazaran yumuşak sayılırdı. Öyle derlerdi, diğer koğuştan gelen arkadaşlar. Karşımızdaki 39. koğuşla ilgili uygulamaları, görmesek dahi duyabiliyorduk. Ayrıca 36. 39. koğuşu, havalandırmaya çıktıklarında, bakmak yasak olmasına rağmen, görünmeyecek biçimde bunların eğitimlerini ve eğitimde bunlara yapılanları izliyorduk. Gerçekte öyle idi.

Bizim koğuştakilerin hepsinin durumu da aynı değildi. Mehmet Bucak'ın adamları, Süleymanlar bizim gördüğümüz cezayı görmüyorlardı. Bizim yediğimiz dayağı onlar yemiyordu. Bizim yaptığımızı onların bir kaç genci dışında, diğerleri yapmıyordu. Yüzbaşının emri ile eğitime çıkıldığında benden çok genç olanlar, benden sağlam olanlar dahi eğitimden çıkarılıyordu. Şükrü ismindeki köylü, ayağının sakat olmasına rağmen eğitime çıkarılırdı ve kendisi de kırk yaşlarında idi. Mehmet ismindeki bir köylüde

aynı durumdaydı. Adamın ayağı kırılmış ve halen demirli idi. Yürürken ciddi biçimde aksıyordu. Buna rağmen bu adam eğitime çıkarılıyordu. Ben hepsinin yaşlısı olmama rağmen (Memet Kahraman hariç) eğitime çıkıyordum.

Sıra dayağında, onlara bir tane vurulurken bizlere beş cop vurulurdu.

38. inci koğuşta daha önce kalanlar, başka bir koğuşa gönderilmiş, gardiyandan Mehdi Zanayı sordum, tekrar tecrit hücreesine götürüldüğünü söyledi.

Salı ve Cuma günleri hariç diğer günler normal üç saat eğitim yapıyorduk. Bazı günler iki kez eğitime çıkıyorduk. Havalandırmanın durumuna göre hareket ediliyordu. Bizim çıktığımız eğitim sahasından ayrıca 36 ve 39. koğuşlarda yararlanıyordu. Onlarda bu sahaya eğitime çıkarılıyorlardı.

Eğitime çıkışlar, ya öğleden sonraki saatlerde veya sabahleyin saat sekizde oluyordu. Havalandırmaya çıkılır çıkılmaz, sıraya girmek zorundaydık. Sıraya girenler ellerinin birini önündekinin omuzuna doğru uzatırdı. "ileri bak" komutu ile eller indirildiğinde, herkes esas vaziyete geçerdi. Gardiyanın çıkardığı kişi, bayrağın altında durur ve andı söylerdi. Onun arkasından, kelime kelime, mısra, mısra, and tüm koğuş tarafından tekrarlanırdı. Andı okutmaya çıkan kişi, gerçekten korku içinde çıkardı. Bir yanlışlık, bir unutkanlık halinde, kendisi dayak yediği gibi, koğuşta cezalandırılıyordu. En küçük hata bile affedilmiyordu.

And yapma merasimi bittikten sonra, verilen komut üzerine yürüyüş başlardı. Uygun adımla yürünecek. Ayaklar dizlere kadar çekilip, rap rap yere vurulacak. Eller yarı yumruk şekline getirilerek omuz hizasına kadar, ayak temposuna uygunca sallanacak. Dönüşlerde, eller yana sarkıtılıp, dönüş tamamlanıncaya kadar sallanmayacak. Dönüşlerde, iç kısımda bulunan sağa ve diğerleri de sola bakacaklar. Göğüsler ilerde olacak ve herkes dik duracak. Bu yürüyüş kurallarıdır. Bu kurallara uymayanlar ve istendiği biçimde yürüyemeyenler, sıradan çıkarılıyor ve sopayla veya yumruklanarak dövülüyorlardı. Yürüyüş veya yapılan işkence, atılan dayak sonucu bayılanlar, fenalık geçirenler ya kanalizasyon suyuna batırılarak veya hortumla üzerine su sıkılarak ayıltılırdı. Bir kaç kişinin yürürken yanlışlık yapması halinde,

koğuş genel olarak cezalandırılıyordu. Cezalandırma; Yere yatırma, süründürme, ağır hareketler yaptırıldıktan sonra sıra dayacağı şeklinde uygulanıyordu.

Yürürken öğrenilen marşlar söylenecek. Verilen komutla marş söylüyorduk. Önemli olan yüksek sesle söylemekti. Ne kadar çok bağırabilirsen, o kadar iyi söylemiş sayılırsın. Makamı, tempo birliği, ses uyumu önemsenmiyordu. Söylenen marşların makamını eğitim yaptırانlar bilmiyordu. Makamını biz kendimiz yaratıyorduk. Marş dersini vermeye yetkili, tutuklu arkadaşın, gösterdiği makam neyse ona göre marş okunuyordu. Bu nedenle koğuşların marş söylemeleri, sadece söz bakımından aynı oluyordu. Makam itibarıyla her koğuşun söylediği ayrı ayrı idi.

Aslında bu eğitimin amacı belliydi. Tutukluların imhası amaçlanmıştı. Bunun için sağlıklarının bozulmasını temin etmek gerekir. Bunun yoluda, gıdasız bırakmak, sağlıksız bir biçimde beslenmeyi dizgelemek, işkence ile vücudu yıpratmak, kişiyi beden ve ruhen yormak. Bunun had ve had yapılması olmuyor. İşte eğitim, marş ezberleme, Atatürk ilkelerini öğrenme, bu nedenle gündemdedir. Her hareketin altında yatan budur. Eğitimle bu amaca varılırken, diğer yandan seyreden komutanlar içinde eğleneydi. Her eğitime çıkışta, her şeyi usulüne uygun yapmama rağmen dayaklanmışımdır. Her eğitime çıkışta kesinlikle Koğuşun belirli adamları dayaklanırdı. Başlangıçta belirlediğim kişilerin dışındakiler kesinlikle bahaneler yaratılarak vurulurlardı. Siyasi olmayan, devrimci olmayan, ağaların adamı olan kişiler bu dayaklamadan mümkün mertebe az zarar görürdü. Genel vurmalarda bir iki copta onlara vurulurdu. Ağalara hiç vurulmazdı.

Eğitim en az üç saat sürerdi . Durmak, dinlenmek yok. Yat, kalk, sürün ve değirmen taşını döndüren beygir gibi, daire çizerek, uygun adımlarla dön dur. Hem de en yüksek tonda, gırtlaklı parçalarcasına marş söyleyerek. Eğitim alanında düşmemek, bayılmamak mümkün değildi. Koğuşa herkes yorgun ve halsiz dönerdi. Ben gelir gelmez yıkılırdım. Dinlenmekte mümkün değildi. Hoparlörden söylenen, devamlı söylenen marşlar bu imkanı vermiyordu insana. Sinirler tahrib olmuştu. Beyin hücrelerimiz

dumurlaşmıştı. Koğuşun kapısının üstündeki kör pencere açıldığında, herkesin hemen ayağa fırlaması ve ayakta beklemesi gerekirdi. Bu konulan bir kuraldı. Bir gün, eğitimin dönüşü şilteme uzanmıştım. Yerimden kalkacak durumda değildim ve ayrıca başımda ağrıyordu. Bu arada gardiyan kör pencereyi açmış. Benim haberim olmadı. Olsaydıda kalkacak durumum olmazdı. Aradan yirmi dakika geçtikten sonra, gardiyan yanında bir erle geldi ve bizleri çağırdı. Benimle birlikte iki kişi daha ayağa kalkmamış. Bunlardan birisi, Sabri isimindeki genç, diğeri de, yetmiş yaşındaki Memet Kahraman isimindeki ihtiyardı. Ceza olarak benim elime on cop vurdular. Sabriyi de, aynı şekilde dayakladılar. Memet Kahraman'a, elini uzatmasını söylediler. Memet Kahraman, zorunlu elini uzattı. İki cop vurulur vurulmaz elinden kan fışkırdı. Buna rağmen üçüncü copu vurdular ve diğer elini uzatmasını istediler. O elinede vurulduğunda kan fışkırdı. Vuran asker ve yanındaki, kan akmasından, nedense, zevk duynuş olacaklarki, kahkahalarla gülmeye başladılar.

Memet Karamanın, elini sarıyordum. Herkes kendisine geçmiş olsun diyordu. Ağanın adamlarından, seyit Ahmet Akçiçek denen hacıda, gelip kendisine geçmiş olsun derken, "Memet dayı önemli değil bunlar, sen allaha havale et" diyerek kendisini teselliye çalıştı. Memet Kahraman, hacının bu lafına karşı aynen şöyle dedi: "Allah olsaydı, Allah Allah olsaydı benim gibi bir ihtiyara bu zulme müsade etmezdi ve zulüm yapanların gözünü kör ederdi. Böyle bir şey yapmadığına göre, Allahta onlardandır ve zulümden yanadır" dedi. Muhterem hacı Tövbe tövbe diyerek ayrıldığında, biz cigara külü ile memet efendinin elinden akan kanı durdurmaya çalışıyorduk.

Sabahlar, saat altıda kalkmak zorundaydık. Sabah nöbetçisi, ister istemez herkesi uyandırıyordu. Gardiyan geldiğinde, kimseyi ayakta görmemeli idi. Aksi takdirde, nöbetçi cezalandıracağı gibi, koğuşta cezalandırılır.

Akşam yatış saati dokuzdur. Bu saatten itibaren kimse ayakta dolaşamaz. Uyumak istemeyen, ancak yatağında uzanmak hakkına sahiptir. Saat dokuzdan sonra ikişer saat koğuş nöbeti tutulurdu. Düzenlenen sıraya göre herkes nöbete kalkardı. Ama, ağalar ve aynı durumda olanlar nöbet tutmazlardı, bunların yerine

dırşıkçileri nöbet tutardı. Bunun dışında Memet Ağanın kendi nöbetçileri vardı. Gece dırşıkçilerinden her biri, başında sabaha kadar nöbet beklerdi. Tuvaletle gidişinde kendisini yalnız bırakmazlardı. Birisi önde ve diğeri de arkada öyle götürürlerdi kendisini tuvalete. Ki tuvaletle, yattığı yer arası on metre bile yoktu.

Bizim koğuşun görüşmeye gitme günü cuma idi. Cuma günü 21. koğuştan sonraki koğuşlarda kalanların ziyaretçileri gelirdi. Salı günü diğerk koğuşların görüşme günü idi. Görüşmeye hazırlananlar kirli çamaşırlarınıda hazırlarlardı. İlk sıralar herkes çamaşırını hazırlayıp götürüyordu. Ancak, bu çamaşırlar teslim edildiğinde görevliye, arama yapıliyordu. Bu aramada, elbiseler yırtılıyor ve elbisenin bırakıldığı valizler parçalanıyordu. Bundan ötürü artık son sıralarda, herkes çamaşırını, soğuk suyla yıkamayı tercih ederek göndermiyordu.

Görüşmeye ancak ismi okunan kişi götürülüyordu. Eğer cezalı değilse, (gardiyan dahi bu hususta ceza verebiliyordu) ve belirtilen sayı içinde hazırlanıp çıkabilmişse görüşmeye gidebilirdi. Görüşmeye gidenler, salonda toplanır ve sıraya dizilirlerdi. Görüşme yerine kadar uygun adımla gidilirdi ve marş söylenirdi. Görüşmeye giden gider gelirken kesin dayak yerdı. Bir kısmınında görüşmeye giderken ve gelirken sırtına binilirdi. Hücredekiler için kesin uygulama oydu. Görüşe gidenin sırtına binilir ve gelirkende süründürülerek getirilirdi. Koğuşta gidiş geliş uygun adımlaydı, ancak kesin dayak atılırdı. En fazla dayak yiyende, Ahmet Türk'ün ifadesine göre kendisiymiş. Her gidiş gelişinde muhakkak tokatlanmış, yumruklanmıştı.

Görüşmeye girmeden önce, beş dakika kadar yüzün duvara dönük bekliyorsun. Çalınan düdükle görüşme hücrelerine giriyorsun. Görüşme en fazla bir dakika. Bir dakikayı geçen bir görüşme olmamıştır. "Nasılsın, iyimisin""sen nasılsın", "merak etme", "işin olacak" şeklinde beşaltı kelimenin dışında birşey konuşma olanağı yoktur. Hemen düdük çalınıyor. Düdüğün sesi ile birlikte, hücreden hızla ayrılmak zorundasın. Dayaklanmayı göze alıyorsan, hücreden çıkarken, dönüp, tekrar, seni ziyarete gelene bakabilirsin. Görüşme hücreleri karanlıktır ve elektrik yakılmaz. Bu karanlıkta seni ziyarete gelenin suratını görme olanağı yok. Ziyaretçi de seni iyice göremez. Ziyaretçinle, kürtçe konu-

şamazsın. Ziyaretçine kötüyüm, hastayım, açım, susuzum diye-
mezsin. Cezaevindeki uygulamadan bahsedemezsin. Böyle bir be-
lirlemede bulunduğun takdirde, hücreye alınırsın ve işkencede bir-
kaç gün kalırsın, Gardiyanın dayaklamasının dışında.

Ziyaretçilerin getirdikleri eşyalar tamamen eline geçmediği
gibi, sağlamda geçmez. Gömleğin yakaları yırtılmış, ayakkabı-
nın altı açılmış olarak alırsın. Yeni alınmış, Taze elbiseler için
bu tehlike pek az.

Cezaevinde kaldığım süre içinde, üç defa görüşmeye götürül-
düm. Bir kez hücrede iken götürüldüm. Gidiş ve gelişimde sır-
tıma binmenin dışında bolca copta yedim sırtıma. Dönüşümde,
üç kez üst üste de banyoya, boklu suya sokuldum.

Koğuştta bulunduğum sıra iki kez gittim görüşmeye, Antal-
yadan bin beş yüz kilometre katederek ve yedi bin beş yüz lira
gidiş geliş ücreti ödeyerek gelen ailem 'efradı ile sadece bir daki-
kadan az bir zaman görüşebildim. Kızını, oğulunu gelmelerine
rağmen göremedim, sadece geldiklerini hissettim, kendileri ile
konuşamadım. Kardeşimle de konuşma durumum olmadı. Sade-
ce karımla birkaç kelime konuşabildik. Geliş gidiş yediğim yum-
ruklara, uğradığım hakaretlere nazaran, çocuklarıyla birkaç ke-
lime konuşamayışım ve kardeşimin hal ve hatırını soramayışım
cidden benim için çok üzücü oldu.

İkinci görüşmeyi oğlumla yaptım. Görüşmem gayet kısa oldu.
Otuz saniye sürdü diyemem. O gün görüşmeye gelenler, görüş-
mecilerini göremeden döndüler. Oğlumla görüştüğüm sıra, mah-
kemece tahliyeme de karar verilmişti. Tahliye edilmemin ver-
diği hınçla olsa gerek, o gün, her görüşmeciden daha ziyade
bana eziyet edildi.

Görüşmeye gitmenin yanında, görüşmecisi gelenin, gitmeme-
side olmuyordu. Bu haldede, işkenceye çekiliyordu. Hücrede
iken, arkadaşların çoğu bu yolu tercih ediyorlardı. Gitmek is-
temiyorlardı. O durumda, infaz mangası görüşmeye gitmeyi
bayıltıncaya kadar dayaklıyordu.

Ziyaretçilerin yatırdığı para iki veya üç gün sonra veriliyordu.
Görevli Astegmen, koğuşa gelir öderdi. Hücrede iken öyle idi.
Evvela haftada bin lira alınıyordu. Bilahare bunu iki bin lira yap-
tılar. Bundan fazla alınmaması gerekirken, hücrede iken, Ahmet

Türk'ün, Celal Paydaşın ve Mustafa Kılıçın görüşmecilerinin yatırdığı fazla paralar da alınmıştı. Bunların bir kısmı kendilerine verilmedi. Celal Paydaş ile Asteğmen arasında bu hususta tartışma çıkmıştı. Evvela yok demesine rağmen, bilahare getirip bir kısım parasını iade etmişti. Koğuşta öğrendim. Bu şekilde yatan ve kaybolan paralar çok. Ki, Paydaşın parasını da tamamen vermedi Asteğmen. Evela inkar ediyordu para aldığını.

Koğuşumuzda okur yazar olmayan sayısı çok. Bu nedenle verilen marşları ve şiirleri ezberleme olanakları zayıf. Bizler içinde öyle. Bu yaşta bütün verilen marşları ezberleme ve bunları ezberde tutma gayet güç. Bundan ötürü çektiğimiz ızdırapta az değildi. Günde iki şiir veriliyordu. Bunun bir gece içinde ezberlenmesi de şart koşuluyordu. Şiirler, gerçekten sanat değeri olan ve belirli bir manayı taşıyan şiirler de değildi. Irkçı, şöven duygu ve düşüncenin eseri, Türk ırkının üstünlüğünü gösterir sloganların, ardarda sıralanmasından ibaret şiirler. Bunlar ezberlenecek ve marş şeklinde söylenecek. O gece, sabahlara kadar, herkes yatağının içinde bunu ezberlemeye çalışırdı. İkinci günü, eğitimde bunlar söylenir. Bilenler söyler tabi. Bilmeyenler, bilmediklerinden ötürü dayaklanır, yumruklanır. Bu arada, koğuşta bulunan ve eğitime çıkan ve gerçekten kurallara uyan, uymaya çalışanlarda genel cezalandırmaya tabi tutulur ve sıra dayağından geçirilirlerdi. Bu şiirler daha iyice ezberlenmemiş ve marş olarak söylenmesi tam manasile kavranmamış olmasına rağmen, akşam yemekten sonra, gardiyan, yazılı iki şiirle gelir ve bunu koğuş sorumlusuna verir ve "yarın eğitim saatine kadar bu ezberlenecek" der. Akıllı işi değil. Ama emir emirdir. Aslında bu şiirlerin ezberletilmesinin tek amacı var, eziyet edebilmek, rahatsız edebilmek, huzursuz kılabilmek, sınırları bozmak ve kişiyi ruhsal bunalıma sokmak.

Mektuplar haftanın bir günü toplanırdı. O günün dışında, verilen mektuplar alınmazdı. Alınan mektuplar, gardiyan tarafından incelendikten sonra idareye verilirdi. İkinci incelemede idarece yapılırdı. Vermiş bulunduğumuz mektup, mektuplardan aldığımız cevaba göre, verdiğimizden en tez yirmi gün sonra postaya verilmekte idi. Mektupların tümü gönderilmiyor. Çok basit

ve manasız kelimeler dahi, bahame edilerek mektup yırtılır. Kişi de bundan dolayı dayaklanırdı. Bazı zamanlar gazete ve dergi verilirdi. Bu dergiler 'Tercüman çocuk'la birlikte magazin dergilerdi. Bunlardan koğuşumuza, her birinden, iki veya üç adet verilirdi. İkinci gün gazetelerin iade edilmesi gerekirdi. Okunmuş gazetenin koğuşta bulundurulması yasaktı.

Avukatla görüşme, özel görüşmelerden daha kısa süreli. Ve Avukat görüşmesine gitmek daha curcunalı. Ben beş altı kere Avukat görüşmesine gittim. Avukatlar her hafta benimle görüşmeye gelirlermiş. Ancak her seferinde görüştürülmezdim. Avukatla en çok konuştuğum süre bir dakika olmuştur. Bu süre içinde ne yeterli bilgi alınabiliyor ve nede bilgi verilebiliyor. İçinde bulunduğum durumu da anlatmıyor ve hasta olduğunu dahi söyleyemiyorsun.

Avukat Cimsit Bilek, benimle görüştüğümde, tutuklanmadan önce takip ettiğim ve hakkında idam kararı verilen Orhan Aydın'ın, yargıta, kararının bozulduğunu söylediği için falakaya çekildim. Bu sebeple bir ay süre ile Avukat görüşmesine de çıkarılmadım. Hemen hemen her avukat görüşmesine giden herkes hem giderken ve hem de gelirken dayaklanmıştır. Bu nedenle görüşmemek en iyisi idi. Avukatların gelmesini bir noktada istemiyorduk. Mahkeme ile ilgili, görmek gereken, savunmanla yakın alakası bulunan belgenin alınması yasak olduğu gibi, Avukata, sana tebliğ edilen karar suretlerinin de veremezsin.

Mahkemeye ve diğer mercilere verilen dilekçelerinde, kesinlikle işkenceden bahsetmeyeceksin, hiç bir şekilde cezaevindeki durumu vurgulayamazsın, aksi takdirde, dilekçen gönderilmeyeceği gibi, bu davranışından sonra birkaç günün zehir edilir, elin ayağın, sırtın sızlayarak ağrılar içinde sabahlara kadar sızlanırsın.

Koğuşa gelişimin (Son gelişimin) ikinci günü iddianame tebliğ edildi. Bana, yazılı savunma sunma durumundaydım. İdareye başvurdum, teğmenle görüştüm ve hazırlanması için izin aldım. Yüzbaşı olsa, kesinlikle bu izni vermeyecekti. Verdiğim dilekçe incelendi. Cezaevi ile ilgili ve şikayetkar bir durum olmadığı için, mahkemeye vermemem mücade edildi. Belki, bir oyundu bunu getirip mahkemede bana vermeleri ve benim

mahkemeye sunmamama imkan hazırlamaları. Çünkü hiç kimseye dilekçe verilmesi müsaadesi yoktu. Bu talepte bulunan ciddi işkenceden geçiriliyordu.

Dilekçeler ile ilgili bu kural nedeniyle, dilekçe yazarlar uzun uzun düşünmek ve çok dikkat etmek zorundaydılar. Aslında verilen dilekçelerde bu nedenle hiç bir mana ifade etmiyordu. Yararı da olamıyordu, çünkü istediklerini yazamıyordum.

Koğuşa gelişimizin dördüncü veya beşinci akşamı idi. Saat sekiz sıralarında herkes yatağına uzanmış verilen şiiri ezberliyordu. Birden koğuşun kapısı açıldı ve arkasından "dikkat" komutu verildi. Herkes fırladı ayağa. Gelen Teğmendî. Bütün 'oğuşa bir soru yöneltti. "on dakika önce pencereden bakan kimdi?". Kimse cevap vermedi. İsrarlara rağmen kimse sesini çıkarmadı. Olay bizim bölümde olmuş, diğer bölümdelikler bilmiyordu. Bizim bölümdeliklerde kesin kez bir şey söylemezdi. Diğer bölümdeki adamlar bilseydi kimin baktığını rahatlıkla söylerlerdi. Sonraki günler, araştırmışlar ve kimin yaptığını iletmışler. Kimse sesini çıkarmadığı için, bütün koğuş çıkarıldık. Salon duvarına dönük olarak sıraya girdik. Duvardan bir metre uzak durmamız şart koşuldu. Parmak uçları üzerinde durarak elimizin işaret parmağı ile duvara tutunduk. Başlangıçta basit ve kolay bir şey gibi geliyor insana. Aradan iki dakikalık bir zaman geçince, bu hareketin insana verdiği ızdırabın büyüklüğü yavaş yavaş anlaşılıyor. Yarım saat kadar öyle bekledik. Ayağını indirenlere, elini çekenlere, hafif doğrulanlara, sırtlarına, ayaklarına, kalçalarına copla vuruluyordu. İçeri alındığımızda Teğmen kesin olarak bildirdi. "Yarına kadar kimin baktığı söylenecek. Dedigim, kaypak, ağanın adamı, köpek olmayı her zaman seven kişiler, böyle bir durumun olduğunu kesinkes reddettiler ve söylenenleri yalanladılar.

Pencere meselesinden bir gün daha cezalandırıldık.

Verem Savaş derneğince cezaevindeki insanların ciğer filimleri alınıyordu. Koğuştakilere, pencerelerin battaniyelerle kapatılması söylendi. Kapatıldı. Ancak pencerenin üst kısmında hafif bir açıklık kalmış. Bundan kimsenin haberi yoktu. Birden yine kapı açıldı ve dikkat çekildi. İçeriye bu kez sarışın teğmen girdi. Yanında bir kaç çavuş ve birkaç gardiyan er var-

di. Herkesin ranzadan inmesini ve betona yatmasını emretti. Herkes olduğu gibi yere uzandı. Bende ranzalar arasına beton üzerine uzandım. Koğuştakilerin çoğu, bilhassa bizim bölümümüzdeki devrimci arkadaşlar, yüznumaranın ıslak, sulu aralığına yatma durumunda kaldılar. Zaten öyle istendi. Filan çelme üç saat kadar sürdü ve biz bu su içinde öyle yerde kaldık.

Tahminen yirmi—yirmi beş kilo kadar zayıflamıştım. Ellerim ve ayaklarım kabarıyor ve kabarıklar bilahare kuruyarak kabuk bağlıyor ve bu kabuklar dökülüyordu. Herkes ishaldi. Hemen hemen herkesin, böbreklerinden, barsaklarından ve midesinden şikayeti vardı. Hastalar için sadece bazı ilaçlar alınabiliyordu. Çok ender hallerde doktora götürülüyor veya doktor koğuşa geliyordu. Geldiğinde de, hastaları muayene etmiyor. Korpenceden şikayetleri dinliyor ve reçete veriyordu.

Yemekler, karavanalarla, mutfaktan, tutuklular tarafından getiriliyordu. Kantinden getirilecek eşyalar içinde tutuklular götürülüyordu. Bu işe gitmek nedense güç geliyordu herkese, herkes bir işten kaçmak isterdi. Ama gitmek zorunlu idi. Sıraya bırakıldı. Ancak gardiyan sıra tanımıyordu. Sen, ser diye kendisini çağırıyordu. Gidenler de devrimcilerdi. Diğerlerinden pek az insan götürülüyordu. Bende çok gittim, karavana getirmeye. Gardiyan gitmemi istiyordu. Mutfığa kadar uygun adımlarla yürüyorduk. Mutfığa gidinceye kadar, en az iki yerde diğer görevli erler tarafından durduruluyorduk. Koğuş gardiyanının yanında bizlere hakaret ediliyor ve bazı arkadaşlar tokatlanıyordu. Ben gittiğim her sefer tokatlandım. Yemek alındıktan sonra, "Dökmeden koşarak gideceksiniz, aksi takdirde sikeriz" deniyor ve koşturuluyorduk. Dökmemek zor ve koşmakta o derece güç, arkaya kalan yeterli dayacağı yiyordu. Ben gidince, gençler arasında, benim geri kalacağım ve dökceğim biliniyordu. Garabet Demirci bunu bildiği için, benimle birlikte geldiğinde, en fazla ağır yükü yüklenir ve benim arkamda kalmaya gayret ederdi. Arkadaşın benim yaşlılığımı hesaba katarak ve duyduğu saygı nedeniyle bu fedakarlığı göstermesi hem beni sevindiriyor ve hemde üzüyordu.

Bunun dışında cezaevinin diğer hizmetlerine de gönderilirdik. Diğer koğuştakilerin, daha fazla işe koşulduğunu söy-

lerlerdi. Bir gün Avukat Ruşen Arslan'ın, Mümtaz Kota'nın, Ergül Kıyak'ın Abdullah Aydın'ın, pencereden, tuğla taşımalarını ve havalandırmadaki inşaat kumlarını dışarı taşıdıklarını izlemiştim. Herkes zayıflamıştı, etler erimiş bir deri bir kemik kalmışlardı. Mümtaz ve Ruşen de öyle idiler. Tarık Ziya Ekiniciyi de bir keresinde görmüştüm. Oda aynı şekilde zayıf ve halsizdi.

Banyoya, hiç götürülmedik. Herkes soğuk su ile banyo yapıyordu. Sıraya koymuştuk. Sırası gelen yüz numaraya girişte bulunan lavabo aralığında soğuk suyla banyo yapıyordu. Verilen su miktarı da mahduttu. Bir sabunlanma ile yetiniyorduk. Çamaşırlarımızı da, bu aralıkta yıkıyorduk. Çamaşır tozu almamıza müsaade ediliyordu.

Bizim koğuşa ağa koğuşa kabul edildiği için, bazı kereler, kantinde kalan satılmayan, ezilme durumunda bulunan üzüm, elmalar, karpuzlar olduğu gibi koğuşa taşınıyordu. Almam diyemiyorsun, bu eziktir diyemiyorsun. Almak zorundasın. Bu nedenle bazı arkadaşlarımız maddi sıkıntı içine giriyorlardı. Alınanların yenme durumu yok. Çok azı yeniyor ve fazlası dökülüyordu. Aslında bunları bizim yememiz için getirmiyorlardı. Kantin zarar etmesin diye getirilip bizim koğuşa veriliyor ve parası alınıyordu. Bizim ağalarda bundan çok memnun oluyorlardı ve geri göndermiyorlardı. Bilahare buna bir çözüm getirdik. Gelenleri ağaların bölümüne iletiyorduk.

Duruşma günü yaklaşıyordu. Bir taraftanda içimdeki korku büyüyordu. Korkum mahkemeden değil, götürülüp getirilirken çekeceklerimden idi.

Hücrede iken, duruşmaya gidip gelenlerin durumlarını görmüştüm. Kendilerine neler yapıldığını da görüyordum. Koğuştanda, mahkemeye giden ve gelenler oluyordu. Bunların mahkemeye giderken, nasıl bir muamele ile karşı karşıya kaldıklarını, duruşmadan döndüklerinde, arabada ve ceza evinde kendilerine neler yapıldığını, kendilerinden dinliyordum.

Yetmiş yaşındaki Memet Karaman ve yeğeni Budak Karaman götürülmüşlerdi mahkemeye. Ramazan günü idi, İkiside oruçtular. Saat 13 te alındılar. Saat 16 ya doğru geldiklerinde, Budak

Karaman aksıyordu. Zorlukla yürüyordu. İkisi de nefes nefese idiler. Memet Karaman oruç olmasına rağmen ve iftar saati gelmemesine nazaran su istedi ve orucunu bozdu. Kendilerine geldiklerinde, ne olduğunu sorduğumda: Arabada iken kendilerini döğdüklerini, cezaevine girdiklerinde yere yatırılarak süründürüldüklerini, bellerine ayakları ile çıkarak sürünmeye mecbur bırakıldıklarını, ellerine copla vurduklarını ve koğuşa kadarda koşturarak getirdiklerini anlattılar.

Garabet Demirci, her duruşmadan gelişinde yarım saat ellerini oğuşturur dururdu. Bir keresinde mahkemeye götürülüp getirilişinin biçimini, ne sebeple dayaklandıklarını ve kendilerine salonda neler yapıldığını şöyle anlatmıştı:

"Salona alındığımızda yirmiye yakın kişi idik. Yoklamadan sonra elimizi kelepçelediler. Kelepçe ellerimiz arkaya alınarak vuruldu. Arabaya sırayla gidip bindik. Yirmi kişi bir arabaya bindirildik. Araba alabildiğine sıcaktı. Yarım saat kadar bizi bu sıcakta beklettiler. Bilahare askerler arabaya bindikten sonra araba hareket etti. Mahkemeye gidinceye kadar, ortada hiç bir sebep yok, sadece sağa sola yalpalamamız, bahane edilerek, başımıza, sırtımıza, bacaklarımıza copla vurdular. Bir taraftan cehennemi sıcaklık nedeniyle bunalırken, bir taraftanda dayaklanmak gerçekten bitirdi bizi. Bizi mahkemenin nezarethanesine aldılar. Duruşma sıramızı bekliyorduk. Herkesin yüzü duruvara dönük durumdaydık. Yere çömelmiştik. Öyle istemişlerdi. Konuşmak imkanı yok. Konuşmak yasak olduğu gibi kafa kaldırmakta yasaktı. Yüzler yere doğru olacaktı ve öyle yapmıştık. Bu arada aramızda bekleyen askerlerden birisi, kim sigara sarmasını bilir dedi. Yanımdaki arkadaş ve ben sarabıleceğimizi söyledik. Uzatılan tabakadan iki adet sigara sardık ve kendisine verdik. Biz sigarayı sarıp ona verdikten sonra, cebinden üç adet bafra sigarası çıkararak yirmi kişiye verdi. Her biriniz bir nefes çekin dedi. Bunu orada bulunan arkadaşlar alıp birer yudum çektiler. Kendileri verdiği için, bir sorun olamaz düşüncesindeydik. Duruşma bitti, aynı biçimde cezaevine getirildik. Yoklama yapıldığı sıra, bizimle gelen askerlerden birisi, yüzbaşıya, bunlar nezarethanede sigara içtiler dedi: Yüzbaşı oarada bulunanlara, "bunları sikin.." şeklinde emir verdi. Veri-

len bu emir üzerine ayaklarımıza ve ellerimize sopalarla ve coplarla vurduktan sonra, bizi yere yatırdılar. Yüzükoyun yatık vaziyette iken, getirilen uzun kalaslarla bacaklarımıza, kalçalarımıza vurmaya başladılar. Bağırmanın para etmiyordu. Bilahare sırtımızın üzerine çıkarak zıpladılar. Her Asker birimizin sırtına bindi, diğer bir askerde copla kalçalarımıza vurarak bizi koşturuyordu. Bir saat bu şekilde bizimle eğlendiler ve bizi dayakladılar. Bilahare koğuşa getirildik. Koğuşun önüne geldiğimizde, halsizliğimiz nedeniyle kısa künyemizi yapamadığımız için, gardiyandan da dayak yedik."

Bu durumları bildiğim için duruşmaya gidip gelmek beni düşündürüyordu. Aşında duruşmadada yapılan sadece formallite. Kişinin kendisini istediği gibi savunma ve delilleri toplatma imkanı yok. Bu nedenlerle, imkan bulsam duruşmaya gitmeyecektim. Yokluğumda gerekeni yapsınlar. Hemen hemen herkes bu düşüncededeydi.

Koğuşlardan herhangi bir sebeple dışarı çıkan kişi kısa künyeye yapmak zorunda olduğu gibi, içeri girende künyesini söyleme durumundadır. Koğuşta, günde üç kere sayım yapıldı. Sabah, öğle ve akşam. Sayıma onbeş yirmi asker birlikte gelirdi. Başlarında, ya nöbetçi subay veya nöbetçi çavuş bulunurdu. Bazen da nöbetçi subay veya çavuşun görevini askerin biri yapardı. Sayıma gelmeden önce, gardiyan sayım düzeni alınması, talimatını verirdi koğuşa, herkes ayakkabılarını ve elbiselerini giyer, ranzaların önünde muntazam bir vaziyette yan yana dizilirlerdi. Koğuş sorumlusu en başta bulunurdu. Kapının açılışı ile sorumlu "Dikkat, 38. Koğuş 65 hazır mevcudu ile görüş ve emirlerinize hazırdır. komutanım" tekmilini verirdi. Herkes, hazırol vaziyetinde kıpırdamadan beklerdi. Komutanın, "say" komutu ile baştan itibaren 1,2... diye herkes sırasına göre sayardı.

Aşında sayımlar, gerçekten, tutukluların tam olup olmadığını bilme açısından ve bunu saptama yönüyle yapılmazdı. Rahatsız etme ve her fırsatta tutuklulara hakaret etmek için yapıldı. Her sayımda, bir sürü küfür dinlerdik ve en azından yedi sekiz kişi dayaklanırdı. Dayaklama için nedenlerde gayet basitti. Neden, elini uzatmadın?, neden ayak uçların biraz kapalı?

neden başın dik değil?. Aslında bunlar dayaklama ve küfür için sebep olamaz. Oluyordu işte... Celal Paydaşa, Ahmet Türk'e, Mustafa Kılıç'a, Nurettin Yılmaz'a ve bana, hemen hemen her sayımda hakaret edilmiştir.

Duruşmamız, 13 haziran günü idi. 12 haziran günü hazırlanmamız söylendi. Sabah beşte hazır olmamız gerekirdi. Beşte hazırдық. Bizim koğuştan Rızgari—Alarızgari davasına üç kişi katılıyorduk. Ben, Şemsettin ve Cemal. Çok zayıflamıştım, elbiselerim üzerime gelmiyordu. Çuval gibi idi üstümde, pantolonum ve ceketim. Bel kayışı yoktu. Basit bir bezle bağlamıştım pantolonumu. Sabah çorbası içemedik. Sadece biraz kuru ekmeğe atıştırdı.

Saat beşte, gardiyan gelerek, bizi aldı. Genel salona çıkarıldığımızda bir kısım sanıkların getirildiğini gördük. Uygun adımla yürüyorduk. Koğuş dur komutu ile durduk ve duvara yanaştırıldık. Yüzümüzü duvara dönderdik ve eğdik. Bir saat kadar öyle bekledik. Koğuşlardan sanıklar marş söyletilerek getiriliyordu. Küfürlerin, hakaretlerin bini bir paraydı. sağa bakmak, sola dönmek, başı yukarı kaldırmak mümkün değildi. Yanımızdakine, hafiften elimizi sürerek selamlaşıyorduk.

Tek tek ad okunarak yoklama yapıldı. Akabinde herkes, tek tek arandı. Mendilin dışında herşey alındı. Kağıt, kalem, para, sigara, kibrit küçükte olsa bir not bulundurmak yasaktı. İkinci günü, mendillerin götürülmesi de yasaklandı. Aramalar çıırılçırak soyundurularak yapılırdı.

Arama işi bittikten sonra ellerimiz arkadan kelepçelendi. Tek sıra haline getirilerek, zincirlendik. Önümdeki beline sarılan zincir, onun kolunun altına geçirildikten sonra, kolumun altından geçirilerek benim belime sarıldı. Sırayla arkaya doğru götürüldü. Yirmi kişi bir sıra zincire bağlanıyordu. Öyle zincirli iken dışarı çıkarıldık. Aklıma filmlerde seyrettiğim maden ocaklarında çalıştırılan esir kamplarındaki esirlerin durumu geldi. Yanda yürüyen kırbaçlı adamların, yürüyen esirleri kırbaçlamalarını anımsadım. Bizim durumumuzda aynı idi. Ancak kırbaçlıların yerini coplular almıştı. Yürüdüğümüz sıra, sırtımıza coplar inip kalkıyordu. Kapının önünde bekleyen asker, gidenlerin sayısını saptamak için ayrıca sayım yapıyordu. Sayımı

bellerimize yumruk indirerek yapıyordu. Sayımı, yüzbaşısı, teğmeni, asteğmenide bunu izliyordu.

Kırk kişi bir arabaya bindirildik. Ellerimiz hep kelepçeli ve hem de zincirliyiz. Kendimiz yardımı olmadan, arabaya binme olanağına sahip değiliz. Askerler kolumuzdan çekerek bizi bindiriyorlardı. Bir ölmüş hayvan leşini, bir kırılmaz eşya dolu çuvalı, çeker gibi çekiyorlar ve binmemizi sağlıyorlardı. Ne olursa olsun hesabıyla bu yardımı yaptıklarından, kimimizin dizi arabaya değiyor, inciniyordu. Kimimiz arabanın içine yüzükoyun düşüyorduk ve arkamızda önümüzde bulunan kişiyide aynı şekilde yere yıkılmaya mecbur bırakıyorduk.

Araba gerçekten çok sıcaktı. Güneşin altında kala kala üstündeki saç iyice kızmıştı. Arabanın her tarafı kapalı idi. Havalandırma için, bir göz büyüklüğünde iki delik bırakılmıştı. Bu sıcak arabanın içinde bir saat kadar bekletildik. Ter yüzümüzden akıyordu. Akan ter damlaları önümüzdeki kişinin ceketini ıslatıyordu. Arabada birbirimize girmiş durumdaydık. Yukarıya bakmak yasaktı. Bu bakımdan arkadaşın sırtına yaslıyorduk başımızı. Akan terler ister istemez onun sırtına akıyordu. Ellerimiz bağlı, terimizi silme olanağımız yok. Olsada silmek yasak. Bu talimat, elimiz bağlı olmasına nazaran verildi.

Mahkeme salonuna girdiğimizde saat sekiz otuzdu. Cezaevin-den mahkeme salonuna gelinceye kadar üç buçuk saatlik gibi bir zaman geçmiş. Duruşma salonuna girince sadece zincirlerimiz alındı. Kelepçeler elimizde kaldı.

İddianamedeki sıraya göre oturtulduk. Mümtaz Kotan ve Erdal Kotan'la yan yana geldik. Hakimler salona girdiklerinde, elimizdeki kelepçeler açıldı. Sıra hiç bozulmuyacak, bir hizada. Bankların üzerine oturuyorduk. Otururken dik oturulacak. Ayaklar, kesinkes, birbirine bitişik olacak. Dizler, birbirine yapışık durumda duracak, eller dizlerin üstünde, parmaklar birbirine bitişik durumda açık olarak duracak. Başı sağa sola döndürmek yasak. Kaşınmak, yüzün terini silmek, sağa sola kıpırdamak yok. Gözler ilerde ve mahkeme heyetine bakılacak. Bu kurallara riayet etmeyenlere, hemen anında ihtarat yapılıyor ve kurallara uygun biçimde oturması sağlanıyordu. Bu iltarat, adabımaşeretin icabettirdiği biçinde yapılmıyordu. Ya copla vur-

larak, yahut tekmelenerek yapılıyordu. Sıraların iki yanında coplu askerler yan yana dizilmişlerdi. Birisinin cephesi, diğerinin arkası sana dönük durumda beklemekteler.

Mahkeme dokuzotuzda duruşmaya başladı. Avukatlardan kimin geldiğini, sağımıza solumuza bakamadığımız için, kesin tesbit edemiyorduk. Hüviyet tesbiti yapıldı. 162 kişinin hüviyet tesbiti bittikten sonra duruşma ikinci güne heyet olarak dinlenmek için dört kere duruşmaya ara verdi. Ancak, bu ara vermelerden biz yararlanmıyorduk. Su içmek, tuvalete gitmek yasak olduğu gibi, oturuş şeklimizide değiştirmemiz yasaktı ve mücadele edilmiyordu. Birçok arkadaş gibi ben de altımı ıslatmıştım. Cezasını da cezaevinde dayak yiyerek çektim. Duruşmanın bitimi ile ellerimiz kelepçelendi ve yine aynı biçimde zincirlenerek getirildik. Aynı formalite uygulandı. Gelişimizde, arabadakilerin hepsi, bende dahil, en az beşer cop yedik. Ciddi biçimde yorgunduk. Bitmiştik sanki. Halimiz kalmamıştı. Hiç kıpırdamadan üç saat kadar ayakta bekle, dört saat, dört buçuk saat oturduğün yerde biçim değiştirmeden bekle ve gel, yine iki saat ayakta, koğuşlara dağıtım sıranı bekle. Bu bir ton dayak yemeden daha fazla insanı fizikman yoruyor ve psikolojik olarak insanı bunaltıyor ve sinirleri daha fazla tahrib ediyor. Büyük işkencelerden biride budur. Ben duruşmadan gelip koğuşa gittiğim zaman, koğuşun o ağır şartlarına rağmen rahatlıyordum ve burada bulunmayı, mahkemeye gidiş geliş tercih ediyordum. Gidip gelişimiz her gün oluyordu. Günde en fazla yedi sekiz kişinin sorgusu yapılıyordu. Gün geçtikçe gidiş ve gelişin şartları ağırlaştırıyor ve dayaklamalarda artıyordu. Her ifade veren kesinlikle dönüşte dayaklanırdı.

Kimlikler saptandıktan sonra iddianame okunacaktı. Ancak Avukatlar, "yetki" itirazında bulundular. Mahkeme, bu hususta savcının görüşünü almak ve bir karar vermek üzere duruşmayı başka bir güne erteledi.

Avukatlar istemlerinde haklıydılar. 353 sayılı yasanın 21, 22 ve 1402 sayılı sıkıyönetim yasasının 13 ve 15. inci maddeleri uyarınca davaya, Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemesinin bakması yetki açısından olası değildir.

Savcı iddianamesinde; "Örgüt yapısı ile, amaç ile, amblemi ile, stratejisi ile, yayınları ile Alarızgari ve Rızgari olınak üzere

biribirinden tamamen farklı iki örgütün bulunduğunu" belirlediği gibi, iddianamenin Rızgari ile ilgili bölümünde de, "örgüt faaliyetleri arasında... adam öldürme, kaçırma, silahla tarama gibi yaygın şiddet eylemlerinin olmadığını, örgüt liderleri ile tabanı arasında kişisel temasın bulunmadığını, örgüt üyelerinin örgüt liderlerini tanımadıklarını, eylemlerin; Komal yayınlarının dağıtılması ve okunmasının sağlanması—Rızgari dergilerinin ve broşürlerinin dağıtılması ve okunmasının sağlanması—örgütün önemli saydığı günlerde bildiri dağıtılması ve afiş asılması olduğunu da belirlemektedir.

İddianamede ayrıca Komal yayınevinin Ankara'da olduğunu, bilahare İstanbul'a nakledildiğini, yayınların burada yapıldığı, Rızgari dergisinin Ankara'da yayımlandığı ve tüm yayınların burada yapıldığı da açıkça gösterilmiştir.

Rızgari ile ilgili olarak, Diyarbakır'da, Siirt'te, Mardin'de, Urfa'da, Van'da, Hakkari'de sıkıyönetim öncesi veya sonrası işlenmiş bir eylemde iddianamede belirtilerek dava konusu yapılmıştır.

Ustelik Rızgari dergisinin yayınından, yahut iddia edildiği gibi böyle bir örgütün kuruluşundan dolayı yargılanan sanıkların oturdukları yerde D. Bakır sıkıyönetim komutanlığının yetki sahası dışındadır.

Mevcut duruma göre bu davada yargılanan sanıkların Ankara'dan D. Bakır'a getirilmelerinin, D. Bakır sıkıyönetim mahkemelerinde haklarında dava açılmasının tek yasal nedeni yok. İddianamede gösterilen suç konusu faaliyetlere ne suçun işlendiği yer, ne D. Bakır sıkıyönetim komutanlığı sınırları içinde işlenmiş bir suçla fiili veya hukuki bağlantı ve ne de sanıkların "ikametgahları" açısından D. Bakır sıkıyönetim Komutanlığı askeri mahkemesini bu davaya bakmasını gerektiren hukuki bir konum mevcut değildir.

Soruşturma evraklarının Ankara'dan D. Bakır sıkıyönetim askeri savcılığa gönderilmesi, sanıkların D. Bakır askeri cezaevine nakli ve sonuç olarak D. Bakır sıkıyönetim mahkemesinde davanın açılması tamamen politik bir olaydır, Ruşen Aslan, Mümtaz Kotan üzerinde oynanan bir oyundur. Onlar hakkında MİT'çe düzenlenen ve mahkemeye gönderilen rapor ve

bunun yanında Elazığı, İzmir, İstanbul, Adana, ve Erzurumda Rızgari ve Ala Rızgari ile ilgili soruşturma evraklarının istenmemesi bizim bu iddiamızı doğrular niteliktedir. Bu demektir ki, Rızgari ve Ala Rızgari gurup davalarına bakılması söz konusu değil, söz konusu olan sadece Mümtaz Kotan ve Ruşen Aslan'ın Diyarbakırda yargılanmasıdır. Ve onların Diyarbakır cezaevine nakli hususudur.

Mahkemenin yasal olarak savunucular tarafından getirilen bu yetki itirazını kabul etmesi gerekirdi. Yasalar geçerli ise yargıçlar mevcut yasal duruma göre hareket etme zorundaysalar sonuç budur. Ama gel gelelimki mahkemenin yasal bağımlılığı yanında bu mahkemede görev yapan yargıçlarda hem vicdanlarıyla hemde beyinleriyle resmi ideolojiye bağımlı durumdadır. Onlar, için yasalar değil verilen emir ve talimatlar geçerli. Kendilerini bağlayan resmi ideoloji, cuntanın emri ve mit'in raporu.

Savcılar, yargıçlar Mümtaz Kotan ve Ruşen Aslan üzerine oynanan oyunun sadece farkında değiller, bilakis bu oyunun içindeydiler. Yapılanları da onaylamışlardır. Bu nedenle, duruşmanın ertelendiği gün savcının görüşü alındıktan sonra müzakereye bile gerek görülmeden yetki itirazı red edildi. Aslında savcı itirazın yapıldığı celse görüşünü belirleseydi, o celse de yetki itirazı red edilecekti. Bunu savcı çok iyi bilmekte idi. Ancak, cıvıllı bir iki laf edebilmek için ve iddianamesini düzenlemeye yardımcı akıl danışcısı mit'çilerin ve işkencecilerin görüşünü alabilmek amacı ile görüş belirlemek gerekçesi ile süre almıştı.

Mahkemenin yetki itirazını reddide yukarıda belirlediğimiz gibi hukuki değil, politiktir. Av. Mümtaz Kotan'ın kesinkes mağdur edilmelerinin ve hatta imha edilmelerinin planladığını göstermektedir.

Mahkemenin basın yasasını bilmemesi olası değildir. Basın yasasında, yayınevi sahibinin yayından dolayı cezai sorumluluğunun hangi hallerde geçerli olacağı gösterilmiştir. Bu yasa hükmüne göre yayının sorumlu müdürünün belli olması veya yazıyı yazanın bilinmesi halinde yayın sahibinin hakkında koğuşturma yapılması mümkün değildir.

Yayın, esas alınarak bundan ötürü yayınevi sahibinin cezalandırılması mümkün olmadığı gibi, yayının bir örgütün varlığına

kanıt olarak tutulmasıda düşünülemez. Yargıçların bunları bilmedikleri söylenemez. Askeri yargıtayın bu konuda yüzleri aşkın kararları mevcuttur. Böyle bir durumda mahkeme tarafı davranışa dahi ancak meseleyi propaganda suçu açısından değerlendirebilir. Elazığ, İzmir ve İstanbul mahkemelerinde durum bu şekilde değerlendirilmiştir. Verilen kararlarda yargıtayca sanık lehine bozulmuştur.

"Propaganda" suçunun işlendiği kabul edilse dahi, verilecek ceza ancak bir yıl olur. Ki bu halde Ruşen Aslanın tutukluluk durumunun devamı da geçerli değildir. Aleyhine örgüt kurduğu yolunda somut bir delil olmadığı gibi Rızgari dergisini çıkardığına ve burada yazı yazdığına dair bir kanıt da mevcut değildir. Hakkındaki itham sadece bazı gençlere işkence altında imzalatılan "Mümtaz Kotan'ın Rızgarıcı olduğunu duydum. " belirlemelerini içerir soruşturma tutanaklarına dayanmaktadır. 353 sayılı askeri yargılama usul yasasının 156. maddesine göre bu tutanaklar delil niteliğini taşımaz ve geçerli değildir. Bu durumda mahkemenin —eğer mahkeme bağımsız ve adil ise— av. Mümtaz Kotan'ı ve av. Ruşen Aslan'ı cezalandırması söz konusu olamaz.

İşin garibi bu ikisinin tutukluluk süresi iki buçuk yıla varmış olmasına nazaran kendileri serbest bırakılmadılar. Görünüme göre, bırakılacaklarıda kuşkulu. Bu durum mahkemelerin yasalara göre değil, talimatları ve istihbarat raporlarını esas alarak, yargılama yaptıklarını ve tamamen politik davranış içinde olduklarını açıkça gösterir.

Hazırlık soruşturmasının 353 sayılı ve 1402 sayılı yasadaki hükümlere nazaran 17 ay sürmesi ve aradan bu kadar uzun süreli zaman geçtikten sonra bu şahısların mahkeme huzuruna çıkarılması da davanın politik olarak değerlendirildiğini Ruşen Aslan ve Mümtaz Kotan'ın niteliklerinin esas alınarak yok olmaları açısından bir oyun tezgahlandığını gösterir.

İtiraz sonrası koğuştaki yanımda bulunan Şemsettin ve Cemal isimindeki gençler (aynı davanın sanıkları), mahkemenin yetkisizlik kararı verecekleri görüşünde idiler. Ben oynanan oyunların farkında olduğum, daha evvelce bu davanın savunucusu olarak

dosyayı tetkikim sırasında, Ruşen Aslan ve Mümtaz Kotan hakkında verilen raporların içeriğini bildiğim için, bu görüşe katılıyordum. Mahkemenin, yetki itirazını, kesinlikle red edeceğini biliyordum. Çünkü, dava, daha soruşturma sırasında iken, savcı ile bu konuyu konuşmuştuk ve savcı Turgay Çağlar bu davanın Diyarbakır Sıkıyönetim mahkemesinde yürütülmesinin mümkün olmadığını ve bu nedenle yetkisizlik kararı ile dosyayı Ankara'ya göndereceğini söylemişti. Biz sanıklar vekili olarak aynı görüşte idik. Yetkisizlik kararı verileceğini bekliyorduk. Savcının bu konudaki belirlemesinde bir hafta sonra, kendisiyle görüştüğümüzde bu görüşünden caydığını öğrendik. Gerekçesini savcıdan sorduğunda ve üzerinde ısrarla durduğumda, sinirli bir tavırla "herşey bizim elimizde değil, komutanlık böyle istiyor" diye sorumuzu yanıtlamıştı.

Av. Ruşen Aslan ve Mümtaz Kotan'ın, hakkındaki tutukluluk kararının kaldırılması yolunda yargıçla görüştüğümde haklılığımızı vurgulamıştı. Ancak, bu vurgulamayı yaparken "bazı durumlar var, bizi aşar" diyerek, bunların tahliyesine karar vermeme nede-nini de, imalı olarak belirlemişti.

Benim içeri alınışımın başlıca nedenlerinden biri de, bu iki avukat arkadaşın savunucusu olarak haklarında açılan soruşturmaya müdahalem idi. Ki, bu arkadaşların durumlarını ve bunlar üzerine oynanan oyunları ve yapılan usulsüzlüklerin kamuya teşhirine ve mahkemede tartışılmasına kesinkes karşı idi. Soruşturmada vermiş olduğumuz dilekçeler, böyle bir teşhir yapacağımızı açıkça göstermekte idi. Zaten teşhir ediyorduk. Savcı Turgay Çağlarda, bundan dolayı milli savunma bakanlığına yazdığımız şikayet dilekçesindeki belirlemeler karşısında vitesten atmış ve kızgınlık içerisinde av. Cimşit Bileke "ben avukat Şerafettin Ka-ya'ya gösteririm" şeklinde tehditte bulunmuştu.

Yetki itirazımızı red edilmişti. Savcı Turgay Çağlar yetki itirazının reddinden sonra savaş meydanında galip çıkmış bir kumandan edası ile iddianameyi okumaya başladı. İddianame Savcı tarafından hızlı bir biçimde okunuyordu. Ancak Mümtaz Kotan ve avukat Ruşen Aslan ile ilgili belirlemeleri okuduğunda, sesini yükseltiyor ve bizleri kinayeli bakışlarla süzüyordu. Hele benimle ilgili kısmı okurken gülmeyi de ihmal etmemişti. Onun bu gü-

lüşüne, yanında bulunan ikinci savcı Oktay Yüksel ile yargıçta katılmışlardı. Ki bu gülmeleri, yapılan yakıştırmaların manasızlığından kaynaklanmaktaydı. Onlar, oynanan oyunları biliyorlardı ve tezgahlanan oyunun içindeydiler. Bu nedenle gülüyorlardı ama bu gülünç durumdanda utanmıyorlardı.

İddianamenin okunması bitti. Tabi bizde bittik. İki gün üst üste altışar saat hiç tuvalete çıkmadan, su içmeden, aç, tek düzeyde oturarak, kıpırdamadan, ayak uzatmadan, akan teri silmeden, kaşınmadan, başı sağa sola çevirmeden, okunan bu manasız ve çelişkilerle dolu, sinir bozucu iddianameyi dinlemek gerçekten ölümdü, işkenceydi. Ama katlandık. Delirmeden, patlamadan, sonuna dek dinledik. Tabi sağımızda solumuzda yan yana sıralanan inzibat erlerinin, gardiyanların tekmelerinin, yumruklarının ve coplarının acısını ayağımızda, sırtımızda, ve yüzümüzde duyarak dinledik. Hem de, savcının, yargıcın, bizlere vurulan darbe-lerden duydukları mutluluğu, gülen yüzlerinde görerek.

Sorguya ilk olarak Avukat Ruşen Aslan çağrıldı. Sorgulama yerine giderken gördüm arkadaşımı. Yakışıklı avukatım cezaevindeki ağır koşulların , yapılan işkencelerin etkisiyle zayıflamış ve iyice süzölmüştü. Kendisinden emin soğuk kanlı ve hiç bir şeyi umursamaz bir tavırla geldi sorgulama yerine.

İfadesinde iddianameyi eleştirerek başladı. İddianameyi eleştirirken, savcının iddianameyi hazırlarken ne derece duygusal davrandığını geçmiş bir kaç olayı anlatarak vurgulamayı da ihmal etmedi. Savcının siyasal konularda ve yasal konulardaki bilgisizliğini iddianamedeki belirlemelere dayanarak anlatırken savcı Turgay Çağlar "kılımboz" gibi kızarıyordu.

Yargıç, Ruşen Aslan'ın bu belirlemelerinden iyice rahatsız oluyordu. Bu nedenle birkaç kez, avukat Ruşen Aslanın sözünü kesti. Ruşen Aslan yargıcın bu tavrına karşı "BEN EN AĞIR KOŞULLAR ALTINDA İKİ YILDIR CEZAEVİNDE SABREDİYORUM. BARI SİZDE -KARARINIZ ÖNEMLİ DEĞİL- HIÇ OLMAZSA BENİ DİNLEMELİK İÇİN BİR SAAT SABIR GÖSTERİN" diyerek belirlemede bulununca, yargıç bir daha Ruşen Aslan'ın konuşmasına utanmış olacak ki müdahale etmedi.

Yargıçlar kararlarını vermişlerdi zaten. Sabır göstermeliydiler. Ama bu mantıklı ve doğru belirlemeler karşısında müdahalede bu-

lunmaları da kendi açılarından doğaldı. Çünkü, kahsızlıkların ve yanhşlıkların vurgulanmasından hoşlanmadıkları gibi, siyasi teşhirden de fazlasıyla ürküyorlardı. Bu nedenle Ruşen Aslan'ın söylediklerini tamamıyla ve olduğu gibi yargıç tutanağa geçir-miyordu.

Av. Ruşen Aslan iddianameyi siyasal ve hukuksal açıdan irdele-dikten sonra hakkındaki yakıştırmaları cevaplandırdı. İfadesinde, Rızgari dergisinin sahibi olduğunu, derginin sosyalist bir yayın organı olduğunu ve elbette ki yazılan tüm düşüncelere katıldığını belirtti. Rızgari'nin, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin etine hakkını savunduğunu, fakat bu hakkı kullanacak ve gerçekleştirecek olan gücün, ulusu oluşturan ileri sınıfların, devrimci ve di-namik güçlerin olabileceğini, böyle bir durumun ulusal ve toplum-sal kurtuluş mücadelelerini kavramayan cahilce iddialar olduğunu vurguladı.

Hakkında ciddi sayılabilecek herhangi bir delil ya da iddia bulun-mamasına rağmen iki buçuk yıla yakın bir zamandır tamamen haksız ve elbette ki politik nedenlerle tutuklu bulunduğunu, mesleği gereği gerek poliste ve gerekse hapisanelerde işkence ya-pıldığını bildiğini ve gördüğünü ve şimdi işkencenin başlıbaşı-na bir kurum olduğunu belirtti.

Bazı gençlere işkence yaparak hakkında zabıtlar tutulduğunu, bunların kabul edilemeyeceğini, benim, öğretmeni ve meslek arkadaşı olmamın, Mümtaz'ın hemşehrisi ve sınıf arkadaşı ol-masının aynı örgüt içinde yer almanın gerekçesi olamayacağını, örgütün, hele de Kürdistan'da ulusal ve toplumsal kurtuluş mü-cadelesini omuzlayacak bir örgütün böyle komik bağlantılar üzerine kurulamayacağını vurguladı. Marksist parti teorisini, sosyalistlerle yurtsever arasındaki ilişki ve bağlantıları irdeledi...

Savcı Turgay Çağlar ile hukuk fakültesinde beraber okuduk-larını, savcının sağ, kendisinin sol mücadelede o zamandan beri karşıkarşıya yer aldıklarını, daha sonra da serbest avukatlık ya-parken, savcının da devlet su işleri avukatı olarak zaman zaman karşılıklı davalarda bulunduğunu bu nedenle de kendisine karşı savcının özel olarak kişisel kin de taşıdığını, nitekim, savcılık ifa-desinde, savcının, kendisine: avukatlığında hayatımın davasını sana karşı yürütmüş, fakat kaybetmiştim. Şimdi de savcılığı-

mın en büyük davasını sana karşı yürütüyorum" biçiminde be-
lirleme yaptığını vurguladı.

Türkiye'de bir yandan uluslararası yasalara bağlılık gösterileri yapılırken, öte yandan, bu yasalara göre çıkartılan bir dergiden ötürü bunca şamata çıkarıldığını, bu yapının, Türkiye'nin bir özelliği olduğunu ve çift standartlı bir düşünce ve uygulama içinde bulunduğunu da belirterek, baskı ve tehditle karşılaştığını, iş-
kence altında tutulduğunu, ölümle tehdit edildiğini açıkladı.

.....

Sorgu 4 saate yakın sürmesine rağmen, sadece 1, 5 daktilo say-
fası olarak zabıtlara geçti.. Hapisanede kağıt-kalem verilmediği
için savunmasını yazılı olarak vermesi imkansızdı. Ayrıca, PKK
davasında, steno kullanıyordu. Fakat, her nedense, Rızgari dava-
sında -sanırın özellikle bazı savunma ve iddialar tutanaklara
geçmesin diye- tekrar daktilo ile zabıt tutma işine girişmişlerdi.

Avukatların sorgulama öncesi "soruşturmada emniyet görevli-
lerince düzenlenen ifade tutanaklarının dosyadan çıkarılması" yo-
lundaki istenleri red edildikten sonra duruşına ertelendi. Mahkeme,
salonu terkeder etmez gardiyanlar Ruşen Aslan'ın çevresini
aldılar. Ruşen'in mahkemeye karşı tavrı ve siyasi teşhiri cezaevi-
nin işkenceci yüzbaşısını daha çok rahatsız etmişti. Kafa sallama-
ması, sert bakışı, Ruşen Aslana yapılacakları ve atılacak dayığın
şiddetini gösteriyordu. Kelepçelendik ve zincirlendik. Bu kez
Mümtazla yanyana geldik. Gizliden bir göz attım kendisine. O da
zayıflamıştı. Soğuk kanlı idi ve dinç görünmeye çalışıyordu. Yı-
kılmamıştı. Yapılan fiziki baskı yüzünden görünüyordu, halinden
anlaşılıyordu. Ancak morali yüksekti. Diğer sanıklarda hemen he-
men öyle idi. Bu kadar baskıya karşı bunları ayakta tutan tek şey,
açıkça görünüyordu "moral yüksekliği" idi.

Ruşen Aslan, iki üç sıra önümüzde idi, Malikeme salonundan
çkar çıkarmaz dövülmeye başlandı. Vurularak, itilerek götürü-
lüyordu. Ayrı arabaya bindirildim. Arabada cezaevine götürü-
lünceye kadar dövüleceği açıktı. Cezaevi salonunda ona vurulan
yumruklar sanki bana vuruluyordu. Aynı acıyı duyuyordum.

Yakışıklı avukatımın vurulan bu yumruklar karşısında sızlan-
maması ve bunları umursamaması gerçekten dikkat çekici idi.

Seksen dördüncü olarak sorgum yapıldı. Bir kaç kişinin sor-

gusu daha yapıldıktan sonra duruşma ertelendi. Yazılı savunma vermiş ve kısa konuşmuştum. Yazılı savunmamı da okumadım. Olduğu gibi verdim. Ancak, konuşurken, mahkemeye de belirle-miştim. Avukatlıktan gelen alışkanlık ellerimi hafif oynatmış-tım. İfade verirken verilen talimata göre, herkes hazırol vaziyetinde duracak ve asla elle kolla harekette bulunmayacak. Jest mimik-te yasak.

Duruşmanın ertelenmesi sonrası arabaya bindik. Bu kez bizi kariyere bindirdiler. Benimle birlikte Mümtaz, Ergül, Yılmaz ve isimlerini hatırlamadığım bir kaç kişi de kariyere bindirildi. On iki kişi idik kariyerde. Kariyerin üstünde silahlı bir asker vardı. Üç askerde ellerinde cop kariyere bindiler. Kariyer hareket etmeden, arabaya binen askerin birisi, sen niye elini salladın, neden yazılı savunma verdin diyerek başıma, yüzüme, boynuma copla vurmaya başladı. Arabanın hareketinden sonra, Askerin biri sağ tarafa, diğeri de sol tarafa bakacak şekilde öndeki kârsülerin üzerine oturdular. Birisi sağdakileri, diğeri soldakileri yumruklamaya ve tokatlamaya başladı. Herkes dayaklandıktan sonra, iki asker bana vurmaya başladılar. Bağırarak zorunda kaldım. Bu bağırı-tım nedeni ile vurmaya bıraktılar. Ancak ana caddeden cezaevi sokağına saptığımız zaman tekrar vurmaya başladılar. Araba duruncaya kadar beni dayakladılar. Dayağı yalnız ben yemedim. Diğerleri de yedi. Bilhassa Mümtaz Kotan acımasızca dövüldü. Ama bu arkadaş, vurulan yumruklar, atılan coplar karşısında ah bile demedi. Diğer gençlerde Mümtaz Kotan'ın bu davranışından esinlenerek aynı biçimde bu barbarca davranış karşısında eğilmediler.

Bu davranışlar karşısında bir taraftan hınçlanırken diğer taraftan bende moral kazanıyordum.

Fakat insanoğlu gariptir. Bunca acının, zulmun arasında bir kaç saniyelik bir zaman dilimi içinde de olsa, Mümtaz'ın tutuklanması ve o günlerde cereyan eden olaylar şimşek hızıyla geçti kafamdan. Rızgari dergisi kapatılmış, Komal yayınevi üzerinde yoğun bir baskı kampanyası sürdürülüyordu. Burjuva basınında, özellikle de Yankı dergisinde Rızgari için sürekli ve yoğun bir ihbar ve kışkırtma sürdürülüyordu. Polis, bütün gayretine rağmen Rızgari operasyonlarından bir türlü sonuç alamıyor. Her ope-

rasyon ya bir Komal dağıtıcısının, ya da bir Rızgari okuyucusunun tutuklanması ile son buluyordu. Oysa istenen, kamuoyuna neredeyse ihtilal yapacak illegal bir örgütün sunulmasıydı. Bu olmuyordu.

Sanıyorum 16 nisan 1980 gecesi idi, çeşitli evlere baskın yapan polis 6 kişiyi yakalamıştı; aynı gece Mümtaz'da, polis'in baskın yaptığı evlerden birinde bulunuyordu. Yakalandı. Ertesi gün polis Türkiye Elektrik Kurumunda çalışan Yaşar Gündoğ'u da işyerinden gözaltına almıştı.

Durum, gerçekten büyük bir protesto ile karşılandı. Millet-vekilleri, gazeteciler, bazı avukatlar Emniyet örgütüne baskı yapmaya başladılar. Dönem işkencenin sınırsızlaşmaya doğru boyutlandığı bir dönemdi ve Mümtaz arkadaş da gerek Ankara Çağdaş Hukukçular derneği üyesi olması ve gerekse polis tarafından çok eskilerden beri -1962'lerden beri- siyasal çalışmalarından ötürü mimlendiğinden ötürü hayatının tehdit altında olduğundan emindik. Ayrıca, 1971 duruşmalarında, Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemelerinde yaptığı siyasi savunmalarından ötürü de -ki aynı davada ben de savunma avukatı olarak bulunmuştum- polis için kıymetli bir avdı.

Fakat 17 nisan'da olsa gerek işkence sonucu Yaşar Gündoğ'du komaya girmişti. Dev-Yol sempatzanı bir doktorun haber vermesiyle durum ortaya çıktı. Yaşar, koma halinde kaldırıldığı hastanede öldürülmüştü. Durum basında büyük manşetlerle verildi. Meclise getirildi. İşte o kargaşa içinde, emniyetteki ilerici polisler Mümtaz'ın alelacele götürülmek istendiğini bildirdiler. Son anda yetişebildim. Bana, yetkililer Mamak Cezaevine götürüleceğini söylediler. Resmi bir arabada bir yığın yetkilinin arasında Mümtaz ile bir kaç dakika konuşabilmiştim. Bana, içerdeki arkadaşların, durumlarının oldukça kötü olduğunu söyleyebildi. Yaşar'ın en son çimento üzerinde kanlar içinde yatarken gördüğünü ilettili. Demek ki durumu henüz bilmiyordu.

Daha sonra öğrendik ki Mümtaz'ı Mamak'a değil, Etimesgut Askeri Hava Alanına ve oradan da özel bir askeri uçakla Diyarbakir'e göndermişler.

Aradan bunca zaman geçtikten sonra şimdi bir aradaydık. Aynı arabada içleri vahşetle doldurulmuş askerlerin copları dip-

çikleri altında...

Cezaevi salonunda yoklama ve koğuşlara dağıtılma için sıraya girdiğimizde, yanıma gelen tecrit çavuşu, sırf eğlenmek için olsa gerek, şiddetli iki yumruk suratıma indirdi.

Mahkemeden duruşmadan varesta tutulmamı istemiştin. Mahkeme cezaevi idaresine bildirerek gelmeyebilirsiniz demişti. Ben ikinci günü bu duruma belirleyerek gitmek istemedim. İdareden, mahkeme bunu sana eğlenmek için söyledi. Sen istesen, istemesen, biz seni mahkemeye götüreceğiz dediler, devamlı mahkemeye gittim geldim ve her gidişimde de dayaklandım ve dayaklamaları izledim. Bağımsız yargı organının, yazı turadan ibaret olan ve bağımlı kararlarını dinledim. Soruşturmadaki keyfiligi ve mantığı ile soruna çözüm arayan yargıcın yanında, meseleye duygusal çözüm getiren ve katı görüş ve düşünce içinde hareket eden yargıcı gördüm. Çocuğumsu, çocuk coşkusu ile meselelerin üzerine eğilen, çocuksu bir rekabet içinde kalarak talepte bulunan savcıcı gördüm.

Bir hafta, iki hafta aralarla duruşmalar sürdürüldü sorguların bitiminden sonra. Ben üçüncü celse tahliye edildim. 10/eylül/1981 tarihinde. Mahkeme oy birliği ile tahliyemi kararlaştırdı. Ayrıca otuz kişinin daha tahliyesine karar verdi. Cezaevi yüzbaşısı da ordaydı ara kararı mahkemece okunduğunda. Sabahleyin mahkemeye götürülürken yüzbaşı, "Avukat sakın tahliye olmuyasın. Tahliye olursan vay hailne" demişti. Bir gün evvelde, hazırlık hücre gardiyanı, gardiyanların en gaddar onbaşı, "sen tahliye olduğun gün, senin iki dişini kırmadan seni bırakmıyacağım" demişti. Yalan söylemiyorlardı. Yaparlardı. Bu nedenle tahliye karar verildikten sonra, başıma gelecekları düşünmeye başladım.

Tüm tahliye olanlara yapıldığı gibi, bana da arabada bolca cop vuruldu. Cezaevine gelişimde salonda, esas vaziyetine neden dikkat etmiyorsun diye yumruklandım. Bunlar, benim kötü bir hafta geçireceğimi ve hayatımın tehlikede olduğunu gösteren işaretlerdi. Usul edilmişti. Tahliye olanlar, en aşağı on gün bekletildikten sonra serbest bırakılıyordu. Komutan isterse, bunu uzatabiliyordu. Doksan gün kalan, dört ay kalanlar vardı. Kendi yalarında bir saat bekletmenin suç olduğu yazılı. Anayasada da

bu hususta kural var. Tahliye olan en şeri şekilde bırakılır. Tahliye karar verilen gün cuma idi. Cumartesi günü öğle saatinde çağrıldım. Benimle birlikte Ahmet Türk, Celal Paydaş ve Nurettin Yılmaz'da çağrıldı. Koğuştan çıkarıldık. Siz hizmet mangası-sınız dediler ve bizi alarak erlerin yemek salonuna götürdüler. (her ay bir iki hizmete götürülüyordum. Tahta taşıma, kum taşıma, taş taşıma, tuğla taşıma işlemini yapmıştım. Bir kaç kez de salon temizliği yapmıştım. Bu işleri koğuşa getirildiğim sıralar yapmıştım.) Bize buraları temizleyeceksiniz dediler.

Biz temizlik işlerini yaparken, kapının önünden yüzbaşı geçti. Arkadaşlar masayı siliyordu, bende ekmek kırıntılarını toplamış bidona boşaltıyordum. Yüzbaşı bizi getiren çalıştıran gardiyan-lara, "çalıştırıyorsunuz bulaşıkları yıkattıktan sonra kendilerine çay içirin, misafirperverlik yapın" dedi ve gözüyle işaret etti. Askerler güldüler.

Yemek masalarını temizledik. Yemek salonunu süpürdük. Yemek tabaklarını, karavanaları, kaşık ve çatalları alarak bulaşık yıkama yerine getirdik. Evela karavanaları yıkadık. Karavanaların yıkan-ması bittikten sonra tabak ve kaşıkların yıkanmasına başladık. Tabak ve kaşıkları Ahmet Türk, üstündeki kaba yiyecek madde-lerini aldıktan sonra bana veriyordu. Ben bunları iyice sıcak suda deterjanda yıkadıktan sonra Celal Paydaş'a veriyordum. Celal Paydaş sudan geçirip duruladıktan sonra, kurulanması için Nurettin Yılmaz'a uzatıyordu.

Yüzbaşının, bunlara çay içirmeyi ihmal etmeyin, sözünün ne ma-naya geldiğini anlamıştım. Yanımızda askerler bulunduğu için, arkadaşlara açıkça söyleyemiyordum. Onlarda yüzbaşının böyle söylediğini duymuşlardır kanısındaydım. Bu nedenle, Celal Pay-daş'a, "tabakları tek suyla değil iki suyla kurula " diyordum. Is-rar ediyordum, ancak arkadaş, "boşver bir durulama yeter" deyip geçiştiriyordu. Ne yaptınsa dediğini yapmadı.

Ben tabakların yıkanması biter bitmez, askerlerin bir şey söy-lemelerine fırsat vermeden, bulaşıkları yıkadığım suyu, hemen tuvalete döktüm ve hemen ikinci su dökerek karavanayı durula-dım. Yüzbaşı çay içirin demişti. Olsa olsa bize bu bulaşık suyunu içirecekler. Hiç olmazsa fazla deterjanlı olan su ortada kalsın diye bu kadar acele etmişim. Celal Paydaş, durulamayı bitirir bitir-

mez, bu karavanayı da yıkamak için aldım. Ancak, asker bırak yere dedi ve elimden aldı. Kurulama işi de bitmişti. Asker, masanın üzerinde duran bardağı alarak bulaşık suyunun içine daldırdı. Dolan bardağı Ahmet Türk'e uzattı, "Al çay iç" dedi. Hepimize zorla birer bardak bulaşık suyunu çay niyetine içirdiler.

Aynı günün akşamı, ikinci günün sabahı, öğlesi ve akşamı aynı işleri bize yaptırıldılar. Alaylı bakışlar, küfürler altında bu işleri ister istemez yaptık Tabi çay içerek. Hizmet Mangası hazır ol deniyordu ve hizmete alıp götürülüyorduk.

Tahliye kararının verildiği tarihten sonraki ilk pazartesi günü. 13/10/1981 günü. Sabahleyin kantin malzemesi taşımak için götürüldük. Öğleden sonra saat ikide, tekrar alındık. Bizimle birlikte bir kaç genç arkadaşta alındı. Tabi gericilerden kimse alınmadı. Bu kez, sökülen demir kapıları dördüncü kata taşıdık. Kapılar ağır olmasına rağmen, ikişer ikişer taşınacak dendi. İkişer tane alarak taşımaya başladık. Zorunlu olarak zorlanarak taşıyordum. Nurettin Yılmaz ciddi biçimde kriz geçirdi. Ahmet Türk yıkıldı ve ayağını sakatladı. Bu iş bittikten sonra tahta sandıkları taşıdık. Akabinde kantine gelen malzemeleri bize taşıttılar. Taşıma işi bittikten sonra koğuşa alındık. Bu taşıma işlerimiz sayın cezaevi müdürünün, yüzbaşının, diğer yetkililerinin, doktorunun önünde oluyordu. Onlar biz bu eşyaları taşırken bizi izliyorlardı ve zorlanmalarımıza, yıkılmalarımıza da gülüyorlardı.

Ciddi biçimde yorulmuştuk. Hareket edecek halim yoktu. Bu kadar kapıyı nasıl taşıdım ve bu kadar yükü nasıl kaldırdım. Gerçekten şaşıyordum. İrادی bir olaydı, moralle çok yakından ilgili idi. Beni öldürmek istediklerini biliyordum. Bunun için ellerinden geleni yapıyorlardı. Bir kalp krizi geçirmem, bir iç organ travması ile karşı karşıya kalmam, zatüriye olmam, mideinin, barsaklarının beni öldürebilecek bir hastalık kapması amaçlarıydı. Böyle öldürmek istiyorlardı. Eceli ile öldü diyebilmek için. Sakat bırakmayı da amaçlamışlardı. Görünür bir sakatlık değil görünmez bir sakatlık. Bir kaç arkadaş aynı duruma sokulmuştu.

Bu yorgunluğumuza rağmen, koğuşa birlikte eğitime çıkarıldık. Eğitim andın okunmasından sonra başladı. Marş söyleyerek yürüyorduk. Binbaşı, yüzbaşı pencereden bakıyorlardı. Bir ara

ortada hiç bir sebep yokken, yürüyüş yaptıran gardiyan beni sıradan çıkardı. Niye ayaklarını yürürken dizlerine çekmiyorsun diyerek elimi açmamı istedi. Aslında böyle bir durum yok. Diğerleri gibi normal yürüyordum. Sadece bahane idi. Adamlar beni tahrik etmek istiyorlar. Gelmemeliydim. Elimi açtım elindeki özel yapılmış sopa ile vurmaya başladı. Bilahare kalçalarımaya vurdu. Tekrar sırama geçtim. Bu arada eğitimin yerine gelen hücre onbaşısı, tecrit çavuşu, gaddar oldukları çok iyi bilinen (gerçi bütün gardiyanlar gaddardı ancak bunların vuruş biçimi değişti) iki gardiyan beni sıradan çıkardılar. Çıkardıklarında pencereye baktık, yüzbaşı ve binbaşı yerlerindeydiler ve izliyorlardı. Beni alabildiğine dövdüler. Üzerime su döktüler ve yine dövdüler. Onbaşının boşluğuma vurduğu iki yumrukla nefesim kesildi ve yere yıkıldım. Üzerime bidonlarla su boşalttılar.

Ben yerde iken Celal Paydaş'ı çıkardılar. Onu da aynı biçimde vurmaya başladılar. Oda benim gibi ıslandı, vuruldu, oda yere yıkılıncaya kadar dövüldü. Biz dövülürken, diğer arkadaşlara marş söyletiliyordu. Yürüyüş devam ediyordu.

Yukarı alındığımızda gerçekten perişandık. Sabaha kadar uyuyamadım. Uyuma olanağı yoktu. Arkadaşlar, dayanmamı, tahrik olmamamı bana öneriyorlardı. Rüşvetten hakkında soruşturma yapılan ve idarenin adamı olan poliste, aynı şekilde nasihatte bulunuyordu. İdarenin adamı olmasına rağmen, bana karşı saygılı idi ve o gün benim dayaklanmamı engellemek için gerekeni yapmaya da çalıştı. "Arkadaş, bunlar sana takmışlar, komutanlığın emri imiş, seni çok tehlikeli buluyorlar, bunlar senin çıkar çıkmaz tekrar siyasi davalara girinden ve herşeyi deşifre etmeden kesinlikle kuşkuluyorlar. Bu nedenle seni sağ çıkaracaklar, ama sakatlayarak çıkaracaklar, yahut seni tahrik edip küçük bir olayla seni tekrar içerde tutmanın hesabını yapıyorlar, bilesin" diye bir açıklamada getirmişti. Bunları dayaklandığım gece söylemişti. Gece nöbetçi idi. Beni uyandırdı. Koğuştan bir iki kişinin ismini verdi. Bunlar senden, çıkınca avukatlık yapıp yapmayacağını çeşitli biçimlerden senden sorarlar. Bunların böyle bir sorusu ile karşı karşıya kalırsan, Diyarbakır'da kalmıyacağını ima ettir ve yalandan olsada inandırmaya çalış" dedi bana. Gerçekten dediği oldu.

çekten dediği oldu. Aynı adamlar, geçmiş olsun bahanesi ile yatağına gelip oturdular. Sohbet sırasında, bu biçim sorular sordular. Bizde taktiksel davrandık. Ancak, menfi veya müspet hiç bir belirlemede bulunmadık. Ancak bıkkınlığımızı "Hukuka saygımın kalmadığını, Türkiye'de bu durumda avukatlık yapmanın gereksizliğini" ifade ederek belirledim.

Salı günü Celal Paydaş ve Ahmet Türk mahkemeye alındılar. O gün ziyaret günüydü. Eğitime çıkarılmadık. Ancak öğleden sonra saat 16 sıralarında ziyaret bitti. Bizi hizmet mangası olarak götürdüler ve salonu temizledik baştan başa.

Temizliği bitirdikten sonra, sıralandık. Süpürgelerimizi omuzlarımızda silah gibi tutmamız emredildi. Uygun adım koğuşa doğru yürürken, teğmenin emri ile durdurulduk. Salonun iyi temizlenmediğini söyledi teğmen. Tekrar yeniden temizlemeye başladık. Aslında temizlik iyi biçimde yapılmıştı. Bu arada temizlik yerine gelen askerlerden birisi benim, birisi, Nurettin Yılmaz'ın, diğer birisi de sakat Şükrünün sırtına bindi. Ben sırtıma binen kişinin ısrarlarına rağmen yürümedim. Duvara yaslanarak bekledim. Nurettin Yılmaz iki tur attıktan sonra yıkıldı. Benim sırtıma binen adam yürümemi temin için elindeki copla başıma vurmaya başladı. Ancak yürüyecek durumum yoktu. Bilahare yıkılır gibi olduğumu görünce sırtımdan indi.

Koğuşa geldiğimde midem bulanıyordu. Sağlık memuru Hıdır'ın verdiği hapi yuttum. Fayda etmiyordu. Kustum, kustuktan sonra biraz açıldım.

Celal Paydaş ve Ahmet Türk akşam yedide geldiler. Celal Paydaş'ın tahliyesine karar vermişler. Ahmet Türk bu davadan daha evvelki celselerde tahliye edilmişti. Başka bir tutuklaması vardı, o nedenle içerde idi.

Çarşamba günü sadece hizmet mangası olarak görev yaptım. Bilinmeyen bir nedenden ötürü o gün havalandırmaya eğitime çıkarılmadı koğuş. 36. ıncı ve 39. uncu koğuş havalandırmaya alındı. Eğitime çıkmadık, ancak eğitimde işkence yapılan insanların ızdırabını aynen yaşadık manen.

Perşembe günü koğuş eğitime çıkarıldı. Öğleden sonraki bir saatte çıkarıldık. Yürüyemeyecek durumda idim. Aynı durumda olanlar da vardı. Onlar eğitime alınmadı, ama ben ısrarla çıkarıl-

dım. Yürüyüşe başlayışımızdan on dakika sonra, Celal Paydaş sıradan çıkarıldı. Eğitim alanına gelen 39. koğuşun gardiyanı, diğer yardımcı gardiyanla birlikte Celal Paydaş'a vurmaya başladılar. O vurulurken biz marş söyleyerek yürüyorduk. Doğulme sırasında, tecrit hücresinin infaz mangasının başı olan çavuş ve onbaşı 'da geldiler. Kendilerinin yemek odasından uzattıkları su hortumu ile bir taraftan Celal Paydaş'ı döverken bir taraftanda ıslatıyorlardı. Celal Paydaş yıkıldı. Artık kalkamıyordu. Buna rağmen yerde iken de vuruyorlardı. Onun yıkılışı ile sıranın bana geldiğini anladım. Beni, düşündüğüm gibi sıradan çıkarıldılar. Aynı biçimde copla ve sopayla vurmaya başladılar. Bu arada 39. koğuşun gardiyanı göğsüme iki yumruk indirdi. Nefesim kesildi ve büküldüm. Bükülmemle birlikte sırtıma çok şiddetli bir ayak darbesi geldi. Sol sırt kaburga kemiklerime isabet etti. Olduğu gibi yıkıldım ve kendimden geçtim. Bir ara gözümü açtım, asker "ha gözlerinin rengi yerine geliyor" söyledi. Birisi burnuma yanan çaput tutmuştu. Kendime koğuşa alındığımda geldim. Yatağa uzanmıştım. Sırtım çok acıyordu. Sağlık memuru Hıdır İğircik başımdaydı. Kemiklerimi kontrol ediyordu. Bir kırık yok, ancak hafif çatlama olabilir. Yerinde kırırdama dedi bana.

Tahliyem gelmişti belki. Gönderilmiyordum. Düşüncemde yoktu çıkacağım hakkında. Kalkamıyordum. Yürüyemiyordum. Üç gün yerimde kaldım, kalkmadım. Sonraki günler yavaş yavaş kalktım. Enver'in koluna girerek kısa süreyle koğuştaki gezeriyordum. Araya cumartesi pazar girmişti. Pazartesi de durumumu iyi görmedikleri için eğitime çıkarmadılar. Koğuş eğitime çıktı. Ancak eğitim bir saat kadar sürdü.

22/9/ 1981 günü öğleden sonra hazırlanmam emredildi. Arkadaşlarla görüşmeme imkan vermediler. Genel bir selam vererek ayrıldık. Eşyalarımın hiçbirisini almadım. Gardiyan gereken aramayı yaptı. İdare bölümüne getirildim. Getirildiğinde saat 15 ti. Diğer tahliye olanlarda getirildi. Küçük bir salonda tutuluyorduk (görüşme hücrelerinin açıldığı salon). Burada boş tutmadılar. Uğurlar olsun diyorlardı. Marş ve eğitimin dışında herkese son giderken kismeti olan dayak hakkında verdiler. Tam dört saat ayakta tutulduk. 1930'da işlemlerimiz yapıldı. Bu araya yavaş yavaş gelen yüzbaşı. "Aldığım bilgilere göre Avukatlık yapmı-

yacaksın Diyarbakır'da, istersen yap, geleceğin yer yine burasıdır" diye tehditte savurdu. Bilselerdi, Muş Asliye ceza mahkemesinden hakkımda verilen mahkumiyet kararının kesinleştiğini ve yasal olarak avukatlık yapmamın imkan dahilinde olmadığını, kanunca bunları söylemezlerdi. Mademki benim Avukatlığımdan korkuyorlar, gerçeği öğreninceye kadar korksunlar diye birşeyde söylemedim.

Saat 20.30 da nizamiyeden çıktık. Bir gurup, halsiz, yıkılmış insan. Öylesine herkes durgun ve korkulu, arkasına bakamaz durumda hepsi. Ya, bir daha alırlarsa endişesi egemen herkeste.

Cezaevini, o işkence haneyi, o insanlığın yüz karası kasaphaneyi geride bıraktık.

Koşar adımlarla yürüyordu gençler. Sırtımızın ağrısından ayak uyduramıyordum gençlere. Doksanyedi kilodan 60 kiloya düşmüş, vurulan coplara, zincirlerin tekmelerin acısını halen sırtında duyan iki büküm olmuş, teslimiyetin ve içerde kalan gençlerin ızdırabını yüreğinde duyan elli yaşındaki bir insanın kendilerine ayak uyduramayacağını anhyan gençler adımlarını ağırlaştırdılar.

İki yüz metre kadar yürümüştük. Durdum ve geriye döndüm, karanlıklara gömülen, yıllarca yüreğimize bir kabus gibi çökecek bu işkencehaneye bir daha baktım. Acaba, bu binanın dört duvarı arasında sermayenin hesabına, Şövenizm uğruna işlenen bu cinayetlerin, bu hunharlığın ve barbarlığın hesabını tarihe kim verecektir. Cuntası, sıkıyönetim komutanı, cezaevi binbaşı ve yüzbaşı içine girdikleri şövenizm girdabında yapıları itibarıyla bu yapılanlardan vicdan azabı çekmiyebilirler. Ama, köyünde terle toprakla yoğrulmuş bu köylü çocuğu, demir çarklar arasında emeğini öğüten ve döktüğü terin karşılığını almıyan bu işçi, kapitalizmin tekelleşmesi sonucu yarı aç yarı tok bu küçük burjuva çocukları askerler, kanlarını emmeye çalışan ve kendilerini iliklerine kadar sömürmeye uğraşan ve bunun kavgasını veren güçlerin çıkarları doğrultusunda bu cinayetlere katıldıklarını ve onun kavgasını veren insanları hunharca ezdiklerini bir gün anlamıyacaklar mı?, bu yaptıklarından öğünebileceklermi?.

Ya, Adaletten ayrılmıyacağına, hukukun üstünlüğü ilkesine sadık kalacağına, insan hak ve özgürlüklerine saygı duyacağına yemin eden ve yarın bu hakkın savunuculuğu görevini de yüklenecek olan savcılar yargıçlara ne demeli. Acaba bu işkencecilere ortaklıklarından ve yapılan insanlık dışı bu uygulamalara Hakkı ve hakkaniyeti bir kenara iterek onay vermelerinden utanmıyacaklar mı ?. Çocuklarının bir gün babam insanların kanını emen, serinaye uğruna, şövenizm adına binlerce kişinin yaşamını yok eden hunharların yasal koruyucusuydu" diyeceklerini hiçmi hesaba katmıyorlar. Acaba, vicdanen dahi olsa bu davranışlarının hesabını vermiyeceklermi ?...

Martta ilk baharın hafif serin ve nemli sabahında girdiğim esir kampından, işkencehaneden eylül ayının yine serin ancak kuru gecesinde ayrılıyorum. Karanlıkları delerek insanlara, beni anlayacak, benimle beraber olacak insanlara, insanlara.....

-SON-

1929 Yılında Muş'un Varto ilçesinde doğdu. İlk ve orta tahsilini Muş ilinde bitirdi. 1951 yılında Erzurum Öğretmen Okulundan mezun oldu. 1962 yılına kadar öğretmenlik yaptı. Bu arada Ankara Hukuk Fakültesini bitirdi. 1963 yılında Muş ilinde Avukatlık bürosu açarak çalışmaya başladı. Avukatlık yaptığı sürece, davaların çoğunluğunu siyasi davalar oluşturdu. Devamlı Devrimci, demokrat ve yurtseverlerin yanında yer aldı ve onları sömürgeci devlet mahkemelerinde tüm baskılara karşı savundu. 1971-1974 yıllarında Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemelerinde DDKO, KDP ve Erzurum Kars Dev-geç örgütü yönetici ve üyelerin, ve Büyük sosyolog ilim adamı İsmail Beşikci'nin savunmalarını yükledi ve sonuna kadar götürdü. Bu dönem, bu savunuculuk görevini yüklenmiş olması ve verdiği siyasi savunmalar nedeniyle ile iki kez tutuklandı. 1979 yılında cunta öncesi ve sonrası dönemde tüm devrimci, demokrat ve yurtseverlerin davalarında savunuculuğu büro oluşturarak yükledi. 15-2-1981 yılında tekrar tutuklandı. Yedi-buçuk ay cezaevinde kaldı. Tahliye edildikten sonra yurt dışına çıktı.

Kitap cezaevinden çıkışının haftasında hazırlanmış ve yayını için Ankara'ya gönderilmiştir.

